

ALS JE OGEN OPEN GAAN

Band- en omslagverzorging van Han Prins

MAX DE LANGE-PRAAMSMA

ALS JE OGEN OPEN GAAN

J. H. KOK N.V. KAMPEN

I

Een prille meimorgen. Een vriendelijk dorpje midden in de bossen. En in dat dorpje een mooie, kleine villa met een warm strodak in een grote, goed-verzorgde tuin. „Klein Beukenheim”, het huis van de kapitein der koopvaardij Egbert Royer.

Het is nog vroeg in de morgen. Heel het dorp lijkt nog wel te slapen. Maar de vogels zijn wakker. Allemaal. Op één van de hoogste takken van de juist nu zo onbeschrijflijk mooie bruine beuk, links op het alweer fris-groene gazon voor „Klein Beukenheim”, zingt een merel z'n vreugde om de nieuwe lentedag jubelend uit. En op de rand van het balcon aan de voorzijde, tsjilpt een troep mussen zo luid en zo druk, alsof ze bang zijn dat zelfs deze lange meidag nog te kort zal wezen om elkaar alles te vertellen wat er te vertellen valt. Maken ze met hun kabaal Maret Royer, die samen met haar jongste dochttertje, Marlieske, op de balconkamer slaapt, wakker? Je zou het bijna denken. Maret doet tenminste haar ogen open en kijkt een ogenblik, nog een beetje doezelig, om zich heen. Maar dan trekt plotseling alle slaperigheid weg uit haar aardig gezicht en haar grote, diep-blauwe ogen beginnen te glanzen. Vandaag loopt de „Fortuna” binnen. Vandaag komt Egbert thuis. Ze weet het allemaal opeens weer. Heerlijk. Het wordt opnieuw feest. Nee, het is al feest. Een maand is hij nu weer weg geweest. Niet eens lang. En toch kan hij straks negen dagen thuis blijven. Dat is iets heel bijzonders, waarop ze zich, samen met de kinderen, buitensporig verheugt.

Maar dat is nog lang niet alles. Nee. Want daarna! . . . Dan volgt er geen afscheid zoals anders altijd. Een afscheid dat z'n schaduwen steeds opnieuw al vooruit werpt, al doet iedereen ook nog zo z'n best om er niet aan te denken en nog meer om er niet over te spreken. Maar deze keer! Deze keer zal er voor haar geen afscheid van Egbert zijn als alles volgens de plannen zal mogen verlopen. Het is bijna niet te geloven en helemaal niet te begrijpen, maar deze keer gaat zij met Egbert mee als hij weer zee kiest. Anderhalve maand lang maar liefst. En naar de Middellandse Zee nog wel.

Met de „Deucalion”. Het kon eenvoudig niet mooier treffen dat Egbert juist deze reis 's weer moest maken, nu zij eindelijk 's met hem zal kunnen meegaan. Zó als ze zich daarop verheugt. En Egbert niet minder. Het is al zo heel lang een grote wens van hen allebei geweest. Maar het moest tot nu toe helaas een vrome wens blijven. Om de kinderen. Die kon ze immers niet alleen laten. En ook niet onder de hoede van een niet volkomen vertrouwde plaatsvervangster. O nee. Dan zou ze geen ogenblik rust gehad hebben en nog niet hebben kunnen genieten. En Egbert al evenmin. Misschien later, als ze groot zijn, probeerden ze elkaar dan soms te troosten. En nu! . . . Nu is Joos er. Joos van Heek. Een beschaafd meisje uit een keurig gezin, dat weleens een poosje iets anders wilde doen dan een deel van de administratie van haar vader. Een textielzaak hebben ze bij haar thuis. Een flinke zaak met personeel. Maar als haar vader er niet was, sprong Joos ook in de winkel bij. Ze heeft er haar in deze maanden zo langzamerhand alles van verteld.

Door bemiddeling van moeders liefste vriendin is Joos hier gekomen. Als hulp in nood. Voor drie maanden. Die drie maanden zijn half mei om. Maar Joos heeft dit reisplannetje zelf geopperd. En toen zij waarschuwde: „Maar je drie maanden, Joos,” heeft ze gezegd: „Och wat, die drie maanden. Natuurlijk blijf ik in ieder geval tot u weer goed en wel thuis bent. En misschien . . ., misschien nog wel veel langer, als u me tenminste houden wilt.”

Of ze haar houden wil. Dolgraag natuurlijk. Wel voor goed. Diep in haar hart rekent ze er eerlijk gezegd al een beetje op. Omdat het zo heel erg fijn zou zijn. Al was het voorlopig eerst maar voor een jaar. En Joos is graag bij hen. Dat weet ze. Ze houdt van de kinderen. Ze kan het goed vinden met Henne, die het ruwe werk komt doen. Ze heeft aardige vrienden aan dat jonge onderwijzersgezin Bestebreurtje gekregen.

Joos komt uit het noorden. Haar moeder is een Friezin. En dat is mevrouw Bestebreurtje ook. Dat schijnt toch maar altijd te trekken. En bovendien is ze dol op de hei en de bossen hier. Nee, wat dat betreft: Joos wil wel. Maar aan de andere kant: Of het om haar thuis zal gaan? Dat weet ze nog zo net niet.

Haar moeder schijnt niets voor de zaak te voelen en er zich ook nooit mee te bemoeien. En haar enig zusje, Ineke, die haar plaats zou innemen terwijl zij hier was, moet nogal een vlindertje zijn. Een mooi vlindertje overigens. Dat heeft ze wel op de foto's gezien. Een heel mooi meisje is dat. Die moeder is trouwens ook een uitgesproken knappe vrouw. Daar lijkt dat zusje op.

Joos lijkt op haar vader. Die is niet half zo knap. Prachtig haar heeft ze. Dat wel. Donkerblond is het met mooie, natuurlijke golven. En ook vol en glanzend. Maar haar mond is wat aan de grote kant

en haar neus een beetje fors. En toch: haar grijze ogen kijken je zo open en eerlijk aan. Joos is iemand om te vertrouwen, om je tegen uit te spreken, ook al moet ze in juni nog eenentwintig worden. Ze is serieus. Ze heeft . . ., ja, ze heeft karakter. Je kunt op haar aan. En je kunt wat aan haar overlaten. Ze heeft verantwoordelijkheidsgevoel. En dat zusje? Nee. Als ze had mogen kiezen uit die twee, dan had ze toch Joos gekozen. Beslist.

Joos is werkelijk een prachtmeisje, een lotje uit de loterij. Nu zij bij de kinderen blijft, durft ze met Egbert mee te gaan. Natuurlijk zal ze hen missen. Misschien zo af en toe zelfs weleens heel erg. Dat realiseert ze zich heus wel. Maar zich ongerust over hen maken, nee, dat zal ze niet doen. Ze weet immers zeker dat Joos even goed voor hen zal zorgen als zijzelf.

Maret Royer heeft de handen achter haar hoofd gevouwen en kijkt blij voor zich uit. Het is heerlijk om zo klaar wakker in je bed te liggen en je te verheugen op al de goede dingen die komen zullen, denkt ze. Af en toe kraait er ergens een haan. Soms slaat in de verte een hond aan. En verder is er alleen het getsjilp en geschetter en gefluit en gejubel van de vogels.

Opeens glijdt ze haar bed uit. Ze móet even kijken of het weer zo'n mooie dag belooft te worden als gister. Het mooie weer heeft dit voorjaar wel een beetje lang op zich laten wachten. Maar de laatste dagen lijkt het z'n scha met zevenmijlslaarzen aan te willen inhalen. Prachtig was het steeds. Zo zacht, zo mild. En in de tuin lijken de bloemen en de heesters en de bomen tegelijkertijd wel te zijn gaan wedijveren in het bloeien en uitbotten. Een vaart als daarin plotseling is gekomen. Je ziet het bij de dag en je kunt het maar amper bijhouden. De narcissen bloeien nog in allerlei variaties. Maar de tulpen zijn er nu ook, kaarsrecht en fier, met vlammend rode en zonnig gele kelken en noem maar op. En de primula's niet te vergeten. Daar houdt ze ook zo van. Ze hebben zoiets vriendelijks vindt ze altijd. En in hoeveel verschillende kleuren als die bloeien, dat steekt niet nauw. En je weet intussen gewoon niet waarvan je het meest geniet: van de goudgele forsythia's, de rozerode prunusbomen of van de teer-roze magnolia's. Het groen van de loofbomen, dat van de berken en eiken vooral, is zo heerlijk fris vergeleken bij dat van het naaldhout, in 't bijzonder bij dat van de dennen, dat nu vaal en oud en zo echt bronskleurig lijkt. De meimaand in Nederland. Kun je iets heerlijkers bedenken? Och, heel het Hollandse voorjaar is immers altijd opnieuw een verrukkelijk feest. Ook een kleurenfeest, een symfonie van kleuren. Het is helemaal geen wonder dat er ieder jaar meer buitenlanders van onze kleurige bollenvelden en bloeiende bongerds komen genieten.

Maret is intussen in haar slippers geschoten en heel zacht, om

Marlieske niet wakker te maken, naar het raam gelopen. Meisjesachtig slank is ze in haar wit-blauwe pyjama. Je zou niet zeggen dat ze de moeder is van vier kinderen, van wie de oudste al acht jaar is. En een meisje voelt ze zich op dit moment ook. Een heel gelukkig, verliefd jong meisje dat haar liefste verwacht.

Egbert, haar eigen stoere, sterke man, altijd rustig, altijd evenwichtig. Terwijl zij . . . Zij is er juist zo eentje van:

Heen en weer geslingerd zonder rust of duur.

Was ik maar een wingerd, had ik maar een muur.

O, ze weet wel Wie haar Muur wil zijn en het, Goddank, ook is. Maar zo, gewoon menselijk bekeken . . . Als Egbert alleen maar bij haar is voelt ze zich al veilig. Dat ze hem toch heeft mogen ontmoeten. En dat hij haar, juist haar, gekozen heeft. Ze was nog een stuk jonger dan hij ook. Twaalf jaar maar liefst. Haar moeder vond dat toen nog wel een bezwaar. Maar zij gaf er niet om. Het was bij haar . . . ja, eigenlijk liefde op het eerste gezicht. Zelfs de gedachte dat ze maar alleen af en toe, tussen z'n reizen door, met hem zou samen zijn in de toekomst, kon haar niet terughouden. Hoewel, dat heeft ze toen toch wel onderschat. Dat moet ze toegeven. Het valt dikwijls lang niet mee. Het ligt al in haar aard om zich gauw bezorgd te maken en nu draagt ze in de regel ook nog een dubbele verantwoordelijkheid. Maar aan de andere kant: hun huwelijksleven blijft op deze manier nieuw en fris en gaaf. Als je soms hoort van al die sleurhuwelijken, waarvan de glans gewoon af is, om van ruziënde echtparen nog maar niet eens te spreken. Nee. Alle dingen hebben per slot twee kanten en ze ziet heus de mooie en goede zijde van haar eigen huwelijk wel. Hoewel ze zich eenvoudig niet kan voorstellen dat het tussen Egbert en haar, ook als ze gewoon altijd samen waren, 's ooit niet mooi en niet goed zou kunnen zijn. Als je zoveel van elkaar houdt als zij doen. Maar ja, zo zullen alle, in ieder geval de meeste mensen wel denken als ze gaan trouwen. En toch, er moeten een massa ongelukkige huwelijken zijn. Als je alleen maar naar al die echtscheidingen kijkt . . .

Maret Royer frons op eens even haar voorhoofd. Ook niet alle huwelijken van zeelieden zijn goed. Dat weet ze heus wel. Soms is de man ontrouw. Maar vaak ook wel de vrouw. Die kan het alleen zijn dan niet aan. Vooral als ze geen kinderen heeft. Laatst nog die eerste stuurman van de „Bolsward”. Zo'n fijne vent was dat, zei Egbert. Maar toen hij die keer thuis kwam bleek z'n vrouw in verwachting te zijn van iemand anders. Verschrikkelijk was het. Ze had het haar man niet durven schrijven. Wat voor een verlot

dat geweest moet zijn. Hij was er absoluut kapot van. Ze gaan nu scheiden.

„Ik begrijp het niet,” heeft zij toen gezegd. „Ik zou nooit . . .”

En Egbert, zo mild en zo wijs: „Oordeel niet, Maret. Ik praat het niet goed. Natuurlijk niet. Het mag niet. Het is zonde. Maar als je God niet kent en denkt dat alles uit is met de dood. Dat je het van dit leven moet hebben. En als je daarbij dan ook nog hartstochtelijk van aard bent en je man maar zo zelden bij je hebt. Ja, dan kan ik er toch wel een beetje inkomen dat zulke mensen op een bepaald moment vergeten dat ze een echtvriend hebben die op hen rekent en voor de verleiding bezwijken. Dat ze proberen van het leven te plukken wat er maar te plukken valt.”

„En dat zeg jij, die zelf nooit ontrouw zou kunnen zijn?” heeft zij toen gezegd. „Ik heb er zelfs ook nog nooit maar een seconde over gepekerd dat jij . . .”

Zo trouwhartig als hij haar toen aankeek en zei: „En ik niet over jou wat dat betreft, Maret. En dat is ook maar heel gelukkig, meisje. Want als de gedachte aan mogelijke ontrouw van de ander alleen maar bij ons zou opkomen, dan was het al fout.” En daarna heel ernstig: „Maar vergeet ook niet, Maret, dat wij uit een andere overtuiging leven. En dat het alleen maar genade is als wij niet over ontrouw zijn denken en staande mogen blijven.”

En dat is zo. Dat weet ze wel.

Maret Royer glipt achter de gordijnen en kijkt naar buiten. De zon schijnt al vrolijk uit een nu nog zachtblauwe hemel, die straks stellig almaar helderder van kleur zal worden. Net als gister. Zo gelukkig als ze zich nu toch voelt. En zo intens dankbaar ook. Soms, op zulke ogenblikken als deze, wanneer ze haar geluk eigenlijk niet op kan, beangstigt het haar opeens. Als het eens stuk ging . . . Maar dat mag ze niet denken. Een mens lijdt immers dikwijls het meest door 't lijden dat hij vreest en dat nooit op zal dagen. Zo heeft hij meer te dragen dan God te dragen geeft. En leed dat is, drukt niet zo zwaar als vrèes voor allerlei gevaar. En komt het eens in huis, dan helpt God altijd weer en geeft Hij kracht naar kruis. Dat weet ze immers wel. Ook bij ondervinding. Toen ze moeder moest missen. Toen Jan Jaap zo doodziek was. O ja. En bovendien, haar hart stroomt immers juist over van dankbaarheid voor al haar zegeningen vanmorgen. Het zijn er zoveel. Ze kan ze niet eens tellen.

En dan opeens beginnen een paar regels uit een vers dat ze als jong meisje op school uit haar hoofd heeft moeten leren, in haar te zingen. De bruijom is de lentezon en Holland is de bruid.

Ja, zo is het nu weer echt met de zon over alles. En zij kunnen er hier buiten zo heerlijk van ogenblik tot ogenblik van genieten.

Het blijft jammer dat het nogal wat tijd kost om hier te komen vanuit Rotterdam of Amsterdam, als Egberts schip binnenloopt. Woonden ze in één van die steden, dan hadden ze dat tijdverlies natuurlijk niet. Daarom hebben ze ook weleens moeite gedaan voor een huis daar. Maar tot nu toe is dat niet gelukt. En eigenlijk vindt ze dat maar heel best. Zij is helemaal geen mens voor een stad. Stel je voor dat ze op een flat terecht kwamen. Zij, die bijna haar hele leven hier op „Klein Beukenheim” heeft gewoond. Eerst samen met haar moeder. Toen als getrouwde vrouw bij haar moeder in. En nu . . . Nee, de stad lokt haar helemaal niet. Om er te wonen dan.

En de kinderen, wat hebben die hier niet een heerlijke jeugd met al die ruimte in en om het huis en in heel het dorp. En wat krijgen ze de gezonde, frisse buitenlucht hier niet uit de eerste hand. Als ze ouder worden en naar de middelbare school moeten, dan . . . ja. Maar voorlopig blijft zij stukken liever hier.

Ze is zo wakker. Eigenlijk zou ze zich het liefst nu maar meteen gaan aankleden. Slapen kan ze toch niet meer. Maar dan maakt ze misschien de anderen wakker. Marlieske hier op de kamer. En Joos. Joos heeft haar slaap ook nodig. Ze ziet wat bleek de laatste dagen. Ze had wat hoofdpijn, zei ze, toen zij er naar vroeg. Och, misschien komt dat alleen van wat voorjaarsmoeheid. De verandering van weer is ook zo groot. 't Zou overigens niet best zijn als ze juist nu ziek werd. Stel je voor. Maar dat zal wel een beetje meevallen. Maandag kwam ze nog zo fleurig van haar vrije week-end thuis terug. Bovendien is ze jong en altijd goed gezond. Nee, dat zal wel zo'n vaart niet lopen. Maar haar slaap moet ze hebben. En daarom . . .

Maret Royer loopt op haar tenen naar het witte ledikantje van haar dochttertje, buigt zich over haar heen, dekt haar wat beter toe en kruipt dan zelf weer in bed. Half zes wijst haar wekkertje. Nee, dat is echt nog een beetje te vroeg om op te staan.

II

In haar kamer aan de achterzijde van „Klein Beukenheim”, waarvan de ramen heel deze meinacht lang wagenwijd hebben opengestaan en waarin het gekwinkeleer van de vogels uiteraard al even duidelijk hoorbaar is als in die van Maret Royer, ligt Joos van Heek ook klaar wakker. Maret had voor haar heus niet

zacht hoeven te doen. Al wel een uur geleden is zij wakker geworden. En ook zij wist ogenblikkelijk weer alles. Maar dat weten maakte haar niet blij, zoals Maret. Het bracht in haar ogen enkel pijn. En daarom heeft ze ze dadelijk weer gesloten en haar uiterste best gedaan om opnieuw in slaap te komen. Nog even niet hoeven te denken. Nog heel even onbewust mogen zijn van dat, wat haar leven zo plotseling totaal heeft veranderd. Wat al haar illusies voor de toekomst in één enkel ogenblik radicaal heeft kapot geslagen. De voorbije dagen leken zo eindeloos lang te duren. Deze nieuwe dag . . . Maar het is haar niet gelukt. Haar geest was veel te helder. Toen heeft ze geprobeerd aan andere dingen te denken. Met een bijna koppige vasthoudendheid. De thuiskomst van mijnheer Royer. De reis die mevrouw straks samen met mijnheer hoopt te maken. De verantwoordelijkheid die zij dan krijgt te dragen. De schoonmaak, waarmee ze beloofd heeft Bauk Bestebreurtje te zullen helpen. Bauk, die haar vierde kindje verwacht en die er nog zo goed als niets aan gedaan heeft, de fut er voor eenvoudig niet kon opbrengen. Maar ook dat mislukte. Het was allemaal maar voor een ogenblik. Op de achtergrond van al haar gedachten was daar intussen toch steeds de leegte, de teleurstelling, het verdriet. Het eerste echt grote verdriet in haar leven. En ook vooral de pijn om dat alles. En daarbij . . ., ja, de beschaamdheid. Omdat . . . Dat ze de vorige week, nee, een paar dagen terug nog maar, toch nog zo heel gelukkig was. Zo gelukkig als ze nog nooit geweest was. Om haar blij geheim: het zeker weten dat ze van Frans van Popta hield. Het kon haar niet schelen dat hij misschien wel tien jaar ouder was dan zij. Dat hij twee kinderen had en weduwnaar was.

Er trekt even iets om Joos' mond. Waarom heeft Bauk haar toch niet eerder verteld dat hij dat helemaal niet is. Bij haar thuis heeft ze Frans ontmoet. Ze vond hem dadelijk sympathiek. Hoewel hij zich allerminst sympathiek gedroeg. Nee, eerder grof, bruut. Niet tegenover haar, maar tegenover Steven, Bauks man. Wat hij in haar bijzijn en in dat van Bauk in z'n eigen huis tegen Steven durfde te zeggen was . . . Nee, ieder ander zou het daarmee meteen en voorgoed verbruid hebben bij haar. Beslist. Maar Frans . . . Nee, hij niet. Kwam dat, doordat Bauk hem zelf naderhand tegenover Steven verdedigde? Fel. En hem hun allerbeste vriend noemde? Stellig wel mee daardoor. Ze begreep toen van alles overigens niets. Maar haar sympathie had hij. Tegen alle redelijkheid in. Naast Steven, een uitgesproken mooie man, was Frans eigenlijk lelijk. Maar . . ., ja, zo flink, zo echt manlijk. Dat trok haar ook. Steven leek naast hem een kwajongen, een slappe kwajongen op de koop toe. Maar verder zijn haar gedachten bij die eerste ontmoeting en ook de eerste tijd daarna, niet gegaan. Wel ging haar belangstelling

naar hem uit en hoopte ze steeds hem weer te zullen ontmoeten. En ook vooral om meer over hem te horen. Nu, ze heeft meer over hem gehoord zo langzamerhand. Dat hij zoiets als hoofd-vertegenwoordiger is bij een firma in natuurkundige instrumenten en langs lycea, gymnasia, h.b.s.'en en fabrieken, waar ze in de laboratoria dergelijke zaken nodig hebben, reist. Dat Bauk en hij beide uit de zuid-westhoek van Friesland en van hetzelfde dorp komen en elkaar van kind af aan kennen. Dat ze later dagelijks samen naar Sneek reisden, Bauk naar de U.L.O. en naderhand naar de Vormingsklas van de Huishoudschool, hij naar de H.B.S. Dat hij nu hier op de Merellaan en pension is en dat hij twee dochttertjes heeft, die bij z'n schoonouders in de stad wonen. En dat dat is vanwege een heel groot verdriet, waarmee hij als 't ware de stad en alle bekenden, die er van wisten, ontvlucht is. En dat hij hier naar dit dorpje is gekomen, omdat hij dat kende door z'n bezoeken aan Bauk en Steven en het er niet alleen zo mooi en zo rustig is, maar ook nog zo fijn dicht bij de stad ligt, zodat hij Agnietje en Tineke, z'n dochttertjes, geregeld en gemakkelijk kan opzoeken. Maar dat was dan ook alles. Meer is ze voor maandagavond nooit te weten gekomen. Waarom niet? Heeft Bauk het opzettelijk voor haar verzwegen? . . . Maar dat zou toch geen enkele zin gehad hebben. Of het moest zijn op verzoek van Frans zelf natuurlijk. Hij wil immers niet over zijn verdriet praten. Hij kan dat niet. Daarom is hij juist de stad uitgegaan, weg uit de kring die er alles van weet. Hier voelde hij zich natuurlijk veilig voor vragen. En voor medelijden. Als ze Frans werkelijk kent zoals ze dat meent te doen, dan is hij er de man niet naar om medelijden, hoe goed bedoeld misschien ook, te kunnen verdragen. Hij moet alleen vechten. Of alleen? Nee, samen met God. Want hij is een christen. Die avond, toen ze met elkaar zongen: 't Is mij goed, wat God doet. 't Is mij goed, wat mijn God mij beschikt . . . Zo overtuigd als hij dat zong.

Joos' ogen springen opeens vol tranen. Ze veegt ze haastig weg met de rug van haar hand. Ze moet zich beheersen. Ze mag straks niet met een behuild gezicht beneden komen. Hier op „Klein Beukenheim” mogen ze niets merken van haar verdriet. Ze wil het voor hen beslist niet weten. Voor niemand trouwens. Zelfs met vader, die haar toch altijd zo heel goed begrijpt, zal ze hierover niet kunnen praten. Bovendien, mevrouw Royer moet straks zonder zorgen op reis kunnen gaan. Ze gunt haar die reis zo van harte. Het zal al erg genoeg zijn mevrouw, als ze terugkomt, te moeten vertellen dat ze niet blijven kan. Ze heeft best gemerkt dat mevrouw er in haar hart al zo'n beetje op rekent, dat ze in ieder geval voorlopig nog niet zal weggaan. Daartoe heeft ze zelf ook aan-

leiding gegeven. Ze wilde tot voor een paar dagen immers niets liever dan dat. Want ze had tenslotte haar conclusies getrokken. Frans' vrouw zou er natuurlijk met iemand anders vandoor gegaan kunnen zijn. Maar die mogelijkheid heeft ze ogenblikkelijk verworpen. Ook dat hij een gescheiden man zou wezen. Want als dat zo was zou hij z'n kinderen immers niet bij z'n schoonouders in huis gedaan hebben. Omdat hij daar de grootste kans liep z'n vrouw weer te ontmoeten. Nee, die beide mogelijkheden moesten buiten beschouwing gelaten worden, dacht ze. Er bleef dus volgens haar maar één andere: hij moest weduwnaar zijn. Een weduwnaar die zielsveel van z'n vrouw gehouden had, door en door trouw was en niet zo heel gauw zou hertrouwen. En die, omdat z'n verdriet zo heel groot was, z'n vrouw misschien wel op een heel tragische manier verloren had. Bij de geboorte van een kind. Door een ongeluk. Of misschien zelfs wel doordat ze zichzelf . . . Dat laatste kon immers ook. Als ze een niet al te sterk zenuwgestel had en alle spanningen van deze tijd niet kon verwerken.

Maar ze hoopte vurig dat het dat laatste niet was wat z'n verdriet om z'n gemis zo extra groot maakte. Want al zou hij dat dan onmogelijk hebben kunnen voorkomen, dan zou er toch beslist steeds zelfverwijt aan hem blijven knagen. Die mijnheer Bruins bij hen in de stad. Iedereen zei dat hij er niets aan kon doen dat z'n vader . . . En toch . . . Nee, ze hoopte met alles wat in haar was, dat het dat niet zou zijn. En dat hij misschien toch eens, al was het pas na jaren . . . Zij kon immers wachten. Als ze hem voorlopig alleen maar 's af en toe zou mogen zien en spreken. 's Weer met hem meerijsen naar Friesland. O, wat een heerlijke tocht heeft ze die ene keer gehad. Het voorbije week-end pas. Het lijkt eenvoudig niet te geloven. „Je mag 's weer mee.” Dat heeft hij toen zelf gezegd. Het klonk in haar oren als een belofte. En met die belofte was ze voorlopig tevreden. Hij maakte haar voor de volle honderd procent gelukkig. Omdat ze nog nooit eerder echt heeft lief gehad? Met een liefde, die bereid is alles te geven zonder iets terug te vragen, in het onbewuste weten dat wie zo lief heeft ook alles ontvangen moet? Of heeft ze alles onderschat? Dat wel jaren op hem kunnen wachten. Dat niet samen zullen kunnen beginnen zoals andere jongelui, omdat direct zijn beide kinderen er zouden zijn. Dat niet zijn eerste grote liefde te kunnen zijn ook? Was ze te idealistisch? Ze weet het niet. Het doet er nu ook niet meer toe. Alles is nu toch voorgoed voorbij. Ze was toen alleen maar gelukkig om haar blij geheim, dat ze zelf ook nog maar net ontdekt had. Juist op die tocht naar Friesland. Op de terugreis eigenlijk pas. Tot dan toe had ze gedacht: als ik ooit trouw moet het met een man als Frans zijn. Zo echt manlijk en ernstig en flink. En zekerder

dan ooit had ze geweten dat het nooit Douwe Ploegstra zou kunnen wezen. Douwe, de Trouwe, zoals haar zusje Ineke hem vaak plagend noemde. Omdat hij haar maar bleef nalopen. Zelfs nadat hij haar officieel „gevraagd” had en zij gezegd had, dat ze, wat haar betrof, nooit iets meer dan goede vrienden zouden kunnen zijn. Douwe, de enige van de jongelui die ze kende, die altijd meer aandacht aan haar heeft besteed dan aan haar wat jonger en veel mooier zusje Ineke. Ineke, die zich per slot verloofd heeft met Toon. Met Toon, die Ineke eerst negeerde en tegen haar zo attent was dat zij dacht dat het hem om haar begonnen was. Och, toen dat niet het geval bleek te zijn, is dat geen echt verdriet voor haar geworden. Ze had zich per slot alleen maar gestreeld gevoeld, omdat er eindelijk nog iemand leek te zijn, die haar boven Ineke verkoos. Er komt een schamper trekje op Joos' gezicht. Haar boven Ineke verkoos. Het mocht wat. Zijn attenties voor haar hadden voor Toon alleen maar bij de methode, waarmee hij Ineke had proberen te veroveren, gehoord. Een minderwaardige methode overigens als je het haar vraagt. Hij heeft Ineke jaloers willen maken door aardig tegen haar te zijn en Ineke zo proberen te krijgen. Nu, hij heeft succes geboekt. Het is hem prachtig gelukt. Na verloop van tijd heeft hij een gladde ring om Inekes vinger mogen schuiven. Maar hij heeft z'n trekken thuis gekregen. Ineke heeft hun verloving kort geleden zomaar opeens verbroken. Reden: „Ik vond er niets meer aan.” Ze heeft nu toch wel medelijden met Toon. Zo'n behandeling verdient hij niet. En Ineke. Ineke weet gewoon niet wat liefde is. Een kind is ze nog dat enkel maar speelt, zelfs met iets heiligs als liefde. Zij voelt zich vrouw. Helemaal. Het is net of ze in deze dagen jaren ouder is geworden. Deze ervaring . . .

Joos draait zich op haar andere zij. Als ze toch nog maar 's eventjes zou kunnen slapen. Wat zou ze dat verschrikkelijk graag willen. Dat een mens nu toch ook altijd denken moet. Dat je je gedachten niet kunt stop zetten of uitschakelen. En dat ze, hoe je ook je best doet om aan andere dingen te denken, toch maar steeds blijven rondcirkelen om dat ene onderwerp, dat je juist zo bitter graag helemaal vergeten wilt.

Maandag is ze van haar vrij week-end thuis gekomen. Met Frans. Heel die dag kon ze wel zingen. En ze kon de avond bijna niet afwachten om naar de Berkenlaan te gaan, naar Bauk en Steven. Ze moest aan iemand haar blijdschap kwijt. Ze moest er met iemand over praten. Maar zo, dat ze haar geheim niet verried natuurlijk. Alleen over die heerlijke reis zou ze het hebben. Dat kon ze gerust doen. Het zou juist vreemd lijken als ze dat niet deed. Per slot had Bauk zelf dat meerijplannetje geopperd. Ja, het zou echt te dwaas zijn als ze er haar nu niets van vertelde.

Dan zou Bauk er misschien juist iets achter gaan zoeken en denken: wat eigenaardig dat Joos niet . . . Nee, ze kon er rustig met haar over gaan praten. Het was zelfs verstandiger dat heel gewoon te doen. Het was zo'n prachtige avond. Veel te mooi om binnen te zitten. Ze heeft Bauk gevraagd met haar te gaan wandelen, de hei op. En daar heeft ze verteld. Alles. Behalve natuurlijk dat ene, dat over alles voor haar zo'n bijzondere glans wierp. Heerlijk was het. Pas toen de schemer al viel en Bauk zei dat ze nu toch echt naar huis moesten, was ze uitgepraat. En juist in de veilige bescherming van die schemer durfde ze Bauk toen opeens eindelijk te vragen, wat ze al zolang graag had willen weten: „Zeg, waaraan is Frans' vrouw eigenlijk gestorven?” Zo verbaasd als Bauk haar toen aankeek en herhaalde: „Gestorven?” Daarna zweeg ze. Een hele poos. Voor haar gevoel tenminste. Allerlei angstige vermoedens zijn in die ogenblikken door haar hoofd getuimeld. Dat Frans toch gescheiden was. Dat z'n vrouw hem en hun kindertjes wel in de steek had gelaten. Toen vertelde Bauk het.

„Frans' vrouw is niet dood, Joos. Willy zit in een inrichting. Ze is ongeneeslijk krankzinnig.”

Wat er op dat moment door haar heenging! Alles wat ze verwacht had, maar dit! Het was of de grond onder haar voeten wegzakte. En ze voelde zich opeens zo duizelig. Ze moest haar uiterste krachten inspannen om niet te vallen. Haar hoofd leek plotseling helemaal leeg. Alleen één gedachte tolde maar al door die leegte heen: Je geheim niet verraden. Het duurde alles met elkaar maar een ogenblik. Maar het leek! . . . Toen trok dat duizelige gevoel weg. Maar een barstende hoofdpijn kwam er voor in de plaats. Toch kon ze toen weer doordenken. En ze wist dat ze wat zeggen moest. En dat ze dat niet kon. Maar het moest. „O, wat erg, Bauk,” heeft ze er tenslotte weten uit te brengen. „Ook voor Frans. En voor die lieve, kleine meiskes.”

Joos doorleeft al die vreeslijke ogenblikken op deze prille morgen voor de zoveelste keer. En weer doet dat doorleven haar bijna lichamelijk pijn. De avond viel toen snel. Wat was ze daar dankbaar voor. Want Bauk mocht haar gezicht, Bauk mocht vooral haar ogen niet zien. Die zouden immers alles hebben verraden. En nu . . . Bauk heeft meer verteld. „Na de geboorte van Agnietje is Willy ook al naar die inrichting gebracht. Toen was het ook helemaal mis met haar. Maar gelukkig is dat toen al betrekkelijk gauw weer terecht gekomen. Een paar jaar later kwam Tineke. En 't ging weer precies eender. Dat leek tenminste zo. Maar toen bleek al gauw, dat het deze keer erger en anders was. Volgens de doktoren wordt ze nu nooit meer beter.”

Arme Frans. Kan God een mens wel een zwaarder kruis te dragen

geven dan dit? Ze is die avond niet meer met Bauk mee naar huis gegaan. Dat kon ze niet. Haar hoofdpijn was gelukkig een goed excuus. Ze gelooft beslist dat Bauk niets gemerkt heeft. Ze deed tenminste zo gewoon, zei dat ze een aspirientje moest nemen en dan gauw naar bed gaan. Dat het met dat week-end thuis natuurlijk twee avonden achter elkaar te laat was geworden. Daar was ze, ondanks alles, toen toch nog weer blij om. Want dat een ander, al was die ander dan ook Bauk, die een echte vriendin van haar is geworden, zou weten dat zij van Frans houdt, met heel haar hart, dat zou ze er toch echt net niet meer bij gehad kunnen hebben. Maar ze is niet meteen naar bed gegaan die avond. Toen Bauk goed en wel binnen was, is zij ogenblikkelijk op haar schreden teruggekeerd en de hei weer opgegaan. Ze moest alleen zijn. Helemaal alleen. En ze had ruimte om zich heen nodig. Thuis zouden de muren haar aanvliegen. Ruimte en rust. En waar zou ze die beter kunnen vinden dan op die eindeloze heivlakte? Het was toen inmiddels al helemaal donker. Was het gevaarlijk wat ze deed? Onverantwoordelijk? Ze kon daar toen niet over piekeren. En roekeloos is ze niet geweest. Ze heeft niet maar raak gelopen, zodat ze in die almaar dichter wordende duisternis zou hebben kunnen verdwalen. Nee, ze is op hetzelfde pad, waarop ze eerst met Bauk had gewandeld, blijven lopen. Heen en weer. Almaar heen en weer. Per slot is ze ook weer te nuchter van aard om haar verstand bij de dingen, hoe erg die dan ook mogen zijn, te verliezen.

Joos gaat op haar rug liggen en vouwt de handen achter haar hoofd. Ja, dat nuchtere verstand. Als dat het nu maar 's zou willen winnen van haar hart, van haar gevoel. Telkens opnieuw heeft ze zichzelf in deze dagen voorgehouden dat ze haar verstand moet gebruiken. Dat het onzin is om zich zo verdrietig en teleurgesteld en leeg te voelen. Omdat er helemaal niets tussen Frans en haar was per slot. Nu ja, wat sympathie. Ook van zijn kant. Hij mag haar. Dat weet ze zeker. Maar dat is dan ook alles. Bij haar is die sympathie in liefde veranderd. Maar bij hem niet. Natuurlijk niet. Hij is immers getrouwd. En bovendien, al zou hij vrij zijn, dan zou het immers heel best kunnen gebeuren, dat hij haar liefde nooit zou gaan beantwoorden.

Joos zucht heel diep. Al dat geredeneer met haar nuchter verstand heeft haar niet geholpen. Haar hart spreekt daar immers aanhoudend tegenin. Dit was, nee, dit is voor haar de grote liefde, waarop zij altijd gehoopt en gewacht heeft. En dan slaan de vlammen van beschaamdheid haar opeens weer uit, ook al is er geen mens die haar ziet daar op haar eigen kamer in de vroege morgen. Want ze is er zich plotseling weer heel duidelijk van bewust dat zij met heel haar hart van een getrouwde man houdt. En dat mag niet. Dat is zonde. Maar zij wist dat immers niet.

En dan buitelen de waaroms weer door haar hoofd. Waarom moet zij dit beleven? Waarom moest zij hier komen? Waarom moest zij Frans ontmoeten? Ze heeft dat toch zelf niet gezocht. Waarom moest zij denken dat Frans vrij was en hem zo gaan liefhebben? Waarom? Als ze dit aan vader vroeg, zou vader zeggen: „Dat mogen we niet vragen, Joos. We moeten zeggen: Waartoe?” En dat weet ze wel. In theorie tenminste. Maar nu ze dat in de praktijk moet gaan beleven . . .

Nu moet ze opeens weer aan de preek, die ze zondagmorgen thuis hoorde en die ze zo mooi vond, denken. Een preek uit Genesis was het. Over het zegenen door Jacob van Jozefs zonen. Jozef dacht dat z'n vader het glad verkeerd deed toen Jacob z'n rechterhand op het hoofd van Efraïm legde en de linker op dat van Manasse. Hij wilde de handen van Jacob verleggen en zei: „Zó niet, mijn vader, want deze is de eerstgeborene. Leg uw rechterhand op zijn hoofd.” Maar Jacob weigerde en antwoordde enkel: „Ik weet het, mijn zoon, ik weet het.” Ze zal deze preek haar leven lang niet weer vergeten. „En zoals Jozef meende het veel beter te weten dan z'n vader, zo denken wij dikwijls, dat wij het veel en veel beter weten dan onze Hemelse Vader,” zei de dominee tenslotte. „En wij maken onze plannen. Goede plannen. Prachtige plannen. Plannen, waarop niets aan te merken schijnt te zijn. Maar we vergeten daarbij maar al te vaak dat God Zijn plan met ons al van eeuwigheid af gemaakt heeft. En dat dat plan gemaakt is met Goddelijke wijsheid en met Goddelijke liefde. En dat het daardoor juist dikwijls een heel ander plan is dan dat wat wij kortzichtige, onverstandige, egocentrische mensen gemaakt hebben. En dan kruist God Zijn handen. Hij doorkruist met Zijn handen onze plannen. En als wij dat merken denken we: Nee, zo moet het niet. Zo gaat het helemaal mis. Zo bedoel ik het niet. Zo wil ik het niet. En dan beginnen we te roepen, te schreeuwen: „Zó niet, mijn God. Zó niet.” We denken dat God Zich vergist. Alsof God Zich ooit zou kunnen vergissen. Maar God wordt niet boos over onze eigenwijsheid. God is zo lankmoedig. God heeft zo'n eindeloos geduld met ons opstandige en eigengereide mensenkinderen. God zegt vriendelijk: „Ik weet het, Mijn zoon, Mijn dochter, Mijn kind. Ik weet het. Maar Ik wil je juist zegenen met Mijn gekruiste handen, opdat Mijn gemaakt bestek in eeuwigheid zal rijzen”.

Joos moet opeens weer heel hard over haar ogen wrijven om de tranen die daar opnieuw proberen in te dringen, tegen te houden. Ze vond het zo'n prachtige preek. Voor Frans. En voor Bauk, die het lang niet gemakkelijk heeft in haar huwelijk. Maar vooral voor Frans. Ze zou er heel wat voor over gehad hebben als Frans die preek ook had kunnen horen. Want deze preek moest hem wel troosten en helpen, dacht ze. God heeft zijn plannen immers ook door-

kruist. En hij heeft toen stellig ook geschreeuwd: „Zó niet, God. Zó niet.” En toch, al is dat helemaal niet te begrijpen, moet God hem juist toen hebben willen zegenen. Maar op die avond daar alleen op die donkere hei, heeft ze plotseling gedacht: Gaf God die preek misschien juist toen net voor mezelf? God, die alles weet en alles bestuurt? Die ook wist dat ik de volgende dag al dit heel erge zou moeten horen, deze verschrikkelijke teleurstelling zou krijgen te verwerken? Wilde Hij mij als 't ware al bij voorbaat helpen en troosten? Is God zo goed, ook in het leed, dat Hij de mensen moet toezenden, omdat het bestek van Zijn plan voor hen anders niet kan rijzen? En ze heeft het toen opeens heel zeker geweten: God is in dit alles. En al vind ik het nu ook nog zo moeilijk en al begrijp ik er ook niets van: Hij zegent mij. Juist nu. En al was haar verdriet toen niet plotseling weg, ze zag alles toch opeens anders. En ze voelde zich ook getroost. Maar de volgende dag was dat weg. En ook nu is ze het weer kwijt. Haar hart schreeuwt nu enkel maar: „Nee, nee. Zó niet God. Zó niet.”

Dan begint opeens het kleine wekkerklokje op het nachtkastje naast haar bed te ratelen. Ze legt het ogenblikkelijk het zwijgen op. Nog heel even blijft ze daarna liggen. Zó als ze nu weer tegen deze dag opziet. En tegen al de dagen die nog zullen volgen.

— So bitt' ich nicht für morgen Dich, noch ferne Zeit,

Doch rein'ge, gründe, leite mich, Jesus, nur heut!

De voor haar zo heel bekende woorden van dit gebed zijn er plotseling weer. Onwillekeurig knikt ze. Ja, ze zal bij de dag moeten leven, nu meer dan ooit. Niet verder kijken dan het stukje weg, dat ze vandaag moet gaan. Anders komt ze er niet. De hele weg lijkt zo verschrikkelijk lang en zo ontzettend eenzaam. Nee,

— Ich bitte nicht für morgen mehr, noch ferne Zeit,

Bewahr vor Sünde und vor Schuld, Jesus, mich heut!

Joos slaat het dek terug en staat op. „Ja, Heer Jezus. Ja. Alstublieft,” bidt intussen haar hart.

III

Werken. Werken is een zegen. Joos ervaart dat in de weken die komen meer dan ooit. Zolang kapitein Royer thuis is gebruikt ze al haar vrije tijd om Bauk Bestebreurtje door de schoonmaak heen te helpen. Ze sopt, ze wrijft, ze poetst, ze wast, ze strijkt. Met een bijna verbeterden ijver. En of ze een reserve aan krachten heeft die nooit

uitgeput zal raken. Bauk ziet het bijna verbijsterd aan. Hoe kàn Joos dit. En dat juist nu. Want ze weet, zonder dat Joos er ook maar met één enkel woord over gerept heeft, dat Joos verdriet heeft. Echt verdriet. Om Frans. Zo blij als ze eerst was, die maandagavond. Haar ogen straalden gewoon. De hele tijd. En met een heel bijzondere glans. Zo, of ze . . . , ja, of ze haar geluk bijna niet „binnen boord” kon houden. En zo als ze vertelde. Enthousiast. Dat doe je niet over een gewoon meerijderijtje als er verder niets achter zit. En daarna opeens die vraag. „Waarom is Frans' vrouw eigenlijk gestorven?” Toen heeft zij plotseling alles begrepen. Joos heeft gedacht dat Frans weduwnaar was en dus vrij. En ze is van hem gaan houden. Het is immers allemaal net zo logisch als iets maar logisch kan zijn. Zo'n fijne vent als Frans is. Zij heeft bovendien genoeg van zijn edel karakter verteld om . . . Ze voelt zich nu telkens zo schuldig. Die avond direct trouwens al. Ze heeft Joos indertijd wel verteld dat er een groot verdriet is in Frans' leven. Dat hij zo'n zwaar kruis moet dragen. Maar welk kruis dat is, daarover heeft ze gezwegen. Expres. Omdat Frans niet wil dat daarover gesproken wordt, dat ze dat hier op het dorp te weten zullen komen.

Ze weet nu dat dat absoluut fout geweest is. Ze had moeten bedenken dat Joos ook een hart heeft dat wil liefhebben. Ze had tegen Frans moeten zeggen: „Joos vertel ik het, hoor. Die ontmoet je geregeld. Die moet het weten. Dat is een heel ander geval dan dat met de mensen uit het dorp. En je hoeft heus niet bang te zijn dat ze er ooit tegen je over zal beginnen te praten. Ik zal wel zeggen dat je dat niet wilt.” Eigenlijk is ze ook boos. Op Frans, die hierin alleen maar aan zichzelf gedacht heeft. Die er nooit bij schijnt te hebben stilgestaan dat mensen, die het niet weten, wel moeten veronderstellen dat hij weduwnaar is. Met alle consequenties daarvan. En toch is haar zelfverwijt groter dan haar boosheid. Zij had dit moeten voorzien. Zij had op Joos moeten letten. Zij had haar hiervoor moeten bewaren. Joos' liefde voor Frans is natuurlijk niet zomaar opeens gekomen. Die is langzamerhand gegroeid. Dat kan bijna niet anders. Dat zij toch zo blind is geweest dat ze daar niets van gemerkt heeft. Zo van haar eigen zorgen om Steven en alles vervuld, dat ze de vriendschap van Joos maar egoïstisch gretig heeft aangenomen als een heerlijke vergoeding en troost daarvoor, zonder genoeg op Joos zelf te letten. En nu is er dit. Dit onherroepelijke. Misschien komt er in Joos' hart nooit meer plaats voor een ander. Iemand met haar serieus karakter valt niet van de ene verliefdheid in de andere. O, ze zou het haar zo van harte gunnen: een mooi, gaaf, sterk geluk. Maar ze weet het niet. Er zijn nu eenmaal planten die maar eenmaal bloeien. Joos . . .

Als Bauk Bestebreurtje-Schotanus zover gekomen is met haar ge-

dachten, zucht ze diep. Ze wil Joos zo graag helpen, iets voor haar doen. Als ze haar maar mocht troosten. Zijzelf weet immers ook wel wat van teleurstelling en verdriet. Maar het gaat niet, want Joos mag niet weten dat zij haar geheim kent. Ze moet haar in de waan laten dat zij er niets van weet. Dat ze er ook die maandagavond niets van gemerkt heeft. Dat is het enige, wat ze voor haar doen kan. Dat voelt ze. En dat is zo akelig weinig. Ze zou veel meer willen doen. Juist ook, omdat ze steeds het gevoel heeft dat ze iets aan Joos moet goedmaken. Maar aan de andere kant . . . Zij heeft haar eigen verdriet toch ook altijd krampachtig voor anderen verborgen proberen te houden. Ook voor Joos. Ze kan haar in dit alles ook weer zo goed begrijpen en aanvoelen. En trouwens, echt het enige is het niet. Het allerbeste wat de ene mens voor de andere kan doen: bidden, dat kan ze immers ook. En dat doet ze. Met haar hele hart.

En nu helpt Joos haar. En hoe. Ze vliegen op deze manier gewoon door de schoonmaak heen. Zelf kan ze opeens ook weer veel meer verzetten. Joos' ijver werkt zo aanstekelijk. En zo samen. Ja, het gaat echt fantastisch. Dat is natuurlijk heerlijk. Maar ze is zo bang dat Joos dit niet zal volhouden. Dat ze straks plotseling zal afknappen. Dat er een reactie zal komen. En als mevrouw en mijnheer Royer samen op reis gaan krijgt Joos het toch al extra druk en moet ze bovendien zo'n grote verantwoordelijkheid dragen. Dan moet ze voor honderd procent fit zijn.

En nu is het voorlopig de laatste keer dat Joos van „Klein Beukenheim” weg kan om Bauk te helpen. Overmorgen hopen mijnheer en mevrouw Royer te vertrekken. Morgen is er nog allerlei te regelen en af te spreken. Dan moet zij steeds bij de hand zijn.

Tegen zevenen komt ze aangestapt. Misschien iets bleker dan anders, maar verder, zo voor het oog tenminste, kwiek en monter. Bauk heeft haar zien komen en is al bij de voordeur voordat Joos kan bellen. „Kind, dat je er nu alweer bent,” begroet ze haar blij en een tikkeltje beschaamd tegelijk. „Hoe ik je dit toch nog 's ooit allemaal zal moeten vergelden?!” Bauk zucht zowaar alweer een beetje.

Maar Joos lacht haar vierkant uit. „Schei toch uit, Bauk. Vergelden zei je toch, hè? Nu, als er dan per se iets vergolden schijnt te moeten worden, laten we dan zeggen dat ik daar dan nu een beetje mee bezig ben. Zo hartelijk als jij mij hier hebt ingehaald van de winter. En zo'n fijn thuis als jij mij deze maanden hier gegeven hebt. Nee, Baukje, jij hebt je part al dubbel en dwars gedaan. Nu ben ik aan de beurt. Op deze manier raken we hopelijk een klein beetje quitte.”

Die Joos. Bauk moet opeens even slikken. „Alsof het voor mij niet heerlijk was jou hier te hebben,” zegt ze dan zacht.

Joos heeft intussen haar suède jasje aan de kapstok gehangen en haar schort voorgeknoopt. Nu steekt ze haar arm door die van Bauk en troont haar mee naar Bauks Engelse kamer. „Kom maar gauw mee, meisje,” lacht ze. Bauk moet nu vooral niet op deze toon verder gaan. Dat kan ze nu echt niet hebben. En daarom . . . „Vanavond zetten we je kamer op de kop. Dat hadden we toch afgesproken?” En een beetje ondeugend: „Heb je Steven de deur wel uitgewerkt?”

Nu lacht Bauk ook. „Nou, en of. En hij ging maar wat graag toen hij van onze plannen hoorde.”

„Dat geloof ik graag.” Het kost Joos moeite om dit gewoon te zeggen. Ze moet zich bedwingen om nu niet een schampere opmerking te maken. Natuurlijk nam Steven vlot de benen. Daar kent ze hem zo langzamerhand wel voor. Gemakzuchtig, verwend, zelfingenomen, ijdel ventje. In plaats van nu zelf eens flink mee aan te pakken en de handen uit de mouwen te steken. Er zijn toch zeker genoeg mannen die hun vrouw in hun vrije tijd met allerlei karweitjes en ook met de schoonmaak helpen, nu de hulp niet alleen almaar duurder, maar ook nog steeds schaarser wordt. En als je dan ook nog drie kleine kinderen hebt en je vrouw van het vierde in verwachting is, dan zou je als rechtgeaard echtgenoot toch zeker blij zijn als je je vrouw 's iets uit handen zou kunnen nemen. Maar al deze dingen zijn natuurlijk ver beneden de waardigheid van meneer Steven. Die . . . Ba. Nee. Als Frans . . . Er gaat opeens een flits van pijn door Joos heen. Frans, die . . . Niet aan denken. Vergeten. Werken. En straks doodmoe in bed vallen en slapen, slapen.

Joos moet haar tanden even heel stevig op elkaar zetten, voordat ze zichzelf weer in de macht heeft.

Bauk heeft nergens erg in. „Het trof wel goed,” vertelt die intussen argeloos. „Steven moest toch nog even naar de ouders van een jongen uit z'n klas. En daarna zou hij naar die nieuwe collega gaan. Wester. Schaken.”

„Prachtig. Heeft hij meteen een prettige avond. En wij hebben de handen vrij,” vindt Joos. Ze is blij dat ze niets onaardigs over Steven gezegd heeft daarnet. Ze zou er Bauk alleen maar zeer mee hebben gedaan. Als ze er Steven nu door kon „bekeren”. Dan zou het zin hebben. Maar Steven is er niet. En bovendien, al was hij hier, hij zou toch net doen of z'n neus bloedde en op dezelfde voet doorgaan. Dat deed hij immers ook wat z'n studie betreft nadat Frans daarover zulke sarcastische opmerkingen had gemaakt. Frans. Daar is hij alweer in haar gedachten. Is er dan niets waarbij ze hem helemaal vergeten kan? . . . Ze dwingt zich om al haar aandacht op Bauks schoonmaak te concentreren. Jezelf zoveel mogelijk vergeten en je aan anderen geven. Dat is een probaat middel om over een verdriet heen te komen. Wie heeft ze dat toch 's horen zeggen? Ze weet het

niet meer. Maar ze gelooft dat daar in ieder geval een grote kern van waarheid in zit. En zij . . .

„Zeg, en met Henne is het voor elkaar, hoor. Ze komt morgen de hele dag,” vertelt ze dan. Ze had Bauk beloofd een goed woordje voor haar te zullen doen bij Henne, de werkster van mevrouw Royer. Als die zich een dag zou kunnen vrijmaken voor Bauk, nu dan . . .

„Geweldig.” Bauk krijgt een kleur van verrassing. „Dan komen we morgen klaar. Vast. In de keuken heb ik vandaag de aanrecht-kastjes al gedaan. Als we dan morgenochtend de kamer afmaken. En morgenmiddag de keuken. Ja, dan is het klaar. Nu ja, buitenom nog een beetje. Maar dat mag geen naam hebben.” En dan, uit de grond van haar hart: „Heerlijk. En ik dacht eerst nog wel dat ik er nooit door zou komen.”

„Zo zie je maar weer dat een mens zich vaak zorgen maakt voor niets,” vindt Joos wijs. En dan nuchter: „Maar nu moeten we een, twee, drie aan de slag, Baukje Schotanus. Anders raken we hopeloos achter op ons tijdschema. En dan klaren Henne en jij het met de rest morgen ook niet.”

„Je hebt gelijk,” vindt Bauk, een tikkeltje geschrokken. „Ik praat maar. En . . .” En dan opeens kordaat: „Eerst de boel maar van de wanden, hè?”

„Ja, dat had ik ook gedacht. Wacht, ik zal het trapje even uit de keuken halen.” Joos is al weg, komt even later terug met de stoeltrap, staat er dan ook in een wip bovenop en geeft Bauk het eerste schilderij aan. „Als jij dan straks het behang afstoft, begin ik met uitnemen. Goed?”

„Ja, best.”

Ze werken dat het een lieve lust is. En ondertussen babbelen ze gezellig wat met elkaar. Joos doet zo gewoon dat het Bauk een beetje in de war brengt. Heeft ze zich misschien toch vergist? Was het alleen maar het feit zelf: Frans' vrouw is ongeneeslijk krankzinnig, dat ze zo onverwacht te verwerken kreeg en daarnaast haar medelijden met Frans daarom, dat haar die maandagavond zo van streek maakte? Joos is per slot een fijngevoelig meisje. En een kruis als dat van Frans niet te peilen zwaar. O, als dat eens waar zou mogen zijn. Als het 's geen verdriet voor Joos zelf betekent in de zin, die zij veronderstelde. Maar de manier waarop ze die avond vertelde dan? En die glans in haar ogen? En die vraag later? Zij . . .

En dan, net als ze vinden dat ze nu toch echt wel een klein rust-pauzetje verdiend hebben en Bauk een kopje koffie heeft ingeschonken, stopt er een auto voor de deur van Beukenlaan 10. Een mooie, grijze slee. Bauk en Joos zien hem tegelijk. Het is de wagen van Frans van Popta. Bauk wordt subiet rood van schrik. Maar uit Joos' gezicht trekt juist alle kleur weg. En een ogenblik heeft ze een

gevoel of haar hart zal blijven stilstaan. Ze heeft Frans nog niet weer gezien na dat bewuste week-end. Elke keer als ze hier naar de Beukenlaan ging is ze bang geweest voor een ontmoeting met hem. Maar tegelijkertijd heeft ze daar heimelijk op gehoopt ook. En nu . . .

Razend snel en maar heel even zijn Bauks ogen na de eerste schrik naar Joos gegaan. Heeft ze zich vergist? O, wat hoopt ze dat. Maar zodra ze Joos' gezicht ziet weet ze dat dat helaas niet het geval is. De opgewektheid en de vrolijkheid van Joos waren een masker, waarachter ze haar eigenlijke gezicht verborg. O, hoe moet dit nu toch?! . . .

Het duurt alles met elkaar maar één enkel ogenblik. „Frans,” zegt ze dan zo gewoon mogelijk, maar zonder Joos aan te kijken. En terwijl ze opstaat: „Die kunnen we nu echt niet gebruiken, hoor. Ik zal het hem maar meteen gaan vertellen.”

Joos hoeft niets terug te zeggen. Bauk loopt meteen naar de gang. En ze heeft de voordeur al open als Frans z'n eerste stap op het tuinpaadje zet. En op hetzelfde moment hoort Joos haar lachend roepen: „Verboden toegang vanavond, meneer. Joos en ik vieren het schoonmaakfeest. En daarbij kunnen we echt geen manvolk gebruiken.”

Joos heeft daarnet even het gevoel gehad dat haar hoofd leeg liep. Net als op die avond op de hei toen Bauk haar vertelde van Willy. Maar nu kan ze weer normaal denken. Gelukkig. Ik moet gewoon doen. Vooral gewoon doen, houdt ze zichzelf voor. Net als voor het week-end. Anders . . . En dan weet ze ook meteen wat haar te doen staat.

Ze springt op van haar stoel, loopt naar de kamerdeur, steekt haar hoofd om 't hoekje en zegt plagerig: „Tenzij dat manvolk het feest wil meevieren natuurlijk.”

Bauk weet gewoon niet wat ze hoort. Hoe kan Joos . . . Maar dan meent ze het te begrijpen. Dappere meid. Zo denkt ze hen allebei een rad voor de ogen te kunnen draaien. En ogenblikkelijk doet ze mee. „Natuurlijk,” beaamt ze. „Op die voorwaarde valt er te praten.” Voor zichzelf is ze ook blij met deze houding van Joos. Het maakt alles zoveel eenvoudiger en gemakkelijker.

Frans is intussen zonder complimenten Joos voorbij de gang ingestevend. Wat drommel, is hij hier huisvriend of is hij dat niet? Hij laat zich maar zo niet afschepen. „Ook goedenavond,” zegt hij dan. En quasi-streng: „Sedert wanneer groeten wij niet meer, hè? Dat hebben jullie moeders jullie ook anders geleerd, meisjes.”

Als bij afspraak zetten Bauk en Joos een schuldig gezicht en zeggen braaf: „Je hebt gelijk, Frans. Dag, Frans.”

En dan lachen ze alle drie.

Dat ik dit kan, denkt Joos intussen. Dat ik zo goed kan toneel-

spelen. Ik, die . . . Maar het moet. Het is goed zo. Frans merkt niets. En Bauk al evenmin. Gelukkig.

„Prachtig. Zo is het in orde, hoor, kinderen,” prijst Frans dan vaderlijk. „Maar vertel 's: wat houdt dat eigenlijk in, het schoonmaakfeest vieren. Ik houd op z'n tijd heus wel van een feestje, hoor.”

„Het hele huis brandschoon maken,” vertelt Bauk hem subiet.

Frans kijkt lichtelijk teleurgesteld. „Och heden. Doodgewoon schoonmaken dus. Dat valt me even lelijk tegen, zeg. Natuurlijk weet iedere man wat het woord schoonmaak betekent. Boe, praat me daar niet van. Maar schoonmaakfeest, dat klinkt heel anders. Ik dacht: dat is vast en zeker het feest dat gevierd wordt als de schoonmaak klaar is. En daarbij ben ik graag van de partij.”

Joos knikt. „Natuurlijk. Dat geloven we direct, hè, Bauk? Maar ons schoonmaakfeest bestaat uit: soppen, stoffen, zuigen, wrijven, poetsen, wassen, strijken en noem maar op,” legt ze dan onbarmhartig uit. „Als je dat dus wilt meevieren, dan . . .”

Maar Frans heeft z'n vingers al in z'n oren gestopt en roept quasi-benauwd: „Schei uit asjeblijft, Joos. Jullie jagen me samen gewoon de stuipen op m'n lijf. Dat noemen ze een feest. En dat vieren ze dan notabene ook nog 's avonds om half negen, als ieder zinnig mens pleegt uit te rusten van z'n dagtaak. Als jullie misschien nog 's wat weten.” En dan: „Is Steven thuis?”

„De benen genomen,” vertelt Bauk prompt.

„Gevlucht,” zegt Joos op hetzelfde ogenblik.

Frans knikt vol begrip. „Daar kan ik inkomen,” verzucht hij dan.

„Wij mannen . . . Maar vooruit, nu ik hier toch eenmaal ben: ik wil jullie wel even een handje helpen, hoor. Is er niet iets waar mannekrachten voor nodig zijn?”

„Nou nodig,” zegt Joos met veel nadruk op het laatste en een knipoog naar Bauk. „We redden ons alleen ook wel, hoor. Maar nu je het zo royaal aanbiedt. Gemakkelijk is het per slot wel. Het orgel is nogal zwaar. En het bergmeubel. En de boekenkast.”

Frans trekt subiet z'n colbertje uit, mikt het aan de kapstok, rolt handig de mouwen van z'n overhemd op tot boven z'n ellebogen, stapt dan kordaat de nu heel rommelige kamer binnen en zegt uitdagend: „Zo, ik ben klaar voor de strijd. Kom maar op met jullie orders.”

„Zo meteen,” belooft Bauk. „Dan zullen we je er wel van laten lusten. Reken daar maar op. Wat we doen, doen we goed, wat jij, Joos.” En als die lachend knikt: „Maar eerst krijg je een kopje koffie. We waren net even aan het schaften, weet je. Zie maar dat je een lege stoel vindt. Een ogenblikje.” Ze verdwijnt meteen naar de keuken.

Joos en Frans zijn opeens alleen in de kamer. En op hetzelfde ogenblik is het stil. Benauwend stil, vindt Joos. Maar dat is natuurlijk verbeelding, vertelt ze dan zichzelf. Zij . . .

Dan zegt Frans rustig: „Ik zou het door dat schoonmaakfeest van jullie bijna vergeten, maar ik kwam hier eigenlijk voor jou.”

„Voor mij?” Joos voelt dat ze een kleur krijgt. Ze bukt zich vlug naar de grond, verlegt daar totaal onnodig iets en vraagt intussen: „Wist je dan dat ik hier was?”

Frans knikt. „Zo wijs hadden ze me op „Klein Beukenheim” gemaakt. Daar ben ik namelijk eerst geweest. Zaterdag hoop ik weer naar Friesland te gaan. De kinderen ophalen. Als je dus wilt meerijsen?”

Joos is zichzelf weer en kijkt 'm nu oprecht verwonderd aan. „Zaterdag pas?” vraagt ze dan, zonder op z'n vraag in te gaan. „Ik meende dat ze maar een week bij je ouders zouden logeren.”

„Een ogenblikje.” Frans loopt vlug naar de gang, haalt z'n tabakszakje en z'n pijp uit z'n jasje, begint die pijp zorgvuldig te stoppen zodra hij weer in de kamer is en vertelt intussen: „Ja, dat was ook de bedoeling. Maar ze wilden hen bij ons thuis zo graag wat langer houden. Nu, dat kon natuurlijk. Hadden opa en oma Verhey meteen 's even rust.” En vertrouwelijk: „Ik maak me soms weleens zorgen. Waar moet ik met die beide hummels naar toe als het mijn schoonouders 's te druk wordt op den duur. M'n schoonmoeder is nog aardig fit voor haar leeftijd. Maar m'n schoonvader . . . Mijn ouders kunnen hen echt niet voor langer dan zo'n paar vakantieweekjes, zoals nu, hebben. Heit en mem hebben het beide te druk met de zaak. Een bakkerij. Je begrijpt het.”

Joos knikt. Ja, dat begrijpt ze heel goed. Maar intussen is daar weer die pijn van binnen. Als Frans dit veertien dagen terug tegen haar gezegd had, wat zou ze dan blij geweest zijn. Dan zou ze gedacht hebben: als z'n schoonouders Agnietje en Tineke niet langer bij zich kunnen houden, dan zal hij zelf weer een huishouden moeten opzetten. En misschien . . . Ik . . . Nu zegt ze zacht: „Een huishoudster nemen en zelf weer een huishouding opzetten. Dat zou dan, dunkt me, het enige zijn.”

„Tja. Je zult wel gelijk hebben.” Frans trekt 's aan z'n pijp en frons intussen z'n voorhoofd. „Maar waar haal je een goede huishoudster vandaan? Iemand die hart voor de kinderen heeft en een beetje honkvast is bovendien. Elk moment een andere verzorgster, dat is funest voor zulke kleintjes. Maar in deze tijd nu heel veel mensen zo rusteloos zijn en telkens weer iets anders willen. Nee. Dat zou nog een heel probleem worden. Voor een weduwnaar is zoiets nog weer heel wat gemakkelijker dan voor iemand in mijn omstandigheden.”

Dat hij dit tegen haar zegt. Het maakt Joos, ondanks alles, plotseling zomaar onberedeneerd blij. Het is immers een teken van groot vertrouwen. Niemand hier op het dorp mocht dat van Willy weten. En nu . . . Bauk moet hem hebben verteld dat zij het weet. En hij heeft dat best gevonden. Anders . . . Maar op hetzelfde ogenblik vloeit die blijdschap ook alweer weg. Even vlug als de lucht uit een geplofte ballon. Wat heeft ze uiteindelijk voor zichzelf aan zijn vertrouwen. Hij is immers niet vrij. Maar wat een geluk dat ze nu al door Bauk was ingelicht. Stel je voor dat Frans dit tegen haar gezegd had voordat ze zijn geheim kende. Dan zou ze . . . Nee, wat er dan gebeurd zou zijn . . . Daar moet ze eenvoudig niet aan denken.

De ene gedachte verdringt de andere in Joos' hoofd. Maar ze zit heel stil. En ze heeft ook geen weerwoord.

„Als ik nu wist dat iemand als jij je dan over hen zou willen ontfermen,” gaat Frans dan verder.

Dit overrompelt Joos. Hoe moet ze . . . Maar doen of hij er nu een grapje van maakt. Anders . . .

„Ik denk dat je mij toch echt wel een beetje te jong zou vinden om huishoudster bij je te worden,” schertst ze.

Maar Frans blijft ernstig.

„Nee, beslist niet,” zegt hij. „Ik zou het loven als je dat zou willen. Voor de kinderen. En voor mezelf. Jij . . .”

Ze horen gerucht in de gang. Bauk.

„Maar zover is het gelukkig nog niet,” zegt Frans dan vlug. „Enfin, komt tijd, komt raad.”

Bauk stapt binnen met Frans' koffie.

„Asjeblijft.”

„Dank je. Heerlijk.”

Wat een vreemd ernstig gesprek is dit opeens geworden. Als iemand als jij je dan 's over hen zou willen ontfermen . . . Als hij wist, dat zij . . . Zou hij dit dan ook gezegd hebben? Nee, beslist niet. Aan de ene kant zou ze het dolgraag willen. Voor Agnietje en Tineke zorgen. En voor Frans. Maar het zou niet goed zijn. Het zou op den duur te moeilijk worden. Ze zou zich verraden en . . .

IV

Bauk knipt de lamp aan.

„Zo, nu kunnen we elkaar tenminste weer zien,” vindt ze monter. Het is gewoon een zwaar pak van haar hart dat alles gaat zoals

dat gebeurt. Niet dat dit haar schuldgevoel tegenover Joos kleiner maakt, maar . . .

Ze zitten daar eigenlijk maar een beetje verdwaald in die grote kamer, waarin nu praktisch niets meer op z'n plaats staat. En toch is het er gezellig.

„Ik vertelde net aan Joos dat ik zaterdag weer naar heit en mem hoop te gaan om Agnietje en Tineke op te halen,” begint Frans dan. „Als je soms nog een boodschap hebt voor je thuis. Je zegt het maar, hoor.”

En dan tegen Joos: „Ik zeg het nogeens: als je weer wilt meerijden? Er is plaats genoeg. Dat weet je. En ik zet je bij je thuis voor de deur af.”

Je mag 's weer mee. Hij heeft het gemeend. Bij de eerste gelegenheid de beste vraagt hij het al. Ze wist het wel. O, als dat andere er nu toch 's niet was. Wat zou ze dan . . . !

„Reuze aardig van je, Frans,” zegt ze nu. „Maar het kan niet. Mevrouw Royer gaat overmorgen met mijnheer mee. Een zesweekse reis naar de Middellandse Zee maken. Ik pas zolang op de kinderen, weet je.”

„Jammer,” vindt Frans eerlijk. „Enfin, er komt hopelijk weleens weer een gelegenheid.”

„Ja,” zegt Joos valselijk. Er zal immers geen andere gelegenheid komen. Ze gaat hier als mevrouw terug is vandaan. Voorgoed. Ze moèt hier vandaan. Om hem. Anders . . . En voor wie vindt Frans het jammer? Voor haar? Of voor hemzelf? Of voor hen allebei? Och, wat doet het er ook toe. Zij zullen immers toch nooit . . . Ze moet hem proberen te vergeten. Zo gauw mogelijk. Het zichzelf niet moeilijker maken dan het toch al is door dergelijke dingen te denken. En eigenlijk zo graag te willen weten. Ze moet haar verstand gebruiken.

Joos probeert dat echt. Maar haar hart wint het telkens weer van haar verstand. Het spreekt zoveel luider. En opeens geeft ze de strijd op. Ze wil niet meer denken en vechten. Vanavond tenminste niet. Ze wil nu enkel maar genieten van het ogenblik. Frans is er. En Frans is aardig tegen haar. Hij vindt haar sympathiek en hij heeft haar zijn vertrouwen geschonken. Frans, die altijd zo gesloten is. Ze wil daar nu alleen maar blij om zijn. Misschien is dit wel de laatste keer dat ze elkaar spreken. Als mijnheer en mevrouw Royer weg zijn is zij gebonden. Zes weken lang. En daarna . . .

Frans helpt hen heerlijk. Hij is reuze handig. En zo genoeglijk. Op het kwajongensachtige af. Het is gewoon een openbaring voor Joos dat hij ook zo kan zijn. Niet enkel ernstig en serieus en . . .

sarcastisch. Ook gezellig. En vrolijk. En blij. Heel gewoon blij. En ze houdt er des te meer om van hem.

Tegen elven laat een vermoeide maar heel dankbare Bauk hen samen uit. „Het is fantastisch wat jullie voor me gedaan hebben vanavond,” zegt ze blij. „Reusachtig bedankt, hoor. Allebei.”

Eensgezind wuiven ze haar dank weg.

„Schei toch uit, jij. We hebben het immers zelf gewild,” vindt Joos. „En 't was reuze gezellig.”

En Frans lacht: „De dank is helemaal aan mij, Baukje. Ik vind het fijn dat ik jullie schoonmaakfeest mocht meevieren.” Hij houdt intussen het portier van z'n wagen al voor Joos open. Hij wacht tot ze is ingestapt, sluit het zorgvuldig, loopt dan om de auto heen, gaat naast haar zitten, klapt z'n eigen portier dicht en start de motor. Nog een zwaai en weg rijden ze.

Bauk kijkt hen na tot de rode achterlichten van de wagen om de hoek van de Beukenlaan verdwijnen. Dan loopt ze langzaam het tuinpadje af en gaat naar binnen. Steven is nog steeds niet thuis. Even steekt dat haar ergens. Hij gaat weg en vreemden helpen me, denkt ze bitter. Maar vlak daarover heen, warm: nee, geen vreemden. Vrienden. Echte vrienden.

Intussen zegt Frans: „Weet je wel dat je een wonder bent, Joos van Heek?”

Wat bedoelt Frans daar nu toch mee. Joos wordt prompt rood tot in haar hals. En ze zegent het duister, dat dit barmhartig verbergt.

„Ik? Een wonder?” herhaalt ze dan heel verbaasd.

„Ja jij. Een wonder. En zal ik je 's vertellen waarom? Omdat je Bauk weer levensmoed hebt gegeven door haar zo te helpen. Ze was gewoon apathisch de laatste tijd. Ze had nergens meer fut voor. Ik maakte me echt zorgen over haar. En nu...”

Joos wordt zo mogelijk nog roder. „Och, jô,” zegt ze dan verlegen. En zacht: „Bauk is altijd zo aardig voor mij. Het was helemaal geen offer voor me. Ik deed het met plezier.”

„Dat weet ik. En dat vind ik juist zo prachtig. Bauk is het zo voor de volle honderd procent waard.” En dan, warm: „Welbedankt, hoor Joos.”

Dat hij me bedankt, denkt Joos. Als iemand anders dan Bauk zelf dat zou doen, dan zou het Steven moeten zijn. Maar die...! Arme Bauk. Wat een geluk dat ze Frans hier heeft.

Het tochtje duurt eigenlijk veel te kort. Joos zou willen doorrijden, nog uren lang. Maar ze staan alweer voor „Klein Beukenheim”.

„Bedankt voor de lift, Frans,” zegt ze.

„Tot je dienst, meisje. En tot ziens.”

Frans wacht rustig tot Joos binnen is. Dan pas rijdt hij weg.

Enmaal thuis komt bij Joos de reactie. De waarom's tuimelen almaar weer door haar hoofd. Het zou allemaal zo mooi kunnen zijn en nog mooier kunnen worden. Waarom?

Die avond schreit ze zich weer in slaap.

En een eindje verder op de Merellaan loopt Frans van Popta als een getergd dier in z'n kooi, almaar weer z'n kamer op en neer. Is dit dezelfde rustige, beheerste man, die altijd zo'n steun is voor Bauk Bestebreurtje en die daareven een jong meisje veilig heeft thuis gebracht? Het is bijna niet te geloven. Maar alles in hem is plotseling 's weer fel in opstand tegen zijn levenslot. Komt dat deze keer door Steven, die hij daarnet hier vlak bij huis even zo heel duidelijk in het licht van z'n koplampen zag? Hij kreeg toen opeens een duivelse aanvechting om de vent kapot te rijden. Slap, zelfingenomen kereltje. Laat een prachtvrouw als Bauk rustig alleen tobben, neemt de benen als er extra werk is. Lafbek. Haar waarden. 't Mocht wat. En hard ploeteren voor haar en hun kinderen, die hij bij wijze van spreken aan de lopende band verwekt. De oudste is amper vier notabene en nu is nummer vier alweer op komst. Nou ja, dat zijn per slot zijn zaken niet. Als de vent zich z'n verantwoordelijkheid voor z'n vrouw en al dat grut dan ook maar 's bewust werd en ging studeren tot de stukken er afvlogen. Maar dat is er niet bij. O nee. Mijnheer schaakt z'n partijtjes. Hij houdt zich af en toe onledig met een lijvig boekwerk over kunstgeschiedenis. Hij leest wat gedichtjes en wie weet, misschien pleegt hij er zelf ook wel eens een. Er komt een zeer verachtelijke trek op Frans' gezicht. Dat zal dan beslist iets heel bijzonders opleveren. Iets waarop de mensheid nu net precies zit te wachten. Nou, reken maar. Maar werken om vooruit te komen in de wereld, aktes halen, doodgewoon z'n plicht als man en vader doen, ho maar. Dat is er niet bij. Daar is hij te beroerd voor. Lui, egoïstisch varken. Als er te kort is stuivert schoonpapa immers wel bij. Als je de bezitter bent van zo'n kapitale boerderij als vader Schotanus daar in de zuidwesthoek van Friesland heeft, dan laat je je enige dochter niet in de puree zitten. Ook al heeft ze tegen je wil een vent getrouwd die je niet ligt, voor wie je haar tot en met gewaarschuld hebt. Nee, Steventje maakt zich geen zorgen. Daarvoor heeft hij het veel te goed met zichzelf getroffen. En met z'n schoonfamilie. En zo'n vent gaat het maar voor de wind. Hij mag z'n vrouw houden. Zij blijft gezond. Niet dat hij Bauk Willy's weg toe zou wensen. Nog voor geen goud. Dat spreekt vanzelf. Maar Steven! . . . Het is natuurlijk zeer onchristelijk, dat weet hij best,

dat hoeft heus niemand hem te vertellen, maar Steven zelf gunt hij van ganser harte een paar flinke tegenslagen. Frans' gezicht wordt hoe langer hoe grimmiger. 't Is alleen zo beroerd dat Bauk ze dan met hem zou moeten meedragen. En daarom . . .

Frans zucht diep. En dan zijn daar al die andere getrouwde lui, die maar uit elkaar gaan als hadden ze samen alleen maar een vakantiereisje gemaakt, in plaats van elkaar trouw voor het leven beloofd. For better for worse. Een heleboel ook nog voor Gods aangezicht, in het midden van de gemeente. Alsof zo'n belofte niet even zwaar weegt als een eed, die je voor de rechter zweert. Zo waarlijk helpe mij God Almachtig. Wie heeft dat toch ook maar weer 's gezegd: We leven in een krankzinnige wereld en we weten het? Het doet er niet toe. Maar een feit is het. De wereld staat gewoon op z'n kop. Degenen die bij elkaar kunnen blijven gaan scheiden. En echtparen die zo zielsgraag bij elkaar zouden willen blijven worden uit elkaar gerukt. Door de dood. Wat zijn er een weduwen en weduwnaars. Door ziekten. Ook ziekten als die van Willy. De gestichten zitten immers vol. Ook met getrouwde mannen en vrouwen. Willy is echt niet de enige. Dat weet hij gerust wel. Maar ja, iedereen voelt nu eenmaal z'n eigen zorgen en verdriet het beste. Willy en hij. Wat waren ze gelukkig samen. Wat waren ze ook dankbaar voor hun geluk. En nu! . . . Waarom moet dat nu allemaal zo? Waaraan hebben ze dat verdiend? Willy beseft het gelukkig niet. Maar hij des te beter. Hij heeft zielsveel van Willy gehouden. En hij houdt nog van haar. Van de Willy van vroeger, van voor haar ziekte. Maar de Willy van nu wordt hem hoe langer hoe vreemder. Met deze Willy heeft hij enkel maar meer medelijden. O, hij zou dit voor geen goud tegen iemand willen zeggen. En eigenlijk heeft hij zich dit voor dit ogenblik ook nog nooit eerder zo duidelijk gerealiseerd.

Hij huivert plotseling. Wat is dit erg. Zelfs om het alleen maar te denken. Maar het is zo. Het is de naakte waarheid. O, hij bezoekt haar regelmatig en trouw. Uit . . . ja, ook uit medelijden. En uit plichtsbesef. Maar verder . . . En hij houdt het af en toe niet meer uit. Tineke is onlangs drie jaar geworden. Al die tijd is hij al een onbestorven weduwnaar. En waar is het eind. Drie jaar betekent een eeuwigheid voor een jonge, normale, gezonde man als hij. Paulus zei toch zeker niet voor niets: het is beter te trouwen dan te branden. Nu, hij is getrouwd. Hij bezit een vrouw. Maar hij heeft haar niet. Hoe moet hij dit, afgezien van alles, volhouden? Wat moet er van hem worden als er nooit . . . Ongeneeslijk krankzinnig. Staan die doktoren er eigenlijk wel eens bij stil wat dat betekent voor de andere partij? Dat het betekent dat heel je gemeenschappelijke toekomst uitzichtloos wordt? Uitzichtloos. Wat een afschuwelijke draagkracht heeft dat woord. Beseffen de mensen in het algemeen daar ook maar

iets van? O ja, ze hebben medelijden met je. En ze bedoelen het goed. Allemaal. Dat neemt hij grif aan. Maar sommige lieden hebben een zeer bepaalde manier om je dat te tonen. Een manier die je, hem tenminste, kots-misselijk maakt en die er mee de oorzaak van is dat hij als 't ware naar dit dorp gevlucht is. Weg van al die zalvende prekers en ook vooral preeksters. En dat medelijden geldt bovendien allemaal alleen je verdriet. Maar wie denkt er aan je zinnen? Verdriet slijt op den duur. Zelfs van het allergrootste gaan langzamerhand de scherpste kantjes af. Maar dat andere, dat blijft. Dat wordt almaar moeilijker. En juist daarover kun je met niemand spreken. Dat is het beroerde. Je wilt het per slot zelf niet. Omdat je je er voor schaamt. Is dat eigenlijk niet belachelijk? Het is toch de natuurlijkste zaak van de wereld. Maar aan de andere kant. Nee, hij zou het niet kunnen. Al zou het hem stellig enorm opluchten als hij er alles van z'n strijd in dezen eens zonder reserve zou kunnen uitgooien. Maar naderhand zou hij er spijt van krijgen. Dat weet hij zeker. Hij kent zichzelf. Tenzij hij natuurlijk iemand zou ontmoeten die deze zelfde strijd kent en die daarbij vlak naast hem zou gaan staan. Maar waar vind je die? Blijven de meeste mensen niet toch maar het liefst op het voetstukje staan — o, een heel kleintje vaak maar, hoor — dat hen toch net nog even boven de ander verheft? De uitzonderingen niet te na gesproken uiteraard. Dan zou hij immers zoveel spijt hebben als er haren op z'n hoofd groeien, dat hij z'n vertrouwen had gegeven. Nee, over zijn sexuele nood met een ander praten: nooit.

Over Willy praat hij met z'n kinderen. Soms met z'n ouders, met Willy's ouders. Een enkele keer zelfs met Bauk. Maar dat andere . . . En hij is per slot ook maar een mens. O, hij heeft z'n werk, waarvan hij houdt. En z'n kinderen en z'n zorg voor hen. Daar is hij dankbaar voor. Heel dankbaar. En dat helpt hem ook in de regel wel. Maar zo af en toe wordt het hem opeens te machtig. Vanavond, toen hij daar zo rustig vertrouwelijk met Joos praatte. En later, toen ze naast hem in de wagen zat en hij haar naar „Klein Beukenheim” reed. Hij had haar zo in z'n armen willen nemen en kussen. Hij had . . . En toen vlak daarop Steven. Steven, die Bauk zelfs nu ze in verwachting is, van zijn kind toch, maar laat modderen. Alles bij elkaar! . . .

Frans balt z'n handen tot vuisten. Almaar weer. En dan opeens, in een ongewilde impuls, heft hij ze op naar de hemel. God, waarom? Waarom juist dit? Ik . . . Maar op hetzelfde ogenblik zakken ze ook alweer naast z'n lichaam neer. Slap. En er staan tranen in z'n ogen. In de sterke, vaak zo staalharde ogen van Frans van Popta. Wie is hij, dat hij God ter verantwoording durft roepen? En plotse-ling schreeuwt z'n hart, als dat van een doodsbang kind: „Houd me vast, God. En doe een wonder. Maak Willy beter. Geef haar aan

mij terug." En bang: „Of ligt het aan mijn geloof dat ze niet beter wordt, dat ze niet allang weer beter is? Er zijn mensen . . . Maar toch geloof ik, God. Gij weet het. Al moet ik er eigenlijk altijd ogenblikkelijk aan toevoegen: Kom mijn ongelovigheid te hulp. Maar ik kan U niet missen. Als ik U moet missen, dan ben ik pas echt verloren. Ik geloof dat U Willy beter kunt maken. Zoals U vroeger ook dergelijke patiënten genas. Volkomen. En zoals U het nu ook nog wel doet. Maar wij moeten toch blijven zeggen: Uw wil geschiede?". . . En dan begint daar zomaar opeens dat lied in z'n hoofd te zingen:

Leer mij, o Heer, uw lijden recht betrachten.
In deze zee verzinken mijn gedachten:
O Liefde, die, om zondaars te bevrijden,
zo zwaar woudt lijden!

Waar komt dat nu toch zo gauw vandaan? Frans krijgt geen tijd om daarover te denken. Het tweede couplet volgt vlak op het eerste:

'k Zie U, God Zelf, in eeuwigheid geprezen,
tot in de dood als mens gehoorzaam wezen,
in onze plaats gemarteld en geslagen,
de zonde dragen.

En dan ook en heel nadrukkelijk het laatste:

Zou ik mijn kruis in kommervolle tijden,
de zwaarste smart dan niet geduldig lijden,
daar Gij uit liefde zoveel zwaarder plagen
voor ons woudt dragen?

Gebeurt er nu toch een wonder? Ja. Niet het wonder van een onverwijd herstel van Willy, waarom Frans in z'n wanhoop daarnet tot God geschreeuwd heeft. Maar wel een ander. Op z'n minst even groot. En bewerkt door Gods Geest. Alle onrust en oproerigheid ebben weg uit Frans' daareven nog zo opstandige hart. En daarvoor in de plaats komt een diepe vrede. De vrede, die alle verstand te boven gaat. En die alleen God Zelf in een mensenhart kan bewerken. De daarnet zo plotseling opgestoken storm heeft zich even plotseling weer gelegd. Frans van Popta, de blonde, stoere reus, buigt ootmoedig z'n hoofd daar in de beslotenheid van z'n pensionkamer. En hij zegt weer „Ja" tegen zijn God.

Heel de meimaand is dit jaar uitzonderlijk mooi. Zelfs de beruchte ijsheiligen kunnen het deze keer blijkbaar niet over hun hart verkrijgen de reeks van prachtige, zonnige dagen te verstoren. Je merkt tenminste niets van hun aanwezigheid. Ze lijken verstek te hebben laten gaan. En ook de eerste weken van juni zijn over het algemeen heel mooi. Een enkele keer begint de lucht nu wel eens een beetje te dreigen met donkere wolken of een angstig makende, vreemd-gele kleur. Maar dat is dan ook alles. Het blijft bij dreigen. Tot een uitbarsting komt het nooit. Op „Klein Beukenheim” wonen ze eigenlijk buiten. Zelfs het middagmaal dient Joos, als het maar enigszins mogelijk is, buiten op. De kinderen Royer vinden dat machtig. Ze zien er stuk voor stuk heerlijk gebruind uit. Wilfred en Marlieske lopen dan ook bijna steeds in hun badpakjes rond. En Jan Jaap en Edith gaan iedere dag zwemmen. Gelukkig hebben ze geen van vieren heimwee. Al hebben ze vanzelfsprekend nog nooit zoveel belangstelling voor de post gehad als nu. En al is het natuurlijk iedere keer opnieuw groot feest, als die weer een lange brief van hun moeder brengt. Of voor iedereen een prachtige ansicht. Ze krijgen ze uit iedere havenplaats die de „Deucalion” aandoet. Lissabon, Palermo, Messina, Catania, Bari, Venetië, Triëst en noem maar op. Joos zorgt er voor dat mevrouw Royer daar steeds een brief van thuis vindt. Zelf houdt ze haar zo goed mogelijk op de hoogte van alles wat er op „Klein Beukenheim” gebeurt. Jan Jaap en Edith sluiten geregeld een briefje bij de hare in en Wilfred steevast een zelfgemaakte tekening. Maar Marlieskes aandeel ontbreekt ook nooit. Daar zorgt Edith voor. Die houdt het handje van haar kleine zusje stevig vast en dirigeert dat zo, dat Marlieske onder ieder epistel van Edith zelf „schrijft”: duizend kusjes van Marlieske.

Joos heeft het druk nu ze de taak van mevrouw Royer naast haar eigen moet vervullen. Maar ze doet het graag. En als dat ene er niet was, zou ze ronduit in haar element zijn. Veel tijd om te piekeren krijgt ze overigens niet. Overdag zijn er de kinderen, die almaar weer haar aandacht vragen en is er bovendien volop werk. 's Avonds komt Bauk heel veel met haar stop- of breiwerk. Echt gezellig. 's Middags trouwens ook nogal eens. Dan neemt ze alle drie haar kinderen mee. Die spelen dan heerlijk met Wilfred en Marlieske in de grote tuin. En Joos installeert Bauk zelf daar in een relaxtuinstoel, waarvan het mechanisme 'm in elke gewenste stand kan verstellen. Bauk noemt dat een gruwelijke verwennerij, wat niet wegneemt dat ze het verrukkelijk vindt ook 's een keertje in de watten gelegd te worden. Dat merk je aan alles. Verder komen

Joos' ouders en Ineke een week-end logeren. En haar oma van Heek een paar door de weekse dagen. Drukte en afwisseling genoeg. Mevrouw Royer heeft dat zo gewild. „Vraag vooral logés en visite als wij weg zijn, Joos. Zoveel als je maar wilt,” heeft ze gezegd. „Jij moet hier niet steeds alleen met de kinderen zitten. Jij moet ook gezelligheid hebben.” Nu dat heeft ze. Volop.

En nu is het de derde vrijdag van juni en het waait. Nee, vreeslijk. De rozerode en roomkleurige blaadjes van de rozen, die overdadig bloeien tegen de muren van „Klein Beukenheim” en ook langs het rustieke hek dat de tuin van de weg scheidt, vliegen af en toe door de lucht. Joos staat er even geboeid naar te kijken als ze boven met de slaapkamers bezig is en haar stofdoek wil uitslaan. Het is eigenlijk een verbazend aardig gezicht, al die door elkaar dwarrelende, vrolijke kleurtjes. Maar aan de andere kant is het zo jammer dat ze losgerukt worden. Want al die beeldige rozen krijgen er zo van langs, dat je echt een beetje bang wordt dat er straks geeneen meer heel zal zijn. 't Is net of er een onweer „bewaait”, denkt Joos opeens. En vlak daaroverheen, dankbaar: maar dan hebben wij daar hier gelukkig niets anders van gemerkt dan wat geknetter in de radio. Ze is daar echt blij om. Edith moet erg bang zijn voor onweer. En als je dan alleen bent met zo'n kindje en ze gaat om haar mamma roepen. Nee. Maar ze moet opschieten. 't Is zo half twaalf. Dan moet ze de aardappels opzetten. En ze kan Wilfred en Marlieske ook niet al te lang alleen beneden vertrouwen. Daarnet zaten ze wel zeer eensgezind in hun speelhoekje in de kamer op de grond een toren van blokjes te bouwen, maar je weet bij die twee nooit hoelang zo'n saamhorigheid zal duren. Ze kunnen mekaar op een volgend ogenblik ook maar zo in de haren vliegen bij het minste of geringste, waarover ze het niet eens zijn. En daarom...

Joos gaat weer hard aan de slag. En net als ze de overloop wil oversteken om naar Edith's kamer te gaan, hoort ze Wilfred beneden aan de trap roepen: „Joos, de telefoon gaat.”

Ze rent naar beneden. Wie weet hoelang of hij daar al heeft staan roepen en hoelang of die telefoon al belt. Als hij nu maar niet net ophoudt als zij... Maar nee, hoor, ze komt nog op tijd. Ogenblikkelijk neemt ze de hoorn van de haak en zegt, een beetje achter adem van het hollen: „Met het huis van mevrouw Royer.”

„Je spreekt met Sieuwke, Joos. Sieuwke Hoekstra,” hoort ze dan aan het andere eind van de lijn een wat nerveuze vrouwenstem zeggen.

Sieuwke Hoekstra. Dat is vaders eerste verkoopster. Wat moet die... Waarom... Joos is plotseling gealarmeerd. Maar eer ze iets kan vragen gaat Sieuwke al verder: „Je moet niet schrikken, hoor, Joos, want het valt echt wel een beetje mee, maar je vader heeft

een ongeluk gehad. Hij ligt in 't ziekenhuis. Met een gebroken heup en een lichte hersenschudding."

Joos schrikt wel. En erg ook. „Nee,” kan ze enkel als in afweer zeggen.

Sieuwke verwacht blijkbaar ook niets anders. Ze vertelt al verder: „Het is betrekkelijk nog goed afgelopen, Joos. Het had veel erger kunnen zijn. Je vader fietste in de Schrans. De kant van de overweg op. Om een uur of tien. En je weet het, daar staan altijd massa's auto's geparkeerd op het ventpad. Vooral vrijdags met de markt. En net terwijl je vader passeert gooit een jonge vent, die z'n wagen nog precies ergens tussen had kunnen wurmen, zonder eerst behoorlijk uit te kijken, met een brede zwaai het linkerportier open. Pardoes tegen je vader aan. Dat mag geloof ik helemaal niet, maar daar kopen we niets meer voor. Nakaarten helpt niet. Alleen, je moet er eenvoudig niet aan denken wat er gebeurd zou zijn als er vlak achter je vader een auto had gereden. Maar het verkeer naar de stad moest op dat moment net wachten voor het stoplicht bij de Huizumerlaan gelukkig."

Joos staat te trillen op haar benen. Vader . . . Maar ze kan weer praten. „Hoe is 't nu met vader?" vraagt ze bang. Sieuwke zegt nu wel dat het betrekkelijk nog goed is afgelopen, maar . . .

„Goed,” komt Sieuwkes antwoord direct. „Ik heb je vader natuurlijk nog niet gezien. Mijnheer is dadelijk met de ambulance naar het Diaconessenhuis gebracht. Maar je moeder en Ineke . . .” Haar stem klinkt opeens schor. „Die zeien . . . dat hij zo rustig was. „God heeft me wonderlijk bewaard,” zei je vader.”

Joos' ogen staan plotseling vol tranen. Dat is echt vader. God heeft me wonderlijk bewaard. En dan verder maar direct rustig zijn. Als is hij niet zomaar pardoes, totaal onvoorbereid, uit z'n drukke zaak vandaan op dat ziekenhuisbed geklapt. Met nog behoorlijk pijn op de koop toe. O, ze zou wel naar 'm toe willen vliegen.

„En hoe heeft moeder gereageerd?" vraagt ze dan.

„Je moeder is nogal overstuur,” vertelt Sieuwke eerlijk. „Daarom bel ik je ook.”

Het is precies wat Joos gedacht en verwacht heeft. Moeder is natuurlijk totaal van de kaart. „En Ineke?" wil ze dan weten.

„Nog een beetje erger,” zegt Sieuwke. En als moet ze dat vergoelijken: „Ze zijn ook niets gewend natuurlijk, je moeder en Ineke.” En dan, een tikkeltje aarzelend: „Jij ook wel niet op dit gebied gelukkig, maar jij staat geloof ik toch anders in het leven, Joos. Ja, hoe moet ik dat nu zo gauw zeggen, meer . . . Flinker, beheerster, nuchterder, geloof ik.” En als Joos geen weerwoord heeft, als om het uit te leggen: „Ze weten ook niets van de zaak. Och, van alles

niets. Niet eens waar de polis van de ziekteverzekering was en zo. Gelukkig dat je vader dat allemaal zelf vertellen kon. Anders . . .”

Niets van de zaak, denkt Joos daartussen door. Ineke dus nu nog niet. Terwijl zij haar toch bij vader vervangen zou deze maanden. Ze is daar aldoor bang voor geweest. Maar als ze er naar vroeg, ontweek vader een rechtstreeks antwoord. En Ineke . . . Arme vader. Wat moet hij het druk gehad hebben al die tijd. En hij heeft daar nooit met een woord ook maar op gezinspeeld, laat staan er over geklaagd. Om haar. Dat begrijpt ze heel goed. Zij moest niet om hem . . . En dan, opeens toch een beetje bitter: moeder en Ineke, de luxe paardjes. 't Is vaders schuld mee dat ze van alles niets weten. Die heeft hen altijd buiten alle zakelijke dingen gehouden, ook buiten de moeilijkheden, die er toch ook soms waren. „Dat moet moeder maar niet weten, kind. Ze zou er zich maar zorgen over maken.”

O, ze wil het vader niet verwijten. Als er één altijd lief en goed en vol begrip voor haar is geweest, dan is dat vader wel. En eigenlijk was ze er trots op, dat vader haar wel alles vertelde. Zij was van alles wat er in de zaak reilde en zeilde op de hoogte. Mijn kleine compagnon. Zo noemde vader haar soms. Heerlijk vond ze dat. Maar . . .

„Zou moeder niet heel even aan de telefoon kunnen komen nu?” vraagt ze dan. „Wat denk je? Het slechte nieuws weet ik nu al. Dat hoeft moeder me niet meer te vertellen.”

„Dat is zo,” vindt Sieuwke. „Zal ik het gaan vragen?”

„Ja, graag.”

„Goed. Een ogenblikje.”

Joos hoort Sieuwke het kantoortje achter de winkel uitgaan, volgt haar dan in gedachten de trap op naar boven. Zal moeder . . . ? Ze wacht wat gespannen. En ze weet zelf niet hoe bleek ze ziet. En ondertussen denkt ze: hoe moet dat nu toch? Hoe kom ik nu thuis? Ik moet naar vader toe. Maar ik kan de kinderen hier niet in de steek laten. En dan opeens: nu hoef ik er ook niet langer over te piekeren hoe of ik het tegen mevrouw Royer moet zeggen dat ik hier vandaan ga. Alleen: ik zou er ik weet niet wat voor over gehad hebben, als niet dit ongeluk van vader me dat gemakkelijk had gemaakt.

En dan is daar plotseling de stem van haar moeder, half huilend: „O Joos, dat vader daar nu toch zo ligt. Het is zo erg allemaal.”

Joos zou het liefst met haar moeder gaan mee huilen. Maar dat mag niet. Zij moet tenminste flink zijn. Dat verwacht vader ook van haar. Dat weet ze. Daarom slikt ze een paar maal en probeert dan te troosten: „Maar het had nog veel erger kunnen zijn, moeder.”

„Dat weet ik wel, kind, maar ik weet me zonder vader gewoon geen raad. En als jij er nu nog was.”

Mevrouw van Heek snikt het opeens uit.

Joos zucht heel even. Het is weer net als zo dikwijls: of zij de oudste is van hen tweeën en niet moeder. Of zij moeder beschermen moet in plaats van moeder haar. En nu haar moeder echt verdriet heeft ergert Joos zich niet, zoals anders weleens, aan deze toch eigenlijk scheve verhouding. Deze keer maakt haar moeders hulpeloosheid alles wat er aan moederlijke gevoelens in haar schuilt, wakker. En daarom zegt ze overredend, als tegen een kind dat gekalmeerd moet worden: „Sieuwke zei dat vader zo rustig was. Nu moet u ook flink proberen te zijn, mam. Ook vooral voor vader.”

Als antwoord hoort Joos alleen een snikgeluid in de telefoon. En dan beginnen haar hersens plotseling op topsnelheid te werken. Als Henne nu eens . . . En Bauk . . .

„Moeder, ik zal proberen straks nog even naar huis te komen,” belooft ze dan vlug. „Ik kan het niet vast beloven natuurlijk, want ik moet een vertrouwd iemand bij de kinderen hier hebben, dat spreekt. Anders kan ik onmogelijk weggaan. Maar ik zal m'n best doen.”

„O kind, als dat 's zou kunnen.”

Het komt zo uit de grond van haar moeders hart, dat het Joos helemaal warm maakt van binnen. Ze heeft toch nog een thuis. Een thuis waar ze nodig is. Waar niet alleen vader haar mist. Dat merkt ze nu weer.

„Ik zal m'n best doen,” belooft ze dan nogeens. „Maar dan moet ik nu ook meteen ophangen. Ik zal al m'n tijd nodig hebben. Dag, mam.”

„Dag, Joosje.”

VI

Anderhalf uur later is Joos al onderweg naar Friesland. Zodra Jan Jaap en Edith uit school waren, heeft ze gezegd dat zij even heel goed op de kleintjes moesten passen, omdat zij nog vlug even weg moest. Toen heeft ze haar fiets gepakt en is eerst naar Henne en daarna naar de Bestebreurtjes geracet. Ze wilde Henne en Bauk zo graag allebei „charteren”. De een voor de middag, de ander voor de avond. Nu, dat is haar zonder ook maar enige moeite gelukt. Ze hoefde het hen niet eens te vragen. Ze boden het zelf

spontaan aan, allebei, toen ze hen van het ongeluk van haar vader vertelde. Henne is nu bij de kinderen op „Klein Beukenheim”. En Bauk zal vanavond, als ze in bed liggen, op hen komen passen. Steven blijft dan thuis bij hun eigen kroost. Daar was hij ook dadelijk voor klaar. Dat waardeert ze echt, want hij had andere plannen. En, egoïstisch als hij is, wil hij die praktisch nooit voor iets of iemand anders wijzigen. Zelfs niet voor Bauk. Dat heeft ze tot haar niet geringe ergernis al diverse keren geconstateerd. Deze dienst aan haar moet ze dus wel op extra hoge prijs stellen. Nu, dat doet ze. Hij heeft natuurlijk ook goede punten. Anders zou Bauk toch ook zeker nooit met hem getrouwd zijn.

Joos kijkt uit het raampje naar de ogenschijnlijk voorbijsnellende bossen en heidevelden. Zo af en toe krijgt ze even een glimp van een zandverstuiving te zien. En ondertussen spint ze verder aan haar gedachten. Ja, alles is op deze manier prachtig geregeld. Mevrouw Royer zou dat, als ze het wist, ook vinden en er volkomen mee akkoord gaan. Daarvan is ze overtuigd. Ze heeft in de gauwigheid nog een pocket in haar tas gestopt en zodra ze in de trein zat, heeft ze die te voorschijn gehaald. Maar van lezen komt niet veel. Ze kan er haar gedachten niet bij houden. Die vliegen beurteilungen vooruit naar haar vader in het ziekenhuis, naar haar moeder en Ineke thuis en terug naar „Klein Beukenheim”. Af en toe heeft ze toch even een gevoel of ze de kinderen daar in de steek heeft gelaten. Maar dat is natuurlijk onzin. Haar vader en moeder hebben nu de eerste rechten op haar en de kinderen zijn bovendien in vertrouwde handen. Het is geweldig dat ze, al was het op het nippertje, de bus van half een nog gehaald heeft. Dat scheelt haar een vol uur. Omdat je eerst nog een stuk met de stoptrein moet voordat je in Zwolle bent, kost deze reis je toch altijd al extra tijd. De reis van Utrecht naar huis is eigenlijk niets langer dan die vanuit haar rimboe, zoals Ineke haar mooie dorpje in de bossen nog steeds pleegt te betitelen.

Ah, daar is Hattem al. De uiterwaarden van de IJssel. De spoorbrug over de mooie rivier zelf. Nog meer uiterwaarden. Nu is ze zo in Zwolle. Vlug stopt ze haar pocket in haar tas. Zodra de trein stil staat stapt ze uit en loopt regelrecht naar één van de borden, waarop de vertrektijden van de treinen en de perrons vanwaar ze vertrekken, staan aangegeven. Ze treft het. Ze kan op ditzelfde perron blijven. Zal ze even iets gaan drinken? Er is daar gelegenheid voor hier en ze heeft eigenlijk erge dorst. Ze loopt al in de richting van de kleine restauratie, keert dan plotseling op haar schreden terug. Nee, ze doet het toch maar niet. Je treft daar zo dikwijls bekenden. En ze heeft nu echt geen zin in een conversatie over koetjes en kalfjes. Ze gaat nog verder terug. Tot daar, waar

eigenlijk geen reizigers meer staan. Zo, wat achteraf, voelt ze zich wat veiliger voor „aanslagen” op haar vrijheid. En intussen gaan haar ogen toch spiedend naar alle kanten. Je kunt nooit weten. Straks, als haar trein binnenloopt, moet ze ook goed uitkijken. Die keer dat vader en zij van de voorjaarsbeurs in Amsterdam kwamen. Doodmoe waren ze alle twee. Echt afgedraaid. En ze hadden zich allebei al verheugd op een rustig hoekje, waarin ze dan vanaf Amersfoort konden blijven zitten en misschien zelfs nog wel even zouden kunnen dutten. Zo'n mooi lang traject en dan daarbij die slaperig makende cadans van de trein. Maar eilacie, van rusten kwam niets en van slapen uiteraard nog minder. Ze letten niet op de passagiers, liepen subiet de niet roken wagon binnen, overdrachtelijk gesproken regelrecht in de armen van mevrouw Steensma. Mevrouw Steensma, die meteen verrukt jubelde: „O mijnheer Van Heek. En Joos. Wat gezellig. Vanaf Den Haag zit ik hier al alleen. Net zo saai. Geen enkele aanspraak. Dat is nu net niets voor mij. Dat weet u wel. Ik moet mensen om me heen hebben. Maar nu is het leed geleden. Heerlijk. Nu heb ik jullie.”

Ja, ze had hen. En hoe. Joos zucht nog lichtelijk bij de herinnering. Totdat ze thuis waren hebben ze haar moeten aanhoren. Praktisch zonder onderbreking. Als een aflopende wekker die defect is en niet meer kan stoppen. Het was gewoon een penitentie. Nee, zulk gezelschap zou ze nu eenvoudig niet kunnen verdragen. En daarom . . .

Zodra de trein binnenloopt kiest Joos voorzichtig en met zorg haar wagon en haar plaats. Hoe een hekel ze ook heeft aan een wagon, waarin gerookt mag worden, daarin stapt ze toch nog liever dan dat ze nu verder met een oppervlakkige kennis opgescheept zou zitten. Een goede vriendin, dat zou wat anders zijn. Daarmee kun je prettig praten en daartegen ook gerust op een gegeven moment zeggen: „Zullen we nu een poosje gaan lezen of proberen een beetje te slapen?” Dat is eigen. Maar . . . Ze treft het. Het is niet druk. Ze krijgt een heel compartimentje voor zich alleen. Dat is fijn.

In Meppel komt er een dame van middelbare leeftijd tegenover haar zitten. Ze groet Joos vriendelijk en laat haar dan verder met rust. Joos kan haar pocket, die ze uit voorzorg open op het kleine tafeltje voor het raam heeft gelegd om er ogenblikkelijk in te kunnen duiken voor het geval er onverhoopt toch nog een bekende zou komen binnenstappen, rustig laten liggen en verder spinnen aan haar eigen gedachten. Hoe zou vader daar nu liggen? Alleen of samen met anderen? En zou vader erg veel pijn hebben? Zou het wel helemaal weer in orde kunnen komen? En als dat gebeurt, hoeveel tijd zal daar dan wel niet over verlopen. Ze hoeft zich voorlopig niet af te vragen waar haar plaats is. En ook niet wat ze zal moeten doen.

Ze zal het vliegend druk krijgen en geen tijd hebben om te piekeren over zichzelf. Dat is goed. Alleen: dit heeft ze niet gewild. In de voorbije weken, sinds ze wist dat ze niet op „Klein Beukenheim” zou kunnen blijven, zijn er allerlei plannen aan haar brein ontsproten. Wilde plannen, die ze vrijwel ogenblikkelijk als toch onuitvoerbaar ook weer liet varen. Maar ook andere, die ze rustig heeft overdacht. Emigreren naar Australië, waar Fok Attema, haar beste vriendin, woont, behoorde bij de eerste groep. Ver weg wilde ze, coûte que coûte. Van alles. Van iedereen. Ver weg vooral van Frans. Vergeten. Maar ze wist eigenlijk op hetzelfde moment dat ze dat toch nooit zou kunnen doen. Om thuis. Om vader vooral. Maar weggaan leek toch zo'n uitkomst. Andere mensen, een andere taal. Dichterbij kon ze dat natuurlijk ook hebben. Engeland. Frankrijk. Zwitserland misschien. Een baantje zoeken. In de huishouding. In een pension. Als je de juiste wegen bewandelde hoefde je heus niet bang te zijn dat je in verkeerde handen zou vallen. Want daar zou moeder natuurlijk doodsbenuwd voor zijn. En eigenlijk terecht. Per slot bloeien nog overal ter wereld de bordelen en verdwijnen er nog steeds meisjes, van wie men nooit meer iets hoort. De handel in blanke slavinnen bestaat gerust niet alleen in stuiversromannetjes. Die is reëel genoeg. Maar als je bij de goede, bonafide bureaus naar adressen vraagt, kun je rustig gaan. Massa's meisjes doen dat toch voor hun talen. Als ze dat deed zou ze bovendien voor een jaar kunnen gaan. Dat zou voor thuis veel minder erg zijn dan emigreren. Misschien zou je in zo'n jaar zelfs nog weleens een keertje met vakantie naar huis kunnen gaan. Alleen: voor haar zou het dan niet om die taal gaan. Voor haar zou het in de allereerste plaats een vlucht betekenen. Want eigenlijk wil ze ander werk als ze niet trouwt. Een eigen gezin, een gelukkig gezin. Dat lijkt nu verder weg dan ooit. Als ze verloofd was zou ze dit huishoudelijke werk graag tot haar trouwdag blijven doen. Het als een prachtige vooroefening voor het eigen huishouden beschouwen. Maar nu . . . Nu zou ze liever iets ideëlers willen doen. Iets waarbij ze haar medemensen in nood of in moeilijkheden metterdaad zou kunnen helpen. Maatschappelijk werk. Iets bij de kinderbescherming. Thuis bij vader in de zaak blijven? O, dat heeft werkelijk heel mooie kanten. Samen met vader werken voor hun eigen, bloeiende zaak, die vader zelf helemaal heeft opgebouwd. En vader heeft geen zoon die hem kan opvolgen. Maar toch . . . Nee, dat wil ze zeer beslist niet. Ik begin er liever helemaal niet meer aan, heeft ze aldoor gedacht. Als ik het tijdelijk weer doe, als een soort overgang naar ander werk, dan begint vader natuurlijk toch opnieuw te hopen dat ik blijf. En dan wordt het weer moeilijk en pijnlijk voor ons allebei als ik vader tenslotte dan toch opnieuw moet teleurstellen. En nu . . . Joos mijmert maar door.

Ze rijden intussen al in Friesland. Op de bermen van de landweggetjes, waarvan ze er vele voorbijsnellen, bloeit nog rijk, als een aaneenschakeling van de zuiverst witte bruidsboeketten, het prachtige fluitekruid. Ook nog hier en daar langs de spoorweg. En in de weilanden is de hooioogst in volle gang. Op sommige rikketikken de maaimachines, op andere ligt het hooi al in oppers. Of samengeperst in keurige pakjes. Maar er zijn er ook die nog ongerept pronken met hun goudgele boterbloemen en rode zuring. Zo prachtig. En overal loopt het mooie, gezonde, zwartbonte vee. Vast allemaal stamboekdieren, denkt Joos niet zonder trots. Zij mag dan vanwege haar Hollandse vader maar een halfbloedje zijn, een volbloed Friezin kan niet meer van haar heitelân houden dan zij dat doet. En warm gaat het opeens door haar heen:

Dêr 't it tilt fan fé en blommen, Dêr is 't oeral Fryske gron!

Voor de volle honderd procent voelt ze zich één enkel ogenblik gelukkig. Maar het volgende moment geeft dat haar opeens een schuldgevoel. Hoe kan ze. Terwijl vader daar zo ligt. En Frans . . . Nee, niet Frans. Aan hem wil ze nu niet denken. Een mens hoeft het zich per slot niet moeilijker te maken dan hij het toch al heeft. Ze wil het ook niet verdringen. Niet voor goed tenminste. Ze wil het verwerken. Er mee klaar proberen te komen. Maar nu. Nee.

VII

Joos is er. Samen met haar medepassagiers haast ze zich naar de uitgang, gaat vlug door de controle en stapt dan doelbewust op de telefooncel voor het station af. Ze zal moeder even vertellen dat ze er is en gaat dan eerst naar het ziekenhuis. Als het haar een beetje meezit kan ze na dat telefoontje nog net even een bloemetje voor vader kopen bij het stalletje bij de overweg en dan ook nog precies de stadsbus, die langs de ziekenhuizen rijdt, halen. Dat scheelt weer twintig minuten. En haar tijd is kostbaar. Om vijf voor half negen kan ze op z'n laatst weer terug. Dan is ze toch nog pas om elf uur binnen. Maar dat geeft niet voor deze bijzondere gelegenheid. Bauk heeft het haar uitdrukkelijk op het hart gebonden: „Zolang mogelijk thuis blijven, Joos. Ik red het hier best.”

Het zit Joos mee. Het is nog geen vier uur als ze, gewapend met een bosje heerlijk geurende gemengde fresia's, waarvan haar vader zoveel houdt, de twee-persoonskamer waar mijnheer Van Heek ligt, binnenstapt. Het bezoek is al voorbij, maar toch heeft het haar

geen enkele moeite gekost bij haar vader te worden toegelaten. Als je ook van zo ver komt. Mijnheer Van Heek ligt in het bed bij het raam. Hij kijkt in de richting van de deur als Joos die voorzichtig en ook een beetje onwennig openmaakt. Natuurlijk is ze wel vaker in dit ziekenhuis geweest. Maar altijd tijdens de bezoeken, als ze met vele anderen mee door de lange gangen naar kamers of zalen liep. En dan waren het vreemden die ze bezocht. Vriendinnen of kennisjes of burens. Nu gaat ze naar vader. Nog nooit eerder heeft er iemand uit hun gezin in een ziekenhuis gelegen. Zolang zij bewust leeft tenminste. Ze heeft daar eigenlijk nooit eerder bij stil gestaan. Moeder klaagde wel eens over migraine en vader moest altijd een beetje voorzichtig zijn met z'n maag, maar voor de rest waren ze gezond. Altijd. Alle vier. Wat een ontzaglijk groot voorrecht is dat goed beschouwd.

Al deze dingen flitsen door Joos' hoofd als ze, keurig in haar donkerbruin suède jasje, haar mooi, blond haar golvend om haar nu toch wel erg gespannen gezicht, na een kort klopje de deurknop omdraait en dan wat aarzelend naar binnen stapt. Waar . . . ? Maar ze hoeft niet te zoeken. Vaders ogen, grijs als die van haarzelf, vangen ogenblikkelijk de hare. En er komt een blijdschap in die haar zo diep ontroert, dat er een brok in haar keel schiet en ze maar met de grootste moeite haar tranen terug weet te dringen. Helemaal plat ligt vader, z'n rechterbeen in een rekverband. Maar hij strekt dadelijk z'n handen naar haar uit, allebei. En er is zo'n intense vreugde in z'n stem als hij zegt: „Joos, meiske, dat je er nu al bent,” dat Joos' ogen nu toch vol tranen springen. Ze heeft intussen voorzichtig haar vaders handen vastgepakt en drukt nu heel zacht een kus op zijn voorhoofd. „Pappie.” Het naampje uit haar kinderjaren. Het naampje waarom Ineke haar eens heeft gehoond en dat ze als belachelijk kinderachtig heeft gekwalificeerd. Dat ze sindsdien haar vader nog enkel heeft gegeven in heel intieme ogenblikken, waarin ze samen alleen waren. Natuurlijk is dat het enige wat ze nu kan zeggen. Al haar liefde voor haar vader, al haar angst van deze morgen om hem, al haar zorg ook, komen in dat simpele woordje tot uitdrukking.

„Joosje.” Vader streelt zacht haar handen, die hij blijft vasthouden, ziet dan haar tranen. En ogenblikkelijk is hij weer degene die troost. „Niet huilen, meiske. Blij zijn, omdat we elkaar nog hebben. En dankbaar, omdat het dit maar is.”

Joos lacht door haar tranen heen. „Zegt u dat vooraf: máár is.” Ze maakt haar handen los uit die van haar vader, pakt de stoel, die aan het voeteneind netjes onder het bed geschoven is om 'm er naast, dicht bij haar vader te zetten. En ziet dan eigenlijk pas bewust de patiënt in het buurbed. Ze groet 'm meteen, opeens een beetje ver-

legen. 't Is een jongeman, beslist niet veel ouder dan zichzelf. Een uitgesproken Fries type. Blond, blauwe ogen, een lang, nogal mager gezicht. Hij groet vriendelijk terug. En vlak daarop stelt haar vader hen aan elkaar voor. „Mijnheer Stienstra uit Warga. Mijn oudste dochter. Oftewel: Siebren Stienstra en Joos van Heek. Dat klinkt een beetje gezelliger, niet?”

„Natuurlijk,” vinden Joos en Siebren als uit één mond. Ze zijn toch zeker allebei nog jong. En dan dat gemeneer en gejuffrouw. Nee, dat is niets. „Joos is zomaar hals over kop helemaal van de Veluwe gekomen voor haar oude vader,” vertelt mijnheer Van Heek dan een tikkeltje trots aan z'n kamergenoot.

„Oud. Dat bent u nog helemaal niet,” protesteert Joos meteen verontwaardigd.

Haar vader lacht naar haar. „Fijn dat ik in jouw ogen tenminste jong blijf,” vindt hij. „Maar ik heb een hele steun aan Siebren gehad vandaag,” vertelt hij dan. „Och, 't is eerst allemaal zo vreemd in zo'n ziekenhuis. Je weet van toeten noch blazen. En de zusters hebben het druk. Die wil je niet steeds lastig vallen.”

Natuurlijk wil vader dat niet, denkt Joos. Ze zullen hier aan vader heus geen lastige patiënt hebben. Nee, een zeer bescheiden zieke, dankbaar voor alle hulp en voor iedere vriendelijkheid.

„En Siebren maakte me heerlijk wegwijs,” gaat mijnheer Van Heek intussen verder. „Die ligt hier al wat langer, zie je. Hij mag morgen al weer naar huis.”

„Echt?” vraagt Joos. En als Siebren blij knikt: „Wat fijn voor je. Wel gefeliciteerd.”

„Dank je. 't Was met mij niet zo erg hoor. Ze hebben er alleen m'n blindedarm maar uitgehaald.”

„Maar 't was toch een operatie,” vindt Joos. „'t Gaat wel bijna altijd goed, maar toch . . . , een heel enkele keer . . .”

„Ja.” Siebren kijkt opeens ernstig. „Een paar jaar geleden moest een buurmeisje van ons aan de blindedarm worden geopereerd. Ze was nog maar veertien jaar. En zij is niet weer thuis gekomen. Daar moest ik aldoor aan denken toen ik er nu zelf voor stond. En daarom ben ik dubbel dankbaar dat ik morgen gezond naar huis mag.”

„Dat begrijp ik,” zegt Joos zacht. En ze denkt: dankbaar, zegt hij. Bedoelt hij daarmee dat hij God dankbaar is? Of zegt hij het zomaar, in het algemeen? Enkel als uiting van een bepaald gevoel? Ze zou dat opeens zomaar heel graag willen weten. Ze vindt hem zo sympathiek. Maar zoiets kun je niet vragen. Of niet kunnen. Je doet het eenvoudig niet. Uit valse schaamte? Of . . . Maar ze heeft eens iets gelezen dat haar zo trof, dat ze het nooit weer vergeten heeft. 't Ging over een ongelovig meisje. Een jong danseresje dat nog alles van het leven verwachtte. En soms vervuld werd van zo'n diep gevoel van

dankbaarheid, dat ze graag gelovig had willen zijn en bidden. Danken. Voor het leven simpelweg.

Een wat oudere zuster met een nogal streng gezicht komt binnen, groet Joos met een kort knikje en begint dan tegen Siebren te praten.

Joos buigt zich naar haar vader. „Hoe voelt u zich nu, vader?” vraagt ze zacht.

„Goed. Goed, hoor, kind.”

„Hebt u niet erg veel pijn?”

„Dat valt genoeg mee. Maar hoe is het met jou?” Hij kijkt haar een beetje onderzoekend aan. „Zie je niet wat bleek, Joosje?” vraagt hij dan bezorgd.

„Nog van de schrik die u me op m'n lijf gejaagd hebt,” schertst Joos. En als haar vader haar maar blijft aankijken, in een plotselinge angst dat hij iets van haar verdriet om Frans van haar gezicht zal lezen, vlugt: „Ik voel me prima, hoor, paps. Maar het is natuurlijk wel drukker dan anders op „Klein Beukenheim” nu mevrouw weg is. Maar ik red het best, hoor. De kinderen zijn lief. Dat hebt u laatst zelf kunnen zien. En ik vind het wel fijn om wat meer verantwoordelijkheid te dragen.”

Haar vader glimlacht. Ja, zo is Joos, z'n kleine compagnon. En ze kan het ook. Als ze nu thuis zou willen komen. Hij zou haar de hele zaak zo toevertrouwen. Maar mag hij dat van haar vragen? Is ze laatst werkelijk, omdat ze op die manier oma Van Heek een dienst kon bewijzen en ze zelf wel eens even iets anders om handen wilde hebben, voor tijdelijk als hulp in nood, daar in die huishouding gestapt? Of bevredigde het werk in de zaak haar toch niet helemaal en beschouwde ze oma's verzoek als een prachtige ongezochte en intussen zeer welkome gelegenheid om weg te komen? Hij weet het niet. Ze is zo gesloten op dat punt. En bang om hem teleur te stellen. Dat weet hij zeker. Maar als ze 's een week-end thuis was, sprak ze nooit over terugkomen. Dat heeft hem wel te denken gegeven. Het zou hem verschrikkelijk spijten als ze voorgoed iets anders ging doen. Hij heeft geen zoon. En Joos en hij... Maar haar geluk blijft nummer een. Ze mag nooit om hem in de zaak komen. Maar nu... Nu heeft hij een hulp in nood nodig. Als alles goed mag verlopen gaat er toch stellig een half jaar en misschien nog wel meer mee heen, eer hij weer de oude zal zijn en de leiding van de zaak op zich kan nemen. Hij kent deze gevallen van anderen. En waar haalt hij iemand vandaan die hem zolang kan vervangen? Sieuwke is flink. Daar niet van. En ook trouw en eerlijk. Een poosje houdt die de boel wel draaiende. Maar er is zoveel. En van de administratie weet ze niets. Nee, Joos is de enige die... Maar...

Kan Joos gedachten lezen? Je zou het bijna geloven. Ze buigt zich

nog verder over haar vader heen en belooft spontaan: „Ik kom zo gauw mogelijk thuis, hoor, paps.”

Haar vaders ogen schieten vol tranen. Joos schrikt daarvan. Heeft vader daar ook maar één enkel ogenblik aan getwijfeld? Zelfs al was dat met Frans er niet, dan zou ze immers nog gaan. Al zou het dan wel een offer voor haar betekend hebben. Maar ze weet heel zeker dat haar plaats nu thuis is. Moeder, Ineke . . . In ieder geval tot vader weer volledig hersteld is. En daarna . . . Dat zullen ze dan wel weer zien. Es ist nicht gut wenn du den Ballast von morgen schon heute in dein Schiff legst; dan muss es ja untergehn. Die spreuk heeft ze 's ergens aan de wand zien hangen. Waar? . . . Het doet er niet toe. Hij staat sindsdien in haar hart gegrift. Er zit zo'n grote wijsheid in. Nee, over daarna hoeft ze nu nog helemaal niet te praten en nog minder er vader mee te verontrusten. Die heeft zo al genoeg te verwerken. Vader heeft beslist ook koorts. Z'n wangen dragen zulke onnatuurlijke blosjes. Ze moet opeens die wangen strelen, heel voorzichtig. En intussen zegt ze zacht: „Dat spreekt toch zeker vanzelf, vader. Het spijt me alleen maar voor u dat ik nu niet meteen blijven kan.” En dat meent ze. Om vader zou ze dat het allerliefst willen. Maar dat gaat nu eenmaal niet. En haar vader begrijpt dat volkomen.

„Natuurlijk kan dat niet, meisje,” zegt hij direct. „Maar als je eens wist wat het voor mij betekent dat je dit zegt. Dat je dit wilt. Het is een pak van m'n hart. Aan jou kan ik alles overlaten. En dat doe ik ook heel gerust.”

„Fijn,” lacht Joos. Ondanks alles is ze plotseling zo blij. Omdat vader dit zegt. Omdat vader zoveel vertrouwen in haar stelt. En ze neemt zich heilig voor dat vertrouwen niet te beschamen. Dan staat ze op. „Ik ga nu naar huis. Anders wordt het voor u te druk. Maar voordat ik naar de trein ga kom ik u nog even welterusten zeggen, hoor.” Ze zet intussen haar stoel weer netjes op z'n plaats.

„Daar ga ik me dan nu alvast op liggen verheugen,” lacht haar vader.

„Prachtig. Tot straks dan. Dag, vader. Dag, Siebren.” Joos heeft de deur al open. Nog even steekt ze haar hand op naar de twee patiënten. Dan verdwijnt ze, de gang op.

Op de Noordersingel, voor het Diaconessenhuis, blijft ze even staan. Aan de overkant van het water ligt mooi en heerlijk vertrouwd, de Prinsentuin. Vlak daarbij de vierkante stoere Oldehove. Joos is opeens besloten. Ze neemt geen bus. Ze wandelt naar huis. En ergens is ze zomaar buitensporig blij. Vader leeft. En het is heerlijk om weer even in haar eigen stad te zijn en naar huis te gaan. Ze loopt de Noordersingel af, de Vrouwenpoortsbrug over, de Nieuwestad op.

Voor een ogenblik lijkt Frans heel ver weg en het verdriet om hem . . . , ja, onwezenlijk. Of het allemaal iets uit een andere wereld is die met deze niets te maken heeft. Of . . . ja, een boze, benauwende droom, waaruit ze is wakker geworden in het heerlijke besef dat al dat nare dat ze meende te beleven, niet waar is, gelukkig niet waar. Ze begrijpt niet hoe dat kan. Ze weet immers wel beter. En toch, alles valt hier in haar oude, vertrouwde omgeving, waarin Frans nog geen enkele plaats heeft gehad, even van haar af. En ondanks alles geniet ze.

Thuis heeft moeder kennelijk naar haar zitten uitkijken. Ze staat tenminste al boven aan de trap als Joos haar voet op de eerste trede daarvan zet. En zodra ze de laatste heeft genomen zijn moeders armen om haar heen. „Dag, Joos. Dag, kind. Wat heerlijk dat je er bent.” Moeders stem klinkt zo oprecht blij, dat Joos zich plotseling diep schaamt over al de lelijke gedachten, die ze zo af en toe over haar moeder pleegt te hebben. Soms vindt ze haar moeder, o ze zou voor geen goud willen dat een ander dat wist, maar soms vindt ze haar moeder echt een dom gansje. Een mooi, egoïstisch, dom gansje. En . . . „Dag, moeder.”

Joos kust haar moeder extra hartelijk, als moet ze iets aan haar goed maken. En intussen denkt ze, toch alweer een tikkeltje wrevelig: Dat Ineke me nu niet ook tegemoet komt. We moeten het nu immers meer dan ooit bij elkaar zoeken. We horen toch juist nu bij elkaar. Maar misschien . . .

„Hoe vond je vader?” vraagt moeder dan meteen.

Joos' antwoord komt direct. „Flink,” zegt ze. „Heel flink. Geen enkele klacht. Alleen maar dankbaarheid, omdat het dit maar was. Nu ja, echt vader, hè? Helemaal. Ten voeten uit.”

Joos' stem klinkt onwillekeurig een tikkeltje trots. Nu, ze is ook trots op haar vader. Zij mag dan meer op haar vader dan op haar moeder lijken, maar wat z'n echt christen zijn in woord en daad, vooral in daad, betreft, kan ze nog bij lange na niet aan hem tippen. Altijd maar weer verloochent vader zichzelf. En zo blijmoedig en rustig als vader steeds z'n weg gaat. Zij wil zichzelf juist altijd handhaven. Een in haar ogen onrechtvaardige of oneerlijke behandeling wreken. Zij . . . En dat met zo'n vader als voorbeeld. Maar misschien, toen vader jonger was . . . Misschien, nee beslist is vader toen ook weleens opstandig geweest. Dat kan immers bijna niet anders. Vader is een schat, maar geen doetje. Er flitsen plotseling geweldige woorden door Joos' brein. Bekering. Wedergeboorte. Heiligmaking. Liefde. En ik wijs u een weg, die nog veel verder omhoog voert. Want al ware het, dat ik met de tongen der mensen en der engelen sprak, maar had de liefde niet, ik ware schallend koper of een rinkelende cimbaal. Al ware het . . .

Dat er in enkele ogenblikken zoveel gedachten door iemands hoofd kunnen tuimelen. Want moeder Van Heek en Joos zijn nog steeds op de gang. En mevrouw Van Heek schudt haar hoofd en herhaalt een tikkeltje schamper: „Dit maar. Nou ja, natuurlijk, het had allemaal nog veel erger kunnen zijn. Vader had dood kunnen wezen.” Ze huivert opeens. „O, daar moet je eenvoudig niet aan denken.” En dan, zeer agressief: „Maar dit is toch zeker ook al erg genoeg. Die vreselijke gewichten. Ik kon er vanmiddag gewoon niet naar kijken. En het had helemaal niet hoeven te gebeuren. Als die vent maar even had uitgekeken. Dat was toch z'n plicht. Hij mocht dat portier geloof ik niet eens aan die kant openmaken. Maar nou ja, fiat, zoiets doet iedereen per slot weleens als dat zoveel gemakkelijker uitkomt. Maar dan kijk je toch zeker eerst extra goed uit. Maar deze mijnheer niet, hoor. Wat dacht je dan. Zomaar pardoes smet hij het open. Wie doet je wat? O, ik zou 'm ik weet niet wat kunnen doen. En je vader nog zeggen: „Ik had zelf ook beter moeten opletten. Zulke dingen kunnen gebeuren. Daar moet je op bedacht zijn.” Notabene. Nu vraag ik je toch. Een... een hufter is het, die vent. Een... een nozem. Een... een boerenkinkel.”

Ondanks zichzelf moet Joos even lachen om al die scheldwoorden, die haar moeder in haar verontwaardiging al hakkelend weet op te diepen uit een vocabulaire, die ze nooit pleegt te gebruiken en die ook bar-slecht bij haar past. Ze heeft haar jasje intussen aan de kapstok gehangen. Nu slaat ze haar arm om haar moeder heen en troont haar mee naar de kamer.

„Heeft die mijnheer al iets van zich laten horen?” vraagt ze ondertussen.

„O ja,” knikt haar moeder. „Hij is hier dadelijk naar toe gekomen. Hij kwam z'n excuses aanbieden. Nu, daar koop je wat voor. Ik heb 'm niet willen zien. Ik kòn 'm eenvoudig niet zien. Sieuwke heeft 'm te woord gestaan. En toen hij maar bleef aandringen dat ik zou komen, heb ik Ineke naar 'm toegestuurd.”

Ineke. Joos heeft haar moeder wat willen sussen. Zeggen dat die jongeman natuurlijk wel onverantwoordelijk heeft gehandeld, maar dat hij het per slot niet met opzet heeft gedaan. En dat het toch niet gemakkelijk voor hem geweest moet zijn om naar hun huis te gaan. En dat ze het flink van hem vindt, dat hij niet heeft geprobeerd daar onderuit te komen door bijvoorbeeld de telefoon te pakken, maar dadelijk naar moeder is toegegaan. Maar nu zijn haar gedachten plotseling weer bij haar zus. Nu is ze hier nogal niet. Zou ze...

„Is Ineke niet thuis?” vraagt ze daarom opeens.

„Ze is zopas naar Guus Schippers gegaan. Dat was afgesproken. Akkie Salverda en Loek de Vries zouden daar ook komen. Ze gaan

van de zomer met z'n vieren naar Oostenrijk. En ze hebben steeds wat te bespreken."

Joos' gezicht staat plotseling heel strak. En ze perst haar lippen heel stijf op elkaar. Als is ze bang dat daar iets tussendoor zal glippen, dat beter ongezegd kan blijven. Naar Guus. Spreken over een vakantiereisje. Terwijl je vader nog geen halve dag daarginds in het ziekenhuis ligt. En je moeder zich geen raad weet. En je zuster alles op alles heeft gezet om maar zo gauw mogelijk naar huis te kunnen komen. Bitter zijn Joos' gedachten. Galbitter. En dan glipt er toch iets tussen die zo stevig opeen geklemde lippen door.

„Ze liet u dus rustig alleen zitten in deze omstandigheden. Fraai, hoor."

Moeder Van Heek haast zich haar jongste dochter te verdedigen.

„Och kind, zo moet je dat nu echt niet zien. Ze had het nodig. Eerlijk. Ze moest er even uit. Even over iets heel anders praten. Als je gezien had hoe overstuur ze vanmorgen was toen dat vreeslijke bericht kwam. Nee. En heel de dag. Ze hield het nu in huis echt niet langer uit. En ze is pas gegaan nadat jij gebeld had, hoor. Ze wist dus dat ik niet lang alleen zou zijn."

Het stemt Joos nog bitterder. Dat Ineke er kennelijk zelfs geen moment ook maar over gepiekerd heeft om haar uit het ziekenhuis te halen bijvoorbeeld als ze dan zo'n behoefte had aan frisse lucht. Of om haar hier thuis 's even lekker te verwennen, na de spanningen die zij vandaag toch ook heeft moeten verwerken en dat nog wel in haar eentje. Dat haar weggaan ook niet bepaald hartelijk is tegenover haar enige zus, komt blijkbaar geen ogenblik in moeders brein op. Nee, Ineke wordt verdedigd en daarmee uit. Natuurlijk. Dat had ze toch kunnen weten. Ineke kan immers geen kwaad doen in moeders ogen. Die weet met haar aanhalige maniertjes en lieve woordjes toch zeker altijd opnieuw de indruk te wekken of ze alles voor haar moeder over heeft. Maar ondertussen.

Ze zijn nu in de grote, lichte huiskamer gekomen. Die ligt aan de voorzijde van het huis op het zuiden en beslaat met z'n drie, vrij hoge ramen de hele breedte van het winkelpan. Op de theewagen brandt het waxinelichtje nog gezellig onder de theepot. En als gewoonlijk staan er overal bloemen. Op de piano. Op de tafel. Een paar mooie boeketten. Gemengde irissen. En paarse campanula's met witte violieren. En wat werkelijk smaakvol en met veel gevoel voor kleuren geschikte bloemstukjes. Mevrouw Van Heek heeft die zelf gemaakt. Ze heeft daar beslist een speciale gave voor. Trouwens, helemaal voor het inrichten van een huis, het „aankleden" van een kamer. Ze weet sfeer te scheppen. In de vensterbanken pronken

bloeiende planten. Ook daarvoor zorgt moeder Van Heek het hele jaar door.

Met één oogopslag neemt Joos dit alles gretig in zich op. Ja, dit is thuis. Haar thuis. Als altijd heel gezellig. Nu extra, omdat de namiddagzon z'n milde licht ook nog over alles laat schijnen.

Moeder Van Heek heeft helemaal geen erg in Joos' zo snel wisselende stemmingen. Ze is alleen maar dol-gelukkig dat Joos er is. En eenmaal in de kamer wordt ze meteen één en al bedrijvigheid.

„Ga jij nu maar gauw lekker zitten, kind,” begint ze hartelijk. „Je zult wel moe zijn. Eerst die schrik. En toen die reis. En daarna het ziekenhuis. Je zult nog best een kopje thee lusten. Dat krijg je eerst. En dan zet ik direct koffie. Ik heb nog een paar cocospunten ook. Daar houd je toch zo van?”

Joos hoeft geen antwoord te geven. Moeder praat wel. Ze kruipt lekker lui in een crapeaud. Haar bitterheid, ook tegen haar moeder, omdat die alles wat Ineke doet en laat altijd maar weer probeert goed te praten, zakt alweer weg. Moeder is nu eenmaal moeder. En moeder slooft zich voor haar toch net zo goed uit als voor Ineke. Alleen . . .

Dan rinkelt de telefoon. Mevrouw Van Heek schrikt zichtbaar.

„Sieuwke heeft 'm op boven gezet. Dat vond ze beter. Omdat er steeds mensen bellen om naar vader te informeren,” zegt ze vlug en plotseling weer hyper-nerveus. „En dat is het natuurlijk ook, maar ik . . .” En dan, een beetje beschaamd en hulpeloos tegelijk: „Neem jij 'm even aan, Joos? Ik . . . Als ze nu eens van het Diaconessenhuis bellen. En als het nu 's erger is met vader. Of . . . Je kunt toch nooit weten.”

Joos is al opgestaan en loopt nu rustig naar het toestel.

„Ik geloof dat u daar echt niet bang voor hoeft te zijn, hoor, mam,” probeert ze haar moeder intussen gerust te stellen. „Het is natuurlijk iemand die komt vragen hoe of het met vader lijkt.”

Ze voelt zich opeens weer de oudere, degene die beschermen en troosten moet.

Haar moeder knikt. Daarvoor bellen er immers telkens mensen. Maar toch . . . De schrik van vanmorgen zit haar nog in de benen. Elke keer opnieuw denkt ze . . . Och, ze is ook zo helemaal niets gewend. Vader was er tot nu toe altijd om alle zorgen en moeilijkheden voor haar weg te nemen. En echt erge dingen hebben ze eigenlijk nooit meegemaakt. En plotseling beseft ook zij, heel even, dat ze daar eigenlijk nooit eerder bewust bij heeft stilgestaan. Dat ze dat altijd maar als . . ., ja, als iets dat zo hoorde, dat vanzelf sprak, heeft aanvaard. Dat ze er nooit speciaal dankbaar voor is geweest.

Joos heeft de hoorn intussen gepakt en zegt nu: „Met Joos van Heek.”

„Met Joos . . . En ik dacht . . . Ik wilde juist vragen . . .” hakkelt aan het andere eind van de lijn de stem van een man, die kennelijk even van z'n à propos is.

Joos herkent die stem ogenblikkelijk. Het is de stem van Douwe Ploegstra. Ze zucht heel even. Hij meent het zo goed. Maar . . .

„Dag Douwe,” zegt ze dan vriendelijk. En om 'm te helpen: „Je hebt zeker van het ongeluk van vader gehoord en nu wil je natuurlijk graag weten hoe het met vader is.”

Douwe heeft zich intussen weer een beetje hersteld. „Ja,” zegt hij nu. „En of ik ook iets voor je moeder doen kan. En . . . voor jou.”

En voor jou, denkt Joos, toch even vertederd. Trouwe goeierd. Maar ze moet daar toch maar niet op reageren. Dat lijkt haar verstandiger. „Met vader is het naar omstandigheden goed, hoor,” vertelt ze daarom rustig. „Vader heeft z'n heup gebroken. En een hersenschudding. Dat weet je waarschijnlijk al wel. En dat is natuurlijk ook al erg genoeg, maar ik bedoel: het had nog veel erger kunnen zijn. Je begrijpt me wel.”

„Ja,” zegt Douwe enkel. Hij is er gewoon even af nu Joos al thuis is en hem zelf te woord staat. Toen hij zopas thuis kwam van kantoor en ze hem van dit ongeluk vertelden, is z'n eerste gedachte geweest: Wat erg voor Joos. Wat zal ze geschrokken zijn, toen ze daarginds dat bericht kreeg. Kon ik maar wat voor haar doen. Maar toen hij hoorde dat er geen levensgevaar leek te zijn, maar dat het wel een langdurige geschiedenis zou worden, dacht hij pal daarover heen, hoopvol en blij: dan komt Joos vast weer thuis. En dan . . . Hij zou zich wegschamen als een ander dit van hem wist. Het is immers zo egoïstisch als wat om onder deze omstandigheden dadelijk daaraan te denken. Maar o, hij houdt zo zielsveel van Joos. En hij mag toch blijven hopen zolang er geen ander is. Maar hij moet nog wat zeggen. Dit is te gek. „Wat zul je geschrokken zijn vanmorgen,” begint hij dan.

„Nou, reken maar. Ik stond te trillen op m'n benen,” bekent Joos.

„Wat een wonder,” vindt Douwe. „Je zult daar maar even zo'n bericht krijgen.” En dan, een beetje aarzelend: „Blijf je nu thuis?”

Onwillekeurig schudt Joos haar hoofd. „Nee, hoor, dat gaat niet,” zegt ze intussen. „Het is al prachtig dat ik nu meteen even bij vader kon gaan kijken. Mevrouw Royer is namelijk niet thuis, weet je. Ze is op reis. Met haar man mee. Ik heb nu dus de zorg voor de kinderen. Die kan ik natuurlijk niet in de steek laten.”

Nee, natuurlijk niet. Dat gaat niet. Dat begrijpt Douwe ook wel. Maar daarna? . . . „Wanneer komt mevrouw Royer weer terug?” informeert hij nu naarstig.

„Dertig juni als alles volgens de plannen verloopt.”

Dertig juni. Dat duurt niet zo heel lang meer. Douwes hart begint sneller te kloppen. Als Joos daarna . . . „En kom je dan daarna weer thuis?” Hij vraagt het gespannen en gretig. Hij móét het weten.

Joos hoort die gespannenheid en dat gretige in z'n stem. En ze begrijpt wat dat betekent. Dat die jongen toch zo afschuwelijk vasthoudend is en maar blijft hopen. De tijd is voorbij, waarin ze soms, zij het een tikkeltje schamper, maar toch met een ondertoon van . . . , ja, van een zekere dankbaarheid, een zekere voldaanheid, dacht: er is er tenminste toch één die mij boven Ineke verkiest. Ineke, die altijd een zwerm aanbidders rond zich heeft gehad. En die — ze weet dat het heel lelijk is —, maar die ze er toch heimelijk van verdenkt haar verloving met Toon Denijs te hebben verbroken, omdat die zwerm toen uiteraard verdween. En ze zonder de bewondering en de attenties van al die jongelui en ook vooral het geflirt met hen, het leven maar saai vond. Natuurlijk heeft ze ook nooit genoeg van Toon gehouden. Want dan zou al dat andere haar absoluut siberisch hebben gelaten. Als Ineke van Toon had gehouden zoals zij dat van Frans doet, dan . . . En nu zij Frans kent weet ze zekerder dan ooit dat ze Douwe nooit als man wil hebben. Nooit. Daarom begint z'n vasthoudendheid haar nu nog meer te benauwen. Ze voelt die echt aan als een druk. Ze mag 'm volstrekt geen hoop geven. Dat heeft ze trouwens ook nooit gedaan. Wat dat betreft hoeft ze zich gelukkig niets te verwijten. Maar . . . Joos voelt opeens weer een felle steek als van pijn dwars door haar hart gaan. Hoe kan dat nu toch. Zopas, toen ze naar huis wandelde, was ze eigenlijk blij. Toen . . . Komt het, omdat ze, nu ze bedenkt hoe hopeloos Douwes liefde voor haar is, ze ook weer tot in het diepst van haar wezen beseft, dat die van haar voor Frans al even uitzichtloos is? En nog zondig bovendien? Maar ze moet . . .

„Dat zal wel niet best anders kunnen, hè?” zegt ze nu expres niet erg enthousiast. En om hem toch ook weer geen verkeerde indruk te geven, alsof ze dit eigenlijk niet voor haar vader over heeft, laat ze er op volgen: „Ik doe het natuurlijk graag voor vader. Maar ik heb het op „Klein Beukenheim” ook zo naar m'n zin, weet je. Het zal nog wel moeilijk voor me worden er van te scheiden. Als dit met vader er niet was . . .” Ze breekt plotseling af. Bijna had ze gezegd: „Dan was ik er gebleven.” En dat is niet waar. Ze zou er evengoed niet zijn gebleven. Ze móét er immers vandaan. „Het is dus in ieder geval voor tijdelijk,” zegt ze dan met misschien net iets te veel nadruk op dat tijdelijk. Maar als je hardleerse mensen iets aan hun verstand wilt peuteren, moet je immers wel eens iets wat extra benadrukken.

„Ga je dan als je vader weer beter is naar de familie Royer terug?” Douwe vraagt dit lichtelijk gealarmeerd en teleurgesteld tegelijkertijd.

Hij heeft zo gehoopt... Joos is daar immers als hulp in nood naar toe gegaan. En...

Even staat Joos in tweestrijd. Zal ze hem maar in die waan laten? Dat zou wel het gemakkelijkst zijn. Ja, maar niet eerlijk. „Nee,” zegt ze dan. „Dit met vader duurt op z'n minst een half jaar. En in die tijd heeft mevrouw Royer hopelijk allang een andere hulp gevonden.” En dan luchtig: „Maar er zijn wel meer adressen. Werk genoeg, hoor.” Ze weet dat ze hem nu pijn doet. Maar dat moet. Het is voor z'n eigen bestwil. Hij móét niet blijven hopen.

Maar ik wil zo dolgraag dat je weer voorgoed thuis komt. Dat we elkaar weer geregeld kunnen zien en spreken. Douwe heeft de grootste moeite om dat niet te zeggen. O, hij zou er haar om willen smeken. Haar die belofte willen afbedelen. Maar hij weet dat hij daarmee juist alleen maar het tegenovergestelde van wat hij zo zielsgraag wil zou bereiken. Hij kent Joos. Hij moet geduld hebben. En dan... Hij kan de moed eenvoudig niet opgeven. Zoveel als hij van Joos houdt kan nooit een ander van haar houden. En liefde wekt toch wederliefde. Op den duur... Maar hij moet niets forceren. Misschien, nee zeker is het ook dom van hem geweest dat hij haar destijds officieel „gevraagd” heeft. Dat was beslist te vroeg.

„Natuurlijk.” Hij probeert het op dezelfde luchtige toon te zeggen als die Joos daarnet gebruikte. Maar het lukt 'm maar half. „Blijf je vannacht thuis of...?” gaat hij dan over op een ander chapter.

„Nee, ik moet vanavond weer terug,” antwoordt Joos al voordat hij z'n zin heeft kunnen afmaken. Dit gesprekje duurt haar veel te lang. Zoveel tijd heeft ze niet.

„Laatste gelegenheid zeker.” Dit klinkt werkelijk vrij onverschillig en weinig geïnteresseerd.

Maar Joos glimlacht. Ze kent Douwe langer dan vandaag. Die wil haar natuurlijk uitgeleide doen en zij mag... Daarom houdt ze zich op de vlakte. „Dat moet ik nog even nakijken,” zegt ze enkel.

Douwe is vol begrip. „Allicht. Je bent natuurlijk hals over kop vertrokken. Je hebt vanzelfsprekend helemaal geen gelegenheid gehad om je reisgelegenheid na te kijken.” En wat geeft het per slot voor hem. Hij heeft de tijd. Dan gaat hij ook even naar de trein van half acht. Hij móét haar even zien.

„Precies,” zegt Joos intussen. „Maar nu móét ik ophangen, hoor. Het beste met je. En bedankt voor je belangstelling.”

Douwe probeert het nog even te rekken. „Groet je je moeder en Ineke van me? En als ik wat voor hen doen kan, dan graag natuurlijk.”

„Dank je. Ik zal het zeggen. Dag, Douwe.”

„Dag Joos. Sterkte.”

Een klikje in de telefoon. De verbinding is verbroken.

VIII

De volgende dag waait het nog behoorlijk. En ook nu ziet Joos af en toe de kleurige rozeblaadjes vrolijk door de lucht dwarrelen. Net als gistermorgen, denkt ze een ogenblik verwonderd. Alles is heel gewoon net als gister. Hoe bestaat dat eigenlijk, nadat . . . Maar ja, het leven gaat verder. Dat was toch ook zo nadat ze die vreeslijke avond had beleefd, waarop Bauk haar Frans' geheim had verteld. Toen nog veel meer dan nu had ze ook het gevoel of alles nu anders zou moeten zijn. Het hele leven. Maar ook toen ging de volgende dag alles weer z'n gewone, geregelde gangetje. Natuurlijk. Als je nuchter je verstand gebruikt weet je wel dat dat altijd zo gaat. Vooral bij verdriet waarvan een ander niet weten mag. Zo voor het oog tenminste. Maar een mens heeft nu eenmaal ook nog een hart en als je daarop afgaat . . . Tja, het ongeluk van vader is natuurlijk niet te vergelijken met zo'n echt groot verdriet, maar toch . . . Ze heeft nu ook weer voor het ontbijt gezorgd. Jan Jaap en Edith naar school geholpen. Wilfred en Marlieske aan 't spelen gezet. De huiskamer z'n dagelijks beurtje gegeven. De melkboer geholpen. De bakker . . . Alsof er niets bijzonders is gebeurd intussen. Alsof er nooit een moment is geweest waarop ze argeloos de telefoon heeft aangenomen en even later . . . Alsof ze daarna niet hals over kop naar huis is gereisd. Alsof ze niet bij vaders bed in het ziekenhuis heeft gezeten. Tot tweemaal toe zelfs. En thuis door moeder is verwend. En ruzie heeft gemaakt met Ineke, omdat ze het toch niet laten kon haar te verwijten, dat ze in deze omstandigheden over vakantieisjes kon prakkizeren en moeder alleen laten. In de steek laten heeft ze gezegd. En van alles en nog wat met Sieuwke heeft geregeld in verband met de zaak. Alles met elkaar is ze ook nog geen half etmaal weg geweest. Van 's middags half één tot 's avonds goed half elf. Want toen was ze al weer hier. Dank zij . . . Frans.

Joos zit bij de tafel in de huiskamer en schilt met rappe handen de aardappelen voor morgen al vast. Ze kan zo meteen mooi een oogje op Wilfred en Marlieske houden. Die zitten hier bij haar aan de grote tafel ijverig te tekenen en te kleuren. Bij Wilfred komt het puntje van z'n tong er zelfs aan te pas. 't Is heerlijk dat ze er zo in en daardoor even zo rustig en lief zijn.

En intussen gaan Joos' gedachten maar aan een stuk door. Ze heeft de trein van vijf voor half negen genomen gisteravond. En natuurlijk heeft Douwe haar uitgeleide gedaan. Ze had niet anders verwacht. Hij stopte haar nog een grote doos Haagse hopjes in haar handen ook. Voor onderweg. Toen ze op die vroege sneeuwmorgen in februari voor het eerst naar „Klein Beukenheim” ging, kwam hij

met Droste flikken opdraven. En dat, terwijl hij voor zichzelf zo zuinig is. Of moet zijn misschien. Hij heeft uiteraard nooit met haar over die dingen gesproken. Maar z'n moeder is weduwe en . . . Hij heeft een best karakter. Ze mag 'm ook heus wel. Maar dat is nog geen grond om een huwelijk op te sluiten. Ze is gisteravond niet aardig tegen hem geweest. Ze wilde de hopjes ook eerst niet van hem aannemen. Het spijt haar nu. Maar hij irriteerde haar opeens zo verschrikkelijk in alles, dat ze 'm, ja, dat ze 'm zo een klap in dat goedge gezicht van 'm zou hebben kunnen geven. Maar ze zag 'm daar naast zich staan, een stevig, breed-gebouwd ventje, bijna een half hoofd kleiner dan zijzelf. Ze voelde zich opeens min of meer belachelijk. En z'n hondse trouw kon ze op een zeker ogenblik gewoon niet meer uitstaan. En dan de kennelijke verlegenheid waarmee hij haar die hopjes gaf. Vroeger maakte zo'n houding van hem haar moederlijke gevoelens wakker, ontwapende en vertederde hij er haar mee. En alle scherpe woorden, die dan ook wel eens op het puntje van haar tong zweefden, verdwenen dan op slag. Ze had dan enkel maar meer medelijden met hem. Hij meende het immers zo goed. Maar nu, gisteravond, wekten ze alleen haar minachting. Ben jij nu een kerel? dacht ze. Een man? Nee, dan Frans!

En dat was niet eerlijk. Frans is inderdaad een man. Toen hij zo oud was als Douwe nu is, zal hij dat stellig ook al wel geweest zijn. Maar nu is hij dertig, vader van twee kinderen en bovendien heeft hij één van de zwaarste kruisen die een mens opgelegd kunnen worden te dragen gekregen. Zo'n kruis maakt een mens so wie so al jaren ouder natuurlijk. Zo'n groot verdriet, dat er altijd is en dat nog zoveel consequenties met zich meebrengt ook, tekent een mens. Dat is logisch. Douwe is niet alleen pas tweeëntwintig, hij heeft ook een heel ander leven gehad. Een vergelijking tussen Frans en Douwe kan nooit eerlijk zijn. Daarbij moet iemand als Douwe het altijd verliezen. En hij kan het toch niet helpen dat hij klein van stuk is. En van Frans is het evenmin een verdienste dat hij juist zo'n boom van een kerel is. Groot en fors. Nee. Ze heeft echt het land over haar houding van gisteravond. Als ze niet zo heel goed wist dat ze het niet doen mag, omdat ze dan bij Douwe maar weer valse hoop zou wekken, dan zou ze hem straks gauw een hartelijk briefje schrijven en haar excuses aanbieden. Hij keek zo zielig toen ze zo onvriendelijk tegen hem deed en zo prikkelbaar was. En ze heeft het raampje van haar coupé ook veel te gauw gesloten en 'm maar heel even toegewuifd. Hij moet zich ellendig gevoeld hebben en meer dan eenzaam, toen hij daar alleen op het perron achterbleef. Zal ze toch . . . „Je krijgt er nooit spijt van als je, van menselijk standpunt bekeken dan uiteraard, eigenlijk te goed voor een ander geweest bent. Als je iets voor iemand gedaan hebt, wat die ander,

als het er op aan komt, niet verdiende," zei vader eens. „Wel als je iets nalaat wat je voor een medemens had kunnen doen. Juist omdat je zo'n nalatigheid nooit weer ongedaan kunt maken. Die blijft je plagen. Ik weet dat uit ervaring."

Joos glimlacht even stil voor zich heen. Uit ervaring. Je kunt het je van vader eigenlijk niet voorstellen dat die ooit . . . Zij vindt vader eigenlijk volmaakt, voorzover een mens dat dan kan zijn. Soms misschien een beetje te goed. Maar verder . . . Misschien heeft vader vroeger, toen hij jonger was, die ervaring opgedaan. Wie weet. Maar hoe het zij, ze gelooft dat vader gelijk heeft. Dat dit waar is. Maar soms is het zo verschrikkelijk moeilijk om precies te weten wat je nu moet doen en wat je moet laten. Alle dingen hebben per slot twee kanten en in de regel zijn er twee of zelfs nog meer mensen bij betrokken. En als dan bij een van die mensen de liefde ook nog een duidelijk woordje meespreekt, wordt het werkelijk een probleem. Wat haarzelf betreft zou ze het liefst nu dadelijk dat briefje gaan schrijven. Om dat nare schuldgevoel op die manier tenminste een beetje kwijt te raken. Het van zich af te schrijven als 't ware. Maar zou ze er Douwe mee helpen? Nee. Beslist niet. Ze zou hem wel even blij maken. Heel blij zelfs. Maar ze zou tegelijkertijd weer hoop bij hem wekken. Valse hoop. En dat mag niet.

Joos zucht 's heel diep. Wat kan het leven vaak moeilijk zijn. Haar eigen houding tegenover Douwe heeft haar hele terugreis bedorven. Een paar heren tegenover haar hadden een heel interessant gesprek samen. Over de jeugd van tegenwoordig. De ene, een lange, slanke man van zo om en de bij veertig jaar, met een paar blije ogen in z'n gebruid gezicht, nam het almaar weer voor die jeugd op. Maar bij de ander, een jaar of tien ouder zo te zien, een klein, al grijzend mannetje met een paar donkere, felle oogjes in een wat grimmig gezicht, kwam ze er niet al te best af. „Zal ik jou 's wat vertellen, Arie," zei die op een gegeven moment, „de jeugd van tegenwoordig wil het salaris van een directeur, het werk van een aandeelhouder en de verantwoordelijkheid van een jongste bediende."

Arie bulderde prompt van het lachen. Hij sloeg zich op de knieën van de pret. En intussen schaterde hij: „Nee maar, die is goed, zeg. Steengoed. Je moet er maar op komen. Het salaris van een directeur, het werk van een aandeelhouder en de verantwoordelijkheid van een jongste bediende. Die geef ik door. Dat beloof ik je." En dan nog eens: „Steengoed vind ik 'm, Paul. Eerlijk."

Maar Paul lachte niet mee. Z'n gezicht leek enkel nog wat grimmeriger toen hij zei: „Dat is helemaal niet iets om je vrolijk over te maken, want het is zo. Zo zijn ze. Een enkele uitzondering daar gelaten uiteraard. Waar het op deze manier met de wereld naar toe moet? Ik weet het werkelijk niet." En zeer verachtelijk: „Wie de

jeugd heeft heeft de toekomst. Ook zo'n fraaie leuze. Ja. Maar het mocht wat." En zo mogelijk nog minachtender: „Dat zal me dan een pracht van een toekomst worden met zo'n jeugd. Nee, daar heb ik niet de minste fiducia in. En de meeste mensen vinden het nog mooi ook. Die lachen er om net als jij.”

Arie wilde iets zeggen, maar hij kreeg er eenvoudig de kans niet voor. Paul bereed kennelijk z'n stokpaardje. Of één van z'n vele? Wie zou het zeggen? Ze kende deze heren immers helemaal niet. Begreep ook niet de relatie die er tussen hen bestond. Om vrienden te zijn leken ze haar al te verschillend. Collega's? Dat zou kunnen. Of zwagers. Ja, dat zou ook best mogelijk zijn. Maar in ieder geval ging haar sympathie uit naar Arie. Paul vond ze echt een type om zelf geen kinderen te hebben en intussen heel precies te weten hoe je ze moest aanpakken. En bovendien iemand om er een heleboel stokpaardjes op na te houden. Misschien beoordeelde ze hem wel helemaal verkeerd, maar enfin.

„Verleden jaar zomer ook,” ging Paul intussen al in één adem verder. „Een buurjongen van ons bleef zitten op de H.B.S. En wat zei me die blaag toen hij thuis kwam met dat „mooie” bericht? „Ik ben geprolongeed.” Geprolongeed. Nu vraag ik je toch. Of hij een beste film was die vanwege z'n pure bestigheid nog een poosje in dezelfde zaal mocht blijven draaien. En het ergste van alles: z'n vader vertelde het me ook nog als was het de beste mop van het hele jaar.”

Arie lachte al weer. „Ik kan er niets aan doen, Paul, maar ik vind 'm toch goed. Eerlijk. In zo'n jongen zit wat. Let maar 's op. Die komt er wel.” En toen opeens ernstig: „Natuurlijk zijn er altijd jongelui en misschien vanwege de hoogconjunctuur van tegenwoordig en de welvaartsstaat waarin wij momenteel leven wel meer dan ooit, die voor een dubbeltje op de eerste rang willen zitten. Maar je moet de hele jeugd echt niet over één kam scheren, Paul. Dat mag niet. Dat is niet eerlijk. Er zijn er heus nog genoeg die ploeteren om vooruit te komen in de wereld ook. Die idealen hebben. Neem dat nu maar rustig van mij aan. Heb je nooit eens iets gelezen over de jonge mensen van „Jeugd en Evangelie”? Die geven dan toch maar een heleboel van hun vrije tijd om andere jongelui tot de Heiland te brengen. En daarbij getuigen ze van wat Christus voor hen persoonlijk betekent. Net als die jongens en meisjes van „Operatie Mobilisatie”, die hun hele vakantie opofferen om in heel Europa lectuur te verspreiden. Bijbels, Bijbelgedeelten, traktaten. En die getuigen daarbij ook. Durfden wij dat vroeger? Durven we het nu? Blijft het bij ons niet vaak een spreken over de godsdienst en over de Christus, zonder dat we zeggen: „Die Here Jezus is mijn Heiland”?”

Tot haar verbazing had Paul daarop geen weerwoord. En Arie

ging al weer verder: „En wat dat nozemachtige en die grote monden betreft: Het is verschrikkelijk als een jongen tegen z'n moeder zegt: „Rotwijf” of „Snertmens”. En tegen z'n vader: „Val dood, kerel”. En toen Paul hem verbijsterd aankeek: „Ja, Paul, ik fantaseer niet. Ik weet dat dergelijke dingen gebeuren. Zelfs in gezinnen, waarin je dat allerm minst zou verwachten. Ik kom er door mijn werk alle dagen mee in aanraking. Maar hoe komt zoiets? Gaan de ouders allemaal vrijuit? Hebben die tegenwoordig tijd om hun pubers op te vangen? Lichten de vaders hun jongens en de moeders hun dochters goed voor? Proberen ze om eens vertrouwelijk met hen te praten? Al weer de goede niet te na gesproken natuurlijk, maar massa's ouders schieten daarin schromelijk te kort, dacht ik. Heel veel vaders, en die vinden zichzelf dan ook nog flink, kunnen alleen maar bulderen: „Zwijg jij, brutale vlegel. Ik ben hier in huis de baas. En zolang als ik dat ben zul jij mij gehoorzamen. Onvoorwaardelijk. Begrepen?” Die lokken door zo'n houding enkel nog maar meer verzet uit. Het ene woord haalt immers het andere uit. Vooral als zo'n jongen al eenmaal zover is dat hij dergelijke vreeslijke dingen durft te zeggen. Door er op zo'n moment tegenin te gaan verwek je ze dan zelf, mijns inziens, tot nog meer zonde. Het zou beter zijn als ze dan zwegen en zich 's afvroegen: „Hoe komt een kind van mij zo?” En: „Heb ik hieraan ook schuld?” dacht ik. En dat ze er dan later 's rustig met 'm over gingen spreken en 'm op het: Eert uw vader en uw moeder wezen. Een gebod dat per slot altijd geldt. Maar ook vooral dat ze er achter probeerden te komen waaraan het bij zo'n jongen schort. Want geloof maar dat zo'n knaap, als hij tot zichzelf komt, het in de regel zelf ook heel erg vindt dat hij zoiets gezegd heeft. Maar dat kan hij niet bekennen, man. Begrijp dat dan toch. Heel misschien nog eens tegen een vreemde. Maar gegarandeerd niet tegen z'n eigen ouders. Hij zou, louter van valse schaamte, dan immers veel liever door de grond zakken dan dat hij die woorden over z'n lippen zou laten komen. Maar hij toont het echt wel. Door, ongevraagd, voor z'n moeder de tafel te gaan dekken of de wasmand naar beneden te sjouwen bijvoorbeeld. En door tegen z'n vader te zeggen: „Ik moet nog even naar de stad. Hebt u nog boodschappen?” En laat dat dan genoeg zijn. We hoeven toch niet altijd voor elkaar op de knieën.”

Ja, het was werkelijk een heel interessant gesprek. „Zij slechter dan wij vroeger?” vroeg Arie een poos later weer. „Man, laat naar je kijken. Eerlijker zijn ze. En ze denken over de dingen. Ze vragen: „Waarom?” Wij vroeger? Sufferds waren we. Pa en ma zeiden: „Niet op zondag fietsen. Niet naar de kermis. Niet dansen. Niet naar de bioscoop.” In mijn jeugd niet meer, maar in die van jou stellig ook nog: „Geen samenspraken, hoor. Dat riekt naar toneel.” En ga zo

maar door. En wij vroegen niet: „Waarom niet, pa? Waarom niet, ma?” Nee, wij dachten niet en wij deden die dingen gewoon niet. Nu heeft dat natuurlijk ook z'n goede zijden gehad. Dat geef ik grif toe. Maar aan de andere kant: wat waren er veel ge- en verboden die absoluut geen enkele zin hadden. Wat mocht veel niet, waarin helemaal geen kwaad zat. Alleen uit traditie. Nee, als je het mij vraagt . . .”

Tot Zwolle heeft ze met hen gereisd. Maar lang alles heeft ze niet gehoord. Telkens was ze de draad van hun gesprek weer kwijt. Omdat ze Douwe dan weer voor zich zag, zoals hij daar stond toen de trein wegreed. Zo verslagen, zo zielig. Geslagen eigenlijk.

En dan laat er, ondanks alle schuldgevoelens, toch plotseling een felle drift in haar omhoog. Waarom wil hij haar dan ook niet begrijpen? Waarom is hij dan ook zo'n sufferd? Waarom draait hij zich niet trots om en zegt: „Graag of niet. De ene traag, de andere graag.” Ineke heeft haar laatst verteld dat dat meisje Tops, Wiesje, almaar om hem heen fladdert. Zo opvallend en opdringerig dat de hele kennissenkring er de spot mee drijft. Laat hij die nemen en haar met rust laten.

Met een spinnijdig gezicht pit ze de laatste aardappel uit haar mandje en smijt 'm dan met zo'n vaart in het pannetje, dat het water daar naar alle kanten uit spat. Wilfred kijkt haar met grote, verschrikte ogen aan en legt intussen haastig zijn beide armen beschermend over z'n kleurboek. En Marlieske zet prompt een keel op van jewelste, omdat er spetters op haar met zoveel moeite gemaakte tekening zijn beland. Dat brengt Joos weer tot zichzelf. Dat ze zich toch even zo heeft laten gaan. Ze moet zich schamen.

Haar mandje staat al op de tafel en haar armen zijn al troostend om Marlieske heen. En berouwvol zegt ze: „Och liefje, wat is Joos stout, hè? Maar Joos veegt die lelijke spetters gauw weer weg, hoor. Maar eerst jouw traantjes. Kom maar.” En terwijl ze daarmee bezig is: „Je krijgt een mooi, nieuw velletje papier en daarop zal Joos dan een mooi huis voor je tekenen. Ja?”

„Nee,” zegt Marlieske zeer gedecideerd. „Een schip.” Er valt zelfs geen spoorje van een huilgeluidje meer in haar stemmetje te ontdekken. Joos moet daar om lachen. Als er één van de kinderen Royer weet wat hij wil, dan is dat Marlieske, zo klein als ze is. Maar ze belooft intussen prompt: „Goed. Een schip.” Vlug brengt ze haar mandje en het pannetje naar de keuken en lost dan meteen haar belofte in.

Wilfred, ook al weer bekomen van de schrik, kijkt samen met Marlieske vol belangstelling toe. En intussen geeft hij aanwijzingen. „Er moet ook een roer aan, hoor, Joos. Anders is het niet echt. En er moet een vlag op.”

„Ja, ja, een vlag,” eechoot Marlieske verrukt.

„Rood, wit, blauw,” weet Wilfred. „De Nederlandse vlag. Die waait ook op pappa's schip.”

„Ja,” beaamt Joos. En terwijl ze vlug een poppetje tekent: „Kijk, daar staat pappa.”

„En waar is mamma?” vraagt Marlieske nu meteen.

„Daar.” In een wip heeft Joos een tweede poppetje op het schip getoverd. „Maar nu moet ik weer vlug aan het werk, hoor,” zegt ze dan. „Ga jij het nu maar mooi kleuren, Marlies.”

Maar Wilfred heeft het papertje al naar zich toe gegrist. „Nee, ik. Ik kan het veel mooier,” zegt hij eigenwijs. En zonder medelijden, doodbedwaard: „Marlieske kleurt altijd over de lijntjes heen. Dat staat net zo lelijk. En dat hoort ook niet zo.” En dan, als iets wat de deur helemaal dicht moet doen: „Ze heeft trouwens ook geen kleurtjes en ik wel.”

Joos zit daar werkelijk even mee. Ze wil al zeggen: „Maar ze mag die van jou toch wel even gebruiken, Freddie?” Maar dat is niet nodig. Want Wilfred wordt opeens zeer tactisch en belooft lief: „Ik zal het heel mooi doen, hoor, Marlieske. Op mijn aller-, aller-mooist. Dan heeft Joos pappa's schip voor jou getekend en ik heb het voor je gekleurd. Dan is het een cadeautje van ons tweetjes voor jou. En dan hangen we het boven je bedje en dan kunnen pappa en mamma het ook zien als ze thuis komen.”

Marlieske loopt er subiet in. „Ja, ja,” juicht ze enthousiast. En heel tevreden bewondert ze nu de kleurkunst van haar broertje. Joos slaakt een zucht van verlichting en haast zich dan naar de keuken. Is dat even goed afgelopen? Ze was een ogenblik werkelijk bang dat het slaande ruzie zou worden tussen die twee toen Wilfred die tekening van Marlieske zo zonder complimenten wegpakte. Marlieske laat zich in de regel beslist niet de kaas van haar brood eten. Maar gelukkig . . . Nu eerst . . .

Maar Joos hoeft niet te bedenken wat ze nu eerst zal gaan doen. Dat vertelt de bel, die luid overgaat, haar al. Ze moet naar de voordeur. De slager komt z'n bestelling brengen.

Vlug rekent Joos met hem af. En dan, net als ze de deur achter hem wil sluiten, rijdt er een mooie, donkergrijze auto over de Merellaan. De wagen van Frans. De wagen, waarin hij haar gisteravond zo fijn vlug heeft thuis gebracht. Zo'n verrassing als dat toch was. Hij stond bij de uitgang van het station en zei, zo rustig, als was het de vanzelfsprekendste zaak ter wereld: „Ik ben je maar even komen halen.” En toen, vol meelevens: „Hoe was het met je vader?”

Als in een droom is ze met hem meegelopen en naast 'm in de wagen gaan zitten. En intussen heeft ze verteld.

Hij luisterde zo echt belangstellend. „Gelukkig dat het nog betrekkelijk zo goed is afgelopen,” vond hij tenslotte.

„Ja,” zei ze, „dat zegt iedereen. Vader zelf voorop.” En dan, na een lichte aarzeling: „Maar hoe wist jij . . .”

„O, ik liep even bij Steven en Bauk aan en vond Steven alleen thuis. Die vertelde het. En toen dacht ik: ik zal d'r maar even gaan halen. Dan hoeft ze niet meer met die vervelende bus. Die rijdt altijd zo'n eind om. En dan na zo'n emotievolle dag.”

Dat hij daaraan gedacht had. O, ze zou . . . Maar ze zei enkel: „Ik vind het reusachtig van je. Heel erg bedankt, hoor.”

En hij weer, zo heel eenvoudig: „Tot je dienst, meisje. Ik ben blij dat ik een kleinigheidje voor je heb kunnen doen.” En ernstig: „Je moet wel verschrikkelijk geschrokken zijn vanmorgen.”

„Ontzettend. Je denkt altijd meteen het ergste, hè?”

„O ja.” En na een poosje: „Het is echt niet uit nieuwsgierigheid dat ik dit vraag, maar je vader heeft een zaak. Jij hielp 'm daarin voordat je hier kwam, hè? Kunnen ze zich daar nu mee redden bij je thuis? Of . . .”

„Zodra ik hier vandaan kan ga ik naar huis,” vertelde zij. „Dat heb ik vader beloofd.”

„Fijn voor je vader. Jammer voor ons,” was Frans' korte commentaar.

In haar hart begon het toen te jubelen. Eigenlijk dwaas. Want . . . Maar Frans had gezegd: jammer voor ons. Niet: jammer voor Bauk. Nee, voor ons. Hij sloot er zichzelf bij in. Hij vindt het voor zichzelf ook jammer dat ze weggaat. Hij is in ieder geval haar vriend. En die zekerheid maakte haar plotseling zo door alles heen dankbaar en blij. Lenteblij? . . . Ze heeft dat woord eens ergens gelezen en het meteen aan haar vocabulaire toegevoegd. Niet om het hardop te zeggen, maar om het te denken. Zomaar helemaal voor zichzelf alleen. Nee, vooral niet om het zo gewoon te gebruiken. Dan zouden heel veel mensen haar immers voor sentimenteel of al te romantisch aanzien. En dat wenst ze niet. Want dat is ze niet. Beslist niet. Maar zij kan wel, en dat is heel iets anders, veel dingen aanvoelen. En ook veel opmerken waaraan menig ander nuchter voorbij loopt, wat menig ander niet eens ziet, en daarvan genieten. Ze is daar heel dankbaar voor. Ze beschouwt dat als een kostbare gave, die ze zomaar voor niets heeft meegekregen het leven in. Het maakt haar leven rijk. Haar doodgewone leven van alle dag. Want er is immers zoveel moois als je er oog voor hebt. In alle jaargetijden en . . . ja, ook eigenlijk overal. Een bloeiende plant, een gezonde baby in z'n wieg, een mooie lucht, een blij kind, een zilvermeeuw boven op een duc-dalf, een onverwachte brief, een stel jonge eendjes samen met hun moeder, een reiger, die doodstil staat aan de kant van een boeren-

slootje, een kind met een vuurrode kwastmuts op in de zuiver-witte sneeuw. Te veel om op te noemen. Ook veel verdriet. En veel lelijks. Dat weet ze wel. Vooral de laatste tijd is ze dat steeds meer gaan zien en gaan beseffen. Alsof haar ogen daar plotseling voor open zijn gegaan. Veel lelijks onder de mensen vooral. Heeft ze dat vroeger niet willen zien? Is ze daar toen expres aan voorbij gelopen? Of heeft ze onbewust altijd alleen maar naar de zonzij van het leven gekeken? Ze weet het niet. Ze heeft natuurlijk altijd een zeer beschermd leven gehad en in een veilig nest gewoond, waarin weinig of geen zorgen waren en veel liefde. Ze hadden het fijn met z'n viertjes. En Ineke en zij mochten, in het redelijke dan altijd, hebben en doen wat ze graag wilden. Moeder was gastvrij en hartelijk. Vader vond alles goed als moeder het goed vond. Ze mochten vriendinnetjes mee naar huis brengen zoveel als ze maar wilden. O ja, ze heeft heerlijke kinderjaren gehad. Toen Ineke en zij jonge meisjes werden, werd het wel anders. Ineke bleef open en vrolijk en hield een zwerm van vriendinnen en vrienden om zich heen. Zij sloot zich meer in zichzelf op, ging zich moeilijker geven. Kwam er toen bij haar een soort angst om bezeerd te worden, een zekere overgevoelighed? Of was ze diep in haar hart jaloers op de populariteit van Ineke? Misschien wel. Ze vond het tenminste vaak moeilijk om zo'n beetje in haar schaduw te moeten leven. En toch wilde ze niet met haar ruilen. Voor geen goud. Eigenlijk vond ze Ineke toen al oppervlakkig en egoïstisch, vaak ook egocentrisch. Maar toch, in haar jongemeisjestijd was de lucht ook al wel niet meer altijd stralend blauw voor haar, maar echt lelijke dingen . . . Nee. En nu, na haar grote teleurstelling . . . Nu is het net of haar ogen zijn opengegaan. Ze ziet de dingen zo heel anders. Is ze er rijper door geworden? Levenswijzer? Die avond, toen ze op weg was naar Bauk om haar heerlijk week-end te „verslaan”, toen was ze lenteblij. Werkelijk. Niet alleen omdat het mei, omdat het lente was. Maar ook vooral omdat ze toen wist dat ze van Frans hield en alles van het leven verwachtte. Lenteblij. Ze vond het zo veelzeggend. Blijdschap, hoop, verwachting. Dat alles lag er immers in opgesloten. Zoiets van: Nun, armes Herze, sei nicht bang. Nun muss sich alles, alles wenden. Het omsloot ook veel meer dan een op zichzelf staand moment van geluk. Heel een blijde toekomst kon er in verborgen liggen. En daarom . . . lenteblij . . . Nee, dat heerlijke woord past niet bij haar gevoel van gisteravond. Dat was blijdschap om een feit op zichzelf.

„Ik vind het zelf ook jammer,” heeft ze toen eerlijk gezegd. „Ik heb het hier echt naar m'n zin. Ik zal de familie Royer, vooral de kinderen en jullie allemaal verschrikkelijk missen.” En jou het meest van allemaal, dacht ze.

Maar dat mag hij nooit weten. O, als hij nu Douwe eens was.

Waarom houden de mensen toch zo vaak van de verkeerde? Toon, die bij wijze van spreken aan iedere vinger wel een meisje kan krijgen, wil nu juist per se Ineke hebben. Ineke, die zomaar genoeg van hem kreeg en hem rustig de bons gaf. Dat meisje Tops heeft kennelijk haar hart aan Douwe verloren. Maar hij moet haar blijkbaar niet en wil niets liever dan dat zij z'n meisje wordt. Maar zij kan daar niet eens over denken. Zij houdt van Frans. En Frans zal nooit van haar kunnen zijn, omdat . . . En zo zou ze nog wel een tijdje kunnen doorgaan.

De wagen van Frans is allang uit het gezicht verdwenen. Maar Joos staat nog steeds in de deuropening. Maar hij is mijn vriend, denkt ze dan opeens weer, alsof ze zichzelf met die gedachte wil troosten. Maar de dankbaarheid daarvoor en de trots daarover, die de vorige avond toch zo blij in haar omhoog sprongen, willen niet terugkomen. Er is nu weer enkel de pijn omdat hij nooit meer voor haar zal kunnen zijn dan dat. En om die kwijt te raken zegt ze tegen zichzelf: „Laat ik daar nu toch tevreden mee zijn.”

Maar het helpt niet. Ook nu wint haar hart het weer, als zo dikwijls, van haar verstand.

IX

Joos heeft in haar laatste brieven aan mevrouw Royer met geen woord gerept over het ongeluk van haar vader. Om te voorkomen dat mevrouw Royer dan ogenblikkelijk de consequenties zou trekken die dat voor haar meebrengt: Nu gaat Joos natuurlijk weer naar huis en raak ik haar kwijt. Die gedachte zou haar hele plezier totaal bedorven hebben en haar voor de rest van de reis hebben laten tobben over de vraag: hoe kom ik aan een andere hulp. En bovendien: het zou haar, Joos, immers geen seconde eerder thuis hebben gebracht. Het zou absoluut geen zin hebben gehad. Daarom heeft ze Jan Jaap en Edith ook bezworen er geen letter over te schrijven.

Nu zijn mijnheer en mevrouw weer veilig thuis. Blij met en dankbaar voor de eindelijke vervulling van hun al zoveel jaren gekoesterde droomwens. Mevrouw boordevol verhalen en met een koffer vol geschenken, waarin Joos' aandeel lang niet het geringste is. En nu kan Joos het niet over haar hart verkrijgen mevrouw Royer dadelijk de eerste dag na haar thuiskomst al te vertellen dat ze hier niet zal kunnen blijven. Dat zou een al te koude douche zijn na die heerlijke

vakantie, vindt ze. En weer bindt ze de kinderen, Wilfred nu inclus, op het hart, er toch vooral hun mond over te houden. En intussen is ze op een idee gekomen. Want zij heeft ook lopen en liggen tobben en piekeren. 's Avonds in bed. Dan raakte ze het vaak maar niet kwijt en kon ze er gewoon niet van slapen. Het is per slot lang niet prettig om bij iemand vandaan te gaan die altijd goed voor je geweest is. En van wie je weet, dat ze het beslist niet met alleen maar een werkster af kan. En dat dan liefst ook nog op zo kort mogelijke termijn. En in een tijd, waarin er zo heel moeilijk huishoudelijke hulp te krijgen is.

Maar dat ideeetje van haar. Wie weet. Moeder heeft geregeld leerlingen van de Huishoudschool als hulp. Dan weer 's voor een morgen, dan weer eens voor een middag per week. Altijd tien weken achtereen. En over het algemeen is moeder best te spreken over die hulpjes en probeert ze hen, als hun lerares komt informeren hoe haar pupillen het bij moeder „doen”, een mooi cijfer voor de praktijk te bezorgen. Moeder heeft daar echt plezier in.

Joos glimlacht even stil voor zich heen. In dat opzicht is moeder werkelijk enig. „Een reuze kind voor haar leeftijd, hoor. Handig, ijverig, beleefd en vriendelijk. Van mij krijgt ze een tien,” kan ze dan zo echt zeggen met een gezicht van: En nu hebt u toch zeker het hart niet om haar geen mooi cijfer op haar rapport te geven? Maar nu, de laatste keer dat zij met een vrij weekend thuis was, was moeder ronduit verrukt van haar huishoudschoolhulp. Moeder vertelde zo enthousiast over haar, dat het haar is bijgebleven. „Flink, Joos. Nee, geweldig. Ze zit in de vormingsklas hoor, ze is dus al wat ouder dan de meisjes die ik meestal heb. Maar toch. Ik zou haar zo voor vaste hulp willen hebben. Ze wil naar de verpleegstersschool van het V.U.-ziekenhuis. En daar mag ze ook komen, maar de cursus daar begint pas in oktober meen ik. En nu wil ze de tijd daartussen overbruggen door ergens te gaan werken.” Zij heeft toen niet gevraagd wat voor werk dat meisje van plan was te gaan doen. Maar op een avond in bed, toen ze ook lag te tobben over mevrouw Royer, is dit verhaal haar opeens weer te binnen geschoten. En ze heeft gedacht: Ik bel morgen meteen naar huis en vraag moeder haar naam en adres. Misschien heeft ze intussen allang een andere afspraak, maar je kunt niet weten. Als zij in mijn plaats zou willen komen. Dan zou mevrouw Royer tenminste tot oktober tijd hebben om een ander te zoeken. En als ze zelf niet kan komen, dan weet ze misschien wel iemand anders. Ik probeer het in ieder geval. En ze heeft het gedaan. De brief aan Jannie was al in zee toen mijnheer en mevrouw Royer thuis kwamen. Ze heeft gevraagd om, zo mogelijk, per omgaande te antwoorden. Als ze dat doet en ze zou willen komen, dan kan ze dat meteen tegen mevrouw Royer zeggen als ze

dat andere verteld heeft. Dat zou dan toch in ieder geval, een beetje theatraal gesproken, een grote pleister op de wonde zijn.

Op de tweede dag na de thuiskomst van mijnheer en mevrouw Royer komt de brief. Met de ochtendpost. Joos haalt 'm zelf uit de brievenbus. Ze laat haar werk het werk en rent er meteen mee naar haar kamer. Daar maakt ze hem open. Een beetje nerveus. Ze gunt zich niet eens tijd om er even rustig bij te gaan zitten. Staande leest ze hem. Haar ogen vliegen langs de regels. Zou ze . . . ? Maar al gauw betreft haar gezicht. Jannie kan niet komen. Ze vindt het erg aardig dat Joos aan haar gedacht heeft, maar ze heeft al een afspraak. Ze wordt straks namelijk, tijdelijk uiteraard, in de gezinszorg ingeschakeld.

Maar dan leest ze verder. En al lezend ontspant haar gezicht zich helemaal. Jannie heeft een klasgenote, Rinske Brouwer. En die kan wel komen en die wil ook wel komen. Graag zelfs. Ze zou met een familie uit de stad mee naar Ameland gaan. Als hulp. Zes weken lang. En nu gaat dat niet door, vanwege plotselinge, ernstige ziekte in de familie. Rinske stond er toen meteen naast natuurlijk. En daarom . . . „Ik kan haar van harte aanbevelen. Ze is echt flink en ook heel aardig.”

Joos glimlacht. Leuk, zo'n aanbeveling van het ene meisje voor het andere. En als zo'n serieus kind als deze Jannie dat schrijft . . .

Joos bedenkt zich geen ogenblik. Ze gaat nu regelrecht naar mevrouw Royer. Ze ziet er evengoed nog tegen op om mevrouw „de dienst op te zeggen”, maar ze heeft nu tenminste die pleister.

Mevrouw Royer is, al neuriënd, bezig de planten in de kamer te verzorgen als Joos binnenkomt. „Zou ik u even kunnen spreken, mevrouw?” vraagt ze direct.

Met het vrolijke, vuurrode gietertje in haar hand, keert mevrouw Royer zich meteen om. „Natuurlijk, Joos,” zegt ze intussen vriendelijk. Maar dan ziet ze Joos' gespannen gezicht en een tikkeltje geschrokken komt ze naar haar toe en vraagt: „Er is toch hoop ik geen narigheid, meisje?”

Joos lacht wat nerveus. „Nee en ja,” antwoordt ze dan wat vaag. „Maar mijn vader . . .” En dan krijgt mevrouw Royer het hele verhaal te horen.

„Kind, wat erg voor je vader,” zegt mevrouw Royer meelevend als Joos tenslotte zwijgt. „En voor jullie allemaal. Wat moet jij vreeslijk geschrokken zijn toen je dat telefoontje kreeg. En dat ik nu ook nog juist weg was. Natuurlijk moet je nu zo gauw mogelijk naar huis. Natuurlijk.”

Ze zijn er intussen bij gaan zitten. En Joos sluit mevrouw Royer nu voorgoed in haar hart. Dat mevrouw zo reageert. Ze praat met

geen woord over zichzelf. Ze is enkel vol meeleven met haar en haar familie. Ze is nu dubbel blij dat ze die brief van Jannie heeft.

„Ik zie er echt tegen op om hier vandaan te gaan,” zegt ze eerlijk. „Ik heb het hier zo fijn gehad. Maar ik ben heel blij dat u begrijpt dat het niet anders kan. En, als u haar hebben wilt, weet ik, in ieder geval voorlopig, een andere hulp voor u.”

„Eerlijk?” Mevrouw Royer kan haar oren maar ternauwernood geloven. Natuurlijk heeft ze onder Joos' verhaal ook meteen gedacht: Verschrikkelijk. Waar haal ik weer een hulp vandaan? En nu . . .

„Heel eerlijk,” lacht Joos, wonderlijk opgelucht nu het hoge woord er uit is. „Het kwam zo. Ik vond het natuurlijk het ergst van alles dat, als ik wegging, u zonder hulp zou komen te zitten. En toen opeens . . .” En nu krijgt mevrouw Royer het relaas over Jannie te horen. Met als slot de brief die Joos net van haar gekregen heeft. „Ik ben misschien wel wat eigenmachtig opgetreden,” zegt Joos tenslotte. „Maar ik wilde zo graag . . . En u bent natuurlijk helemaal vrij. Als u het liever niet doet . . .” Ze is opeens een beetje verlegen.

Maar mevrouw Royer is al opgestaan en pakt nu Joos' beide handen. „Het liever niet doet. Kind, dit is gewoon fantastisch. Ik weet echt niet hoe ik je hiervoor zal moeten bedanken. En dat je dit allemaal bedacht en voor elkaar hebt gemaakt, terwijl je zelf zoveel zorgen had. Heel hartelijk bedankt, hoor.”

Nu bloest Joos tot achter haar oren. „Dat is toch niets bijzonders,” vindt ze intussen. „Ik ben erg blij dat u het wilt.” En dan, trouwhartig: „Dan hebt u in ieder geval tot september tijd om een vaste hulp te zoeken. En natuurlijk blijf ik ook voor u uitkijken. En weet u wat ik ook al gedacht heb: mocht u onverhoopt niet slagen, dan zou u misschien iedere twee maanden wel een Inas kunnen krijgen.” En als mevrouw Royer haar niet begrijpend aankijkt: „Die Inassen zijn ook meisjes van de Huishoudschool. Die worden opgeleid tot inrichtingsassistente. En bij die opleiding hoort een praktijkjaar. Ze moeten dan drie maanden in een bejaardentehuis werken, drie maanden in een ziekenhuis, enzovoort. Maar ook twee maanden in een gezin.” En voortvarend: „Mijn moeder kent de directrice van onze Huishoudschool goed. Die zou beslist graag een goed woordje voor u willen doen als het zover kwam.”

„Alweer een reuze idee,” vindt mevrouw Royer. „Natuurlijk heb ik liever een vaste hulp, die blijft. Maar lieverkoekjes worden er tegenwoordig praktisch niet meer gebakken. En daarom vind ik het heerlijk dat deze mogelijkheid er is en zo nodig zal ik er dolgraag gebruik van maken.”

Alles gaat nu heel vlug. Rinske krijgt de veertiende juli haar

getuigschrift en wil de vijftiende al wel dadelijk komen. Joos blijft dan nog een dagje om haar wat wegwijs te maken en vertrekt dan vrijdags.

Ze heeft het druk. Ze wil „Klein Beukenheim” uiteraard zo netjes mogelijk achterlaten. Ze moet afscheid nemen van de vele lievelingsplekjes die ze hier in deze maanden gekregen heeft. Het berkenbosje, de hei, de oude schaapskooi, het beukenbos in de buurt van het kasteel. Och, eigenlijk van de hele omgeving. Henne wil haar beslist nog een hele middag bij zich thuis hebben. En Joos zelf wil nog zoveel mogelijk van Bauk genieten.

Bauk vindt het ronduit verschrikkelijk dat ze weggaat. Al begrijpt ze natuurlijk best dat het niet anders kan. En al denkt ze dat het, ook in verband met Frans, voor Joos zelf veel beter is. Hoewel . . . soms twijfelt ze, wat dat betreft, aan zichzelf. Zou ze zich die avond op de hei toch vergist hebben? Was Joos toen alleen zo overstuurd omdat ze zo plotseling geconfronteerd werd met een van de zwaarste kruisen die een mens te dragen kan krijgen? Ze is een fijngevoelig meisje en als je dan iemand die zo'n moeilijke weg moet gaan persoonlijk kent? Iemand, die je sympathiek is bovendien? Dan wordt zo'n leed zoveel werkelijker, komt het zoveel dichterbij je staan, dat je het op een bepaald moment gewoon bijna niet verwerken kunt. Maar aan de andere kant . . . Die eerste keer daarna dat Joos Frans toen weer ontmoette. Op die avond van de schoonmaak. Toen heeft ze toch duidelijk menen te zien dat Joos' vrolijkheid en opgewektheid een masker waren, waarachter ze haar eigenlijke gezicht wist te verbergen. Maar naderhand deed ze weer zo gewoon. En later ook telkens. Uiteraard let ze onwillekeurig op haar als ze Frans nu ontmoet. En tenslotte is ze tot de conclusie gekomen dat Joos zich of geweldig goed moet kunnen beheersen, of dat zij zich heeft vergist. Nu, ze hoopt het laatste van harte. Een meisje als Joos . . . Nu ja, het doet er ook niet toe. Joos gaat weg. En zij zal haar verschrikkelijk missen.

„Maar we schrijven elkaar,” zegt Joos, als ze tenslotte echt afscheid komt nemen en Bauk dat, al bij de deur, voor de zoveelste keer betoogt.

„Natuurlijk,” vindt Bauk. „En ik verheug me al bij voorbaat op je brieven. Maar toch . . .” En dan draait ze zich opeens om en holt naar binnen. Een ogenblik later is ze alweer terug ook, een klein pakje in haar hand. „Dat zou ik nu toch nog bijna vergeten,” zegt ze dan. En terwijl ze het Joos in haar hand stopt: „Voor jou. Een kleine herinnering aan ons gezinnetje.”

„Nee, Bauk.” Joos is er kennelijk even verlegen mee. „Dat had . . .” Maar dan maakt ze het platte pakje, erg benieuwd naar de inhoud, al open.

„A friend is someone who likes you”¹⁾, leest ze het volgende ogenblik hardop. En dan verrukt: „O, Bauk, wat enig. Het lijkt op dat snoezige boekje dat je me laatst liet zien: „Love is a special way of feeling”²⁾.”

„Doet het ook,” lacht Bauk. „’t Is ook van Joan Walsh Anglund.”

„O, Bauk. Enig. Hier.” Bauk krijgt een stevige bedankzoen. „Ik ben er zo blij mee. Als herinnering aan al de fijne avonden hier bij jullie op de Berkenlaan. En ook om het boekje zelf. ’t Zal vast even mooi en fijn zijn als dat andere.”

’t Is pas tegen negenen, maar ze heeft mevrouw Royer beloofd om negen uur thuis te zijn. Die wil vanavond het afscheid nog graag een beetje feestelijk maken. Dat heeft ze trouwens de hele dag al gedaan. Bij de koffie was er een extra tractatie, bij de thee alweer en ze hebben heerlijk gegeten. Het was gewoon een etentje. Al die hartelijkheid maakt het er voor haar niet bepaald gemakkelijker op. Rinske lijkt overigens een alleraardigste, flinke meid. Vanmiddag heeft ze haar al even aan Steven en Bauk voorgesteld. En Bauk heeft, hartelijk als ze is, ook dadelijk tegen dit Friezinnetje gezegd dat ze altijd welkom is op Berkenlaan tien. Natuurlijk zou ze haar ook vanavond hebben kunnen meenemen. Maar dat deed ze zomaar liever niet. De laatste ogenblikken moest ze Bauk nog even voor zich alleen hebben. Steven zou ’s avonds niet thuis zijn. Dat wist ze. En . . . heeft ze heimelijk gehoopt Frans dan ook nog even te zien? Hij heeft nog een paar maal opgebeld om te vragen hoe het met haar vader ging. Maar persoonlijk ontmoet heeft ze hem niet meer. Hij schijnt het erg druk te hebben de laatste weken. Of misschien komt hij altijd net bij Steven en Bauk als zij er niet is. Maar daar wil ze Bauk niet naar vragen. Als . . .

Ze bladert intussen even in het boekje, leest hier een regel, bekijkt daar een plaatje. „’t Lijkt enig, Bauk,” zegt ze dan nog eens. „Ik ga er morgen in de trein meteen van zitten genieten. Heerlijk.”

Bauk glundert. ’t Is fijn dat Joos er zo blij mee is.

Joos kijkt op haar horloge. „Maar nu moet ik toch echt gaan, hoor,” zegt ze dan. „Doe je m’n groeten aan Steven? Bedank hem nog maar ’s voor de gastvrijheid die hij me per slot ook steeds heeft verleend. En de kinderen knuffel je nog maar eens even lekker van tante Joos.” En dan, als terloops: „En groet je Frans bij gelegenheid ook van me?”

„’t Komt allemaal keurig voor mekaar. Dat beloof ik je,” lacht Bauk. „Maar wacht ’s, daar kon Frans wel eens net aankomen.” En

1) „Een vriend is iemand die om je geeft.”

2) „Liefde is een heel speciaal gevoel.”

terwijl ze beter kijkt: „Ja, warempel, het is zo. Als je het over de duvel hebt . . .”

Joos' hart slaat een slag over van blijde schrik. „Nou, nou, maak het een beetje. Je zou ook kunnen zeggen: spreekt men van een engel, hè?” schertst ze dan. „Dat klinkt wat aardiger, dacht ik.”

Frans is intussen voor Berkenlaan tien gestopt, uit z'n wagen gestapt en komt nu het tuinpaadje oplopen. „Dat is aardig van jullie, zeg, dat jullie me daar samen al staan op te wachten,” lacht hij. En dan, meteen weer ernstig, tegen Joos: „Hoe maakt je vader het?”

„De dokter is goed tevreden,” vertelt Joos. „Maar zoiets moet z'n tijd hebben, hè?”

„Uiteraard.”

„Joos kwam net afscheid nemen. Ze gaat morgen voorgoed van „Klein Beukenheim” vandaan,” vertelt Bauk dan.

„Morgen al?” Frans vraagt het zichtbaar verrast. „Ik dacht . . .” Maar wat hij dacht komen Bauk en Joos niet te weten. Want hij onderbreekt zichzelf en zegt: „Als je het niet erg vindt om een omweggetje te maken kan ik je wel even thuis brengen.” En als Joos hem verbaasd aankijkt: „Ik moet morgen toch naar het noorden, zie je. Maar eerst moet ik nog even in Twente zijn. Ik wou tegen half negen vertrekken.”

Heel eventjes staat Joos in tweestrijd. Mag ze dit wel aannemen? Brengt ze zichzelf hiermee niet in de verleiding om . . .? Maakt ze het zichzelf niet weer moeilijker als . . .? Ze kan alles de laatste weken echt alweer beter hebben en . . .

Maar dan zegt ze al: „Graag. Dat omweggetje hindert niets. Ik neem wel een boek mee. Ik heb nogal wat bagage, weet je. Dat . . .”

„Dat stoppen we allemaal in de kofferruimte. Prachtig. Dat is dan dus afgesproken,” vindt Frans zakelijk. En dan: „Moet ik je nu ook even naar huis rijden? De wagen staat voor, dat weet je. Het is een kleinigheid.”

Maar nu schudt Joos zeer gedecideerd haar hoofd. „Nee, hoor. Dank je wel.” En lachend: „'t Is heel vriendelijk aangeboden, maar mijn rijderijtje staat ook voor, zie je. Tegen 't hek. Ik ben op de fiets.” Ze steekt hem haar hand toe. „Tot morgenochtend dan. En alvast bedankt.”

Bauk krijgt nog een zoen. Dan loopt ze op lichte voeten het tuinpaadje af. In een wip zit ze op haar fiets, zwaait nog even naar Bauk en Frans, die in de deuropening zijn blijven staan en terug wuiven. Dan rijdt ze naar „Klein Beukenheim”. Het afscheid morgenochtend lijkt plotseling minder erg. Ze ziet er lang niet meer zo tegen op als tevoren. Frans komt haar immers halen. Ze vertrekt niet alleen.

En nu wil ik van minuut tot minuut genieten vandaag en nergens over piekeren, denkt Joos, als ze de volgende morgen naast Frans in z'n wagen zit. Het is prachtig weer. Het autorijden alleen is al een genot op zichzelf. De Veluwe ziet er zo vriendelijk uit in het ochtendlicht. En de nieuwe autoweg, die er dwars doorheen loopt, is werkelijk zeldzaam mooi. Het is geen wonder dat iedereen daarover roept.

Ze praten niet veel. Maar dat hindert niet. Er hangt geen benauwende stilte tussen hen. Maar je kunt goed merken dat het vakantietijd is. Het verkeer is druk. Frans heeft daar al z'n aandacht bij nodig. En Joos heeft altijd heel goed in stilte kunnen genieten. Ze doet dat nu ook. Ze houdt van de Veluwe en vindt het er eigenlijk overall mooi. En tussen de pracht van bossen en hei is er telkens opnieuw een verrassing, die ze als een extra geschenk ervaart. Een mooi, groot landhuis onder een warm strodak in een prachtige tuin met oude beuken en grote zilverberken. Boerderijtjes met tuintjes vol bloemen: dahlia's, gladiolen, leeuwenbekjes, zonnebloemen. En soms ook nog een kleine bongerd met grillig vertakte appelbomen. Een kippenfarm, waar honderden kippen, wit, bruin, zwart, lopen te kakelen of liggen te zonnen. Een stuk zandverstuiving met een geweldige vliegden. Een klein, wit gesausd huisje, waartegen stokrozen in de prachtigste kleuren, fier rechtop, op hun allervoordeligst uitkomen. En een enorme eik die als beschermend z'n grote takken over het puntige dak uitspreidt. Dat lijkt een droomhuisje, vindt Joos. En ziet ze dat goed? Begint de hei op sommige plekjes al een beetje te kleuren? Maar dat kan toch zeker niet. Dat zou dan beslist een maand te vroeg zijn. Maar ja, ze beleven een fantastische zomer met eigenlijk ononderbroken mooi weer. Er is eens een enkel onweersbuitje hier en daar. Wat harde wind of regen daarna. Maar dat is eigenlijk steeds plaatselijk. En het weer herstelt zich daarna ook praktisch telkens verrassend snel. Daardoor is alles veel vroeger dan andere jaren. Maar nu al bloeiende hei. Nee, dat lijkt toch echt een beetje te mooi om waar te kunnen zijn. Een eindje verderop is een rank gebouwd klein meisje kennelijk op de vlinderjacht. Ze heeft tenminste een of ander netje aan een stok in haar hand. Ze is net een plaatje, zoals ze daar heel alleen op die uitgestrekte heivlakte onder die werkelijk hemelsblauwe lucht, huppelt in haar driekwart rode broek, haar wit, mouwloos bloesje en boven op haar hoofd een eigenwijs, blond bolletje.

De wagen van Frans verslindt intussen de ene kilometer na de andere. Het gaat Joos bijna te vlug. Voor haar gevoel in een mum

van tijd laten ze de Vale Ouwe achter zich, gaan de IJssel over en rijden dan dwars door Overijssel in de richting Almelo. Het koren staat, prachtig geel, rijp op de velden. Het lijkt van louter goud zo in de zon. Joos komt ogen te kort. Ze krijgt er maar niet genoeg van er naar te kijken. En dan die bossen telkens op de achtergrond. En wel ieder dorp lijkt een molen te hebben. Zo'n prachtig-hoge. Zulke zie je bij hen in Friesland niet.

„Wat is het hier ook mooi,” verzucht ze tenslotte.

„Ja, hè?” beaamt Frans direct. En opeens citeert hij:

„Daar golft op de essen het goudgele graan,

Doet het snelvlietend beekje het molenrad gaan.”

„Daar golft op de essen het goudgele graan,” herhaalt Joos. „Nu, dat zien we vanmorgen wel echt goed. Maar het snelvlietende beekje . . .”

„Dat krijg je ook nog,” belooft Frans royaal. „Compleet met een echte oude watermolen.”

„Eerlijk?” Joos vraagt het verrast. Zo'n echte oude, houten watermolen. Dat lijkt haar . . .

„Eerlijk,” knikt Frans. „Nog even geduld.”

„Fijn.” Joos lacht naar hem.

Steeds verder rijden ze Twente in. Het wordt een onvergetelijke tocht.

En intussen weet Joos steeds zekerder dat ze nu meer van Frans houdt dan ooit. Maar heel anders ook. Zonder begeren, zonder hem nog voor zichzelf te willen. Heeft God dat andere nu al helemaal van haar weggenomen? Voorgoed? Of alleen maar voor deze ene, mooie dag? Ze weet het niet. Maar ze wil daar ook niet over piekeren. Ze wil alleen maar dankbaar zijn voor wat nu is.

En dan stopt Frans, voor Joos' gevoel vrij abrupt, bij een landelijke uitspanning.

Joos' gevoel bedriegt haar niet. Frans stopt inderdaad nogal plotse-ling. En hij doet dat expres. Joos moet nergens erg in hebben. Alles hier moet een volledige verrassing voor haar worden. En hij weet zeker dat ze niets gezien heeft. Hij heeft haar aandacht met opzet de laatste minuten afgeleid. En zo lang mogelijk gedaan of hij gewoon zou doorrijden. Misschien is het wel verschrikkelijk kinder-achtig van hem, maar . . .

„Hier hebben ze altijd lekkere koffie,” zegt hij nu zo effen mogelijk. „Zullen we maar een bakje gaan halen?”

„Best.” Joos heeft werkelijk niets in de gaten. Ze maakt het portier aan haar kant open en wipt dan vlug de wagen uit. Maar het volgende ogenblik zegt ze verrukt: „O Frans. Wat prachtig.”

Naast de uitspanning staat een heel mooie, oude watermolen aan een vijvertje. Helemaal van bruin gearbolineerd hout is hij, het enorme rad inclus.

Frans glundert. Het is prachtig gelukt. „Ik wist wel dat je het mooi zou vinden,” zegt hij nu tevreden. „Kom maar, dan gaan we hem van dichterbij bekijken.” Hij pakt haar hand en helpt haar het smalle paadje langs de vijver op, tot ze bovenaan bij de stevige brug komen, waaronder een brede beek „snel vliet”. Dat wil zeggen: tot waar hij bij de molen wordt afgeschut en, prachtig groen, omlaag stort als een echte waterval. Bij het rad kabbelt hij gezellig en maakt hij wat wit schuim. Voor de rest stroomt hij verder in de vijver. En daaruit, onder een andere brug door, in de volgende beek.

„Jammer. Hij werkt niet,” zegt Frans een tikkeltje teleurgesteld. „Er is zeker geen water genoeg. Dat is nu weer een schaduwkant van deze mooie, zonnige zomer. Anders werkt hij nog geregeld de hele dag, zie je. Een korenmolen is het. Uit het jaar 1184.”

„Wat zeg je daar?! 1184?!” Joos kan haar oren maar ternauwernood geloven.

„Ja, uit 1184,” knikt Frans lachend. „Hij is intussen uiteraard wel eens gerepareerd en gerestaureerd. En eens in de vijftig jaar wordt het rad vernieuwd heb ik me laten vertellen. Maar het blijft fantastisch, hè, dat hij het nu nog altijd doet en goed ook.” En zo trots, als zijn het zijn bloedeigen voorouders geweest, die dat wonder gewrocht hebben: „Ja, vroeger konden ze heus ook nog wel wat.”

„Nou,” beaamt Joos hartgrondig. „En dan te bedenken met wat voor een primitieve middelen ze dat klaarspeelden, hè? Om heel diep respect voor te hebben.”

„Vind ik ook. Hoed af voor het voorgeslacht. Echt solied maakten ze alles. Daarbij vergeleken is er nu zoveel rommel en zoveel gepruts.”

Aan de achterkant is de molen helemaal begroeid met klimop. Voor de ingang is de weg geplaveid met ouderwetse keien. Echte „kinderhoofdjes”. Dat past er precies bij, vindt Joos.

Ze lopen naar de brugleuning, hangen er samen over en kijken naar het water van de vijver vrij ver beneden hen. Er groeien wat hoge populieren naast de vijver. En ook lijsterbessen, waarvan de bessen al beginnen te kleuren. Aan de waterkant zitten een paar mannen rustig te vissen. Rechts van hen glooit het grasveld naar de weg, waarlangs ze zijn komen aanrijden. Aan de overkant van de weg staat de rogge in schoven en steekt prachtig af tegen de donkere bossen op de achtergrond. Meer naar beneden houdt het glooien van het grasveld op. Daar wordt het weitje effen en is het eigenlijk een boomgaard. Er staan daar namelijk vruchtbomen, waarvan er een, totaal scheef gegroeid, de grond bijna raakt. Er onder staan hier en daar witte tuinmeubeltjes. Degelijke, houten fauteuils en stevige, vierkante tafeltjes zonder enige luxe, maar gezellig en passend in deze eenvoudige, landelijke omgeving. En midden op het

erf staat een prachtige, oude put. Vanaf de weg kun je in de bongerd komen over een wit-geschilderd bruggetje, dat over een dichtgegroeide sloot ligt. Aan de slootkant staan wat lichtbladige heesters, een rhododendron en veel floxen in allerlei vrolijke tinten. De kleine uitspanning zelf ziet er uit als een Twentse boerderij met z'n gebroken dak en in ruitjes verdeelde ramen. Er voor bloeien rozen en goudsbloemen en ook nog wat salvia's. Alles ademt rust en vrede.

Frans wijst Joos op dit en op dat, bang dat haar ook maar iets zal ontgaan van al het moois dat hier te zien valt. En waarvan hij heel zeker weet dat zij er even erg van genieten zal als hijzelf dat altijd weer doet. En intussen bloeit er een grote vreugde in Joos open om alles. Deze mooie dag, deze prachtige tocht. En vooral om Frans, die nu zo helemaal zichzelf is, volkomen ontspannen en door niets geremd. En dat, terwijl zij bij hem is. Als dat geen teken van een zuivere vriendschapsverhouding is. Alles wat er aan goeds en edels in Joos schuilt, maakt hij wakker. Hij vertrouwt haar volkomen. Dit is wel iets om heel dankbaar voor te zijn. Ze hoopt zijn vertrouwen nooit te beschamen.

„Kijk, en die noteboom daar is driehonderd jaar oud,” wijst Frans.

„Nee,” zegt Joos ongelovig, terwijl ze naar de oude boom vlak naast de watermolen kijkt. En dan verrast: „Er zitten nog vruchten aan ook. Zie je dat?”

„Ja, warempel. Hoe bestaat het.” Nu is Frans al even verbaasd als Joos.

„Wat enig allemaal.” Joos zucht het bijna van louter verrukking. „Dit is een plekje om er uren te blijven.”

Frans lacht. „Nu, misschien worden het voor jou wel uren,” zegt hij dan. „Ik wilde hier nu namelijk eerst even een kopje koffie met je gaan drinken. Dan doorrijden naar Almelo en je, na mijn bespreking daar, hier weer ophalen. Dan kun jij intussen hier nog wat rondneuzen en wat lezen. Waar je maar zin in hebt. Wat denk je daarvan?”

„Kostelijk.” Joos straalt.

„Prachtig. Dan gaan we nu maar gauw naar beneden. Geef mij je hand maar weer. Dan nemen we het kleine paadje. Dat gaat vlugger.” En terwijl hij naar de andere kant van de brug wijst: „Langs die weg kom je er ook. Die is breder en gemakkelijker te lopen uiteraard, maar wel een beetje om, zie je.”

Joos legt haar hand rustig in die van Frans. Het gaat allemaal zo prettig en natuurlijk, zo echt vertrouwd.

Een ogenblik later staan ze al in de kleine bongerd. „Nee maar, kijk daar nu toch eens. Die bel.” Joos wijst naar één van de bomen waaraan een vrij grote, koperen bel hangt.

„Voor de ober,” lacht Frans. „Trek er maar eens aan.”

Joos doet het subiet en luistert verrast naar het resultaat. De bel heeft een mooie klank. En z'n geluid draagt ver. Binnen hebben ze het kennelijk dadelijk gehoord. Ze zitten tenminste nog maar amper bij een van de tafeltjes of een tengere vrouw in Twentse klederdracht, zo te zien van middelbare leeftijd, komt aangelopen.

„Goede morgen,” groet ze vriendelijk. „Komt u 's weer een kopje koffie bij ons drinken, mijnheer?”

„Dat was de bedoeling,” lacht Frans. „Twee koffie alstublieft. Met wat er bij natuurlijk.”

De vrouw knikt en kijkt dan naar Jos. „Een stuk eigengebakken vruchtencake, is dat goed, mevrouw?” vraagt ze daarna.

„Graag. Dat lijkt me heerlijk.” Joos bukt zich intussen razend snel en begint, onnodig, aan een van haar schoenen te frunniken. Totdat ze voelt dat de vlammen, die haar bij dat „mevrouw” prompt uitsloegen, weer weggezaakt zijn. Ze kennen Frans hier blijkbaar enkel als klant en weten verder niets van hem. Natuurlijk, dat is hem wel toevertrouwd. Wat pijnlijk, mevrouw. Stel je voor dat ze gezegd had: „En hebt u uw vrouw nu 's meegebracht voor de gezelligheid, mijnheer?” Zo iets zou je bij hen in Friesland op een klein dorp kunnen gebeuren. O ja. Nu, dan zou ze zich helemaal geen raad geweten hebben. Juist omdat Willy . . .

Frans heeft het intussen met de „ober” over eten. Joos hoort het maar met een half oor. Ze is nog te veel met haar eigen gedachten bezig. Maar dan betreft Frans haar in het gesprekje. „'t Is nu bij tien, Joos. Het zal gauw een uur of twaalf worden eer ik hier terug ben. En daarom wilde ik hier dan meteen maar wat eten, voordat we naar het noorden rijden. Ik kan je geen grote keus bieden, maar wat er is, is prima. Dat garandeer ik je. Je kunt kiezen tussen biefstuk met gebakken aardappelen en doppertjes, en kip met appelmoes.”

„Ik vind het allebei heerlijk, maar . . .” Joos is er echt even verlegen mee. Mag ze dit aannemen of . . . ?

„Niks geen gemaar. Kiezen, dame,” commandeert Frans intussen al met een zekere kwajongensachtige bravoure.

Joos weet gewoon niet wat ze nu moet doen. Zeggen: kies jij maar, of . . . Maar dan zegt ze opeens flink: „Als het jou hetzelfde is, dan graag kip met appelmoes.” Frans is er de man niet naar om lang over iets als eten te zeuren. Zo is het goed. Ze weet dat plotseling heel zeker voor zichzelf. En ook dat Frans zelf reusachtig geniet van deze mooie dag. En dat hij het echt fijn vindt hier straks met z'n tweetjes te zullen eten. Als je ook altijd zo alleen bent. En dan is er opeens ook weer de blijdschap om dat andere. Hij vertrouwt haar. Hij voelt zich veilig bij haar. Niet alleen omdat zij het weet van Willy. Maar ook, omdat hij denkt dat zij . . . , dat zij te degelijk is

voor een flirtpartijtje en helemaal voor een avontuurtje of . . . nog meer. Van Bauk weet ze dat hij, tot op zekere hoogte, bang is voor een bepaald soort vrouwen. Frans bang. Dat lijkt al te absurd. Zo'n stoere, sterke kerel, die zo heel goed weet wat hij wil. Maar aan de andere kant: hij is ook maar een mens. Ze heeft hier nooit eerder bij stil gestaan. Was ze te veel vervuld van haar eigen teleurstelling en haar eigen verdriet? Nu flitst dit plotseling allemaal door haar gedachten. Frans is zo echt kwajongensachtig blij vandaag. Komt het daardoor dat ze nu . . . ? En opnieuw voelt ze zich gelukkig en trots tegelijk om dat bouwen op haar. Om het vertrouwen dat hij in haar stelt. En nogeens denkt ze: Ik hoop het niet te beschamen, Frans. Nee, nooit. Dit . . . En opeens weet ze, dat haar teleurstelling om wat nooit zal kunnen zijn en haar verdriet daarover nu ook nooit meer zo groot zullen wezen als tevoren. Omdat ze van nu af aan minder daarover zal piekeren en minder met zichzelf bezig zal zijn. En meer met hem en zijn gemis. Ook . . . in haar gebed. Wat zij heeft is niets vergeleken met wat hij dagelijks moet dragen. Joos voelt zich plotseling helemaal uitgetild boven zichzelf. En heel dankbaar voor deze vreemd-heerlijke dag.

Frans heeft haar goed verzorgd achtergelaten. Hij heeft nog een kop koffie voor haar laten komen en haar op het hart gedrukt vooral nogeens wat te bestellen en hier niet al die tijd op een droogje te blijven zitten. En verder heeft hij haar nog een pocket in haar handen geduwd. „Voor het geval je eigen lectuur je niet bevalt. Ik vind dit echt wel de moeite van het lezen waard, zie je.”

Nu zit Joos helemaal alleen in de boomgaard. Het echtpaar dat op een motor is komen aanrijden en zich verfrist heeft met een coca-cola, is, zonder de watermolen eens even van dichterbij te gaan bekijken, de helmen op, weer weggelawaaid. Joos begrijpt zoiets niet. Als je nu toch . . . Maar wie weet, misschien wonen ze wel hier in de buurt en kennen ze dit plekje al jaren.

Joos kijkt nogeens genietend om zich heen. Zal ze nu eerst eens langs die andere weg tot boven aan de watermolen klimmen? Nee, toch maar niet. Ze begint met 's fijn een poosje te lezen. Wat heeft Frans haar eigenlijk in haar handen gestopt? Daar is ze beslist nieuwsgierig naar. O, iets van Pearl Buck. „Het meisje dat niet groeien kon”. Daar heeft ze over gehoord. Het moet heel goed en ook ontroerend zijn. Pearl Buck vertelt daarin de levensgeschiedenis van haar eigen kind, haar enige dochter.

Joos heeft het boekje al open en is er meteen in verdiept.

— Men moet zelf leren hoe men een onontkoombaar verdriet heeft te dragen. En alleen maar verdragen is niet genoeg, want verdragen kan een wrang en bitter gewas in iemands leven zijn, dat

giftige vruchten afwerpt en het leven van anderen verwoest. Het verdragen is slechts het begin, daar moet het aanvaarden op volgen en het zich bewust worden, dat het verdriet, dat volledig aanvaard is, zijn eigen goede gaven met zich brengt. Want verdriet brengt een wonderlijke werking teweeg. Het kan overgaan in wijsheid, die, al brengt zij geen blijdschap, toch geluk kan schenken.

Joos staart lang voor zich uit nadat ze dit gelezen heeft. Wat moet iemand als Pearl Buck wel niet doorleefd hebben om deze wijsheid te verkrijgen en ze zo rustig aan anderen te kunnen doorgeven. En toch begrijpt zij er al wel iets van. Heeft haar eigen verdriet, niet te vergelijken met dit overigens, haar ook al niet een beetje wijs gemaakt? Ze wil dit boekje lezen. Helemaal. En rustig. Niet nu op deze stralende zomerdag hier buiten, waar zoveel is wat kan afleiden. Ze zal Frans vragen of ze het van hem mag lenen.

Ze stopt het voorzichtig in haar tas en haalt het kleine boekje dat Bauk haar als afscheidscadeautje gaf voor de dag. Ze maakt het open en glimlacht dan even. Bauk heeft er geen opdracht in geschreven en toch eigenlijk ook weer wel. Ze heeft *A Friend Is Someone Who Likes You*, onderstreept en daaronder geschreven: Steven en Bauk, Rixt, Janneke, Marius, plus de data van haar komst en haar vertrek daarginds. Enig vindt ze het. En dan leest en kijkt en geniet ze verder.

*A friend is someone who likes you. It can be a boy . . . It can be a girl . . . or a cat . . . or a dog . . . or even a white mouse*¹⁾.

Dat zijn al zes bladzijden en zes kostelijke tekeningen. Een paar gekleurd, een paar zwart-wit.

Nu wordt de tekst wat langer en de plaatjes op een aparte bladzij er naast worden groter. Joan Walsh Anglund vertelt dat een boom je vriend kan zijn. En een beek. En ook waarom. Dat is juist het aardige er van. En het verrassende. En dan:

*The wind can be a friend too*²⁾. *It sings soft songs to you at night when you are sleepy and feeling lonely. Sometimes it calls to you to play. It pushes you from behind as you walk and makes the leaves dance for you. It is always with you wherever you go, and that 's how you know it likes you.*

Snoezig, denkt Joos. Ze bekijkt nogeens het grappige kleine meisje met haar grote hoed op het plaatje er naast, die je gewoon tegen de wind aanleunen ziet. Bladeren dwarrelen om haar heen. De wind buigt een boom en een struik en zelfs door het gras zie je hem als 't ware rennen. De illustraties zijn in al hun eenvoud echt knap, vindt ze.

Dan slaat ze, benieuwd wat er verder komt, de bladzij om.

¹⁾ Het kan een jongen zijn. Het kan een meisje zijn. Of een kat. Of een hond. Of zelfs een witte muis.

²⁾ De wind kan ook een vriend zijn.

Sometimes you don't know who are your friends. Sometimes they are there all the time, but you walk right past them and don't notice that they like you in a special way ¹⁾).

Wat een wijsheid. „Soms weet je niet wie je vrienden zijn. Soms zijn ze er de hele tijd, maar je loopt recht langs hen heen.” Zou dat niet heel vaak zo zijn?

And then you think you don't have any friends. Then you must stop hurrying and rushing so fast . . . and move very slowly, and look around carefully, to see someone who smiles at you in a special way . . . or a dog that wags its tail extra hard whenever you are near . . . or a tree that . . .²⁾.

„Is deze stoel vrij?”

Joos is zo verdiept geweest in het mooie boekje, dat ze niemand heeft horen aankomen over het zachte gras. Nu kijkt ze een beetje geschrokken op en ziet een lange, slanke dame van zo midden veertig, die haar met een paar vreemd-glanzende ogen aankijkt.

„Ja zeker,” haast ze zich te zeggen.

„Dank u.” De dame gaat zitten op het puntje van de fauteuil, waarin Frans daarnet nog zo fijn op z'n gemak zat.

Joos' ogen gaan in één enkel ogenblik de hele kleine bongerd door. Zijn intussen alle stoelen bezet, zodat deze dame . . . Ze begrijpt niet dat zij daar dan helemaal niets van gemerkt heeft. Maar nee, er zit verder niemand in de hele uitspanning. Waarom komt ze dan juist uitgerekend bij haar zitten? Er is toch overal plaats genoeg. En iedereen heeft immers graag z'n vrijheid. Zij tenminste wel.

Joos denkt dit alles een beetje wrevelig. Als het nu nodig was, omdat alles vol was. Maar nu. Ze zat hier juist zo heerlijk en . . . Ze loopt naar de bel en trekt er aan. Harder dan nodig is. Nu ja, ze kan dat mens wel wegstijgen. Daar dan. Waarom . . . ? Zal ze zelf ergens anders gaan zitten?

Voor één enkel ogenblik lijkt haar dat de oplossing van het zo plotseling gerezen probleempje. Maar het volgende moment verwerpt ze het alweer en resoluut ook. Dat gaat natuurlijk niet. Dat zou al te demonstratief zijn. Ze loopt naar haar plaats terug en bestelt, zodra de „ober” komt, een derde kop koffie.

De „ober” groet de dame vriendelijk, maar vraagt niet of ze haar ook iets mag brengen. En de dame zelf bestelt niets. Vreemd, denkt

¹⁾ Soms weet je niet wie je vrienden zijn. Soms zijn ze er de hele tijd, maar je loopt recht langs hen heen en merkt niet dat ze op een speciale manier om je geven.

²⁾ En dan denk je dat je helemaal geen vrienden hebt. Dan moet je ophouden met haasten en zo hard hollen . . . en je heel langzaam voortbewegen, en nauwgezet rondkijken om iemand te zien die op een speciale manier naar je glimlacht . . . of een hond die extra hard kwispelstaart wanneer je ook maar in de buurt bent . . . of een boom die . . .

Joos. Je kunt toch maar niet ergens neerstrijken zonder iets te gebruiken? Enfin, als deze vriendelijke vrouw dat goed vindt. Het zijn per slot haar zaken niet.

Ze pakt haar boekje weer en probeert er zich opnieuw in te verdiepen. Maar het lukt haar niet. Ze kan de vrouw tegenover zich maar niet vergeten. Telkens moet ze even tersluiks naar haar kijken. Het lijkt een beschaafd iemand. Ze draagt een blauw-wit gestreepte japon, die uitstekend kleurt bij haar blonde haar en ook een heel goede snit heeft. En ze heeft haar maar een paar woorden horen zeggen, maar die klonken ook zeer beschaafd. Absoluut zonder accent. Ze komt beslist niet uit deze streek. Maar er is iets vreemds aan haar. Haar hele houding . . . „Een vriend is iemand die om je geeft.” Zou die dame wel vrienden hebben? Of heeft ze ze wel, maar ziet ze hen niet en holt ze hen voorbij? Zoals ze daar op dat puntje van die stoel zit. Als op de wip, klaar om elk moment weg te rennen. Ze heeft iets gejaagds en iets schichtigs over zich. En tegelijk iets heel eenzaam.

Joos' ergernis zakt plotseling weg en maakt plaats voor medelijden. En meteen begint ze vriendelijk: „Wat is dit een kostelijk plekje, vindt u ook niet?”

Met een snelle beweging heft de dame haar hoofd en kijkt Joos aan. „Ja,” knikt ze enkel.

Maar een ogenblik later buigt ze zich eensklaps naar Joos toe en fluistert geheimzinnig: „Waar zijn al die mannen waarover de waardin tegen u sprak? Binnen?”

Joos kijkt haar stom-verbaasd aan. Alles wat ze verwacht heeft, maar dit. Al die mannen waarover de waardin tegen u sprak. Maar . . . „Ik begrijp niet wat u bedoelt,” zegt ze dan. „De waardin heeft met geen enkel woord over mannen tegen mij gerept.”

De vrouw tegenover haar steekt haar vrij dikke onderlip minachtend vooruit en er komt een zeer schampere trek op haar eigenlijk wel aardig gezicht. „Ik hoorde het toch,” zegt ze dan enkel, maar op een toon van: als je mij wat wilt wijsmaken, moet je vroeger opstaan.

Joos is totaal verbijsterd. Deze vrouw is . . . Wat moet ze nu . . . Maar ze hoeft er niet over te denken wat ze nu moet zeggen. Want de dame tegenover haar begint opnieuw te spreken. Zeer snel deze keer en ook zeer gemaniëreed. „Ik weet wel dat ze me weer willen wegbrengen. Die mannen van de S.P.D., van de Sociaal-Psychiatrische Dienst, sluipen hier aldoor al rond. Vooral op de boerderij. Daarom ben ik hier naar toe gekomen, in de hoop hen zo te kunnen ontlopen. Maar nu zijn ze hier dus ook al. Ze kunnen trouwens ook van de politie zijn.” En opeens heftig, maar toch op een fluisterton, die zo'n griezelige, bijna lugubere sfeer schept, dat de rillingen Joos op deze warme zomerdag over de rug lopen: „Dat kan ook. Maar ik laat

me niet wegbrengen. Ik ben niet ziek. En ik ben ook niet slecht. Ik heb altijd goed geleefd. Ze hebben het recht niet me spuitjes te geven of stilletjes poeders in m'n koffie te gooien, zodat ik bewusteloos raak en niet meer weet, wat ze allemaal met me uithalen. Ik heb me al verschillende keren bij de burgemeester beklaagd. Die ontvangt me heel voorkomend. En professor Sonnenberg, de bekende gynaecoloog interesseert zich ook voor me. Hij is al op de boerderij geweest. De boerin zegt dat het niet waar is. Maar ik heb hem toch zeker zelf gezien. Heel duidelijk. Wolfgang Leitner trouwens ook. Die kwam helemaal uit Oostenrijk voor mij de vorige week. Hij is heel rijk en hij woont daar in een prachtige villa. Ik ben bij hem op de thee genodigd toen ik met vakantie in het Salzkammergut was. En Dr. Ir. van den Bosch is geweest. En Mr. Goverts de Bie. Maar de boer stuurt hen allemaal weg. Hij laat niemand bij me toe. Zelfs niet binnen. „Geen vrijers om m'n deur,” zegt hij dan.” En zeer verachtelijk: „Vrijers notabene. Hoe durft hij. Alsof ik de eerste de beste deerne ben, die met de boerenknecht in de hooiberg kruipt. En alsof het niet allemaal hoogstaande, zeer ontwikkelde en hoogst beschaafde mensen zijn, die werk van mij maken.” Bij deze laatste woorden komt er een naar, hooghartig lachje in haar eigenaardige ogen.

Joos is nog nooit eerder in aanraking geweest met geestelijk gestoorde mensen. Ze kan niets anders doen dan als gehypnotiseerd met grote angstogen naar deze vrouw staren. Als . . .

En dan opeens springt de dame als gestoken op, fluistert doodsbenauwd: „Daar zijn ze al. Ik wist het wel” en rent dan de boomgaard door, het smalle paadje naar de watermolen op.

Daar zijn ze al. Hyper-nerveus kijkt Joos om zich heen. Wie zijn daar al? Dan ziet ze een paar agenten van de rijkspolitie langs fietsen. Zou ze die bedoelen? . . . Maar de mannen rijden rustig door.

Heeft de „ober” haar vreemde gast vanuit haar huis een beetje in de gaten gehouden en gezien dat ze zo plotseling wegvluchtte? Waarschijnlijk wel. Ze komt nu tenminste naar Joos' tafeltje toe en zegt, als ze Joos' nog aldoor angstige ogen ziet, rustig met haar aardig, Twents accent: „Ze doet niemand kwaad, hoor. U hoeft echt niet bang te zijn. Maar ze heeft vast die agenten zien aankomen en is voor hen op de vlucht geslagen. Stumperd. Ze is al een keer of wat naar een inrichting geweest, ziet u. Ze laten haar daar dan de een of andere kuur doen en daarna is ze dan weer tijden goed.”

„U kent haar dus,” zegt Joos nu.

„Nu ja, kennen en kennen is twee,” vindt de waardin. „Maar ze is af en toe een poosje op „'t Enserink”, een boerderij hier in de omgeving. Om na zo'n kuur verder op te knappen. Of als ze uit haar baan wegloopt of ontslagen wordt. Dat gebeurt in de regel kort voordat ze weer moet worden opgenomen. Het is eigenlijk zo in-

zielig. Ze meent dan vaak dingen te horen, die helemaal niet gezegd worden. En mensen te zien, die er gewoon niet zijn."

„Dan lijdt ze dus aan hallucinaties," zegt Joos.

Dat woord kent de „ober" niet. „Aan wat?" vraagt ze daarom.

„Waanvoorstellingen," haast Joos zich het vreemde woord te vertellen.

Dit begrijpt de waardin. „Ja," knikt ze nu.

„Heeft ze geen familie?" vraagt Joos dan.

„Geen ouders meer. Maar wel twee broers," weet de waardin. „Die zijn best voor haar, hoor. Maar die hebben hun gezinnen en hun werk. Daar kunnen ze haar echt niet hebben als ze . . . , als ze zo is. Dat begrijpt u wel. Op „'t Enserink" zijn geen kinderen. En bovendien is de boerin daar vroeger in de krankzinnigenverpleging geweest. Die weet precies hoe of ze met zulke mensen moet omgaan."

„Gelukkig maar," vindt Joos. „Maar ik . . . Ze zei de wonderlijkste dingen tegen me. En op zo'n griezelige manier. Ik ben er gewoon van ondersteboven." En als moet ze zich daarvoor verontschuldigen, opeens een beetje verlegen: „Ik heb nog nooit zo iemand ontmoet, weet u."

Vanuit het huis roept iemand de waardin.

„Ja, ik kom," roept ze terug. Maar voordat ze naar binnen gaat, zegt ze nog gauw op een echt geruststellende, bijna moederlijke toon: „U hoeft toch echt niet bang voor haar te zijn. En hier terugkomen, dat doet ze de eerste uren ook beslist niet meer. Daarvoor is ze veel te veel geschrokken van die agenten."

Joos kijkt haar dankbaar aan. „Fijn dat u me begrijpt en me niet al te kinderachtig vindt," zegt ze, nog steeds een tikkeltje verlegen.

„k Ben zelf ook jong geweest," antwoordt de waardin eenvoudig. Dan haast ze zich naar binnen.

Nu zit Joos weer alleen in de bongerd. Onwillekeurig kijkt ze toch nog even om zich heen. Is die dame werkelijk weg? . . . Ja, gelukkig. Ze ziet haar nergens. Ook niet boven bij de watermolen. Stakkerd.

Willy, denkt ze dan opeens. Zou Willy ook zo . . . En vlak daar achteraan: Wat een geluk dat Frans dit niet heeft meegemaakt. Hij mag er niets van weten ook.

Maar vanaf deze ontmoeting is haar medelijden met Willy en met Frans nog eens zo groot.

XI

En nu is Joos alweer een maand thuis. Aan de ene kant kan ze dat gewoon niet begrijpen, zo vlug is de tijd voorbij gevlogen. Maar

aan de andere kant ook weer heel goed. Want wat ze al niet allemaal gedaan heeft in deze vier weken, dat steekt niet zo nauw. Ze viel ook wel echt met haar neus in de boter. De textielboter dan wel te verstaan.

Uitverkoop. Uitverkoop. Uitverkoop, was alles wat de klok sloeg. Hu, ze zou er nu nog bijna van zuchten. Enfin, dat is nu voorbij en alles komt weer een beetje op regel. Ze is intussen ook al weer een keer naar de beurs in Utrecht geweest. Gelukkig vond vader het goed dat ze Siewwke meenam. Ze is zelf wel verschillende keren met vader mee geweest als vader er naar toe ging de laatste jaren en ze wist dus wel hoe alles op zo'n beurs toegaat. Maar toch. Vader had dan de verantwoordelijkheid. Die moest zij nu dragen. En daarom vond ze het heerlijk dat ze Siewwke bij zich had. Vader is lid van een inkoopvereniging. En die vereniging nodigt iedere maand diverse fabrikanten uit om daar op die beurs met hun stands te komen. Er zijn er in de regel wel zo'n vierhonderd met elkaar. Niet enkel met textiel uiteraard. Ook met meubels en andere aanverwante artikelen, die sommige zaken naast textiel plegen te verkopen. Maar wat de textiel betreft, er zijn afdelingen speciaal met baby-artikelen, met kleuter-, met jongens-, met meisjes-, met dames-, met sport-, met laboratoriumkleding. En noem maar op. Voor iedere beurs krijgen de leden een gecyclostyleerd advies thuis gestuurd. Dit artikel kunt u, dachten wij, het beste bij die fabrikant kopen en dat bij die. Uiteraard komen verschillende fabrikanten met dezelfde artikelen. En er zijn ook geregeld extra aanbiedingen, die de inkoopvereniging zo gezegd in eigen beheer heeft. Die kunnen de leden van de combinatie dan voordeliger krijgen dan wanneer ze te regelrecht bij de fabrikanten bestellen. Daarop wordt dan uiteraard meteen de aandacht gevestigd.

Natuurlijk hebben vader en zij dat papiertje, voordat Siewwke en zij in de trein stapten, grondig samen bestudeerd en heeft vader haar zoveel mogelijk geadviseerd, maar toch...

Ze weet nu trouwens ook nog wel wat ze doen moet. Alles wat binnen komt moet gecontroleerd en geprijsd worden. Ze heeft de administratie, springt in de winkel bij als het daar druk loopt, brengt vader iedere avond zo'n beetje verslag uit over de gang van zaken en helpt daar tussen door moeder ook nog zo af en toe. Want Ineke is met haar vriendinnen naar Oostenrijk gereisd. Ze zitten in Rankweil in Vorarlberg en schijnen geweldig te genieten. Iedere dag komt er wel een ansicht. Soms met enkel een groet en de namen. Maar vaak ook met een gezellig krabbeltje er op. En dat krabbeltje is steeds geweldig enthousiast.

Eén keer komt er zelfs een brief. Een langerd. Met de avondpost. Joos heeft geen tijd meer hem thuis te lezen en neemt 'm mee naar het ziekenhuis. Daar leest ze hem haar vader voor.

— We zijn naar Innsbruck geweest. Een machtige stad. Hij ligt zo prachtig tussen die hoge bergen met hun besneeuwde toppen. En we hebben daar in de beroemde Maria Theresienstrasse gewandeld en natuurlijk ook gewinkeld. Ik heb daar iets leuks voor jou gekocht, Joos! Vind ik tenminste. Maar ik vertel je lekker niet wat het is. Gemeen, hè, nu ik je eerst nieuwsgierig heb gemaakt. Maar anders is het geen verrassing meer, weet je.

Met een gelukkige glimlach op z'n wat bleke gezicht luistert vader Van Heek. Dit is een gouden ogenblik voor hem. Joos naast z'n bed met een brief van Ineke. 't Is net of hij nu allebei z'n kinderen even bij zich heeft.

„Zo'n rakker,” zegt hij nu.

Joos kijkt even naar hem op en lacht: „Nou, hè?”

„Die spring in 't veld van ons houdt zich anders maar best,” vindt vader Van Heek dan. „Bijna iedere dag een berichtje. Daar heb ik echt niet op durven hopen.”

„Ik ook niet,” zegt Joos direct. „Het valt me echt van haar mee.” Dan leest ze verder.

Gister hebben we een tocht gemaakt naar het vorstendom Liechtenstein met een klein clubje. Een middagtocht met een volkswagenbusje. We hadden toen zo'n enige chauffeur. Een Zuid-Tiroler. Helmut Piazza heette hij. Een pret als we met hem gehad hebben. Nee Joosje, degelijke zuster van me, frons nu maar niet je voorhoofd. Je hoeft niet ongerust te zijn. Ik heb niet met 'm geflirt, hoor. Ik heb de naam van de familie Van Heek heus hoog gehouden. Bovendien was hij niet meer zu haben. Hij had vrouw en kroost. Wat niet wegneemt dat ik hem enig vond met z'n pikzwarte krullen en bijna zwart-bruine ogen. Maar nogmaals: 't ging allemaal in het netje.

„Dat kind toch. Foei,” is nu het commentaar van mijnheer Van Heek. Maar z'n glimlach wordt intussen alleen maar milder. Ze is een vrolijke Frans en ook wel een beetje een freule zonder zorgen, die jongste dochter van hem. Dat weet hij wel. Maar ze kan nog zo heerlijk onbezorgd van het leven genieten. En slecht is ze niet. Soms wat ondoordacht. Dat wel. Maar in de regel lief en hartelijk en eigenlijk altijd een zonnetje in huis.

Joos zegt niets terug. Er komt alleen maar heel even een schamper trekje om haar mond. Haar vader merkt dat niet eens. Ze leest alweer verder: Bij die tocht naar Innsbruck hadden we een student uit Wenen als reisleader. Die stelde zich zo voor: „Ich bin ihre Reiseleiter. Claus. So etwas wie Santa Claus, aber ohne Geschenke”¹⁾. Wel geestig hè?

¹⁾ Ik ben uw reisleader. Claus. Zoiets als Sinterklaas, maar zonder cadeautjes.

O ja, nog iets enigs. Dat zou ik nu toch warempel nog bijna vergeten. Hoe bestaat het. Jullie hebben intussen onze ansicht van Hotel Post in Sankt Anton waarschijnlijk al wel gekregen. Dat is immers dat hotel, waarin onze Koninklijke familie vaak logeert als ze in die omgeving gaat wintersporten? Nu, en in dat hotel Post hebben wij nu gedineerd. In dezelfde zaal waarin onze Koninklijke familie dan ook eet. Guus heeft het expres aan een ober gevraagd. Die heeft ons „hun” tafel aangewezen. Interessant, hè? We genieten intussen met straatjes. Allemaal. Er is hier zo ontzaglijk veel te zien.

Er waren immers mensen die ons een beetje bang maakten voordat we vertrokken, omdat ze zeiden dat het in Oostenrijk zo vaak en dan ook nog zo langdurig regent? Nu, of dat waar is of niet, wij hebben tot nu toe nog pas één regendag gehad. We mogen dus beslist niet mopperen. Maar het was de tweede dag dat we hier waren en het hield maar niet op. En het miezerde niet maar een beetje. Nee, het goot, aan één stuk door. Nu, wij bang natuurlijk dat die „regenmensen” gelijk hadden. En in onze angst Engelbert, de zoon van onze hotelier gevraagd of het hier weleens vier en twintig uur achter elkaar regende. En wat antwoordde die akeligerd met een effen gezicht: „Nur eins per Tag”¹⁾.

Vader Van Heek lacht opens hardop. „Wat een prachtig antwoord.”

En Joos denkt beschaamd dat ik nu weer dadelijk denk: waarom vroegen ze dat nu aan die zoon van de hotelier en niet aan hemzelf. Wat ben ik toch eigenlijk een mispunt.

„Ja,” beaamt ze dan, „bepaald een handige jongen.” Om dan direct verder te lezen: Maar een oude heer, zo'n echte Oostenrijker in zo'n mooi grijs met groen afgezet pak, een jagershoedje op z'n hoofd, weet u wel, hoorde het. En ogenblikkelijk zei hij, zeer hoffelijk en met een allercharmantste glimlach: „Wenn die Engel reisen lacht der Himmel.” Die engelen, dat waren wij, wel te verstaan. En dat hebben we toen maar geloofd ook, want toen we de volgende morgen weer op stap gingen, lachte der Himmel inderdaad. En dat doet hij nu nog steeds. Wacht, gauw even afkloppen, anders is het straks misschien weer mis. Erg, hè, Joos, zo'n bijgelovige zus. Maar nu stop ik. Wat een langerd, niet? Heb ik me niet echt uitgesloofd? Daag. So long. Allemaal veel groetjes en kussen van jullie Ineke.

„Wat geniet dat kind en wat schrijft ze gezellig, hè? 't Is net of ze hier een poosje bij ons heeft zitten babbelen,” vindt vader Van Heek als Joos de brief dicht vouwt en in de enveloppe stopt.

Z'n hersenschudding is genezen en hij hoeft niet meer zo akelig plat te liggen gelukkig.

„Maar ze schrijft alleen maar over zichzelf en ze vraagt met

¹⁾ Maar eenmaal per dag.

geen enkel woord hoe of het met u gaat. Laat staan met de zaak."

Het is over Joos' lippen eer ze het beseft. Waarom? Waarom heeft ze dit niet voor zich gehouden, het alleen maar gedacht? Dan had zij zich alleen maar geërgerd. Nu heeft ze vader pijn gedaan. Vader kijkt plotseling zo verdrietig.

„Och, wat hindert dat nu,” zegt hij dan vergoelijkend en vol begrip. „Deze reis is zo'n geweldige belevens voor haar. Ik kan best begrijpen dat ze er boordevol van is. En je merkt immers aan alles dat ze ons wil laten mee genieten. Ze vergeet ons heus niet.”

Joos kijkt stug voor zich. Ze kan zichzelf onmogelijk overwinnen en vader gelijk geven. En toch heeft vader gelijk. Dat weet ze. Ineke mag dan een oppervlakkig vlindertje zijn, ze houdt zielsveel van vader en moeder en ook . . . van haar. Joos bedenkt het met schaamte. Ze is nu eenmaal anders dan zij. Zij zou waarschijnlijk begonnen zijn met naar vaders gezondheid te vragen en te informeren of alles in de zaak nog een beetje aardig marcheerde. Maar daarom hoeft ze dat nog niet van Ineke te vragen. Ineke is nu eenmaal Ineke. Laat ze haar toch in haar waarde laten en haar niet altijd naar haar eigen patroon afmeten. Of eigenlijk willen veranderen. Betekent dat willen in de grond niet dat ze zichzelf beter vindt dan Ineke? En is dat eigenlijk niet verschrikkelijk eigengerechtig? Waarom moet ze nu toch opeens aan de gelijkenis van de verloren zoon denken? En dan juist aan de oudste zoon? Omdat zij op hem lijkt als het er op aan komt? Ja, ze weet dat plotseling met ontstellende zekerheid. Zij vindt zichzelf au fond immers veel beter dan Ineke. En . . . Maar de oudste zoon . . . Dat is eigenlijk de verloren zoon. Dat weet ze ook. Maar dat is verschrikkelijk. Zij . . .

Denkt vader dat zij jaloers is op Ineke? Op deze mooie reis van haar? Denkt vader dat ze zich achteruit gezet, te kort gedaan voelt? Hij zegt tenminste opeens, heel hartelijk: „Maar het volgend jaar, dan ga jij, Joosje. Ik vind het al erg genoeg dat je nu thuis moet blijven . . . om mij. Maar 't volgend jaar kan ik hopelijk zelf m'n werk weer doen en dan haal jij je scha maar 's goed in. Dan gaan we je eens fijn verwennen om je te bedanken voor alles wat je nu voor ons doet. Wat denk je van een reisje naar Noorwegen? Je leest zo graag romans die daar spelen. En ik meen me te herinneren dat je eens gezegd hebt: „Daar zou ik nu dolgraag 's naar toe willen.” Ja, als ik hier zo stil lig en aan jouw reis denk, dan zie ik je altijd in Noorwegen.”

Joos' ogen staan plotseling vol tranen. Je bedanken voor alles wat je nu voor ons doet. Dan hoop ik zelf m'n werk weer te kunnen doen.

„O vader, dat is het niet. Helemaal niet. U begrijpt het helemaal verkeerd. Ik ben blij dat ik u mag helpen. En ik ben er trots op dat u me de zaak toevertrouwt. Alleen . . .”

Nu had ze toch bijna gezegd: ik kan het niet uitstaan dat Ineke helemaal niet vraagt hoe of het met u gaat. Niet om mezelf, maar om u. „Nu ja, Ineke is nu eenmaal anders dan ik,” maakt ze dan haar zin af. „En u hebt gelijk. Ik ben een vervelende zeurpiet. En naar Noorwegen hoef ik helemaal niet.”

Vader maakt er maar gauw een grapje van. „Dat zullen we dan treffen,” lacht hij. En dan: „Maar je hebt de kranten meegebracht, zie ik. Staat er nog iets bijzonders in?”

Joos' gezicht staat opeens ernstig. „Ja,” zegt ze . . . „U moet niet schrikken, maar er is iemand gestorven, die u vroeger heel goed gekend hebt. Professor Westra. Plotseling. Een hartverlamming. 't Was gisteravond al voor de radio.”

Vader Van Heek schrikt toch nog. „Nee,” zegt hij dan afwerend. En intussen ziet hij, zo duidelijk als stond hij hier bij hem, een jongen voor zich. Lang, blond, met pientere, grijsblauwe ogen, mager, springlevend. De enige zoon van z'n eerste patroon. Folkert. Ze verschilden maar een paar jaar in leeftijd, Folkert en hij. En . . . En dan begint hij opeens te praten. Zacht, als voor zich heen. „Het was zo'n aardige jongen. Uitzonderlijk begaafd. Met zeventien deed hij al z'n eindexamen Gymnasium-B nog wel. Wat waren we allemaal trots op hem. Met z'n universitaire studie ging het al even voorspoedig. Wis- en natuurkunde koos hij. Met als hoofdvak wiskunde. Het leek wel of hij er mee speelde. Cum laude slaagde hij steeds. Dat leek wel niet anders te kunnen. En hij promoveerde maar eventjes summa cum laude. Dat gebeurt bijna nooit. Die promotiedag, nu, dat was èn voor hem èn voor z'n ouders een hoogtijdag. Dat begrijp je. Hij betrok z'n ouders ook zo echt sympathiek in alles. Ik was er bij. Hij had me een exemplaar van z'n dissertatie gestuurd. Maar al had hij dat niet gedaan, dan was ik evengoed naar Groningen gereisd. Misschien klinkt het een beetje overdreven, maar ik was zo trots op hem als was hij m'n eigen broer. En: ook blij met de blijden.” Dit laatste een tikkeltje verlegen. Per slot blijft het altijd een beetje moeilijk om zo openlijk voor je gevoelens uit te komen. Juist tegenover mensen die je zo na staan als Joos hem.

Joos luistert stil. Dit is zo echt, zo helemaal vader. Verschillende van deze dingen weet ze allang. Vader heeft zo dikwijls over „Folkert” verteld.

„Ik zie hem nog staan tussen z'n beide paranympfen. Zo jong en zo blond. En ook een beetje nerveus eerst. Maar die nervositeit verdween helemaal toen hij z'n proefschrift ging verdedigen. Ik begreep daar uiteraard niets van. Maar de insiders waren onverdeeld enthousiast. Briljant. Enorm. Zeer knap. Dat waren zo'n beetje de toonaarden, waarin ze de lof van de jonge doctor bezongen. Niemand verbaasde zich er over dat hij naderhand al zo jong professor werd.

Men had niet anders verwacht. Ik meen dat hij amper dertig was toen. En hij bleef zo gewoon, zo eenvoudig. Toen hij student was kwam hij altijd expres even een praatje met me maken in de winkel, als hij thuis was. Later, toen ik allang niet meer bij z'n vader werkte, sprak hij me vast en zeker aan als hij me ergens trof. En ik moest hem Folkert blijven noemen. Daar stond hij op. Toen ik hem de eerste keer met mijnheer aansprak, lachte hij me vierkant uit. „Doe nou toch asjebliëft gewoon, zeg,” zei hij. „Ik noem jou toch zeker ook Carel.” En dat bleef zo. Totdat z'n ouders de zaak aan kant deden en in de buurt van Amsterdam gingen wonen, om wat dichterbij hem en z'n gezin te zijn. Sinds die tijd heb ik hem niet veel meer gezien. Alleen met de begrafenis van zijn ouders. Die stierven een klein jaar na elkaar en zijn hier op het kerkhof in dorp Huizum begraven.”

„Hij wordt daar ook begraven,” vertelt Joos nu.

Haar vader knikt. „Dat had ik wel verwacht. Jow my in grêf yn Fryslâns groun!”¹⁾ zegt hij dan met een vreemd schorre stem. Het is een regel uit het refrein van de Lânforhuzerssang²⁾, een regel, die Joos altijd opnieuw ontroert.

„Hij hield zo van Friesland,” gaat haar vader na een ogenblik verder. „Ze spraken bij hem thuis ook altijd Fries. Daar heb ik het geleerd. Zijn werk riep hem uit het heitelân vandaan. Maar anders! Hij was Fries in hart en nieren. Ik ben blij dat hij hier begraven wordt. Bij het kerkje met z'n stoere zadeldaktoren.”

Vader Van Heek wrijft opeens even met de rug van zijn hand over z'n ogen. „Als jongen wandelde hij zo graag de Badweg om. Dan kwam hij er langs. Hij is ook in dat kerkje getrouwd. Op een stralende meidag. Ik zie hen nog lopen op het kerkepad, z'n bruid en hij. Twee heel gelukkige mensenkinderen. Z'n bruid was de jongste dochter van een burgemeester in ruste. Klein en donker en niet wat je noemt knap, maar zo lief, weet je. Hetty heette ze. En ze droeg echte lelietjes der dalen in haar haar en op haar mooie, witte trouwjapon. En terwijl zij daar liepen, fietste buiten het hek zo'n opgeschoten jongen voorbij. Die zong uit volle borst:

Das gibt 's nur einmal, Das kommt nicht wieder,
Das ist zu schön um wahr zu sein,
Das kann das Leben, nur einmal geben,
Denn jede Frühling hat nur eine Mai.

Een schlager, die toen bij wijze van spreken iedereen op straat zong. Maar het leek me zo toepasselijk op dat ogenblik. Das kann

1) Geef mij een graf in Friesland's grond.

2) Landverhuizerszang.

das Leben nur einmal geben, denn jede Frühling hat nur eine Mai. Ik heb het nooit weer vergeten. Het lijkt trouwens allemaal nog maar zo kort geleden. En toch . . . Nu is dat stralende bruidje van toen alweer alleen."

„Maar ze heeft vier zoons," haast Joos zich nu te zeggen.

Haar vader knikt opnieuw. „Alleen maar jongens. Dat vond Folkert wel jammer. „Niet dat ik één van mijn zoons zou willen missen natuurlijk," zei hij eens. „Nog voor geen goud. Maar ik zou er toch wel erg graag nog een dochtertje bij gehad willen hebben, zie je. Zo er tussen in bijvoorbeeld. Ook voor Hetty"."

Het is even heel stil in de ziekenkamer. Het bed naast dat van vader Van Heek is leeg. Z'n kamergenoot is vanmorgen vertrokken. Dat is, Siebren er bij gerekend, nu al de vierde in deze weken. Dat moet voor vader toch wel moeilijk zijn, denkt Joos. Telkens weer een ander te zien weggaan terwijl voor jezelf het eind nog lang niet in zicht is. Maar voor vanavond treft het toch wel mooi dat er net weer een afscheid geweest is, vindt ze vlak daar overheen. Ze kunnen zo immers veel vrijer praten.

En dan zegt vader Van Heek opeens een beetje verdrietig: „En dat ik hier nu net lig. Ik zou Folkert zo graag de laatste eer hebben willen bewijzen."

Iemand de laatste eer bewijzen. Joos heeft dat altijd een nogal stijve, ouderwetse uitdrukking gevonden. Een echt cliché. Nu beseft ze plotseling hoe veelzeggend die uitdrukking au fond is.

„Zal ik voor u gaan?" stelt ze dan spontaan voor. „Dan kan ik het condoleantie-register namens u tekenen. En er u van vertellen. Er is vooraf een rouwdienst in het Huizumer kerkje."

Vader Van Heeks ogen lichten plotseling op. „Zou je dat heus willen, Joos?" vraagt hij dan, bijna kinderlijk blij.

„Natuurlijk, vader."

De zoemer, die het einde van het bezoeken aankondigt, heeft zich zeker al wel vijf minuten geleden laten horen. Nu komt er een zuster binnen.

Joos staat meteen op. „Dat is dan dus afgesproken, vader." Ze buigt zich over haar vader heen en geeft hem een kus. „Welterusten, pappa," zegt ze dan zacht. „Tot morgen." En al bij de deur: „Er staat ook nog een artikel over professor Westra in de krant. Heel mooi en heel waardierend, zei moeder. Ik heb het nog niet gelezen. Maar er staat boven: Zoon van Friesland."

Haar vader begint meteen te zoeken. „Ja," zegt hij na een ogenblik, „hier staat het. Zoon van Friesland." En gretig gaan z'n ogen langs de regels. Folkert Westra heette hij bij allen die het recht meenden te hebben ietwat amicaal over hem te mogen spreken. Een . . .

Gewoontegetrouw steekt Joos, de deur al open, haar hand nog

even voor een laatste groet omhoog. En wat in al deze weken nog nooit eerder is gebeurd, haar groet wordt niet beantwoord.

Vader Van Heek is de aanwezigheid van z'n oudste dochter al vergeten. Maar z'n ogen glanzen en z'n hart wordt warm. Omdat zijn Folkert . . .

Joos glimlacht moederlijk en sluit dan zacht de deur.

Drie dagen later zit ze weer aan het bed van haar vader. En vertelt. „Er was een belangstelling, vader. Nee, overweldigend. Ik heb het nog nooit zo gezien. Een heel lange file van auto's. En op de begraafplaats zelf stonden ook nog een massa mensen te wachten. Ze konden lang niet allemaal in de kerk. En vader, we moesten zingen: Voor alle heil'gen rustend na hun werk. En ze zong mee, vader, mevrouw Westra. Ik kon niet zingen. Ik had een brok in m'n keel. Ze leek zo klein en zo teer, zoals ze daar stond, helemaal in het zwart, tussen haar vier lange zoons. Maar ze schreide niet. Ze zong.”

„Dat is genade, Joos,” zegt vader Van Heek zacht. „Enkel genade.” En dan, als voor zich heen:

„Voor alle heil'gen, rustend van hun werk,
die U beleden, in vertrouwen sterk,
danken w' U, Jezus, met uw ganse Kerk. Halleluja!”

En Joos is, voor haar gevoel, weer in het tjokvolle Huizumer kerkje. En opnieuw moet ze een brok wegslikken. Het is net of ze alles nogeens beleeft. Of ze het weer hoort:

Gij waart hun rots, hun vesting en hun kracht.

En ook dat laatste couplet:

Van 's aardrijks einden stromen tot het feest
d' ontelb're helden, die zijn trouw geweest,
zingend tot Vader, Zoon en Heil'gen Geest: Halleluja!

Dan zegt ze zacht: „En later, vader, bij het graf, heb ik ook geen traan van mevrouw Westra gezien. Maar ze keek niet in het graf. Ook niet toen alle mannen hun hoed afnamen en de kist omlaag zakte. Ze keek aan één stuk door omhoog.”

Vader Van Heek knikt voor de zoveelste keer. Hij begrijpt waarom Hetty Westra dat deed. En ontroerd zegt hij: „Over het graf heen in een open hemel, kind.”

Het mooie weer houdt maar aan. Het is al half september geweest en nog steeds komt er geen verandering. De mensen genieten iedere dag maar weer opnieuw van zon en zomer en lachen: „Houden zo, jongens. Dit verveelt nooit.”

Maar dan komt er tenslotte een zaterdag, waarop de zon eindelijk toch verstek moet laten gaan. De wind steekt op en de ene gietbui na de andere verrast de mensen onplezierig. Dubbel als ze gepaard gaan met onweer. En het is plotseling koud ook. De elektrische kacheltjes worden te voorschijn gehaald, dikkere vesten aangetrokken. De lange, mooie zomer schijnt voorgoed voorbij te zijn. Het lijkt opeens volop herfst.

De zondag brengt geen verbetering. Wie zo gelukkig is een auto te bezitten rijdt daarin met z'n gezin naar de kerk. Degenen die dat voorrecht missen wikkelen zich in plastics of andere regenkledij of trotseren, gewapend met een paraplu, de kille nattigheid.

„Afschuwelijk,” zucht Ineke, als haar moeder, Joos en zij, zo tegen half zeven, een beetje huiverig van de namiddagkerkdienst thuis komen. „Het is ook al zo akelig vroeg donker. En dan daarbij het idee dat de avonden nog almaar langer zullen worden. Tot eind december toe maar liefst. Ba. Ze kunnen de herfst en de winter van mij gestolen krijgen. Daar dan.” Met een ontevreden gezicht staat ze voor de ramen en kijkt naar de gracht, waarin het eens weer kopjes en schoteltjes regent, zoals Joos en zij als kinderen altijd plachten te zeggen.

„Nou, van mij niet, hoor.” Joos is het helemaal niet met haar zus eens. „Juist gezellig die lange winteravonden,” vindt ze. „De haard flink warm. En dan met een mooi boek in een gemakkelijke stoel er naast. Heerlijk.” Intussen knipt ze met een opgewekt gezicht een paar schemerlampjes aan. De inderdaad wat naargeestige schemer, die er in de grote kamer hing, verdwijnt op hetzelfde moment en het is er op slag gezellig.

Maar Ineke is nu eenmaal in een slecht humeur en wenst daar bepaald, om de een of andere duistere reden overigens, vooral nog in te blijven. Ze draait zich tenminste om, zonder schijnbaar ook maar iets van de zo plotseling en zo prettig veranderde sfeer in de kamer te merken en zegt sarcastisch: „Hè ja, en dan de storm lekker om het huis gieren en door de schoorsteen bulderen. Zo echt romantisch, hè?” En als is dat haar dagelijks lot: „Je moet er maar door moeten iedere dag.”

Nu lacht Joos. „Nee maar, onze Ineke wordt plotseling altruïstisch. Dat is prachtig.” En dan, een tikkeltje hatelijk: „Sinds wanneer bekommer jij je om andere mensen, zeg.”

Dit is uiteraard niets anders dan een fikse misslag. Joos is zich dat, met dat ze hem begaat, bewust. Ook dat ze er te laat aan denkt en dat nog wel vlak na een kerkdienst, dat een zacht woord de grimmigheid afwendt en een hatelijk die daarentegen opwekt. Eilacie. Het is gebeurd. Gezegd blijft gezegd.

En Inekes te verwachten reactie is er ogenblikkelijk. „Och, vlieg op, jij.” Ze loopt de kamer uit en slaat de deur hard achter zich dicht. Even later hoort Joos haar knoer-hard plaatjes draaien. Een tikkeltje schuldbevestigd, begint ze dan ijverig de tafel te dekken, zonder daarbij, zoals anders, de hulp van haar zus in te roepen.

Intussen lijken „The Beatles” bij Ineke favoriet vanavond. Hun „Long tall Sally” komt tenminste het eerst aan bod. En dan „All my loving”.

Joos kent ze allemaal. Ineke „trakteert” haar zo vaak op dit soort muziek en zang. En in ’t bijzonder als ze, zoals nu, kwaad op haar is. Ze weet namelijk dat ze haar daarmee kan hebben, omdat zij al dat Beatle-gedoe, hun zogenaamde zang het meest van al, haat. Maar deze keer laat ze de rauwe kreten zonder ook maar een woord van protest, bij wijze van boetedoening, over zich heen gaan. Ze heeft echt wel een beetje straf verdiend, vindt ze, nog steeds schuldbevestigd. Maar ze blijft het afschuwelijk vinden. Wat Ineke er in beluistert en geniet zal voor haar wel altijd een raadsel blijven.

Mevrouw Van Heek heeft de natte jassen uitgehangen in de bijkeuken. Nu komt ze binnen. „Waar is Ineke?” vraagt ze meteen als ze ziet dat Joos alleen bezig is.

Joos wijst naar de deur. „Hoort u het niet?”

Ineke heeft net weer een nieuw plaatje opgezet. Deze keer eentje van „The Rolling Stones”.

„Och heden,” zucht moeder Van Heek.

Joos kan al weer lachen. „Och, laat haar maar even,” adviseert ze moederlijk. „Ze heeft het land. Vanwege het weer. En de lange avonden die gaan komen.”

Nu lacht moeder ook. „Ze is die stemming dus op haar kamer aan het afreageren.”

„Hopelijk,” zegt Joos.

„Maar ze moet komen helpen,” vindt haar moeder. En ongewoon kordaat: „Ik zal haar gaan roepen.” Ze loopt meteen in de richting van de deur.

Maar Joos houdt haar terug. „Doet u dat nu maar niet, mam. Ik ben zo klaar. Als u even de eieren wilt koken?”

„Natuurlijk. Maar wat dat kind toch aan dergelijke plaatjes vindt. Die Beatles! En al dat soort „sterren.” Het gezicht van moeder Van Heek drukt pure minachting uit.

Joos lacht ondeugend. Dit is een van de weinige dingen waarover moeder en zij het altijd roerend eens zijn en precies gelijk denken. En met twinkelende ogen, maar een quasi-afkeurende stem, zegt ze: „Hoe kunt u nu zoiets zeggen, mevrouw Van Heek. U gaat beslist niet met uw tijd mee. Dit zijn allemaal nummers die al weken op de Nederlandse Teenager Hitparade staan. Sommige zelfs aan de top. Foei. Per saldo moet men dergelijke sterren op hun juiste waarde weten te schatten. U doet of hun liedjes allemaal flops zijn in plaats van tops.”

Mevrouw Van Heek doet meteen mee. „Sorry,” zegt ze meisjesachtig. „Maar misschien mag als excuus gelden dat ik me per slot niet meer bij de tieners mag rekenen.”

Joos lacht hartelijk. „Excuus aanvaard,” zegt ze dan zo plechtstatig mogelijk. En vlak daarop, weer heel gewoon: „Gaaf u nu maar gauw onze eitjes koken, mam.”

„Tot je orders, meisje.” Mevrouw Van Heek haast zich naar de keuken.

Joos gaat broodsnijden. Ze voelt zich zo heerlijk opgelucht. Na de kerkdienst heeft ze Douwe met dat meisje Tops zien lopen. Wel niet gearmd, maar toch knusjes samen onder één paraplu, die Douwe galant vasthield. In de eerste weken na haar thuiskomst heeft hij haar nog vaak opgebeld. En nadat hij er achter was gekomen dat zij vader altijd 's avonds opzoekt, haar verschillende keren voor het Diaconessenhuis op de Noordersingel opgewacht. En hoe moeilijk ze het vaak ook vond, ze heeft hem steeds zoveel mogelijk op een afstand gehouden. En aldoor geprobeerd hem toch maar goed te laten voelen, dat hij haar met rust moest laten. Dat hij niet moest blijven hopen. Nu schijnt hij het dan eindelijk begrepen en aanvaard te hebben. En wel zo consequent, dat hij haar z'n attenties nu absoluut bespaart en ze aan deze Wiesje besteedt. En waar ze het meest blij om is: het deed haar niets toen ze hem samen met dat meisje zag. Ze heeft, heel nuchter, tevoren wel eens tegen zichzelf gezegd: Als je hem laat schieten heb je niemand meer. En zich afgevraagd: En zou je het kunnen hebben als hij eens werkelijk met iemand ging en jij er naast zou staan? Per slot is het ergens toch altijd wel prettig te weten dat er iemand dol op je is en je naloopt. Het streelt beslist je vrouwelijke ijdelheid en geeft je een zeker zelfrespect. En hoe je reactie uiteindelijk precies zal zijn kun je tevoren eigenlijk niet met stelligheid zeggen. Terwijl de attenties je bewezen worden kun je er zo schoon genoeg van krijgen, dat je denkt: alles beter dan dit. Maar blijven ze helemaal weg en vooral, zie je dan dat een ander ze krijgt, dan... Een mens is nu eenmaal, ook voor zichzelf dikwijls, een groot raadsel. En dat ieder in:

Ieder woelt hier om verand'ring en betreurt ze dag aan dag,

hunkert naar hetgeen hij zien zal, wenst terug 't geen hij eens zag, sluit alle mensen in, Joos van Heek inclus. En daarom is ze zo heel dankbaar, dat ze zelfs nog geen fractie van een seconde ook maar een prikje van jaloezie gevoeld heeft bij het samen zien van die twee. Dat ze zich enkel maar heerlijk opgelucht voelde. Ze hoopt dat dit meisje hem waard is en dat ze samen heel gelukkig zijn. En al heeft Douwe nooit ook maar enig recht op haar gehad, het is toch net of ze nu haar vrijheid heeft teruggekregen. Helemaal vrij voelt ze zich. Als het haar wat had gedaan, zou het overigens wel een beetje een pijnlijke situatie geweest zijn op een zeker moment. Ze passeerden elkaar toen namelijk bijna rakelings. Omdat ze uit verschillende uitgangen kwamen en juist in tegengestelde richting verder moesten om thuis te komen. Ze heeft hen gewoon gegroet. Vriendelijk. Maar die Wiesje groette doodleuk niet terug. Ze kon haar wel wegkijken. Dat zag ze zo duidelijk aan die jaloers-prikkende ogen van d'r. Nu, ze hoeft heus niet een concurrente in haar te zien. Integendeel. Ze is veel te blij dat ze van Douwe af is. Maar dat kan iemand die hem juist zo zielsgraag hebben wil uiteraard niet begrijpen. Douwe zelf bloosde zowaar als een meisje. En hij keek maar knap verlegen en een beetje hulpeloos. Alsof hij iets verkeerd deed. Alsof hij zich tegenover haar moest verontschuldigen. Notabene. Het streelde haar ijdelheid niet in het minst. Nee, ze kon het eenvoudig niet uitstaan. En zekerder dan ooit wist ze dat zij bij een dergelijk type absoluut niet past. Het is te hopen dat dat meisje het niet gezien heeft, want anders . . . Als zij in haar plaats was en zoiets zou ontdekken, nou. Ze kreeg gewoon even het gevoel alsof hij zich tegenover haar schaamde, omdat hij daar nu met een ander meisje liep. Hopelijk heeft ze zich daarin vergist. Want dat zou dan betekenen dat hij toch nog niet los van haar is. En dan zou het toch niet eerlijk zijn tegenover zo'n ander meisje dat hij met haar ging. Maar hoe het zij, een vent is Douwe in ieder geval niet. Als hij dat was, dan zou hij haar trots en triomfantelijk hebben moeten aankijken, met een gezicht van: ik heb jou echt niet nodig, Joos van Heek. Er zijn meer meisjes, hoor. Geen hand vol, maar een land vol. Bovendien, hij kan heus wel voor de dag komen met deze Wiesje. Ze ziet er heel aardig uit. Een mooi figuurtje. En eigenlijk wel een knap gezichtje. Ja.

Ineke ergste woede schijnt intussen alweer een beetje te luwen. Ze is tenminste na Siw Malmkwists „Liesbeskummer loht sich nicht” overgegaan op Françoise Hardy. Nu, die kan Joos heus wel waarderen.

Als moeder met de eieren binnenkomt klinkt net de lieve stem van Gigliola Cinquetti door de kamer. „Non ho l'eta”. Moeder herkent het ook meteen. Even kijkt ze naar de deur. Dan lacht ze naar Joos. „Ik heb me eerst ook nog maar even een beetje opgeknapt,”

zegt ze. „Och, zo iets moet nu eenmaal even tijd hebben om uit te woeden, hè? Maar ik geloof dat de storm zich nu gelegd heeft.”

„Dat geloof ik ook, moeder,” lacht Joos. „We kunnen haar nu, dacht ik, rustig roepen.”

De mooie zonnedagen laten zich toch nog niet zonder meer voor goed door storm en regen verdringen. Een paar dagen vechten ze samen en is het weer daardoor onberekenbaar. Zo schijnt de zon, en vlak daarop heb je een ontzettende plensbui, waarbij de wind zich ook niet onbetuigd laat en de regen als witte stofwolken over de wegen en door de straten jaagt. Vaak gebeurt dat al terwijl de zon nog schijnt. Maar langzamerhand buit dat wisselvallige weer af. De wind gaat steeds meer liggen. Tussen de regenbuien komen aldoor langere pauzes. En de woensdag wordt een prachtige, stille herfstdag met een absoluut wolkeloze, hemelsblauwe lucht, die enkel naar de horizon toe wat zachter van kleur wordt.

Joos moet naar een klant in de Tesselschadestraat. En met dat ze haar fiets van het trottoir rijdt, denkt ze: Ik ga langs de Rondweg. 't Is wel iets om hier vandaan, maar dan heb ik meteen een mooi tochtje. Met dit weer moest je niet gebonden zijn, moest je zomaar, zonder aan tijd te hoeven denken, de wereld in kunnen trekken. Zonder vaste bestemming ook. Zomaar wat zwerven. En stil blijven staan op plekjes die je mooi vindt, net zolang als je wilt.

Ze glimlacht terwijl ze op de fiets springt. Ze schijnt zwerversbloed in haar aderen te hebben. Van wie?! Het zou toch machtig interessant zijn om een stamboom te hebben, bedenkt ze dan. Om te weten van wie je nu eigenlijk precies afstamt. Er zijn wel mensen die dat laten uitzoeken. Maar dat schijnt een massa geld te kosten. Uiteraard. Zo iets kost ook een massa tijd. Bovendien moeten zulke mensen er vaak hele einden voor reizen. Maar er zijn er ook die het zelf proberen te doen. Die er een hobby van maken. Dat zou zij ook best willen. Nu, wie weet . . .

Ze fietst nu op de Wirdumerdijk, de Beursbrug over, langs de rotonde naar de overweg. Het is nog geen tien uur. Echt druk is het nog niet in de Schrans, maar er staan daar al wel weer heel wat auto's geparkeerd. Nu moet ze opeens aan haar vader denken. Die fietste hier op die ongeluksmorgen net zo argeloos als zij dat nu doet en toen . . . Bijna drie maanden ligt vader daar nu al. Het gaat gelukkig goed. Aan het eind van deze maand mag z'n been uit het rekverband. Dan wordt het natuurlijk opnieuw leren lopen. En masseren niet te vergeten. Dat zal ook nog niet meevallen. Enfin, dan is vader in ieder geval weer een etappe dichterbij het algehele herstel.

Ze treft het. Als ze er aan toe is, springt het stoplicht bij de

Huizumerlaan net op groen. Ze kan doorrijden. De wingerd tegen sommige huizen in de Verlengde Schrans begint al prachtig rood te kleuren. En verschillende bomen vertonen ook al herfsttinten. Vooral de kastanjes beginnen al flink te „roesten”. In de tuinen en tuintjes bloeien de dahlia's in de prachtigste kleuren en soorten. Rijk. Bijna overdadig. En er zijn nog massa's afrikanen. En asters. Ook herfstasters. Beeldig zijn die toch. Thuis staat er een grote bos van op de piano. Van die enkele, lilakleurige. Die vindt zij persoonlijk nog altijd de mooiste. Och, kijk eens, hier bloeien de chrysanten ook al. Wat hebben ze er hier veel. En in wat een verscheidenheid van kleur. Als zij later nog eens een huis krijgt met een tuin, dan wil ze daar ook chrysanten in hebben. En herfstasters. En natuurlijk ook dahlia's. En in het voorjaar sneeuwkllokjes en crocussen. Een heleboel. Later narcissen en hyacinten en tulpen. En tegen het huis een klein-bloemige rose clematis. Die vindt ze zo mooi. Aan de voorkant. En op zij een vuurdoorn. En tegen het hek en ook achter tegen de schutting rozen. Rose en rode. En daartussen in een enkele theeroos. Theerozen zijn eigenlijk haar lievelingsrozen. Hoewel, die diep donkerrode, daar is ze ook altijd weg van. Och, ze zijn allemaal prachtig. En in haar tuin moet op z'n minst één berk staan. Een zilverberk. En een hulstboompje. En natuurlijk een sering en een gouden regen naast elkaar. Die kleuren zo beeldig bij elkaar. En niet te vergeten een kamperfoelie. Tegen een schuurtje bijvoorbeeld. Joos glimlacht stil voor zich heen. Die droomtuin van haar. Wat voor een enorme afmetingen die zal moeten hebben om al haar wensen er in te kunnen vervullen. Maar wie weet, man kann nie wissen ¹⁾. En ze heeft nu in ieder geval de voorpret. O zo. En brengt die dikwijls nog niet meer vreugde en geluk dan de werkelijkheid, de vervulling? Waar las ze dat toch eens? Het meisje zei: „Ik ben zo gelukkig.” En de man, niet haar man, ook niet haar verloofde, enkel zomaar een goede vriend, antwoordde: „Gelukkig. Dan verlang je. Ik hoop voor je dat je verlangen nooit vervuld zal worden. Waarom? Omdat er niets hopelozier is dan vervulling. Niets... dodender.”

Het meisje was dat niet met hem eens. Ze zei: „Als in liefde de vervulling van het verlangen minder is dan het verlangen zelf, dan is de liefde niet groot genoeg. Er is geen teleurstelling in liefde. Het lijkt alleen maar zo, nu en dan. Maar dan zijn het alleen uiterlijke dingen die teleurstellen. Liefde op zichzelf is geluk op zichzelf.”

Hanzi heette dat meisje. Ze weet het opeens weer. Een heel fijn kind was het. Zij geloofde niet dat het verlangen meer is dan de vervulling. Het begeren meer dan het hebben. Die man wel. Die had

¹⁾ Men kan nooit weten.

levenservaring. Hanzi niet. Die was nog zo jong. En zo idealistisch. Zij voelde zich wel erg aan haar verwant toen ze dat boek las. Het was er eentje van Willy Corsari. Dat herinnert ze zich nu ook plotseling weer. Er stonden allemaal van die fijne dingen in dat boek, waarmee ze het zo helemaal eens was. Ze is er nu alweer een massa van vergeten natuurlijk. Maar één er van was, dat weet ze nog heel goed: Iedere keer was Hanzi bijna blij dat de brief nog niet kwam, omdat het wachten er op zo heerlijk was. Dat vond ze zo echt en zo waar. En o ja, dat trof haar ook zo en dat vond ze ook zo tekenend, zo goed aangevoeld: Hanzi merkte niet dat er hier evenveel leed en strijd en lelijkheid waren als overal, omdat het geluk haar blind maakte. Omdat ze van alles om haar heen hield en het daarom vlekkeloos-mooi vond. Omdat ze glimlachte oogste ze glimlachen. Omdat ze een licht had in haar ogen, werd alles rond haar licht.

Zo is het immers precies. Toen zij wist dat ze van Frans hield! . . . Maar dat andere, dat het verlangen meer is dan de vervulling, ze gelooft beslist dat dat tot op zekere hoogte waar is. Ook door ervaring. Ze herinnert zich nog zo goed hoe ze als kind kon verlangen naar een verjaarspartijtje. Naar haar eigen verjaardag. Weken van tevoren dikwijls al. Alles stelde ze er zich van voor. De laatste nacht voor het feest kon ze er eenvoudig niet meer van in slaap komen. Dan moest moeder liedjes voor haar zingen. Vader soms ook. Vader zong altijd hetzelfde: 't Scheepken onder Jezus' hoede, met z'n kruisvlag hoog in top. Ze glimlacht even vertederd. Dat is nog altijd een van vaders lievelingsliederen. Nu, het is ook mooi. Wij hebben 's Vaders Zoon aan boord en veilig strand voor 't oog. Maar als dan eindelijk de zolang verwachte dag er was, viel alles haar steeds weer een beetje tegen. Het was wel mooi, maar toch niet zo als ze verwacht had. Wat er precies aan ontbrak zou ze met geen mogelijkheid onder woorden hebben kunnen brengen. Maar altijd weer voelde ze zich ergens teleurgesteld. Moeder is er wel eens boos om geweest op haar. Als Ineke en zij dan thuis kwamen van zo'n kindervisite, Ineke enthousiast en vol verhalen en verrukt over wat ze gewonnen had met zakjes knippen of een ander spelletje, en zij er een beetje stil bij stond, kon moeder vaak opeens een beetje geprikkeld zeggen: „En hoe vond jij het, Joosje?” Zo heette ze in die tijd nog, Joosje. „Toe, vertel jij nu ook eens wat. Jij staat daar maar te staan en je zegt geen woord.” En als zij dan zei, niet al te geestdriftig: „O, 't was wel leuk,” kon moeder soms plotseling uitvallen: „Wel leuk. Wel. Dat vind ik toch zo'n misselijk woord. „Hoe vind je m'n nieuwe mantel?” „Wel aardig.” „Hoe vind je dat dit hoedje me staat?” „Wel lief.” „Hoe smaakt het?” „Wel goed.” Ja, ja, wel, wel en nog eens wel. Maar er mankeert ondertussen toch maar

wat aan volgens al die wel-zeggers. Anders zouden ze natuurlijk gewoon zeggen: „Aardig”. „Lief”. „Goed”. En noem maar op. En als jij dat partijtje net zo fijn gevonden had als Ineke, dan zou je heus ook niet zo tam zeggen: „O, wel leuk.” Dan zou je jubelen: „’t Was enig.” Net als je zusje. Waarom ben jij nu nooit eens echt blij, net als zij.” Natuurlijk reageerde zij dan met een stugge houding. Of met tranen. Ze kon het toch niet helpen dat alles haar een beetje was tegengevallen. Dat was toch voor haar zelf het ergst. Zij zou ook veel liever gewild hebben dat het precies zo fijn geweest was als zij het zich allemaal had voorgesteld. Vader voelde haar dan wel aan. Die kon haar dan zo vriendelijk over haar bolletje strijken en sussend zeggen: „Och, mamma, onze Joosje is geloof ik alleen maar een beetje moe. En als je moe bent kun je nu eenmaal niet zo genieten als anders.” En daar zat beslist een grote kern van waarheid in. Ze was ook altijd bek-af na zoiets. Hoe dat kon? Enkel van zo’n ene, een beetje slapeloze nacht? Dat gelooft ze niet. Ze was altijd een normaal, goed gezond kind. Misschien kwam het door de te grote spanning, waarin dat intense verlangen, dat zich eigenlijk te fel inleven in alle heerlijkheden die ze verwachtte, haar elke keer op-nieuw bracht. Dat gelooft ze eerder.

Maar of het, wat de liefde betreft, ook zo gaat? Of daarin ook de vervulling niet beantwoordt aan het verlangen? Nee, dat wil ze toch, samen met Hanzi, echt niet geloven. Dat ligt immers op een heel ander vlak. Als het in de liefde zo gaat is de liefde niet groot genoeg, volgens Hanzi. Zij weet dat niet. Wel dat, als je je daarin teleurgesteld voelt, je steeds zult moeten bedenken, dat ook een liefdesverbond per slot gesloten wordt door twee zondige mensenkinderen. En dat dat feit alle mogelijke consequenties met zich kan meebrengen, die tevoren niet zijn te overzien.

Ze fietst intussen al op de Julianalaan bij het Julianapark. Even krijgt ze daar een doorkijkje naar de vijver. Het water is roerloos. Massa’s eenden liggen op de gazons rondom heerlijk te zonnen. Een woerd, z’n prachtig groen, glanzend kopje fier recht op, zwemt precies lijnrecht de vijver over. Joos lacht stil voor zich heen. Keurig doet hij dat. Een voorbeeld voor menigeen die zich in het verkeer heel wat minder nauwkeurig aan de regels, die daar gelden, houdt.

Nu rijdt ze langs de Kurioskerk.

De rode rozen langs de Rondweg bloeien nog. Van dichtbij zie je best dat ze hun mooiste tijd gehad hebben. Maar als je wat verder voor je uitkijkt en natuurlijk doet Joos dat, dan wekken ze nog heel gemakkelijk de illusie, dat ze nog even rijk bloeien als heel deze lange, stralende zomer door.

De weg begint langzaam te stijgen. Joos nadert het viaduct. Ze moet een beetje harder trappen om daar bovenop te komen. Rechts

van haar zijn nu de tennisbanen en de sportvelden. Op het steenrode gravel van één van de tennisbanen zit een groepje meeuwen. Vertrouwen ze dit mooie weer nog niet? Verwachten ze alweer een nieuwe depressie en zijn ze daarom niet met de anderen uit de stad vandaan getrokken? Wie zal het zeggen? In ieder geval steken hun wit-grijze verenpakjes prachtig af tegen het steenrood van het gravel. Om te schilderen, denkt Joos. In de verte lijkt het haantje op de toren van de St. Dominicuskerk van louter goud.

Nu is ze midden op het viaduct. Er dendert net een trein onderlangs. Ze springt opeens van haar fiets. Zonder na te denken, zonder automatisch het stopteken te geven. Ze heeft maar één gedachte: even kijken. Een bromfietser, achter haar, kan nog maar amper genoeg naar links uitwijken om niet bovenop haar te vliegen. Woedend kijkt hij achterom en schreeuwt een paar heel lelijke woorden in haar richting. Vanwege het kabaal dat z'n eigen brommer in vereniging met de passerende trein maakt, verstaat ze ze niet. Maar dat is ook niet nodig. De ogen van de verbolgen mijnheer zijn welsprekend genoeg.

Een beetje beduusd kijkt ze hem na. Het gaat ook allemaal zo vlug. Dan denkt ze, eerlijk: hij heeft groot gelijk. In zijn plaats zou ik ook razend zijn. Hoe kon ik nu toch ook zo dom doen? En dat nog wel op een voorrangsweg. En met een diepe zucht van opluchting: gelukkig dat het nog goed is afgelopen. Verbeeld je, dat... Schuld bewust rijdt ze haar karretje het voetgangerspad op, zet het daar tegen de leuning, kijkt nu goed uit naar beide kanten en steekt, als het verkeer even „luwt”, vlug en lijnrecht over. Intussen verdwijnt de schrik, die ze daareven gekregen heeft, spoorlags en heeft ze alweer een binnenpretje. Net als die mooie eend daarnet, denkt ze. Dan kijkt ze de trein na, zoals hij daar doelbewust en toch schijnbaar als vanzelf, het emplacement afrijdt, over de spoorbrug heen, de landen in.

Heel ver kan ze hier kijken. Tot aan de horizon. Heerlijk is dat toch. O, ze houdt van Friesland. En ze geniet buitensporig van dit eigenlijk toch maar korte tochtje langs de rand van haar eigen stad. Nog even blijft ze daar staan dromen. Maar dan draait ze zich resoluut om. Ze moet haar doel, de Tesselschadestraat, in het oog houden.

Een ogenblik later freewheelt ze van het viaduct af, fietst de Hermesbrug over, de Heliconweg op, langs de Frieslandhal. Dan slaat ze rechtsaf, de lange Tesselschadestraat in. Gelukkig om deze prachtige dag, die ze, na de regen en harde wind die de voorbije dagen brachten, als een extra toegift van de zomer ervaart. Blij met alles waarvan ze dit half uurtje zo intens heeft genoten.

En dan is het plotseling net of grote, pikzwarte schaduwen al deze

vreugde niet alleen bedekken, maar ze ook absoluut wegvagen. Want er lijkt nu in haar hoofd opeens alleen maar meer plaats voor andere gedachten te zijn. Gedachten aan het verdriet, het leed, de pijn, de angst, de zorg en de ellende, die overal ter wereld mensen ongelukkig maken. Veraf en vlakbij, ook in deze eigenste ogenblikken. Op ditzelfde moment liggen de ziekenhuizen immers overal vol. Worden er mensen naar de operatietafels gereden. Worstelen anderen met de dood. Misschien worden er ergens op dit ogenblik wel weer kinderen ontvoerd, net zoals verleden week daar in Frankrijk en zitten hun ouders straks in doodsangst over hun lot. Misschien zijn er mensen in Oost-Berlijn, voor wie de spanning juist nu bijna ondraaglijk wordt, omdat ze het vannacht eindelijk zullen wagen, de lang overwogen en secuur beraamde ontvluchtingspoging over de muur. De in heel de wereld beruchte muur, die nu al zolang scheiding maakt tussen ouders en kinderen, tussen verloofden en noem maar op. Die al aan zoveel mensen bittere tranen heeft gekost. Misschien zet nu, op deze prachtige woensdagmorgen, hier in het eigen land wel een wanhopige vrouw een gaskraan open, omdat ze de ontrouw van haar man niet langer kan verwerken en zo van alle verdriet hoopt af te komen. Misschien kunnen er ergens op een school kinderen hun gedachten niet bij hun lessen houden, omdat het vanmorgen, voordat ze er naar toe gingen, thuis alweer slaande ruzie was tussen hun vader en hun moeder. Omdat ze dat vreeslijke woord scheiden weer hebben horen uitschreeuwen. Als dat 's werkelijk gebeurt. Als vader en moeder echt eens uit elkaar gaan. Wat moeten zij dan? Ze houden toch, als het er op aankomt, van hen allebei. Ze horen toch bij hen allebei. Misschien weet hier ergens in een huis of in een winkel of op een kantoor een meisje wel geen raad meer. Omdat ze in de trouwbeloften van haar vriend heeft geloofd en te ver met hem is gegaan en hij haar, nu ze een kindje van hem verwacht, in de steek heeft gelaten en ze het thuis niet durft te vertellen. Misschien . . . misschien . . . En intussen duurt in Zuid-Vietnam de oorlog voort. En in de Kongo en op Cyprus en op nog zo heel veel andere plekjes van de aardbol de chaos. Hoeveel medemensen, soldaten en burgers, mannen, maar ook vrouwen en kinderen zullen vandaag met hun leven de prijs hiervoor weer moeten betalen? Hoeveel kinderen en ouderen komen er in de hongergebieden op dit uur om? Hoeveel leed wordt er geleden in nog steeds bestaande concentratiekampen? In de werk- en strafkampen in Siberië?

Het leven lijkt voor Joos opeens enkel maar meer een aaneenschakeling van verdriet en pijn en ellende en onrecht. Maar dan komt, al even plotseling, alles in haar daartegen in verzet. Ze wil dit niet. Ze wil niet aan al deze vreeslijke dingen denken. Ze wil weer blij zijn en gelukkig zoals daarnet. Zij kan toch het leed en de

zorg van de hele wereld niet op zich nemen? Dat kan zij immers niet dragen. En vroeger . . . Vroeger was dat er toch ook. Heeft ze er toen altijd aan voorbij geleefd? . . . Toen ze klein was uiteraard. Toen was er alleen maar haar eigen kleine kinderwereldje met z'n eigen kinderverdriet, waarover ze in hun gelukkig gezinnetje, waarin haar leventje zo aan alle kanten beschermd werd, in de regel gemakkelijk getroost kon worden en dat dan weer vergeten werd. Later werd dat natuurlijk anders. Haar wereldje werd groter. Almaar groter. En als ze, bij het opgroeien, hoorde van onrecht, anderen aangedaan, was ze verontwaardigd. En van leed en verdriet, dan vond ze dat heel erg en probeerde ook wel te troosten en te helpen en vooral mee te leven. Oppervlakkig was ze niet. Maar toch was het allemaal anders. Het greep alles niet zo diep in. Zelfs nog niet toen ze naar „Klein Beukenheim” ging. Zijn door haar eigen daar doorleefde grote teleurstelling haar ogen pas goed opengegaan? Ze heeft dit de laatste tijd vaker. Alles is prettig en goed en dan opeens . . . Soms door een radiobERICHT, een andere keer door een krantenartikelje. Die drukken je natuurlijk wel dikwijls met je neus vlak bovenop alle leed en ellende die er in de wereld zijn. Maar dat is per slot niets nieuws. Dat is altijd al zo geweest. Het overvalt haar bovendien dikwijls ook zomaar totaal onverwacht, zonder enige aanwijsbare reden, op een moment waarop ze zich juist heel gelukkig voelt, zoals daarnet. Hoe kan dat nu toch? Wat is dat? Ze weet het niet. Maar één ding weet ze wel: zijzelf is veranderd. Want ze komt nu bijna niet meer los van al die erge dingen.

En dan schieten daar plotseling, als een felle bliksemstraal die de duisternis voor één enkel ogenblik totaal verdrijft, nieuwe gedachten door haar brein. Gebeurt dit alles niet zomaar, als toevallig? Heeft dit allemaal een betekenis, een doel zelfs misschien? Moet zij steeds vaker deze eigenlijk maar benauwde ogenblikken beleven om . . . Gebeurt dit om haar duidelijk te maken dat ze iets aan al deze ellende moet gaan doen? Dat ze niet thuis moet blijven, ook niet terwille van vader? Dat haar taak ergens anders ligt? In de verpleging? Op maatschappelijk terrein? . . .

Joos' ogen lichten bij deze gedachten plotseling op en ze wordt weer rustig ook. Het is of ze een totaal nieuwe visie op het leven en op haar eigen leven heeft gekregen. Haar taak ligt nu nog thuis. Vader helpen is haar eerste plicht op het ogenblik. Dat weet ze zeker. Maar daarna . . . Ze zal niets forceren. Maar er zal een ogenblik komen waarop ze duidelijk zien zal hoe ze verder moet. Welke weg ze moet gaan. Ook dat weet ze opeens heel stellig. God Zelf zal haar die weg wijzen. Duidelijk. Vader Zelf. Er is nu een grote vrede in haar daarnet nog zo onrustig hart. Want ze vertrouwt daarop. Volkomen.

XIII

Het lijkt wel of de beruchte novemberstormen dit jaar decemberstormen zijn geworden. November verloopt vrijwel zonder dat je iets van die bulderende geweldenaars merkt. De befaamde novembermist, die al zoveel verkeersongelukken op z'n geweten heeft, laat geen verstek gaan. En af en toe voorspelt het radioweerbericht ook wel een behoorlijk hoge windkracht, maar van storm kun je toch echt niet spreken.

Begin december wordt dat plotseling anders. De ene storm heeft zich nog niet gelegd of de andere begint alweer op te steken. Ze jagen over de wereld, door steden en dorpen. De meest fiere bomen laten ze buigen. Diep. Andere vellen ze. Ze trekken en rukken aan ramen en deuren, smijten dakpannen bij secties tegelijk naar beneden, brullen rond de huizen, gieren angstaanjagend door de schoorstenen. En alsof dat alles bij elkaar nog niet bar en boos genoeg is, laten ze zich af en toe ook nog vergezellen door regen-, hagel- of onweersbuien, waarmee werkelijk niet te spotten valt. Wie niet per se buiten moet zijn blijft binnen. Het aantal fietsers vermindert zichtbaar. De stadsbussen zitten constant afgeladen vol. De taxi-chauffeurs doen goede zaken. En menig autobezitter, die z'n wagen anders echt niet voor alle mogelijke wisselasjes uit z'n garage rijdt, brengt er nu z'n kinderen mee naar school en laat z'n vrouw per auto winkelen. Per slot valt sinterklaas in het begin van de decembermaand. En of het nu stormt of niet, de inkopen moeten gedaan worden en de surprises en pakjes op tijd klaar zijn. Maar uiteindelijk zijn dat allemaal bijkomstigheden. Wat veel erger is: op zee zijn telkens schepen in nood. Enkele vergaan. De radio en de courant brengen de berichten. Twee doden door storm. Loodsen op het nippertje uit kolken-de zee gered. Watersnood in Wales. Engelse kustvaarder Yewcroft door zware grondzeeën gebeukt. Moedig optreden van de IJmuidense reddingboot „Neeltje Jacoba”. Vier Duitse schepelingen verdronken. In veel gezinnen heersen zorg en angst om hen die, ergens op zee, misschien ook in levensgevaar verkeren. Vaker dan anders worden in vele huizen de knieën gebogen en de handen gevouwen. En ook zomaar, onder het werk door, wordt menig gebed om het behoud van mannen, vaders, kinderen en verloofden opgezonden.

Vader Van Heek heeft geen enkele zeevarende in heel z'n familie-en vriendenkring. Behalve dan, als je die kring heel wijd trekt, kapitein Royer. Maar toch draagt ook hij al deze mensen in deze tijd iedere dag op, als hij in z'n eigen gezin aan tafel voorgaat. Want hij is weer thuis. Half oktober is hij uit het ziekenhuis ontslagen. Een reuze feest is dat geworden. De kamer stond vol bloemen en

fruit. En een bezoek als er die eerste dagen kwam. Moeder Van Heek was in haar element. Haar man weer thuis en veel blijde mensen om zich heen. Allemaal fleur en leven. Heerlijk. Niet dat vader Van Heek meteen maar weer aan 't werk kon gaan. O nee. De masseur bleef geregeld komen en hij moest steeds weer oefenen met lopen, maar hij was er toch weer. Zelfs nu, bijna twee maanden na zijn thuiskomst, is hij nog niet weer helemaal de oude. Maar het wordt toch alle dagen beter. En als je gaat vergelijken tussen toen en nu, dan is er werkelijk een enorm verschil en kunnen ze allemaal, vader voorop uiteraard, alleen maar dankbaar zijn.

Joos is dat natuurlijk ook. Niet alleen omdat ze het heerlijk vindt dat vader weer bij hen is en niet meer daar zo alleen in het ziekenhuis hoeft te liggen. Maar ook omdat vader haar zo langzamerhand alweer een heleboel werk uit handen heeft genomen. Administratief werk vooral. En toch mist ze zo af en toe haar avondbezoekjes bij haar vader in het Diaconessenhuis heel erg. Ze kan daar gewoon naar terug verlangen. Het waren zulke intieme half-uurtjes. Er was dan eigenlijk nooit ander bezoek. En behalve over de zakelijke dingen hebben ze ook over zoveel andere onderwerpen samen gepraat daar. Ze zijn elkaar in die maanden nader gekomen dan ooit. Dat heel vertrouwelijke wil hier thuis maar niet terug komen, lijkt het wel. Waarschijnlijk omdat ze nooit meer samen alleen zijn. Niet echt rustig samen tenminste. Als het 's een heel enkel keertje gebeurt, kan moeder immers elk moment binnen komen stappen. De telefoon kan gaan. En overdag kan bovendien ieder ogenblik iemand van het personeel of een klant hen een van tweeën nodig hebben. En Ineke . . . Hoewel: Ineke is, vooral 's avonds, niet zo heel veel thuis. Ze heeft de almaar kortende dagen intussen volledig aanvaard en geniet nu uitbundig van alle geneugten die de lange avonden met zich meebrengen. Ze dartelt van het ene fuifje naar het andere. Altijd is er wel ergens iets dat gevierd wil worden in haar uitgebreide kennissenkring. En daar tussendoor gaat ze geregeld naar de film en pikt ze zo af en toe zelfs ook nog wel eens een lezing mee, waarvan het onderwerp haar interesseert en dat een beetje populair wetenschappelijk behandeld zal worden. Of een concert dat niet al te veel klassieke nummers op z'n programma heeft staan. Ze vraagt Joos echt wel eens om mee te gaan. Maar die doet dat maar een heel enkele keer. En dan meestal ook nog alleen op aandringen van vader. „Toe, kind, jij moet er ook eens uit. Ik voel me toch zo bezwaard dat je van de vroege morgen tot de late avond eigenlijk altijd maar alleen voor de zaak bezig bent,” kan hij dan echt wat mistroostig zeggen. Ja, dan gaat ze, om vader van dat nare gevoel te bevrijden. Zelf heeft ze er niet zoveel behoefte aan. Ze heeft het nog druk in en voor de zaak, dat is waar. Elke maand is er de Beurs in

Utrecht, waar vader natuurlijk nog niet naar toe kan reizen. Dan is ze samen met Sieuwke naar de grote najaarsbeurs in Amsterdam geweest om bepaalde voorjaarsinkopen te doen. En noem maar op. En als ze dan eens wat tijd voor zichzelf heeft, zit ze wel graag rustig thuis met een mooi boek. Of ze schrijft brieven. Aan Fok Attema, haar vriendin in Penguin. Of aan Bauk Bestebreurtje. Af en toe ook aan mevrouw Royer op „Klein Beukenheim”. Mijnheer Royer maakt op het ogenblik weer een langere reis. En mevrouw behelpt zich nog steeds met Inassen. Wat zal mevrouw zich met dit stormachtige weer een zorgen maken. Er is alweer een nieuwe depressie op komst volgens de courant. In verband hiermede neemt de zuid-westelijke wind in kracht toe en zal aan de kust hard tot stormachtig worden.

Joos zucht er van. Dat belooft weer wat moois. In Harlingen heeft men al bij de dijken gewaakt van de week. En ergens aan het Hollands Diep zijn de vloedplanken zelfs geplaatst. Over de Philippijnen raast weer eens een orkaan met een windkracht van maar liefst driehonderd kilometer per uur. En dat, terwijl er pas geleden ook net een gewoed heeft, die niet alleen een enorme ravage heeft aangericht en een geweldige schade berokkend, maar ook meer dan zeshonderd mensenlevens heeft gekost.

Ze zit in haar eentje aan een laat ontbijt en kijkt en passant de krant even in. Ze is erg verkouden, gister eigenlijk maar op het griepige af. Moeder heeft haar toen met een hete citroen en een aspirine in bed gestopt en haar nu stilletjes laten uitslapen. Eigenlijk erg lief van moeder. Moeder heeft stiekem haar wekkertje, dat haar anders wel wakker ratelt, weggehaald en haar uit zichzelf wakker laten worden. Heerlijk. Ze voelt zich echt al veel beter dan gister. En ook vooral zo lekker uitgerust. Sinds ze terug is van „Klein Beukenheim” heeft ze een eigen kamer. Ze moet om daar te komen wel nog een trap hoger klimmen, maar dat heeft ze er graag voor over. Deze kamer ligt aan de voorzijde, boven de huiskamer en is heerlijk licht en ruim. En wat ze ook zo leuk vindt: die kamer heeft een soort uitbouwte, waar vroeger stellig een enorme bedstee heeft gezeten. Of misschien zelfs wel een bedstee en een kast. Daar kan haar divanbed tenminste royaal staan. En ook de vaste wastafel zit daar. Dat heeft ze nu allemaal weggewerkt achter een vrolijk gordijn. Haar kamer is daardoor nu enkel zitkamer. Ze voelt zich daar, zo alleen boven in het huis, zo heerlijk vrij. Net of ze er beter zichzelf kan zijn dan waar dan ook.

Vader heeft dit bedacht. „Joos is daar op „Klein Beukenheim” nu gewend een eigen kamer te hebben en Ineke hier ook. Als we nu eens . . .” zei hij. Moeder was er meteen voor. Zij mocht kiezen tussen hun oude meisjeskamer, die Ineke nu dan alleen heeft en

deze, twee-hoog. Per slot is zij de oudste. Maar ze hoefde zich nog geen ogenblik te bedenken zelfs. „Ik kies de logeerkamer,” zei ze subiet. Tot niet geringe vreugde van Ineke.

„Je bent een schat, Joosje, omdat je deze keus hebt gemaakt,” vond ze. „Ik zou het vreeslijk vinden om aldoor nog weer een trap op te moeten klauteren, elke keer als ik eens even naar mijn kamer zou willen.”

„Dan zijn jullie dus allebei tevreden,” lachte moeder, al lang blij dat Ineke niet uitgerekend net nu ook de logeerkamer wilde hebben. Want als dat het geval geweest zou zijn!

Joos schenkt zich nog een kopje thee in. Haar ogen dwalen intussen onwillekeurig even door de kamer. Die ziet er alweer echt gezellig uit al is het nog betrekkelijk vroeg op de morgen. Goed negen uur. In de haard spelen blauw-geel en vrolijk de vlammetjes boven de rood-gloeiende kolen. Op de piano staat hulst met heel veel rode bessen in een antiek tinnen kan. En als ieder jaar in de adventstijd hangt er een door moeder en Ineke van dennegroen en rood lint gemaakte kerstklok boven de latafel.

Ja, het is bijna niet te geloven, maar ze hebben alweer twee adventszondagen achter de rug. In heel de stad zijn in een mum van tijd de Sinterklaasetalages verdwenen. En het rood en wit dat nu eenmaal bij de kerstsfeer schijnt te horen, is er samen met kaarsen en lampjes in allerlei kleur voor in de plaats gekomen. Op het station en op verschillende plaatsen in de stad staan kerstbomen, waarin, zodra het maar even begint te schemeren, de lichtjes worden ontstoken. De Lange Pijp is als altijd om deze tijd in een kerstbomenbos veranderd. En de bloemenstalletjes bij de mooie, oude Waag pronken met witte cyclames, rode tulpjes en alle mogelijke alleraardigste kerststukjes. De mensen van het Leger des Heils hebben hun kerstpotten weer geplaatst en houden daarbij trouw de wacht, dankbaar voor elke gave. En altijd vriendelijk. Of het nu pijpestelen regent of mist of stormt of bitter koud is, of het nu morgen is, of middag, of avond. Hoe heel een stad zo snel kan omschakelen van Sinterklaas op het komende Kerstfeest is eigenlijk toch wel heel bijzonder. De hele sfeer is plotseling anders. Och, het heeft niets met het eigenlijke Kerstfeest te maken. Dat weet ze wel. Maar toch zou ze het niet willen missen. Van klein kind af aan heeft ze van het Kerstfeest gehouden. De kerstgeschiedenis, de kerstversjes, al dat blij licht. Ze verlangt er nu ook weer naar. Werkelijk. Maar waarom moet ze dan nu aldoor aan dat laatste couplet van Koos van Doornes „Gebet” denken?

— Doe, Heer, ons toch verschrikt begrijpen
dat Golgotha begint bij Bethlehem:

wien rond Uw stal slechts dromen rijpen,
hij zoekt vergeefs een nieuw Jeruzalem.

Ze heeft toch altijd geweten dat op het Kerstfeest Goede Vrijdag volgde. Maar is de diepe betekenis daarvan eerder eigenlijk nooit goed tot haar doorgedrongen? Zijn ook hiervoor haar ogen nu pas echt opengegaan? Moet een mens dan altijd verdriet hebben om geestelijk te kunnen groeien, te kunnen rijpen?

- De nacht moet over ons diep vallen
voor wij de sterren zien.

Dat heeft Martien Beversluis ergens gezegd. Wat een diepe gedachte zit daar ook in. En hij eindigt dat gedicht met de regels:

- De nacht moet over u diep vallen,
voordat gij God zult zien.

Zou dat laatste altijd opgaan? Dat gelooft ze toch niet. Ook diepe vreugde kan je heel dicht bij God brengen. Toen zij zo juichend blij, zo echt lenteblij was, omdat ze voor het eerst liefhad, Frans, toen! Ja. Maar leed... Leed misschien toch nog dichter.

Joos smeert nog een boterham en bladert dan verder de krant door. Wat staan er, behalve al die nare berichten in verband met de storm, verder ook weer een erge dingen in. Overlijdensberichten. Plotseling... Zeer onverwacht... Een man van 52. Een vrouw van 49, moeder van acht kinderen... Een kind van 7. Door een noodlottig ongeval... En nieuwsberichten. Een grootvader en twee van z'n kleinkinderen plus een buurmeisje zijn omgekomen, toen de auto, waarin ze een tochtje maakten, over de kop sloeg en in brand vloog. Twintig jaar voor gifmoord. Blanke gijzelaars, waaronder vrouwen en kinderen, in de Kongo vermoord. Een jongen pakte tijdens de afwezigheid van z'n ouders de grote vrachtwagen van z'n vader om z'n vriendjes te laten zien dat hij die kon besturen. Toen hij weer achteruit het erf op wilde rijden kwam z'n drie-jarig broertje net om het hoekje van het huis kijken. Hij reed hem dood. Een lustmoord op een jongetje van vijf jaar... Joos huivert. Wat een wereld. En God...

Opeens staat haar vader achter haar. „Goeiemorgen, Joosje,” zegt hij opgewekt. „Voel je je weer een beetje beter, meisje?”

Joos lacht naar hem. „Een heleboel, hoor.” En dan: „Ik heb net de krant even doorgekeken. Er staan weer zoveel verschrikkelijke dingen in, vader.”

Ze noemt er een paar op. Haar vader is bij haar gaan zitten en

luistert stil. „Weet u, vader, ik vind het leven vaak zo . . . , ja, zo verraderlijk. Je staat 's morgens gewoon op, gezond, vol plannen, blij. En dan opeens slaat het toe. Dat, waar je daareven nog alles van verwachtte, waar je nameloos gelukkig om was, wordt je uit je handen geslagen en . . .”

Vader Van Heek kijkt z'n oudste aan. Onderzoekend en bezorgd tegelijkertijd. Joos zegt dit, alsof ze uit eigen ervaring spreekt. Heeft zij, zonder dat hij het wist, zonder dat hij dus ook maar heeft kunnen proberen haar te helpen, te troosten . . . Hij meende dat ze hem volkomen vertrouwde. Was dit zo erg dat ze er zelfs met hem niet over heeft kunnen spreken? Maar misschien vergist hij zich. Joos is een fijne meid. Die kan niet oppervlakkig aan al het leed dat er in de wereld is voorbij leven. Ze zal het moeten en ook willen meedragen. Ze wordt ouder. Ze is niet meer zijn kleine Joosje. Al deze gedachten flitsen in een mum van tijd door vader Van Heeks hoofd.

Maar dat onderzoekende, bezorgde kijken van haar vader ontgaat Joos niet. Heeft ze zich nu toch verraden? Nu, nu het toch eigenlijk voorbij is? Vader mag . . . Ze haast zich haar vaders gedachten van haarzelf af te leiden, door in één run door allerlei andere voorbeelden te noemen. Zomaar lukraak door elkaar. Alles wat haar maar zo gauw te binnen wil schieten. Als vader maar niet meer in dit verband aan haar denkt. „Er verongelukt een kind, er sterft plotseling een moeder, een vader. Iemand krijgt een ongeluk waaraan hij niet sterft, maar dat hem voorgoed invalide maakt, voorgoed uitschakelt uit het normale leven dus. Een ander krijgt te horen dat hij de gevreesde ziekte heeft. Een half jaar nog, hooguit drie-kwart . . . En noem maar op. Het maakt je zo onzeker, zo bang. Je durft eigenlijk niet meer blij te zijn.” En dan, na een korte aarzeling: „En wat ik nog het allermoeilijkst vind dikwijls: geloven dat God toch de Almachtige is, Die alles bestuurt. Soms ben ik er helemaal af, vader. Echt.”

Joos zwijgt opeens, een beetje beschaamd. Wat mag vader nu wel . . .

Maar haar vader knikt al, vol begrip. „Dat zijn we allemaal op onze beurt weleens, Joos,” zegt hij dan ernstig.

Joos kijkt hem verrast aan. „U ook? Ik dacht dat u . . .”

„Nooit twijfelde,” vult haar vader rustig aan.

Joos knikt alleen maar. Haar vader heeft ze altijd gezien als iemand met een rotsvast geloof. Een kinderlijk geloof tegelijkertijd. En nu . . .

„En toch doe ik het af en toe,” vertelt haar vader nu eerlijk. „Niet meer zo vaak als vroeger gelukkig. Weet je, Joos, als de twijfel tegenwoordig soms bij me boven komt, dan denk ik ogen-

blikkelijk aan het volk Israël." En als Joos hem niet-begrijpend aankijkt: „Ik had eens een gesprek met een mede-ouderling. Die zei toen op een gegeven moment: „Vroeger moest je geloven. Nu zie je het. Kijk maar naar Israël." En hij heeft gelijk, Joos. Is het niet een groot wonder dat de Israëli's in Palestina weer een eigen tehuis hebben? En dat ze zich, ondanks alle vijandschap en haat rondom, nog weten te handhaven ook? God alleen kon dat wonder bewerken. Hij vervult ook hiermee een belofte. Het is lang tevoren geprofeteerd. Net zo goed als de komst van de Here Jezus."

Joos knikt. Het wordt alweer een beetje lichter in haar hart. Vader . . . „Maar nu kan ik me ook niet meer zo op het Kerstfeest verheugen als vroeger," begint ze dan toch weer. „Aldoor moet ik denken: Doe Heer, ons toch verschrikt begrijpen, dat Golgotha begint bij Bethlehem."

Haar vaders antwoord komt direct. „Golgotha begint inderdaad bij Bethlehem," zegt hij. „Dat moeten we ook nooit vergeten. Maar we hoeven daar niet verschrikt door te raken. Wij weten immers dat op Golgotha Pasen is gevolgd. En Hemelvaart. En Pinksteren. Gelukkig eindigt de Kerstgeschiedenis niet op Goede Vrijdag." En dan nogeens, heel nadrukkelijk: „Gelukkig niet. Het mag echt Kerstfeest voor ons zijn, Joos. Omdat we na het Paasfeest leven." Er is iets heel blij's in vader Van Heeks ogen terwijl hij dit laatste zegt.

Joos kijkt hem dankbaar aan. Zo is het immers. Dat ze daar zelf niet op gekomen is. „Maar dat andere, vader. Al die vreeslijke dingen die er gebeuren. Dat blijft toch moeilijk," vindt ze dan toch nog weer.

„Dat blijft het," geeft haar vader meteen toe. „Heel moeilijk. Als mens zeg je: als God almachtig is, dan kan Hij dat en dat toch wel verhinderen. Waarom moeten dan, ook juist gelovige mensen, vaak zo'n zware weg gaan? Maar aan de andere kant: ieder die iets weet van wat kruisdragen is, zal zeggen: mijn moeilijkste tijden waren geestelijk mijn beste tijden. Ik heb nog nooit zo dicht bij de Heer geleefd als toen me dat of dat gebeurde. Die kant moeten we vooral niet voorbij zien. Er zijn natuurlijk ook anderen. Die in zulke omstandigheden fel in opstand komen. Die God vloeken. Die hun leed niet willen aanvaarden, die het eenvoudig niet nemen. Die God voorgoed de rug toe keren. Die verpoffen het, plat gezegd, om de les die God hen er mee wil leren zelfs maar in te kijken. Ze gooien trots het hoofd in de nek en alles wat met God en godsdienst te maken heeft over boord. Maar anderen . . ." En na een korte aarzeling: „Ik ken iemand, Joos, een weduwe, die vroeger in mijn sectie woonde. Iemand die een heel moeilijk leven heeft en slag op slag te incasseren krijgt. Van onze kant bekeken dan. En

die toch werkelijk een blijmoedige christin is. Die zei op een keer tegen me en dat vergeet ik nooit weer: „Ik zie het leven als een leerschool. Een leerschool van God met verschillende klassen. En net als op een gewone school wordt de leerstof moeilijker telkens als je in een hogere klas komt. Elke keer als je de les die God je in een bepaalde klas heeft willen leren, goed geleerd hebt, zegt Hij: „Nu mag je in de volgende klas komen, Mijn kind.” Totdat je tenslotte ook de hoogste hebt doorlopen en er af mag. Dan mag je Thuis komen”.

Dan mag je Thuis komen. Joos moet even slikken om haar ontroering meester te worden. Dat iemand die, van menselijk standpunt uit bekeken, zo'n moeilijk leven heeft, datzelfde leven zo kan zien en blijmoedig blijven. Dat is toch ook alleen maar genade.

„Alle verdriet, teleurstelling, tegenslag en noem maar op, wil God gebruiken om ons pasklaar te maken voor Zijn gebouw, dat in eeuwigheid naar Zijn gemaakt bestek zal rijzen, kind,” zegt haar vader dan nog.

En nu kan Joos alleen maar knikken. In gedachten zit ze opeens weer in de kerk, hier thuis. Op die zondag toen ze met Frans had mogen meerijden. En het is of ze de dominee weer hoort zeggen: „En dan kruist God Zijn handen. Hij doorkruist met Zijn handen onze plannen. Maar Hij wil ons juist zegenen met Zijn gekruiste handen, opdat Zijn gemaakt bestek ook voor ons in eeuwigheid zal rijzen.”

Haar vader gaat intussen verder: „En dan is er ook nog altijd dit gebod, Joos, dat we moeten worden als de kinderen. De kleine kinderen wel te verstaan. Die vragen niet zo gauw: waarom? En als hun vader hen straft, dan zijn ze misschien weleens even heel boos op hem, maar ze blijven van hem houden. En vooral: ze blijven hem vertrouwen. Ook als hij dingen van hen vraagt, die ze eigenlijk niet begrijpen en maar bar vervelend vinden. Hun vader wil dat immers. Dan zal het dus wel moeten en niet anders kunnen. En dan zal het ook wel ergens goed voor zijn. Anders zou vader het toch zeker niet vragen. Want hun vader houdt van hen. Dat staat onomstotelijk voor hen vast. Kijk, en zo moeten wij nu ook leven. Ondanks alles blijven vertrouwen. Omdat Vader het doet.”

Joos luistert maar. Met heel haar wezen. De rust en de blijdschap en ook de geloofs zekerheid komen langzaam maar zeker terug in haar hart. En heel dankbaar denkt ze daar, bijna verwonderd, tussen door: Dat het nu toch opeens weer even fijn tussen vader en mij is als toen in het ziekenhuis. Zo helemaal onverwacht. Op dit vreemde uur, zo vroeg nog op de morgen. Maar echt op het juiste ogenblik. Net nu ik het zo bitter nodig heb. En dan zegt ze, omdat ook dat haar zo zwaar weegt en ze het daar ook dikwijls moeilijk

mee heeft en het weleens een hele poos kan duren eer ze gelegenheid krijgt om 's weer zo heerlijk vertrouwelijk met vader te spreken: „Maar de satan, vader. Die heeft toch ook nog steeds een ontzettend grote macht.”

Haar vader voelt wat ze daarmee bedoelt. „Dat heeft hij ook, Joos,” zegt hij. „De Here laat hem veel toe. Denk maar aan Job.” En dan vlug, omdat hij gerucht op de gang hoort: „Maar hij is overwonnen. Houd dat vast, meiske.”

Tegen half elf komt mevrouw Postma, een vriendin van moeder, oplopen. „Dat is gezellig,” vindt mevrouw Van Heek hartelijk. „We zouden net gaan koffiedrinken.”

Mevrouw Postma lacht olijk. „Eerlijk gezegd hoopte ik dat al, zie je.” En dan: „Hu, wat een weer telkens, hè? Al die storm en regen.”

„Nou,” beaamt moeder Van Heek. „'t Is nergens beter dan thuis bij de warme kachel. Doe maar gauw je jas uit.”

Het wordt een gezellig uurtje. Vader en Ineke zijn ook van de partij. Joos schenkt koffie. En dan, opeens, hoort ze mevrouw Postma zeggen: „Zeg Fine, herinner jij je nog dat zwarte meisje, dat vroeger wel tien jaar lang bij ons thuis is geweest voor dag en nacht? Wiep Zijlstra?”

Als kinderen hebben mevrouw Postma en moeder altijd naast elkaar gewoond. „Natuurlijk,” zegt mevrouw Van Heek direct. „Pikzwart haar had ze. En heel donkerbruine ogen. Bijna zwart. Ze was altijd reusachtig aardig voor ons. Als we iets uitgehaald hadden dat onze moeders niet mochten weten en zij merkte het, dan zou ze ons nooit verraden. En één keer, toen ik zo'n bende van die gemeenlange strafregels moest schrijven, vijfhonderd meen ik — meester Dijkkamp gaf je die om 't minste of geringste, weet je nog? En als je ze niet prompt op tijd inleverde, verdubbelde hij ze, de akeligerd — heeft zij er beslist wel honderd voor me geschreven. Dat vergeet ik nooit weer. We zaten samen op jouw kamertje, want bij mij thuis mochten ze het beslist niet weten. Ik moet me gedragen als een leergierig pupil en niet als een zottin.”

Ineke heeft met glinsterende ogen zitten luisteren. Enig, die verhalen van vroeger. En moeder, die strafregels moest schrijven. Nu schatert ze het opeens uit. „Ik moet me gedragen als een leergierig pupil en niet als een zottin. Nee, moeder, om je te begieren.”

Moeder lacht naar haar. „Ja, dat zeg jij nu wel, maar dat zei ik toen niet. Echt niet. Maar die zin was het. Ik weet het nog precies. En wij maar pennen. Jij net zo goed als ik, Richt. We hiëlpn elkaar met die dingen altijd. En toen kwam Wiep met thee. Wij keken amper op, raceten maar door. Ik moet . . . Ik moet . . . „Stakkerds,” zei ze

meewarig, „hebben jullie het zo druk?” Jij lichtte haar, al pennend, in. Dat kon. Zij zou het toch aan niemand over vertellen. En hoe reageerde ze? „Als jullie een pen voor me hebben zal ik er ook wel een stelletje schrijven,” zei ze prompt. En pedagogisch was het natuurlijk achteraf beschouwd niet, maar wel heel troostvol voor ons, arme zwoegsters, maar ze liet er op volgen: „Ik vind het een oerdomme straf. Enkel goed om je hand van schrijven te verknoeien. Laten ze jullie sommen of taallesjes laten maken als jullie straf verdiend hebben. Daar leren jullie tenminste nog wat van.” Nee, dat vergeet ik nooit weer. Een schat was het. Natuurlijk ken ik haar nog.”

Mevrouw Postma knikt. „Ja, het was een reuze schat. M'n moeder huilde toen ze weg ging. Dat vergeet ik nooit weer. Och, ze hoorde er helemaal bij in ons gezin. Als je ook tien jaar lang alle lief en leed met elkaar gedeeld hebt. Maar ze ging trouwen. Ze had dus wel een geldige reden. En zo jong was ze toen al niet meer. Achtentwintig, meen ik. Ik was toen achttien. Een jaar later kreeg ze een zoontje. Maar ze moesten háár naar een inrichting brengen. Ze was . . . , ja eerlijk, het is een afschuwelijk woord, maar ze was stapelgek.”

Joos heeft intussen iedereen van koffie voorzien en zit nu ook in de kring rond de haard. Willy, denkt ze onthutst. Haar hart slaat een keer over. Maar dan luistert ze weer. Met gespitste oren nu. Waar loopt dit verhaal op uit?

„Gelukkig was ze betrekkelijk gauw weer beter,” vertelt mevrouw Postma onderwijl al verder. „Maar drie jaar later volgde er een dochtertje. En het ging precies eender. Dat dacht iedereen tenminste. Wiep werd weer weggebracht. Erg akelig natuurlijk. En een geweldige domper op de vreugde om het nieuwe kindje, maar in paniek, zoals dat bij de geboorte van die kleine jongen min of meer gebeurd was, raakten ze eigenlijk niet. De vorige keer was ze immers ook al gauw weer beter geworden. Dat zou nu ook wel weer gebeuren. Maar het gebeurde niet. Het duurde maar en het duurde maar. En na verloop van tijd werd haar man bij de geneesheer-directeur geroepen. Menselijk gesproken was ze ongeneeslijk.”

Willy-Frans, denkt Joos weer. Ze kan niets zeggen. Maar ze luistert als gehypnotiseerd.

„Wat verschrikkelijk,” zegt haar moeder intussen met ogen vol medelijden. En verbaasd: „Dat je me daar nooit eerder iets van verteld hebt, Richt.”

„Och, we hebben elkaar toen in jaren immers niet gezien. Ik ging al gauw naar Amsterdam. En, och ja . . . Maar nu is ze laatst bij me geweest.”

„Genezen?” Joos heeft het al gevraagd eer ze het beseft. Maar ze moèt het weten. Willy . . .

Gealarmeerd door de felheid waarmee ze deze vraag heeft gesteld, kijken ze haar allemaal een beetje verwonderd aan. Haar gezicht, één en al gespannenheid, wordt vuurrood onder al die verbaasde blikken. Maar ze kan het hun onmogelijk vertellen. Ze kan geen verklaring geven van haar gretige belangstelling. „Nu ja, ik vind dit zoets ergs,” zegt ze dan naar waarheid en op een toon, als moet ze zich verontschuldigen. „En omdat ze nu bij u thuis kwam, dacht ik . . .”

Moeder knikt haar hartelijk toe. Joos blijft dezelfde. Zich helemaal inleven in het verdriet van een ander en dan . . .

„Ja, genezen,” zegt mevrouw Postma nu. De aandacht is van Joos afgeleid.

„Gelukkig,” zucht moeder opgelucht.

„Ja,” beaamt mevrouw Postma een tikkeltje aarzelend. En dan: „En toch is nu ook alles even triest. Haar man heeft zich prompt van haar laten scheiden.”

„Nee,” zegt moeder Van Heek als in afweer.

„Ja,” zegt mevrouw Postma hard. „Die vent! . . .” En dan, wat gematigder: „Ik weet wel dat het voor die man ook ontzettend moeilijk is geweest. Hij was betrekkelijk jong en gezond. En om dan getrouwd te zijn en toch geen vrouw te hebben?! Jaar in, jaar uit. Met het bijna zekere vooruitzicht dat dit je hele leven lang zo blijven zal, tenzij je vrouw sterft. Iemand die dat niet zelf heeft meegemaakt kan, geloof ik, nog zelfs geen duizendste begrijpen van wat dat betekent. In het begin zocht hij haar trouw op. Maar ze deed bijna altijd lelijk tegen hem. Dat schijnen dergelijke patiënten vaak te doen: het lelijkst tegen degenen van wie ze het meest hebben gehouden. De kinderen waren door haar familie meegenomen. Die waren nog zo klein. Hij ging terug naar z'n ouders. Maar dat was op den duur ook geen leven. Dat jochie vervreemde helemaal van hem. En het meisje kende hem amper. Toen heeft hij een huishoudster genomen. Jammer genoeg iemand van z'n eigen leeftijd. Een vriendin van Wiep. Heel begrijpelijk overigens, maar niet wijs. Als hij beter had nagedacht . . . Hij had, dacht ik, beter een ouder iemand kunnen nemen. Voor zichzelf tenminste. Wieps vriendin was een aardige jonge vrouw. Zo werd de verleiding wel heel groot. Wieps familie beweert dat ze al die jaren al als man en vrouw geleefd hebben, al konden ze dat dan niet voor de wet zijn. Van een krankzinnige schijn je niet te kunnen scheiden. Toen tenminste niet. Hoe of dat tegenwoordig is weet ik niet. Of dat als gehuwden leven waar is laat ik in het midden. Dat kan per slot niemand zeker weten als ze het niet zelf verteld hebben. Maar een feit is, dat hij Wiep eerst hoe langer hoe minder opzoekt. En dat hij z'n bezoeken tenslotte helemaal staakte. Zodra ze beter was — soms schijnen die zogenaamd ongeneeslijk krankzinnige vrouwen toch te genezen, in de overgangsjaren. Als ze op deze manier in een

gesticht terecht gekomen zijn tenminste —, zodra ze beter was heeft hij zich van haar laten scheiden en is met die vriendin getrouwd.”

„Wat gemeen,” vindt Ineke verontwaardigd.

Maar mevrouw Postma zegt: „Dat was mijn eerste reactie ook. Maar drie en twintig jaar is een heel lange tijd, Ineke. Laten we maar niet oordelen. Het is niet gezegd dat wij het er in zijn omstandigheden beter zouden hebben afgebracht, meisje. Maar heel tragisch en heel triest blijft het. Ze heeft een oudere zus, die weduwe is en geen kinderen heeft. Met haar woont ze nu samen. Och, ze hebben het heus best gezellig met elkaar, hoor. Je moet niet vergeten dat zij ook helemaal aan hem ontwend was. Maar het blijft ontzettend triest.”

Vader Van Heek is allang weer naar de winkel gegaan.

„En die kinderen, komen die nu wel bij haar?” vraagt moeder dan.

„Jawel. Maar . . .” begint mevrouw Postma dan weer.

Joos hoort niet wat ze verder zegt. Willy, Frans. Frans, Willy, hamert het maar aan één stuk door in haar hoofd. Het zou hun geschiedenis kunnen zijn. Maar die geschiedenis mag nooit zo eindigen als deze. En zeker niet door haar toedoen. Als Willy ook nog eens beter mag worden, net als deze Wiep, al is het dan ook pas na jaren, dan moet Frans haar eerlijk in de ogen kunnen kijken. En zij ook. Toen ze daarginds in Twente bij die oude watermolen zat, heeft ze hem al losgelaten. Maar zo af en toe . . . Nu scheurt ze ook het laatste vezeltje van haar liefde voor hem, dat hem desondanks nog steeds vasthield, bewust kapot. En dat doet toch weer pijn. Maar van nu af aan wil ze alleen aan hem denken als aan een goede vriend. En heel nadrukkelijk herhaalt ze dat in gedachten nog eens: alleen maar als aan een goede vriend.

XIV

De volgende morgen is er post voor Joos. Een brief van de Bestebreurtjes. „Eindelijk,” zegt ze, als vader hem haar geeft. Ze zit al wel een dag of tien naar bericht van hen uit te kijken. Het kindje dat Bauk verwacht is zeker al elf dagen over tijd nu. En Bauk is al deze negen maanden van haar zwangerschap eigenlijk niet in orde geweest. Ze maakt zich echt zorgen over haar. Ze gunt zich geen tijd om de enveloppe netjes open te snijden. Staande bij de tafel — ze waren net bezig de ontbijtboel weg te ruimen — ritst ze hem met haar vinger kapot.

Haar vader, altijd heel netjes op z'n post, schudt misprijzend z'n hoofd en zegt, terwijl hij alweer naar de deur loopt: „Kind, kind, wat slordig.”

Maar Joos hoort dat niet eens. Nerveus haalt ze de brief te voorschijn, kijkt dan heel verbaasd naar het kaartje dat er uit rolt. Een geboortekaartje? Is het kindje er dan toch al? . . . Maar dan vliegen haar ogen al langs de tekst. Met innige dank aan de Schepper en grote vreugde berichten wij u de voorspoedige geboorte van ons dochtertje Anne Josina Fransisca.

Dus toch. En alles is goed gegaan. Anders zouden ze niet zo'n kaartje sturen. Wat heerlijk. Ze geeft het kaartje meteen aan haar moeder. „Mam, het kindje van Bauk is er al. Wat fijn, hè?”

„Nou!” zegt haar moeder hartgrondig. En vol belangstelling volgen nu haar ogen de tekst. Ineke leest over haar moeders schouder mee. „Ze heet ook Josina,” ontdekt ze dan. „Net als jij, Joos. Wat leuk.”

„Ja, hè?” lacht Joos. En dan: „Bauk heeft alleen maar een broer. Het zal wel naar een van Stevens zusters zijn.”

„Of naar jòu,” bedenkt Ineke plezierig. En enthousiast: „Dat zou enig zijn, Joos. Jij een petekindje. Stel je voor.”

Maar Joos gooit dat idee meteen ver weg. Verbeeld je. Nee, dat is natuurlijk onzin. Dan pakt ze de brief. Bauk heeft 'm zelf geschreven. Dat is ook vlug. Ze kijkt naar de geboortedatum. En vandaag is het . . . Dan was de kleine Anne dus nog maar drie dagen toen ze deze brief schreef. Waarom . . . Maar dan begint ze te lezen. En al lezend kruipt er langzaam een warm rood naar haar wangen. Want Bauk schrijft: Ze is naar vader genoemd. Vader zou ook vernoemd zijn als we een zoon hadden gekregen. Maar omdat Anne net zo goed een meisjes- als een jongensnaam is, kon dat nu evengoed. Dat vonden we uiteraard erg fijn. De tweede naam is . . . naar Joos van Heck. Ja, Joos, echt. Ben je er een klein beetje blij mee? Dat hoop ik zo. Ik heb van de winter zoveel aan je gehad. Vooral nadat onze kleine Anne haar komst had aangekondigd en ik me zo moe en akelig en vooral ook down voelde. Ik kan je nooit genoeg dankbaar zijn voor wat jij toen allemaal voor me gedaan hebt. Door ons dochtertje nu ook jouw naam te geven, willen we zo graag die dankbaarheid tonen, zie je.

Joos' ogen staan opeens vol tranen. Haar moeder ziet het en geschrokken vraagt ze: „Is er iets niet goed?”

Maar Joos schudt haar hoofd. Ze slikt een keer of wat en zegt dan, toch nog met een vreemd-schorre stem: „Josina, dat is wel naar mij.”

„Nou, maar dat is toch geweldig,” vindt haar moeder. „Malle meid, moet je daar nu om huilen?”

Ineke vliegt haar spontaan om de hals en zoent haar dat het klapft, op allebei haar wangen. „Enig is het, Joosje. Enig. Welgefeliciteerd, hoor, tante Joos.”

Nu lacht Joos. „Ik vind het natuurlijk ook geweldig, maar het overviel me zo. Ik had er geen moment aan gedacht. Nog niet eens toen jij dat zopas zei, Ineke. En . . .” Ze zwijgt abrupt. Ze kan hun niet vertellen dat het ook vooral is, om dat wat Bauk er bij schrijft. Ik heb van de winter zoveel aan je gehad. Ze voelt zich daarom vooral zo gelukkig. Zij heeft veel aan Bauk gehad. Ontzettend veel. Maar omgekeerd Bauk dus ook aan haar. En dat . . .

„Lees verder, tante Joos,” commandeert Ineke intussen. „En vertel ons alles. Of lees het ons voor. Dat kan ook. Maar wij branden van nieuwsgierigheid naar nadere bijzonderheden, niet, mammoetsjka?”

„Natuurlijk,” lacht haar moeder. En schertsend: „Alleen: je had wel kunnen zeggen van belangstelling, vind ik. Dat klinkt wat aardiger.”

„Je hebt gelijk, Fine van Heek geboren Jaarsma,” geeft Ineke royaal toe. Maar als ze ziet dat haar moeder doorgaat met afruimen: „Hè, toe, mam. Doe nou niet zo vreeslijk ongezellig. Ga er nu toch nog 's eventjes rustig bij zitten.” En terwijl ze haar moeder zonder complimenten in een diepe crapaud duwt: „Hier knusjes bij de haard met je rug naar de tafel. Zo kun je wat gemakkelijker denken dat alles al in orde is. Een enkel keertje mag je toch ook weleens een beetje aan struisvogelpolitiek doen. Bovendien” — en nu kijkt ze heel ondeugend: „ik wed dat Joos ons zo meteen tracteert op: vrij van tafel afruimen en de ontbijtboel afwassen. Echt. Dan zouden wij toch zeker wel mal zijn als we er nu mee doorgingen.” En als is haar veronderstelling al een vaststaand feit: „Boffen wij even, mamsje? Maar zeg nou zelf: bij zulk mooi nieuws hoort een tractatie, waar of niet? En bij zo eentje als ik nu verwacht kan ze haar portemonnee nog gesloten houden ook. M'n liefje, wat wil ze nog meer.”

Haar moeder schudt haar hoofd. „Onverbeterlijke rakker,” zegt ze dan. Maar haar ogen lachen er bij en ze blijft zitten ook.

Joos hoort het allemaal. Maar ze ergert zich niet, zoals anders zo dikwijls, aan de handigheid, waarmee Ineke dit werkje, zoals alle mogelijke werkjes waaraan ze een hekel heeft, weer van zich probeert af te schuiven. En aan het gemak, waarmee moeder dat maar weer accepteert. Aan de dommigheid ook — of is het geen dommigheid en doet moeder alleen maar alsof — waarmee moeder telkens opnieuw in deze valletjes loopt. Daarvoor is ze veel te gelukkig met deze brief. Maakt geluk een mens milder? Vast en zeker. Ze lacht en zegt: „Wie weet wat ik doe. Maar ik vertel zo verder. Eerst even de brief helemaal lezen.” En terwijl ze ook een stoel bij de

haard schuift: „Wacht, ik kom alvast bij jullie zitten.” Vlak daarop is ze alweer verdiept.

— Je hoeft niet bang te zijn dat we terwille van jou familieleden passeren, hoor, Joos. Ik ken je. Dat zou je niet prettig vinden, omdat je bang zou zijn dat wij daardoor lelijke gezichten te zien zouden krijgen. Maar die kans is er niet. Steven heeft dan wel meer broers dan ik, maar zusters hebben we geen van tweeën. Onze moeders zijn beide al vernoemd. We waren dus helemaal vrij. En nu wil je natuurlijk ook nog graag weten naar wie ons kindje Fransisca heet. Ik denk trouwens dat je het al wel geraden hebt. Dat je het in ieder geval wel vermoedt. Het is naar Frans van Popta, mijn trouwe steun en toeverlaat. Hij heeft zo'n moeilijk leven, Joos. Hopelijk betekent dit voor hem ook een snippertje geluk.

Joos is blij dat haar moeder en Ineke samen druk aan 't praten zijn geraakt. Want ze moet alweer vechten tegen haar tranen. Bah, wat is zij toch voor een huilerige oude juffrouw vanmorgen. Maar dat dit nieuwe kindje van Bauk en Steven nu de namen van Frans en van haar zal dragen. Het is natuurlijk onzinnig, maar dat maakt haar zomaar onberedeneerd blij.

— Ik had er Fransje van willen maken, schrijft Bauk verder. Dat vind ik zo'n aardige naam. En het is voor mijn gevoel ook meer de vrouwelijke vorm van Frans. Maar Steven beweerde dat dat onzin is. En dat de naam Frans ook helemaal in Fransisca zit. En dat het beter loopt: Josina Fransisca dan Josina Fransje. En eigenlijk geloof ik dat hij gelijk heeft.

Ik ook, denkt Joos. Deze keer ben ik het eens met Steven eens. Het loopt werkelijk beter.

— Ja, en daar lig ik je nu zelf al te schrijven, terwijl Anne in haar wiegje hier vlak bij me staat. Zo af en toe hoor ik haar geluidjes maken. Het klinkt me als de prachtigste muziek in m'n oren. Wil je wel geloven, Joos, dat ik m'n geluk bijna niet op kan? Ik voel me zo onzegbaar rijk. Maar beschaamd tegelijk. Want Joos, jij mag het wel weten, maar ik was niet blij toen Anne zich meldde. Niet om het kindje zelf, hoor. Eerlijk niet. Ik heb het altijd jammer gevonden dat Arjen en ik maar samen waren. Ik vind een groot gezin prachtig. Maar ik voelde me toen meteen al zo ellendig en zo door en door moe. En dan met die andere drie kleintjes er bij. Ik dacht maar al dat het niet goed zou komen. Dat ik het niet overleven zou deze keer. En hoe moest het dan met Rixt en Janneke en Marius? Ik maakte me zoveel zorgen en zag alles door zo'n donkere bril. Jij zegt natuurlijk, daar ken ik je wel voor, Joos: „Maar dat is toch allemaal heel menselijk en begrijpelijk.” En dat is het ook wel. Maar het is ook gebrek aan geloof, aan vertrouwen. En nu ben ik zo beschaamd gemaakt, Joos. Anne is zo voorspoedig

ter wereld gekomen. Voorspoediger dan ook maar een van de anderen. En ik ben zo goed. Anne kwam 's morgens tegen negenen. En 's avonds ben ik meteen al even uit m'n bed geweest. Dat doen ze tegenwoordig als het kan. Om trombose te voorkomen. Net als na een operatie. En het kon. En vanmiddag mocht ik aan tafel eten. Is het niet fantastisch? Ik heb ook een reuze aardige kraamverpleegster getroffen, hoor. „Over een dag of vier gaat u al een eindje wandelen, mevrouw,” zei ze daarnet. „Dat zult u zien.” Een grapjas is ze ook. Zopas zei ik: „Dat dat nu allemaal zo kan. Vroeger moesten kraamvrouwen toch per se negen dagen in bed liggen. En dan hadden ze in ieder geval drie weken de zuster.” En weet je wat ze toen antwoordde? „Och wat, die vrouwen hebben er allemaal veel te veel tijd voor genomen.” En heel olijk er achteraan: „Maar laten ze dat niet horen, mevrouw, want dan zou er nogeens wat zwaaien.”

Er komt een lach in Joos' ogen. En ze leest maar door. Ze geniet. 't Is net of ze gezellig aan Bauks bed zit en naar haar luistert.

— Misschien maak jij je, serieus als je bent, alweer zorgen dat ik nu al zo'n lang epistel pen. Maar wees gerust: ik doe het in *étappes*. Telkens een stukje. Zo is het een prettige afleiding en ontspanning voor me. Heit en mem hoefde ik niet te schrijven. Die zijn hier meteen maandag al even wezen kijken. Arjen is natuurlijk al thuis met kerstvakantie. Die kon hen mooi rijden. Steven heeft z'n eigen ouders geschreven. Daarom krijg jij dus de eerste brief die ik na Annes geboorte schrijf. En het geboortebericht wat aan de late kant. Maar ik wilde niet dat je het kaartje zonder uitleg zou krijgen, begrijp je. Vandaar. En nu nog wat. Als alles zo goed blijft gaan als tot nu toe, dan wordt Anne op de laatste zondag van dit jaar, tussen Kerst en Oud en Nieuw dus, gedoopt. Ik begrijp dat dit voor jou een lastige tijd is, maar we zouden — Steven ook, hoor! — het toch zo heel erg fijn vinden als jij Anne de kerk in zou willen dragen.

Dat ze haàr dit vragen. Ze moet haastig met de rug van haar hand over haar ogen vegen. Hè, vervelend toch dat de tranen vanmorgen zo hoog bij haar zitten. Maar dit is . . . Er bloeit een steeds groter wordende vreugde in haar open. Ze voelt zich zo onzegbaar rijk met dit alles. Net . . . , ja, net of dit kleine mensje ook een heel klein beetje van haar is. Zonder dat ze haar gezien heeft houdt ze al van haar.

— Je kunt met heit en mem en Arjen meerijden. Dat heb ik maandag meteen gevraagd. Ze komen je dan wel ophalen. En zo gek vroeg hoeven jullie niet eens weg. Ze dopen hier altijd in de middagdienst.

O, maar ze doet het. Natuurlijk doet ze het. En 't is reuze ge-

zellig dat ze met Bauks familie kan meerijden. Zulke aardige mensen zijn dat. Van de zomer, toen Bauk en Steven met hun kindertjes bij Bauks ouders in de Zuid-Westhoek logeerden, is ze een dag bij hen geweest. Het ging toen eigenlijk erg moeilijk met het oog op de zaak. 't Was net in de uitverkooptijd. Maar vader stond er op dat ze het toch deed, toen hij er van hoorde. Hij dacht dat het haar goed zou doen als ze er 's even uit ging. Nu, ze had er uiteraard ook reuze veel zin in. Maar ja. Naderhand was ze helemaal blij dat ze gegaan was. Want het werd zo'n heerlijke dag. Om te beginnen was het al zo fijn om Bauk weer te zien en te spreken. En de kinderen. Steven, dat kon haar zoveel niet schelen. Of eerlijk gezegd: helemaal niets. En alles werkte ook zo mee. Het was prachtig-mooi weer. Daardoor zag de boerderij van Bauks ouders, een kop-, hals-, rompmodel er extra vriendelijk uit, zoals hij daar lag met z'n rode dak tussen al die oude, hoge bomen, die toen natuurlijk volop in het blad zaten. Een klein eindje buiten het dorp waar de ouders van Frans wonen, staat hij. Bauk haalde haar daar zelf van de bus. Ze zijn nog even iets in de bakkerswinkel van de familie Van Popta wezen kopen en hebben toen ook Agnietje en Tineke gezien. Die logeerden daar 's weer een poosje. Agnietje herkende haar direct. „Tante Joos,” zei ze. Dat vond ze toch fijn. En Tineke kraaide het haar natuurlijk dadelijk na. Schatjes vindt ze het, allebei. Bauks ouders waren meteen heel hartelijk tegen haar. Vooral haar moeder. En Steven was er helemaal niet. Die was net voor een dag of wat naar z'n eigen familie gereisd. Nu, dat vond ze wel best. Als die de hele tijd om hen heen had gedraaid. Nee. Ze konden zo veel vrijer praten. Bauks broer was wel thuis. Joos heeft opeens even een binnenpretje nu ze daaraan terug denkt. Ze wist toen nog niet hoe hij heette. Zo vaak had Bauk het niet over hem. En als ze eens over hem praatte zei ze altijd: „M'n broer.” Wel wist ze dat hij in Wageningen studeerde. Akker- en weidebouw. Maar zo tegen koffietijd kwam Bauks vader in huis met een jongeman in een blauwe overall. Bauk stelde hem aan haar voor. Vader. En Arjen. Zonder verder commentaar. Zij dacht niet anders dan dat Arjen de knecht was. Een bescheiden, wat stugge knecht. Hij zei eigenlijk niets. Maar 's middags, toen ze zouden gaan eten, verscheen diezelfde Arjen in een keurig pak aan tafel. En hij was toen ook spraakzamer. En al gauw begreep ze dat ze zich vergist had. 's Middags zijn ze met hem op het Tjeukemeer wezen zeilen. Toen kwam hij pas goed los. En zeilen als hij kan. Geweldig. Ze heeft hem toen ook van haar vergissing verteld. En gedrieën hebben ze daar toen hartelijk om gelachen. „Dat ik je ook nooit verteld heb dat die knaap Arjen heet,” zei Bauk later. „Maar hij helpt heit heel vaak in de vakanties, hè, Arjen?” „Natuurlijk,” zei hij toen meteen. En aan de toon waarop hij dat deed, hoorde ze, dat hij

dat de meest vanzelfsprekende zaak ter wereld vond. Een alleraardigste jongen vindt ze hem.

Ze heeft Bauks brief nog steeds in haar handen en zit er gewoon een beetje boven te dromen. Totdat Ineke haar opschrikt met een ongeduldig: „Heb je die brief nu nogal niet uit, Joos?”

Dan begint ze ogenblikkelijk te vertellen. Alles wat ze kwijt wil. Dat andere . . . , dat sluit ze weg in haar hart. Dat is alleen voor haar.

Maar moeder en Ineke merken dat niet. Ze zijn allebei één en al oor. „Je moet maar gauw een mooi cadeautje sturen, Joos,” vindt moeder, zodra Joos is uitverteld.

„Ja,” beaamt Ineke. En enthousiast: „Een geboortetegel, Joos. Dat is leuk. Die kun je hier bij de pottenbakker, daar in dat witte huisje bij de Oldehove, laten bakken. Niet eens zo duur. En ze zijn enig. Akkie heeft het laatst ook laten doen. Voor haar eerste nichtje. Ik was er gewoon weg van. Je kunt uit verschillende modellen kiezen. Zij had er eentje uitgezocht die min of meer ovaal van vorm was. Snoezig. Boven stonden er bloemen op in allerlei mooie kleuren. Dan een klok, een mooie, Friese staatklok, die precies de tijd van de geboorte aanwees. Een wiegje. Het geboortegewicht. De lengte geloof ik ook nog. En dan de naam voluit en de geboorteplaats plus de geboortedatum en het geboortjaar natuurlijk. Ze waren er bij haar broer zo blij mee.”

„Dat geloof ik,” zegt Joos al even geestdriftig. „Ik vind het een reuze-leuk idee. Ik geloof dat ik dat doe. Maar ik wil evengoed ook nog zelf iets voor Anne maken,” laat ze er op volgen.

„Hè, ja,” zegt haar moeder, „dat moet je doen. Iets eigen gemaakt blijft toch eigenlijk altijd nog het mooiste cadeau, dat je bij de geboorte van zo'n kindje kunt geven. En we hebben zulke mooie wol en zulke aardige modelletjes in de winkel.” En spontaan belooft ze: „Dan maak ik ook iets. Iets dat er bij past. Als jij bijvoorbeeld een manteltje met mutsje neemt, brei ik er een slobbroek bij.”

Joos moet haar moeder opeens een kus geven. „Lieverd,” zegt ze.

Moeder Van Heek is daar even beduusd van. Joos pleegt haar niet bepaald te verwennen met dergelijke gevoelsuitingen. Maar Joos zelf is dat nog meer. Ze wordt vuurrood als ze beseft wat ze gedaan heeft. En om de aandacht vlug van zichzelf af te leiden, zegt ze, expres een tikkeltje stoer: „Opgemarcheerd jullie.” En met een knip-oogje naar Ineke: „Ik tracteer op afruimen en afwassen. En . . . iets heel lekkers bij de koffie.”

„Moorkoppen, Joos?” Natuurlijk vraagt Ineke dat direct.

„Mij best,” komt Joos' antwoord meteen royaal. „Als moeder dat ook lekker vindt tenminste.”

„Nou, mmm,” zegt mevrouw Van Heek direct meisjesachtig.

„Prachtig,” vindt Joos. „Willen jullie ze dan even halen? Of jij alleen Ineke, als moeder liever thuis blijft?” Ze pakt ondertussen haar portemonnee uit haar tasje en gooit 'm met een: „Asjeblijft. Vang,” naar haar zus.

Die vangt 'm vakkundig op en neust er direct even in. En de inhoud schijnt niet tegen te vallen. Ze zegt tenminste ondeugend: „Weet wel wat je doet, Joos van Heek. Ik garandeer je niet dat ik het enkel bij moorkoppen laat, hoor, met zo'n kapitaal op zak.”

Maar Joos lacht zorgeloos: „Dat zal ik dan maar riskeren, hè?”

Heel deze dag wordt voor Joos overglansd door de vreugde om de geboorte van de kleine Anne, daarginds in dat mooie dorpje midden in de bossen, die ook de namen van Frans en van haar draagt. En dan, in de namiddag, volgt een tweede verrassing. Tante Jo komt onverwacht. Tante Jo, moeders zuster uit Amsterdam. Ze heeft de verjaardag van haar hoogbejaarde schoonvader op „Bennema-State” in Hardegarijp meegevierd. En nu wil ze nog graag even bij hen en dan speciaal bij vader Van Heek kijken, voordat ze weer naar huis gaat. Ze is een paar jaar ouder dan mevrouw Van Heek. Maar heel, heel anders, denkt Joos bijna elke keer opnieuw als ze haar ontmoet. Soms kan ze bijna niet begrijpen dat tante Jo en moeder zusters zijn. Zoveel verschillen ze. En niet alleen uiterlijk. Tante Jo heeft een gewoon, aardig gezicht en moeder is een uitgesproken mooie vrouw. Bovendien is tante Jo donker, met hier en daar al een zilveren draadje er tussen en moeder blond. Maar dat is het voornaamste niet. Hun karakters vooral zijn zo verschillend. Van nature al. En het leven heeft dat verschil nogeens extra geaccentueerd. Moeder is nooit anders dan door vader verwend en in alles ontzien. Op de handen gedragen, zou je kunnen zeggen. Of: in de watten gelegd. Tante Jo heeft zichzelf altijd weggecijferd en de weg, die haar man zo graag wilde gaan, voor hem zo licht en gemakkelijk begaanbaar mogelijk proberen te maken. Ze trouwde destijds met een onderwijzer. Een onderwijzer met hoofdakte weliswaar, maar hoofd van een school wenste hij per se niet te worden. Hij had andere en hogere ambities. Studeren. Hij begon met de lagere akte wiskunde. Ze waren toen al getrouwd en woonden op een aardig dorp dicht bij een stad. Niemand weet dat tante Jo aan die periode soms nog met heimwee terug denkt. Ze waren toen nog zo heerlijk jong. Ze kregen daar Kees. En het werk daar vergde niet half zoveel tijd en inspanning van haar man als het latere, zodat er naast tijd voor studie ook nog genoeg overbleef om eens samen te genieten van de mooie omgeving daar en nog zoveel meer. Toen volgde K. 1. Hij was intussen al naar het Ulo overgegaan. Hun gezin breidde zich uit. Menno was er toen al. En Tjerk ook. Daarna begon hij voor K. 5.

Halverwege die studie werd hij benoemd als leraar aan een H.B.S. Ondanks het meerdere en zwaardere werk daar haalde hij ook dat. Zij zorgde er voor dat hij ongestoord kon studeren. Ze hield de kinderen rustig en vroeg niets voor zichzelf. Och, heel lang heeft ze dat eigenlijk ook niet zo erg gevonden. Weleens bij vlagen natuurlijk. Als ze eens erg moe was en een beetje medelijden met zichzelf kreeg. Maar verder, nee. Dan had ze er werkelijk niet zo'n erg in. Na Tjerk kwamen Joost en Rinke. Ze was rijk met haar vijf jongens en ze had de handen vol met hen. Veel tijd om aan zichzelf te denken en om zich te kort gedaan te voelen bleef er heus niet over. Ze werkte graag, breide en naaide bovendien zelf ook nog veel voor haar rakkers. En dat gaf haar, alles bij elkaar, echt voldoening. Veel hulp had ze in de regel niet. Hulp begon toen ook al steeds schaarser te worden en was bovendien duur. De studie van haar man kostte veel geld en ze hadden studieverzekeringen voor de jongens lopen. De premies daarvoor moesten ook op tijd betaald worden. Visite ontvangen, visites maken, 's gezellig winkelen of samen naar een concert of een lezing gaan, het was er niet bij. Maar het deerde haar in de regel niet. De studie van haar man ging immers voor. Zijn toekomst was toch ook die van haar en van hun kinderen. Als hij dat K. 5 eerst maar had. Dan was hij volledig bevoegd voor het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs en dan! . . . Maar toen hij voor K. 5 geslaagd was, was oom Tim nog niet tevreden. Hij zou en moest z'n doctoraal doen. Een proefschrift schrijven. Promoveren. Dr. voor z'n naam mogen zetten. En hij heeft z'n doel bereikt. Je kunt niet anders dan respect hebben voor z'n wilskracht, z'n doorzettingsvermogen. Ze zijn allemaal bij oom Tims promotie geweest. Kees en Menno, de oudste twee zoons, beiden al student, fungeerden als paranymphen. Het was uiteraard ooms glorie dag. Maar niet alleen de zijne. En die van z'n gezin. Een beetje van de glans die hem omgaf straalde af op de hele familie. Stuk voor stuk waren ze trots op hem. Alleen moeder had naderhand iets aan te merken. Niet op de promotie op zich, maar op haar zuster. Moeder had zich aan haar kleding geërgerd. Ze vond dat tante Jo er toch wel wat erg sjofeltjes bij had gezeten in dat zwarte mantelpakje, dat ze al wel drie jaar had gedragen. „Als ik Jo geweest was had ik nu voor deze gelegenheid eens iets echt moois voor mezelf gekocht,” zei ze. „Als je man toch promoveert. Nou, ik had het wel geweten. Maar Jo was altijd al zo zuinig.”

Vader heeft het toen voor tante Jo opgenomen. Niet verontwaardigd, zoals zij dat in zijn plaats beslist gedaan zou hebben. Nee, heel rustig. Vader zei, voor zijn doen wel vrij scherp: „Dat is maar heel gelukkig ook, geloof ik, Tine. Die studie van Tim heeft heel wat gekost. En nu studeren er al weer twee van hun jongens. En straks

volgen er hopelijk nog drie. Dat krijgen ze ook niet cadeau. Tim mag z'n handen dichtknijpen dat hij een vrouw heeft als Jo. Anders had hij nooit kunnen bereiken wat hij nu bereikt heeft."

Het deed Joos echt goed toen vader dit zei. Vader, die moeder eigenlijk nooit tegenspreekt. Vader, die ze tegenover moeder dikwijls veel te slap vindt, die moeder altijd maar in alles haar zin geeft.

Als Joos zover gekomen is met haar gedachten schaamt ze zich opeens. Wat is zij toch eigenlijk voor een vervelende criticaste. Op iedereen in huis heeft ze op z'n tijd wat aan te merken. Ineke vindt ze in de regel een oppervlakkig, egoïstisch en zo af en toe zelfs harteloos vlindertje, boven wie ze zich in haar hart eigenlijk mijlen ver verheven voelt. Moeder tot op zekere hoogte ook. Moeder geen vlindertje natuurlijk, maar wel oppervlakkig en vooral tegenover vader egoïstisch. En nog dom op de koop toe dikwijls. En zelfs op vader, haar eigen, beste, fijne vader heeft ze soms kritiek. Ze moet zich schamen. Het wordt tijd dat ze zichzelf eens goed onderhanden neemt en flink bekritiseert. Een mispunt is ze vaak. En eigengerechtig. Ja, vooral eigengerechtig. Zo braaf, weet je. En ze weet immers niet wat vader onder vier ogen met moeder bespreekt. Als zij een fout maakt in de administratie of een domme aankoop doet, wijst vader haar daar toch ook niet in het bijzijn van anderen op. Vader is heus geen doetje. In het zaken doen ook niet. Hij laat zich gerust de kaas niet door een ander van z'n brood eten. Maar hij is rustig en beheerst. En hij heeft tact. Hij is wijs. O, nee, aan haar vader kan ze niet tippen. En wat was moeder vanmorgen niet aardig. Och, altijd immers. Dat moeder zich voor andere dingen interesseert dan zij dat doet, dat is toch geen kwaad. Ieder mens heeft toch zeker zijn eigen aanleg en gaven. Komt het door de kleine Anne dat Joos vandaag opeens zo mild gestemd is tegenover haar huisgenoten en ja, eigenlijk tegenover de hele wereld? Maar moeder zei toen alleen een beetje mokkend en smalend tegelijkertijd: „'t Zal wel," en deed er verder het zwijgen toe, wat tante Jo betreft. Hè, ja, dat dringt nu eigenlijk pas goed tot haar door. Er werd door niemand meer, ook maar een woord zelfs ten nadele van tante Jo gezegd. Dat kwam toch door vader. Vader heeft dus wel degelijk invloed op moeder.

Nu is oom Tim sinds begin september directeur van een H.B.S. in Amsterdam.

Joos brengt haar tante 's avonds naar de trein. Ze hebben het daar dan nog even over. „Bent u niet verschrikkelijk trots op oom, tante Jo?" vraagt ze.

Tot haar verbazing antwoordt tante Jo niet dadelijk. „Och ja, natuurlijk wel," zegt ze dan. Maar het klinkt niet erg enthousiast. En na een ogenblik, wat aarzelend, Joos is per slot nog jong, maar

ze heeft altijd het gevoel dat Joos haar wel aanvoelt: „Weet je, Joos, ik vraag me vooral de laatste tijd weleens af, och, en eigenlijk allang, maar vroeger onderdrukte ik die gedachte altijd ogenblikkelijk zodra ze bij me opkwam: Is het alles bij elkaar niet te duur betaald? Is het de prijs eigenlijk wel waard?”

„Wel waard? Hoe bedoelt u dat?” vraagt Joos een beetje verwonderd. Zij dacht . . .

Haar tante aarzelt opnieuw. „Ja, hoe moet ik je dat nu uitleggen, meisje,” begint ze dan. „Weet je, Joos, het leven is maar zo kort. Hoe ouder je wordt hoe meer je je dat bewust wordt. De tijd lijkt steeds sneller door je handen te glippen. En zelfs geen seconde er van kun je terug krijgen. En als ik dan denk aan het leven van oom en mij . . . Wat hebben wij nu eigenlijk nog aan elkaar gehad? Het was altijd: het werk. De studie. Zuinig zijn. Stil zijn. De kinderen ook. Tijd om eens met ze te spelen, 's echt met ze te ravotten zoals andere vaders dat dikwijls zo gezellig kunnen doen, had oom nooit. Zelfs in de vakanties niet. Dan werkte hij nog. Nu ja, die studie lag hem. Die gaf hem natuurlijk wel vreugde en ook voldoening. Maar verder, zo gewoon bedoel ik, heeft oom zelf ook al die jaren weinig aan z'n leven gehad. En praktisch geen moment vrije tijd of ontspanning. Maar per slot deed hij zich dat zelf aan, goed beschouwd. Maar de kinderen zijn te kort gekomen. Beslist.”

En u ook, denkt Joos. Een heleboel. Ze begrijpt dat opeens. En er is plotseling een groot medelijden in haar hart met deze tante, de liefste die ze heeft. Deze tante, die het, zo van buitenaf bekeken, zo geweldig getroffen heeft met zo'n flinke man, die haar toch maar tot vrouw van de directeur van een H.B.S. heeft gemaakt.

Tante Jo weet niet wat er allemaal in haar nichtje omgaat. Ze merkt niet eens dat ze haar arm wat steviger omklemt, in een spontane reactie om begrip te tonen, om te troosten ook vooral. Ze gaat verder: „En als het nu beslist zo gemoeten had. Maar . . . Nee, soms weet ik het echt niet meer, Joos.” En heel vertrouwelijk opeens: „Van de zomer zijn we een dag bij een oud-collega van oom geweest. Hij is hoofd van een school op een snoezig dorpje ergens in de Achterhoek van Gelderland. Hij woont daar al jaren en is daar erg bemind. Dat is ook geen wonder, want hij leeft zelf met alles en iedereen mee. Hij heeft tijd, weet je. Dat is zijn geheim. Hij heeft indertijd tegelijk met oom z'n hoofdakte gehaald en naderhand nooit meer gestudeerd. Wel wat geliefhebberd en zo, maar geen examens meer gedaan. Oom vindt dat helemaal niet flink van hem uiteraard. „Geurt had zulke goede hersens. Hij had het veel verder kunnen brengen,” zei oom, na ons bezoek daar, nog. Maar ik voor mij, nou . . . Hij is zo'n gezellige vader. Vroeger trok hij er al altijd met z'n jongens op uit. Maar nu doet hij dat vaak nog. Wat die kinderen

toen ze nog betrekkelijk klein waren, al niet allemaal van de natuur, van bloemen en planten en vogels en zo, wisten, daar stond ik altijd weer versteld van. Allemaal spelenderwijs, wandelenderwijs, zou je nog beter kunnen zeggen, van hun eigen vader geleerd. Prachtig vond ik dat altijd weer. 't Is een echt mooi, gelukkig gezin. Drie jongens en twee meisjes hebben ze. Twee van die jongens studeren net zo goed als die van ons. De middelste hield er niet van en leerde ook niet gemakkelijk. Dat gaat natuurlijk vaak samen. 't Is min of meer een wisselwerking, hè? Maar die jongen hebben ze ook niet geplaagd met een middelbare school. Hij is meteen naar de Ulo gegaan en daarna naar een Tuinbouwschool. Hij maakt het daar best. En weet je wat z'n vader in verband daarmee tegen me zei? „Ik las laatst iets Jo, waarmee ik het roerend eens was. „Het geluk van een kind is van veel meer belang dan alle ijdele toekomstdromen van een vader.” Daar moesten veel ouders eens wat meer aan denken. Vooral die ouders, die hun kinderen boven hun gaven en krachten laten werken, zodat ze geestelijk almaar op hun tenen moeten staan en uiteindelijk dikwijls nog niets bereiken. Ze lopen op die manier vaak alleen maar een minderwaardigheidscomplex op. En waarom doen die ouders dat dikwijls? Uit louter ijdelheid, omdat ze het zich aan hun stand verplicht achten. Of omdat ze willen dat hun kinderen zullen bereiken wat ze zelf niet gekund hebben door allerlei omstandigheden. Door gebrek aan geld bijvoorbeeld. Vroeger waren er, wat studeren betreft per slot lang niet die mogelijkheden, die er nu zijn. Tegenwoordig kan eigenlijk iedereen met hersens en ambities de kans krijgen voor een universitaire opleiding. Of die ouders doen het, omdat ze zichzelf dan later aan zo'n knappe zoon kunnen optrekken. Of om wat voor duistere reden dan ook maar. Misdadig noem ik zoiets. En dan durven ze zichzelf ook nog met een duur woord dynamische ouders noemen. Ja, diezelfde woorden gebruikte laatst iemand tegen me. Dynamische ouders, aan wie hun kinderen grote dank verschuldigd zijn, omdat ze hen in een bepaalde richting gedreven hebben en gedwongen die te blijven volgen tot het bittere einde. Omdat hun kinderen op die manier tenslotte toch nog met hangen en wurgen en massa's verdriet, dat zo vurig begeerde papiertje gekregen hebben. En ze beseffen niet wat ze intussen, misschien voorgoed, in die kinderen kapot gemaakt hebben. Natuurlijk wil iedere ouder graag dat z'n kind iets bereikt in het leven. Dat hij het vooral niet minder krijgt dan hij het thuis gewend is. Maar als dat ten koste van zijn levensgeluk moet gaan, nee, dan is het te duur gekocht, dacht ik. Met een minder moeilijke opleiding zou zo'n zelfde kind misschien wel een beetje anders in de maatschappij hebben gestaan, maar stellig gelukkiger en vrijer. En alles is per saldo zo betrekkelijk.” Ik vond het allemaal zo waar en zo wijs, Joos.

Niet dat je deze dingen op ons gezin en op onze kinderen kunt overbrengen. Gelukkig niet. Dat bedoel ik ook helemaal niet. Oom had hersens en ambities. En Kees en Menno en Tjerk hebben die ook. Joost en Rinke, dat moeten we nog min of meer afwachten. Joost is al een keer blijven zitten op het Gymnasium. Dat weet je. Maar niet door gebrek aan verstand. Alleen door gebrek aan ijver. En dat is ook niet best. Per slot helpt een goed verstand alleen je niet. Zonder ijver en doorzettingsvermogen en plichtsbesef en vooral regelmatig werken bereik je daar nog niets mee. En Rinke gooit er op de H.B.S. ook weleens een beetje met de muts naar. Zo'n echte puber is dat nog. Enfin. Maar om nu op die vrienden van ons terug te komen: eerlijk gezegd was ik er een tikkeltje jaloers op. In de goede zin dan. Dat begrijp je wel. En natuurlijk is daar ook weleens wat. Die kinderen daar zijn heus geen heilige boontjes. Maar je voelt wel wat ik bedoel. Ik heb tegenwoordig vaak het gevoel dat onze kinderen ergens te kort zijn gekomen. Veel. En dat is iets wat je niet meer kunt inhalen. Al heb je dan nu ook nog zo'n mooie positie in het leven veroverd. En al vindt iedereen je dan ook nog zo'n flinke vent of zo'n benijdenswaardige vrouw. Je moest de dingen tweemaal kunnen doen, Joos. Je moest alles van tevoren beter kunnen overzien. Als oom nu na dat K. 5 gezegd had: „Nou is het mooi geweest. Ik heb nu een prachtige positie en werk genoeg. Nu schei ik er mee uit.” Maar nee.”

Als ze later in haar eentje naar huis terug wandelt, moet Joos almaar over dit alles denken. „Je moest de dingen tweemaal kunnen doen, Joos. Je moest alles van tevoren beter kunnen overzien. Ik heb tegenwoordig vaak het gevoel dat onze kinderen ergens te kort gekomen zijn. Veel.”

Maar dan niet door tante. Beslist niet. Het is of Joos, al is het dan maar in gedachten, haar tante verdedigen moet. Tante heeft altijd voor de jongens klaar gestaan, alles voor ze gedaan wat ze maar kon. Naar ze geluisterd, met ze gepraat. Zij is daar weleens jaloers op geweest als ze eens bij hen logeerde. Maar misschien bedoelt tante dat zij tegenover oom niet flink genoeg geweest is. Dat ze had moeten zeggen: „Nu is het afgelopen, hoor, Tim. Nu ga je je maar eens aan de jongens en aan mij wijden.” Aan mij. Dat zou moeder gezegd hebben. Vast. Nu, zichzelf ook. Beslist. Maar tante Jo niet. Die zou het misschien gedacht hebben. Maar gezegd, nee. Op z'n minst verwijt ze zich nu dat zij al die jaren te veel alleen aan oom gedacht heeft. Dat ze door zichzelf terwille van oom weg te cijferen, tegelijkertijd haar kinderen te kort deed in alles wat een kind van z'n vader mag verwachten.

Joos moet opeens heel diep zuchten. Wat is het allemaal inge-

wikkeld en moeilijk. Wat zijn er veel problemen. Overal. Zelfs daar, waar je ze als buitenstaander niet in 't minst vermoedt. Wat leek alles haar bij tante Jo en oom Tim altijd ideaal. En nu... Maar tante Jo is en blijft toch een prachtvrouw, denkt ze dan weer. Een vrouw om een voorbeeld aan te nemen.

XV

Wat niemand ook maar een ogenblik verwacht heeft gebeurt toch: het wordt een echt ouderwetse, witte Kerst. Heel de wereld ziet er plotsklaps feestelijk uit. En het is feest, al begint Golgotha dan ook bij Bethlehem, bedenkt Joos blij. Omdat het daarna Pasen en Pinksteren is geweest. Hoe bepaalde dingen die je toch allang wist, opeens voor je kunnen gaan leven, werkelijkheid voor je kunnen worden, als een ander je er op wijst. Als je ogen er voor open gaan. Een ander. Werkt door die ander uiteindelijk niet de Heilige Geest? Is het ook niet Gods Geest die je ogen opent? Er is een grote rust en vrede in haar hart in deze dagen.

Ook op de zondag na de Kerst, de zondag, waarop de kleine Anne zal worden gedoopt, zijn de velden, waardoor Joos met de familie Schotanus rijdt, nog prachtig sneeuw-wit. En als ze eenmaal op de Veluwe zijn heeft ze het gevoel of ze in een betoverde sprookjeswereld terecht gekomen zijn. Zo wonder-mooi is het daar en zo verrukkelijk stil. Het kleine dorpje in de bossen ligt daar rustiger en romantischer dan ooit. En eenmaal in de kerk met de kleine Anne Josina Fransisca op haar schoot, voelt ze zich ronduit volmaakt gelukkig. In deze ogenblikken blijft er voor haar niets meer te wensen over. Ze kijkt niet vooruit en ze blikt niet terug. Er is nu alleen maar dit kostbare heden, dat ze zou willen vasthouden. Anne draagt de mooie, lange doopjurk, die Bauk zelf destijds uit haar trouwjapon voor Rixt gemaakt heeft. Maar zo heel veel kun je daar vooralsnog niet van zien. Per slot is het december en Joos houdt het wollen dekentje, waarin Bauk en zij Anne daareven samen zorgvuldig hebben gewikkeld, nog maar lekker warm om haar heenge-slagen. Alleen Annes gezichtje kan ze zien. Onbewust van het grote gebeuren waarvoor ze de kerk is ingedragen, slaapt ze rustig in Joos' armen. Af en toe is het of er een lachje over haar gezichtje glijdt. Een lachje om iets heel moois dat ze droomt. Dan weer geeft het haar snuitje iets guitigs, alsof ze, zo klein als ze is, al een binnenpretje heeft. Het is natuurlijk niet waar. Zo'n klein kindje

lacht nog niet. Dat weet Joos best. Maar dat trekje wekt toch de illusie er van. En in haar hart tegelijkertijd een grote vertedering. Ze weet zeker dat ze dit kindje altijd anders zal blijven zien dan alle andere. Om de niet in woorden uit te drukken intimiteit, de nauwe verbondenheid die er nu is tussen hen. Ze zal altijd het gevoel houden dat deze kleine Anne ergens ook een beetje, een heel klein beetje maar van haar is. En dat ze mee verantwoordelijk voor haar blijft. En als vanzelf zegt haar hart, met alle warmte die daarin voor dit kleine mensje op haar schoot schuilt: Heer, ontferm U over haar. Open wijd Uw Vaderarmen.

Ze zit naast Bauk. Een door haar nieuwe moederschap als verjongde Bauk, die er nog wel wat teer, maar ook heel gelukkig uitziet. Achter haar weet ze, naast de familie Schotanus, die Rixt en Marius onder hun hoede genomen hebben, Frans van Popta met Janneke. Hij zal haar straks met Anne en Janneke naar de Berkenlaan terugrijden. Frans, voor wie ze een nog even grote sympathie koestert als altijd, maar die ze, Goddank, recht in de ogen kan kijken. Ergens in de banken aan de rechterkant van de kerk, zit mevrouw Royer met Jan Jaap, Edith en Wilfred. Een paar banken daar achter Henne met haar man en kinderen. Ze heeft hen allemaal al even toegeknipt. Er is een grote blijdschap en een innige dankbaarheid in haar hart. Zó als ze van al deze mensen houdt. Zó als ze zich met hen verbonden voelt.

Dan komt het grote ogenblik waarop Bauk en Steven met hun vier kinderen rondom het doopvont staan. Bauk houdt Anne ten doop. Steven heeft Janneke op z'n arm genomen. Rixt en Marius kijken met grote ogen naar de dominee in z'n toga, die nu zo heel dicht bij hen staat en die een heel ander lijkt dan de dominee, die wel eens bij hen thuis komt. En dan klinkt het door de kerk: Anne Josina Fransisca Bestebreurtje, ik doop u in de naam van de Vader, van de Zoon en van de Heilige Geest. Even doet de kleine Anne, als ze de waterdruppeltjes op haar voorhoofd voelt, haar donkere oogjes open en frons een beetje. Als vraagt ze zich af: wat is er nu toch aan de hand? Maar als er verder niets meer gebeurt, sluit ze ze ook meteen weer.

Vlak daarop valt het orgel in en zingt heel de gemeente:

God zal Zijn waarheid nimmer krenken,
Maar eeuwig Zijn verbond gedenken;
Zijn woord wordt altoos trouw volbracht,
Tot in het duizendste geslacht;
't Verbond met Abraham, Zijn vrind,
Bevestigt Hij van kind tot kind.

Het klinkt als één blijde jubel. Maar in Bauks ogen staan tranen. Tranen van blijdschap en dankbaarheid, omdat haar vrees en zorgen zo beschaamd zijn. Omdat de Heer alles zo heel wel heeft gemaakt. Zo wel, dat ze zich verwond'ren moet. Joos heeft de grootste moeite om haar ontroering te verbergen. En als Bauk even later de kleine Anne weer voorzichtig in haar armen legt, weet ze, dat ze de herinnering aan heel deze doopplechtigheid als iets heel kostbaars in haar verdere leven zal meedragen.

En al verdwijnt na enkele dagen de witte sneeuwpracht en al ziet de wereld er dan weer heel gewoon winters-kaal uit, de blijdschap en de rust in Joos' hart blijven. En dat, terwijl in 't bijzonder op de Oudejaarsavond, maar ook wel in de dagen daar rondom, haar gedachten dikwijls teruggaan naar alles wat er in het voorbije jaar in haar leven gebeurd is. Naar wat ze gehoopt en verwacht heeft en wat haar per slot toch niet gegeven is, ook. Maar het is alles zonder pijn en zonder begeren. En ze zou deze ervaring toch niet hebben willen missen. Beslist niet. Ondanks het verdriet heeft ze haar leven rijker en haarzelf wijzer gemaakt. Ouder ook. Geestelijk ouder dan. Haar ogen zijn open gegaan voor heel veel dat er natuurlijk vroeger net zo goed was, maar wat ze toen eenvoudig niet zag. Niet bewust tenminste. Als ze terug denkt aan de Joos die 't vorig jaar uitvloog. De Joos, die wel eens iets anders wilde, stellig ook — ze weet dat nu wel zeker — omdat ze het niet prettig vond steeds min of meer in de schaduw van haar jongere zus te moeten leven. Als ze terugdenkt aan die Joos, dan heeft ze een gevoel, alsof dat een kind was. Een wat jaloers kind, dat min of meer wegliep, omdat het haar thuis zo af en toe te moeilijk werd. Verbeeld je, om zoiets kleins. Want wat is dat eigenlijk allemaal bij elkaar vergeleken met wat ze later onderzond. En met het verdriet, de teleurstelling, het kruis, dat ouderen moeten dragen en de strijd die ze dagelijks moeten strijden. Werkelijk, die Joos was een kind. De Joos van vandaag is een vrouw. Een vrouw die moet en ook bewust wil meedragen aan het wereldleed. Die bewust wil trachten dat een beetje te helpen verzachten, de enkeling te troosten en te steunen. Waar en hoe, dat weet ze nog steeds niet. Vader is nu weer helemaal de oude. Wat dat betreft. Maar ze wil vader niet zo ineens in de steek laten. Ook niet zo midden in de winter, nu hij pas weer z'n volle werk mag doen. Bovendien: ze ziet haar weg nog niet duidelijk voor zich. Wel vaag, ook de richting waarin hij loopt. En de bereidheid om hem te gaan is er volkomen. Maar ze wacht op meer . . . , ja, op meer licht. Diep in haar hart weet ze immers dat ze op een zeker ogenblik heel precies zal weten, wat ze moet gaan doen. En dat ogenblik wacht ze rustig af. Niet lijdelijk rustig. Nee, haar ogen en oren en ook vooral haar hart,

staan intussen wijd open. Maar God leidt haar weg. Ze vertrouwt ook hierin op Hem.

Vaak schiet in die eerste dagen van het nieuw begonnen jaar een vers, dat ze eens ergens las, in haar gedachten. „Nieuw begin” heet het. En het is van iemand, die zich eenvoudigweg Elisabeth noemt.

Gisteren nog was het
dat ik mijn wereld zag
vol dorre doornen
koud en grauw;
vijandig in z'n grimmigheid.

Sinds vanochtend glanst
een witte vrede
en nog steeds dwarrelen
grote donzen vlokken —
elk een wonder zich zelf.

Niets meer zie ik
van die grauwe doodskleur.
Alles is wit, wit,
stralend wit. En
daaronder? — Een nieuw begin!

Zo is het in haar leven ook. Dit voorjaar, na die geweldige teleurstelling, leek haar wereld immers ook koud, grauw, vijandig, grimmig, vol dorre doornen. Een wereld, waarin voor haar geen geluk meer leek te zijn en te zullen komen. En nu! . . . Rust. Vrede. En . . . ook een nieuw begin.

Maar dan gebeuren er, omstreeks half januari, twee dingen die Joos behoorlijk uit haar evenwicht brengen en haar haar rust en haar vrede voor een hele poos ontroven. Twee dingen, die de stad voor weken stof tot praten en tot roddelen bieden. Daar wordt dan ook naarstig en zeer ijverig gebruik van gemaakt. Het zijn de onderwerpen van de dag. De een weet al meer pikante bijzonderheden te vertellen dan de ander. En de mantel der liefde, die dergelijke gebeurtenissen volgens het tweede gebod, gelijk aan het eerste en het grote, zou moeten bedekken, schijnt finaal zoek te zijn.

Joos hoort er voor het eerst van als ze op een middag, midden uit de drukte van de januari-opruiming, naar boven wipt voor een kopje thee. Hè, ze heeft echt zin om eens even heerlijk op haar gemak te zitten. En moeder heeft haar vriendinnen-kransje. Er is natuurlijk een extraatje bij de thee. Lekker. Opgewekt loopt ze de trap op.

Moeders dameskransje. Ineke heeft moeder daar vanmiddag aan tafel nog mee geplaagd. „Is de krans vanmiddag hier?” begon ze. En toen moeder knikte: „Gezellig. Krijgen wij wat lekkers en jullie kunnen weer eens heerlijk roddelen, hè, moesje?” Dat laatste niet in het minst boosaardig, maar wel heel ondeugend. Moeder, die altijd bijzonder veel van Ineke kan hebben, klom nu prompt en subiet op de kast en zei diep verontwaardigd: „Roddelen. Hoe durf je het te zeggen. Wij roddelen niet.” En Ineke weer, quasi-schuldbewust, een vinger tegen haar mond als een verlegen kind dat gekapitteld wordt, haar ogen zedig neergeslagen: „Stil maar, hoor, liefje. Nee, jullie roddelen niet. Echt niet. Jullie constateren alleen maar feiten.” En dan, toch weer ondeugend: „Maar eerlijk is eerlijk, mam: na afloop zijn jullie allemaal toch weer echt lekker bijgewerkt over alles wat er hier in de stad zo al reilt en zeilt.” En dan opeens, olijk: „Ik vind het best fijn, hoor, want dan weet ik ook weer eens wat.” Zo'n rakker. Maar ze schoot wel precies in de roos, vindt Joos. Een roddelkransje, nee, dat kun je het toch eigenlijk niet noemen. Tante Minke, tante Siets, tante Foek, tante Tine — voor Ineke en haar zijn al deze dames tante, zoals moeder dat voor hun kinderen is — en moeder zijn hier allemaal in de stad geboren en getogen. Ze kennen elkaar al van de lagere school af. En al staan ze door de positie van hun respectievelijke echtgenoten echt niet allemaal op dezelfde sport van de maatschappelijke ladder en al heeft de een het mee daardoor financieel nog wel een beetje beter en gemakkelijker in het leven dan de ander, ze zijn elkaar, door alles heen, trouw gebleven. En ze staan ook altijd voor elkaar klaar. Eenmaal per maand komen ze in ieder geval bij één van allen thuis bij elkaar. Met of zonder truien en sjaals en vesten en sokken of wat dan ook maar voor hun kinderen, dat beslist klaar moet. Maar ze komen. Dat vindt ze toch eigenlijk wel uniek en ook fantastisch. En daarom is ook zij graag bereid hun doorgeven van nieuwtjes aan elkaar te kwalificeren als het constateren van feiten en niet met het nare woord roddelen te doodverven. Bovendien: er is ook een wezenlijk verschil als je het goed bekijkt. In het woord roddelen zit echt iets lelijks, iets van leedvermaak, van Schadenfreude, van het met plezier en minder fraai commentaar dikwijls doorgeven van de narigheid van iemand anders, al of niet door eigen schuld. Als je alleen het feit constateert is er meer kans op een ander commentaar: op medelijden. Medeleven zelfs misschien. Hoewel: als je tegenover of samen met anderen dergelijke feiten constateert, bevordert je toch ook weer niet de eer en de goede naam van je naaste. Je kunt er natuurlijk beter helemaal over zwijgen. Zoals vader doet. En, zo mogelijk, in stilte helpen. Tja.

De warmte en de gezelligheid komen haar als om strijd tegemoet, zodra ze de kamer binnenstapt. De dames zitten in een grote kring

rond de haard, moeder achter het theeblad. En in de koperen ketel op de antieke theestof naast haar, begint het water voor de koffie, die straks in de kraantjeskan gezet zal worden, alvast te zingen. In de vensterbanken en op de piano geuren hyacinten: witte, rose en blauwe. Heel even blijft ze in de deuropening staan en laat zich als 't ware inkapselen door de behaaglijkheid van en de vreugde om dit alles, haar thuis toch. Je zou nu als een poesje heerlijk in een hoekje van de vensterbank willen kruipen om daar zielstevreden te gaan zitten spinnen, denkt ze. En dan, de lach om het binnenpretje dat deze gedachte haar geeft, nog in haar ogen, begroet ze de tantes. En daarna installeert ze zich toch maar niet in een vensterbank, maar in het lage stoeltje dat tante Minke, klein van stuk en gezellig mollig, vlug voor haar in de kring heeft gezet. „Kom er maar gauw bij zitten, meisje,” zegt ze hartelijk. „Je zult het wel meer dan druk hebben nu met de uitverkoop.”

Joos, lekker lui achteruit geleund, knikt. „Nou, het is verbazend druk, tante. Vanmiddag vooral.”

Haar moeder heeft intussen al een kopje thee voor haar ingeschonken. „Hier kind, drink maar eens lekker warm op,” zegt ze.

Tante Siets, lang en slank en heel donker, pakt de koekjesschaal en presenteert Joos. „Je mag er twee, hoor. En uitzoeken,” lacht ze. En olijk: „'t Is gemakkelijk royaal zijn van een andermans spullen, hè?”

Joos lacht terug. „Nou, hè?” En intussen gaan haar ogen al spiedend over de schaal. 't Is moeilijk. 't Zijn allemaal koekjes waarop ze dol is. Maar dan maakt ze, toch opeens besloten, haar keus. Behaaglijk leunt ze even later weer achterover, het kopje in haar hand. Zo gezellig als het hier toch weer is en zo hartelijk als ze weer allemaal zijn. Ze zou hier best willen blijven voor de rest van de middag. Maar dan opeens valt het haar op dat het stil is in de kamer. Het gesprek, dat toch zo levendig leek toen ze daarnet binnenkwam, is gestokt. Komt dat door haar? Hadden ze het net over iets dat niet voor haar oren bestemd is? Vervelend zou dat zijn. Dan moet ze . . . Of verbeeldt ze het zich maar? Haar ogen gaan, onwillekeurig vragend, vliegensvlug de kring rond. En op hetzelfde moment weet ze het: ze heeft het zich niet verbeeld. Er is iets. Ze zal . . . Maar dan zegt tante Foek, moeder van maar liefst acht kinderen, rustig als altijd: „Ik denk dat Joos het allang in de winkel gehoord heeft.”

Verbaasd kijkt Joos haar aan. „Wat gehoord heeft?” vraagt ze dan. „Dat van juffrouw De Vries.”

Joos heeft niets van een juffrouw De Vries gehoord. Bovendien wemelt het in de stad van De Vriezen en zijn er dus uiteraard ook vele juffrouwen De Vries. Niet begrijpend trekt ze haar wenk-

brauwen en haar schouders op. „Ik weet echt niet wat u bedoelt, tante Foek,” zegt ze dan.

Tante Foeks ogen gaan vragend naar de anderen. „Als wij het haar niet vertellen, hoort ze het toch vandaag of morgen van een ander,” vindt tante Tine, de enige van de tantes die tot haar groot verdriet kinderloos is.

„Dat is zo,” beaamt tante Siets. „En daarom . . .”

Joos is vrouw genoeg om door dit alles intussen te branden van nieuwsgierigheid. „Maar wat is er dan toch met juffrouw De Vries?” vraagt ze nu een tikkeltje ongeduldig. „En over welke juffrouw De Vries gaat het eigenlijk?”

„Over de coupeuse,” vertelt tante Minke nu. „Die ken je toch wel?”

Joos knikt hevig. „O, die. Ja, natuurlijk ken ik die. De halve stad kent haar bij wijze van spreken.” En met een blik in de richting van haar moeder: „Ze heeft de japon die moeder nu draagt ook gemaakt. Ze naait prachtig. En een alleraardigst iemand is ze ook. Zo bescheiden en rustig. Echt beschaafd. Ze heeft laatst een één-persoonsflatje in 't Nylân gekregen.”

„Precies,” knikt tante Foek. „Daarom is het ook bijna niet te geloven, maar ze verwacht een baby.”

„Nee,” zegt Joos. Haar ogen worden plotseling groot en staan zeer verschrikt. Alle mogelijke gedachten tuimelen holderdebolder door elkaar door haar hoofd. Totdat één zich daaruit losmaakt en ze, gespannen, vraagt: „Is ze verloofd? Heeft ze een vriend?” Want als dat zo is . . . Dan blijft het natuurlijk nog wel erg en vooral verschrikkelijk jammer, iemand van haar leeftijd, zeker al even in de dertig, iemand die je nooit met een vriend zag, maar dan is het niet hopeloos. Dan kan er nog een heleboel terecht komen. Dan kan ze gaan trouwen en zal dat kindje straks een vader hebben. Dan . . .

Maar ze hoeft het antwoord niet eens af te wachten. Ze leest het al af van al die meewarige gezichten om haar heen. Ze ziet het aan het hoofdschudden. „Maar dat . . . , dat . . . ,” begint ze dan te stotteren, „dat kan toch niet. Zo'n meisje . . .”

Ergens voelt ze zich plotseling schuldig. Ze herinnert zich een gesprekje met haar. Ze was met moeder meegegaan, toen moeder eens bij haar moest gaan passen. Zomaar een doodgewoon gesprekje was het. Over haar werk, haar naaikunst, haar — toen nog — op kamers wonen. „U hebt het hier zo gezellig,” zei zij. „Enig lijkt me dat, zo in je eentje op kamers wonen. Helemaal vrij. Eigen baas. En je kunt alles naar je eigen smaak inrichten. Dat wil ik later ook.”

Juffrouw De Vries keek haar toen aan. Heel even maar. Daarna ging ze weer verder met het verspelden van iets bij een mouw dat

niet helemaal naar haar zin zat, En intussen zei ze: „Het is ook fijn. Aan één kant tenminste. Maar het maakt je soms ook heel erg eenzaam.” Ouders heeft ze niet. Geen zusters. Alleen een broer in Nieuw-Zeeland. Vriendinnen en vrienden scheen ze moeilijk te maken. Och, haar werk brengt haar ook niet zo zeer met andere jongelui in aanraking. 't Zijn meest oudere dames voor wie ze werkt. Ze is een geweldig goede en ook serieuze vakvrouw. Dat moet uiteraard betaald worden. En . . . Hadden zij haar eens een zondag bij zich moeten vragen? Hadden zij haar eens moeten opzoeken? Heeft de eenzaamheid haar hiertoe gebracht?

„Nee, ze heeft geen vriend en ze is ook niet verloofd,” vertelt tante Siets nu. „De vader van haar kind is een getrouwde man.” En terwijl ze de kring rondkijkt: „Ik zal jullie nu ook meteen maar zeggen wie het is. Voordat nog meer te goeder naam en faam bekend staande huisvaders in dit verband genoemd worden.” En heel verontwaardigd: „O, de wereld is toch zo slecht. En de mensen denken zo graag kwaad. Verbeeld je, onze dokter, de degelijkheid in persoon, noemden sommige boze tongen zelfs. Enkel en alleen omdat hij ook haar dokter is en ze hem nu natuurlijk geroepen heeft. Wie weet hoe wanhopig dat meisje geweest is. Wie weet hoe nodig het was dat hij langer met haar praatte dan anders, dat hij vaker kwam ook dan gebruikelijk is in dergelijke gevallen. Hij is een christen van de daad. Hij laat zulke mensen niet in de puree zitten. Eén van de dames die ik geregeld tref in de zelfwasserij, kwam met dat praatje bij me aan. Nu, ze trof het juiste adres. Ik heb haar de mantel uitgeveegd, dat vertel ik jullie. Gemene roddelaarster. Een ander z'n goede naam door het slijk sleuren. Laten ze wat voor zo'n meisje gaan doen. Dat lijkt me christelijker. De zuster van die dame woont namelijk een paar flats boven juffrouw De Vries. Ze had het dus uit een goede bron. Zolang als de auto van de dokter daar soms stond. Nee, verschrikkelijk. Dat gaf je toch wel te denken.” Tante Siets vergeet van pure verontwaardiging helemaal te vertellen wie dan wel de vader is.

„Maar wie . . .” begint tante Foek dan nogal ongelovig. „Ik heb gehoord dat ze de naam van de vader per se niet wilde noemen.”

Tante Siets knikt. „Dat wilde ze eerst ook niet. Maar nu is het toch bekend geworden. Hoe, dat weet ik niet. Misschien heeft de een of ander wel tegen haar gezegd, dat ze het toch maar beter vertellen kon, omdat er *natuurlijk anders allerlei onschuldige mannen* op zouden kunnen worden aangezien.” En dan, met een diepe minachting in haar stem: „'t Is Dirk Hofstee.”

„Dirk Hofstee.” De dames zeggen het als uit één mond. En op een toon van: ook dat nog. Ze kennen hem immers allemaal. Ook al van de lagere school af. 't Is iemand van hun eigen leeftijd, die

in de oorlog zo lekker verdiend heeft met de zwarte handel. En die nu wel niet bepaald fout, maar dan toch wel zeer deutch freundlich is geweest. Dat heeft hem ook bepaald geen windeieren gelegd. Hij heeft dat geld weten vast te houden, is naderhand helemaal in zaken gegaan en als het ware omhoog gespoeld. Een nieuwe rijke. Hij woont in een pracht van een bungalow, heeft vier kinderen, van wie twee inmiddels al studeren en er nog twee op de middelbare school gaan. Ja, die kinderen doen het prima. Hij is, wat je noemt, een geslaagd man. Een man, die zich uitstekend heeft weten aan te passen aan z'n nieuwe levensomstandigheden bovendien. In de omgang zeer beminnelijk, every inch a gentleman, wie je het echt niet aanziet dat hij in een miezerig-klein groentewinkeltje is opgegroeid. Iets, wat er overigens ook niet toe doet. Als hij z'n tegenwoordige positie alleen door eigen inspanning en vlijt had weten te bereiken zou je daar enkel maar dubbel respect voor moeten hebben. Nu . . . ! Maar zo uiterlijk heeft hij dan alles mee. Behalve z'n vrouw. Die heeft de grote ommezwaai nog nooit kunnen maken. Zij blijft het eenvoudige meisje, dat na de lagere school zo gauw mogelijk een dienstje moest zoeken om de zorgen thuis wat te helpen verlichten. En die, door diverse mevrouwen nu eens prettig onderricht, dan weer boosaardig gedrild, tot een voorbeeldige huisvrouw is uitgegroeid. Maar die niet kan converseren met de zakenrelaties, die haar man zo af en toe thuis pleegt te ontvangen. Met wie hij, naar zijn mening tenminste, geen eer kan inleggen. Met wie hij tenslotte niet graag in het openbaar verschijnt. Hij zou nu een andere vrouw moeten hebben. Een charmante vrouw van de wereld, met wie hij zou kunnen schitteren. Maar eilacie. Daarom zoekt hij zeker z'n troost bij anderen. Hij gaat wel vaker over de tong.

„Dat zo'n meisje dit gewild heeft,” zegt tante Minke dan.

„O, hij zal eerst wel haar medelijden hebben opgewekt, door te zeggen dat hij zo weinig aan z'n vrouw heeft. Dat ze eigenlijk enkel maar een huissloofje is. „O, een best mensje, hoor. Ze zorgt heel goed voor de huishouding en voor de kinderen en mij. Daar niet van. Maar ik kan niet met haar praten, weet u. U begrijpt me. U hebt belangstelling.” Tante Siets zegt dit allemaal zeer sarcastisch. „O, ik hoor het hem zeggen, de proleet. Ik ken 'm. Maar dat zo'n meisje daar ingetippeld is. Dat begrijp ik niet.”

Tante Foek, moederlijk, weet ogenblikkelijk verzachtende omstandigheden aan te voeren. „Je moet niet vergeten dat wij hem van vroeger kennen en zij niet, Siets,” zegt ze. „Zij ziet hem heel anders dan wij dat doen. En bovendien, al is ze dan in de dertig, ze heeft, wat mannen betreft tenminste, waarschijnlijk toch nog maar weinig mensenkennis. Ze heeft ze te weinig ontmoet. En hij

kan zich zo allerbeminnelijkst voordoen. Charmant. Allercharmantst. Hij heeft z'n uiterlijk mee. Eerlijk is eerlijk. Hij is een knappe vent. Mij te mooi. Ik houd niet van mooie mannen. Dat weten jullie wel. Maar zo denkt lang niet iedereen er over natuurlijk."

Onwillekeurig moeten ze nu toch even glimlachen. Tante Foeks man is uitgesproken lelijk. Maar een fijne, flinke, trouwe kerel, die dol is op z'n Foek en hun achtal en bij wijze van spreken dag en nacht voor hen werkt.

„Nee,” schudt tante Siets intussen. En dan, een en al medelijden: „Wie weet hoe zo'n meisje verlangd heeft. Naar een man. Naar een kind. Dat is toch menselijk. Dat is een mens immers ingeschapen. En als dan zo'n man . . .”

„Maar ze wist toch dat hij getrouwd was. Dat hij een vrouw en kinderen heeft.” Tante Tine valt tante Siets ongewoon scherp in de rede. Is dat, misschien onbewust, omdat dit ongehuwde meisje straks moeder zal worden en zij . . . Wie zal het zeggen? Als een mens z'n eigen hart nog niet eens kan doorgronden, hoe zal dan een buitenstaander . . .

„In ieder geval,” begint moeder.

Maar dan komt Ineke binnenstormen. Als een wervelwind. Totaal overstuur. Ze groet niemand. Ze schreeuwt alleen: „'t Is gemeen, gemeen. 't Is . . .” En dan valt ze op een stoel bij de grote tafel in de eethoek neer, legt haar hoofd op haar armen en huilt, of haar hart zal breken. Moeder, ontzettend geschrokken, is al bij haar. „Kindje dan toch. Wat is er gebeurd? Kun je het moeder niet vertellen?” En intussen streeft ze, terwijl plotseling de vreeslijkste vermoedens, in verband met haar jongste, door haar hoofd schieten, almaar weer Inekes blonde hoofd. Tante Minke is meteen naar de keuken gehold, komt nu terug, een glas water in haar hand.

„Drink eens, Ineke,” zegt ze vriendelijk. „Daar knap je van op, kind. Heus.”

Ineke pakt haar zakdoek, boent haar ogen droog, neemt een paar slokjes water en begint dan, veel rustiger: „Nu, ik ging naar Lenie Cuperus. Dat hadden we afgesproken. Morgen zou ze weer naar Groningen gaan. Dan beginnen de colleges daar weer.”

Allemaal kijken ze naar Ineke. Ze luisteren naar haar met ernstige gezichten. Niemand breit meer. Er moet iets ergs zijn gebeurd. Anders zou die altijd zo vrolijke Ineke, dat flierefluitertje, niet zo volkomen uit haar doen zijn thuis gekomen. Maar van wat er gebeurd kan zijn, hebben ze geen van allen ook maar het flauwste idee.

Nu knikken ze. Ze is dus bij Lenie Cuperus geweest. Met Lenie heeft ze op de H.B.S. gegaan. Drie jaar lang. Daarna heeft zij de Vormingsklas op de Huishoudschool gevolgd, maar Lenie heeft de H.B.S. afgemaakt. Die studeert nu medicijnen. Maar Ineke en zij zijn

bevriend gebleven. Ook als Lenie niet thuis is komt ze trouwens nogal eens bij de familie Cuperus, om Lenies moeder op te zoeken. Moeder en de tantes doen dat ook zo geregeld mogelijk. Mevrouw Cuperus is al jaren patiënte. Ze heeft multiple sclerose. Haar benen zijn totaal verlamd. Haar ene arm ook. Behalve Lenie zijn er nog drie kinderen. Jonger dan zij. Ze hebben daar al jaren een huishoudster. Helaas niet altijd dezelfde. Och, dat is begrijpelijk. In deze tijd zijn de mensen over het algemeen niet meer zo honkvast als vroeger. Ze schijnen veel meer van verandering te houden en ook ongeduriger, onrustiger te zijn. En bovendien is mevrouw Cuperus nu niet bepaald een wat je noemt gemakkelijke mevrouw. Ze mag dan zelf niets meer aan het gewone huiswerk kunnen doen, haar hoofd is goed genoeg en vanaf haar stoel regelt en bestuurt ze nog graag alles. Ook dat kun je begrijpen. Ze moet al zoveel loslaten en overgeven. En het blijft per slot háár huishouding. Wat niet wegneemt dat het voor degenen die het werk moeten doen en uiteindelijk toch de verantwoordelijkheid dragen, niet altijd prettig en ook vooral niet gemakkelijk is. Voor mijnheer Cuperus valt het ook niet mee. Financieel hebben ze het daar gelukkig prima. De extra kosten die de ziekte van mevrouw meebrengt — de huishoudsters hebben ook altijd een werkster voor het ruwe werk — betekenen daar geen zware belasting. Dat is natuurlijk prachtig. Maar als ze op het kransje zo eens met elkaar over de familie Cuperus praten, zeggen ze toch vaak: „Natuurlijk is die afschuwelijke ziekte voor mevrouw het zwaarste kruis. Mijnheer Cuperus kan per slot gaan en staan waar hij wil. En hij vindt afleiding en voldoening in z'n werk, z'n ouderlingschap en in allerlei bestuursfuncties. Maar toch moet je ook niet licht achten wat dit voor hem betekent. Een normale, gezonde, nog niet oude man. Voor hem is het wel een ander kruis uiteraard, maar toch ook een heel, heel zwaar. En je hoort hem nooit klagen. En hij is altijd even aardig en lief voor z'n vrouw. Nee, petje af voor zo'n man.”

Een regenbui striemt plotseling de grote ramen. Maar daarbinnen heeft niemand er erg in. „Nu, ik belde aan en de huishoudster deed me open,” vertelt Ineke intussen verder. „Ik zag meteen aan haar gezicht dat er iets was. En ik dacht natuurlijk dadelijk aan mevrouw. Dat mevrouw weer erger was of zo. Maar dat was het helemaal niet. Lenie . . .” En dan flapt ze het er opeens uit: „Mijnheer Cuperus is er met mevrouw Intema vandoor.”

„Je bent gek,” zegt Joos daar pal bovenop. Ze is, als door een elektrische schok geraakt, in haar stoel naar voren geschoten. Dat kàn immers niet waar zijn. Mijnheer Cuperus! . . . Dat is . . . Dat is een man als vader. Een fijne man, een echte christen. Hij is één van hun wijkouderlingen. Toen zij belijdenis zou doen, is hij tevoren met

z'n medeouderling bij haar geweest om daarover te praten. Een heerlijk gesprek is dat geworden. Diep respect heeft ze voor hem. En zoals hij altijd voor z'n vrouw is en geweest is. Iedereen spreekt daar met bewondering over. Want het zal wel door haar ziekte komen en dat is heel goed te begrijpen ook natuurlijk en zij zal wel oppassen om daarover te oordelen, maar moeilijk, ook vooral voor haar man, is ze wel. Maar hij er met een ander vandoor. En dan ook nog wel met een gescheiden vrouw. Uitgesloten. Dat kan niet. Ze gelooft er geen woord van. Ineke lijkt wel gek. Daar dan.

Moeder Van Heek zegt niets. Het dringt op dit moment nog maar amper tot haar door wat dit, als het waar is, betekent voor mevrouw Cuperus en voor haar gezin en voor mijnheer Cuperus zelf. Ze voelt zich alleen maar wonderlijk opgelucht. Ze was opeens zo verschrikkelijk bang dat er iets ergs met Ineke was daareven. De jongelui gaan zo vrij met elkaar om tegenwoordig. En als je dan ook nog net zoiets gehoord hebt als van die juffrouw De Vries. Ze had het gevoel of ze voor een afgrond stond, waar ze in moest springen. Waar geen ontkomen meer aan was. En nu! . . .

De tantes kunnen stuk voor stuk ook eigenlijk niet geloven dat dit waar is. Een allerwege geacht en gezien man als mijnheer Cuperus. Nee. Maar ze zijn wat ouder en wat wereldwijzer dan Joos en ze hebben al meer hoge bomen zien vallen. En daarom informeert tante Foek ongevraagd, maar als 't ware toch namens hen allemaal, zacht: „Weet je het wel zeker, Ineke?”

Moeder is er opeens ook weer bij. „Ja, kind,” zegt ze nu wat zorgelijk, „want je moet altijd heel voorzichtig zijn met het doorgeven van dergelijke berichten, hoor. Er wordt zoveel gelasterd. En mijnheer Cuperus . . .”

Ineke kijkt plotseling zeer verontwaardigd. „Maar ik ben daar toch geweest,” zegt ze dan. „Lenie heeft het me toch zeker zelf verteld.” En dan weer, woest: „De slang. Zogenaamd bij mevrouw op bezoek komen en haar troosten en walgelijk lief voor haar zijn. Met haar meelevens en haar lekkere hapjes brengen. En intussen mijnheer inpalmen met al die zogenaamde liefde en hartelijkheid en hem van mevrouw aftroggelen. Een gemeen wijf is het. Een echte Eva. Wie weet waarom haar man bij haar vandaan is gelopen.” En dan, zeer verachtelijk: „En mijnheer ook. Die is me dan toch wel zo tegengevallen. Mij kapitelen, omdat ik het met Toon had uitgemaakt. Ik kreeg er niet zo zuinig van langs van hem, hoor. O, heden nee. Ik had me beter moeten bedenken, voordat ik me ging verlossen. Ik nam het te gemakkelijk met de trouw. Een verlosing was nog wel geen huwelijk, maar toch . . . En nu doet hij zelf dit. Er is natuurlijk al een hele poos iets tussen die twee geweest. Je gaat er niet zomaar van de ene dag op de andere met zo'n mens vandoor. Dat zegt Lenie

ook. En intussen maar met een vroom gezicht in de kerk zitten en op huisbezoek gaan. En andere mensen op hun zonden wijzen. Bah. Om op te spugen. Kotsmisselijk ben ik er van. Je zou nooit weer naar een kerk gaan." Ineke is niet meer te remmen. Ze draaft maar door als een paard dat op hol is geslagen. „Zondag had hij de opleiding nog notabene. Bah, bah, bah. Ze moeten nodig wat van de jeugd zeggen. We krijgen wel een prachtig voorbeeld zo, hoor.”

Nu gaat ze tante Siets toch te ver. „Maar omdat één lid zich misdraagt, mag je niet de hele kerk veroordelen, Ineke,” zegt ze. „Het is heel erg. Dat ben ik met je eens.” En terwijl ze de kring rondkijkt: „Dat zijn we allemaal met je eens. Laten we de dingen maar bij hun naam noemen. Wat de aanleiding er toe ook geweest mag zijn en hoe moeilijk de omstandigheden ook waren: het is zonde. Kort en goed. Dat vind ik tenminste. Of een wereldling nu zoiets doet of een kerkmens, het is in beide gevallen zonde. Alleen zal een wereldling het uiteraard niet zo noemen. Die zegt misschien: het is immoreel. Maar als een christen zichzelf zo vergeet is het bovendien erger, als je het mij vraagt. Hij weet dat hij er zonde mee doet. Er zijn dingen die niet helemaal duidelijk in de Bijbel staan, als ik dat zo eens mag zeggen. Daar kun je nog wel eens proberen onderuit te komen misschien. Als je het met je geweten een beetje op een accoordje weet te gooien tenminste. Hieronder niet. Dit staat er met ronde woorden, in duidelijke taal. Dat weet jij ook al wel. Maar daar komt nog bij dat als een christen zo openlijk in zonde valt, hij als het ware dubbel zondigt. Omdat Gods naam en Gods eer er dan ook openlijk mee gemoeid zijn.” En heel ernstig: „Wij nemen een grote verantwoordelijkheid op ons als we ons christen noemen, kind. Daar staan we waarschijnlijk veel te weinig bij stil. Allemaal. Want als we ons christen noemen mag de wereld van ons een andere levenshouding en levenswandel verwachten, dan van degenen die zich dat brevet niet aanmeten. En ze doen dat ook. Ze letten op ons. Als je dat maar weet. En vallen we dan, dan wordt de kerk er op aangezien. „Dat heb je nou van die fijnen,” zeggen ze dan. „Vroom in de mond, maar houdt ze in de gaten. Ze hebben ze achter de ellebogen. Ze knijpen de kat in het donker.” En ik kan dat begrijpen van hun standpunt uit bekeken. Maar eerlijk is het niet. Ze generaliseren, de goeden niet te na gesproken uiteraard. En dat mogen wij niet met hen meedoen, Ineke.”

Tante Minke valt haar subiet bij. „Ik ben het helemaal met tante Siets eens, Ineke. Ik vind het ook verschrikkelijk. Natuurlijk. Juist ook omdat mijnheer Cuperus in het ambt staat en het vertrouwen van zo heel veel gemeenteleden genoot. Als een gemeentelid „valt” is het erg. Als een ouderling, een ambtsdrager in het algemeen, dat doet is het erger. En als het een predikant gebeurt het ergst. Zo zie

ik dat tenminste. Hoe hoger men staat, hoe groter de verantwoordelijkheid wordt en hoe dieper de val. Maar toch mogen we niet oordelen. Wie staat zie toe dat hij niet valle. En: oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordt. En vooral: wie van u zonder zonde is werpe de eerste steen."

In haar ijver om er Ineke toch maar goed van te overtuigen dat ze niemand mag oordelen, rolt de ene Bijbeltekst na de andere over tante Minkes lippen. „Als we aan onszelf worden overgelaten! . . . En kijk eens naar David. Dat was toch met recht een man naar Gods hart. En hoe diep viel die niet. Overspel en moord. Met voorbedachten rade nog wel. En hij viel niet alleen in de zonde. Hij leefde er in. Een hele poos. Totaal verblind. Totdat de Here Zelf hem de ogen opende."

Er wordt op de deur geklopt. Het is een van de winkelmeisjes. Of juffrouw Joos kan komen. Er staan zoveel klanten in de winkel te wachten.

Joos springt op en gaat dadelijk met haar mee. Ze was de hele zaak, de klanten en de uitverkoopdrukte inclusief, totaal vergeten. Even later staat ze weer achter de toonbank, vriendelijk en behulpzaam als altijd. Niemand merkt iets aan haar. Maar intussen stormt het in haar hart. Hoe kan dit allemaal? Als we maar even aan onszelf worden overgelaten . . . Zo iemand als mijnheer Cuperus . . . Juffrouw De Vries . . . Zou zij ook? . . . Frans . . . Alle rust en alle vrede zijn weer weg uit haar hart. En er is plotseling weer enkel angst.

XVI

Joos' vertrouwen in en haar bouwen op mensen krijgt een enorme knauw door dit alles. De hoop, dat het toch niet waar zal blijken te zijn, vooral dat van mijnheer Cuperus en mevrouw IJntema, die ze tegen alle hoop in is blijven koesteren, blijkt al heel gauw ijdel te wezen. Juffrouw De Vries verwacht werkelijk een baby. En mijnheer Cuperus en mevrouw IJntema zijn inderdaad samen vertrokken. De een zegt dat ze in Amsterdam zijn gesignaleerd. De ander bevestigt dat en weet er nog bij te vertellen in welk hotel ze daar logeren ook. En als klap op de vuurpijl dat ze zich daar als de heer en mevrouw Cuperus hebben laten inschrijven. Een derde zegt: „Nee, dat is allemaal verzonnen. Ze zitten in het zomerhuisje van de familie Cuperus in Vaassen. Hun wijkpredikant is er al naar toe gereisd. Maar ze zijn niet te bewegen naar huis terug te komen. Ze schijnen totaal ver-

blind te zijn. Mijnheer Cuperus ook." Een vierde weet, uit een heel goede bron, dat ook dat fantasie is. Ze zijn de grens overgegaan.

Niemand weet uiteraard het juiste. De werkelijkheid zal waarschijnlijk nog wel weer anders zijn. Maar hoe dan ook: de vreeslijke kern van al deze nare geruchten is helaas maar al te waar. Ze zijn er samen vandoor. Mevrouw Cuperus is plotseling geen lastige vrouw meer, maar enkel een beklagenswaardige stakkerd, door haar man, terwijl ze nog wel ziek en hulpbehoevend is, trouweloos in de steek gelaten. Nu is het natuurlijk waar dat het feit dat mijnheer Cuperus een al zo zwaar bezochte, zieke, invalide vrouw dit aandoet, afgezien van alles, een extra minpunt voor hem betekent. Hoewel degenen die proberen begrip voor hem op te brengen, de toestand van zijn vrouw juist als de eigenlijke en eerste oorzaak zien van deze misstap. Mijnheer Cuperus was immers getrouwd, maar moest nu al zoveel jaren leven alsof hij vrijgezel was. Had zijn vrouw gezond mogen blijven, had hij een normaal huwelijksleven kunnen leiden, dan zou hem dit nooit overkomen zijn. Nooit. Daar zijn die mensen heilig van overtuigd. Het blijft erg, het blijft kort en goed zonde, maar toch . . . Ze kunnen er in komen. Zo iemand komt veel gauwer in de verleiding dan een ander. Als zij in zijn schoenen stonden . . . Nee, ze zullen het gerust wel uit hun hoofd laten om met stenen naar hem te smijten.

Maar degenen die zo spreken zijn de milden. De mensen met zelf- en met mensenkennis. Er zijn te veel anderen, die voor mijnheer Cuperus geen enkel goed woord meer over hebben. Alle goede daden, door hem gepleegd, lijken op slag totaal vergeten. Goede eigenschappen schijnt hij nooit of te nimmer bezeten te hebben. In hun ogen is hij nu alleen maar meer een gemene bedrieger, een aarts-huichelaar, een vuile echtbreker, een rasploert. Voor hen zijn de lelijkste benamingen nog niet lelijk genoeg om hun gevoelens ten opzichte van hem uit te drukken. En mevrouw IJntema is niet langer een door haar man verlaten vrouw, met wie ze tot nu toe medelijden hadden, maar iemand, die zo maar een keurig gezin kapot maakt, een slet, een hoer. Er wordt maar gepraat en er wordt maar geroddeld. Door sommige „broeders" en „zusters" van mijnheer Cuperus en mevrouw IJntema, van juffrouw De Vries en mijnheer Hofstee helaas niet het minst, al trachten enkelen van hen het dan nog wel in eigen kring te houden. De mantel der liefde lijkt inderdaad spoorloos. Al dat onchristelijke gekwetter luwt misschien op de zondag een beetje. Onder de indruk van de indringende gebeden om ootmoedigheid voor heel de gemeente, die de diverse predikanten opzenden en die verschillenden van hen toch wel raken. En door de preken die ze te horen krijgen. Zonder de feiten met name te noemen zijn die toch duidelijk gemaakt naar aanleiding van

de dingen, waardoor heel de gemeente, de predikanten uiteraard inclusief, in de voorbije week is opgeschrikt en diep geschokt. En die als Leitmotiv hebben: laten we allemaal de hand in eigen boezem steken. Laten we elkaar niet liefdeloos oordelen en veroordelen. Laten we toch veel meer voor elkaar bidden en met elkaar meeleven. Laten we de zonde, allereerst de zonde in ons eigen leven, haten, maar de zondaars liefhebben en nooit loslaten. Laat wie staat toch vooral toezien dat hij niet valle. Laat die het ook bovenal enkel als genade zien dat hij nog staat. En een van de dominees eindigt zelfs met 1 Corinthe 13, het hoofdstuk der liefde. Het hoofdstuk van het: al ware het. En zeer nadrukkelijk klinkt het door de kerk: en had de liefde niet, zo ware ik niets. Zo blijft dan: geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de meeste van deze is de liefde.

Ja, men is echt wel onder de indruk van de preken op die eerste zondag, nadat die vreeslijke dingen bekend zijn geworden. Maandagochtend ook nog wel. Maar op maandagmiddag staat men er al weer wat verder van af, maandagavond uiteraard nog verder en op dinsdagmorgen begint het geroddel opnieuw. Sensatie is toch ook zoiets heerlijks.

Juffrouw De Vries krijgt nu een grotere portie van het gepraat. „Ze moet notabene gezegd hebben dat ze blij is dat ze een baby verwacht. Dat ze altijd graag een kind heeft willen hebben. Nu vraag ik je toch. Zo'n zedig, ingetogen meisje. Houd zulke typen maar in de gaten. Die knippen de kat in het donker. Ze heeft altijd graag een kind willen hebben. Welja. Ze moet later 's aan dat kind vragen of die het ook zo fijn vindt om op deze manier in de wereld gezet te zijn. Stumperd. Wordt er z'n hele leven op aangekeken. Een buitenechtelijk kind. Voorbeschikt om een minderwaardigheidscomplex te krijgen, als je 't mij vraagt. Ik heb bij voorbaat al medelijden met die stakkerd. Maar met de moeder niet meer, hoor. O, nee. Eerst wel. Maar nu ze er zo over praat. Nee.”

En intussen lacht satan schaterend. Hij hoeft zo bang nog niet te zijn voor die kerkmensen. Laat ze maar rustig naar de kerk sjouwen. Voor zijn part driemaal per zondag. Zolang ze zo weinig christen zijn als het er op aankomt, zolang ze daarvan in zulke gevallen als deze nog niets in hun daden of enkel maar door te zwijgen, tonen, zolang ze nog zo weinig echt bekeerd zijn, zal het waratje nog wel gaan.

Maar dan vergist hij zich toch wel heel lelijk. Want Goddank zitten er in de kerk nog heel wat meer bekeerde mensen dan hij denkt. Er zijn gemeenteleden die niet praten. Die bovendien niet alleen zwijgen, maar die iets doen. Die daadwerkelijk helpen. Het gezin Cuperus. Juffrouw De Vries. En ook anderen. Anderen, van wie ze, opgeschrikt, plotseling beseffen dat ze ze eigenlijk verwaar-

loosd hebben. Of die ze, door de drukte van het dagelijkse, jachtige leven, een beetje vergeten waren. Of mensen, van wie ze eensklaps bang zijn dat ze, zonder steun en hulp van buiten af, wel eens dezelfde weg opgedreven zouden kunnen worden als die die anderen gegaan zijn. De gebeden van deze mensen vermenigvuldigen zich en de voorbede krijgt daarin een veel grotere plaats.

Tot die mensen behoort mijnheer Van Heek. Maar intussen lijdt hij onder dit alles. Hij ervaart zeer reëel dat, als één lid lijdt, alle leden mee lijden. Dat kan niet anders. Hij is niet iemand die dergelijke gebeurtenissen maar rustig langs zich heen kan laten glijden. Zelfs niet als hij er aan gedaan heeft wat hij meende er aan te moeten doen. Bovendien krijgt hij als medechristen, figuurlijk uiteraard, ook heel wat speldeprikken en stompen te incasseren en soms zelfs openlijke aanvallen te pareren. Och, dat vindt hij niet het ergste. Dat andere, dat is . . . Ja, hij lijdt onder dit alles. Joos ziet het wel. Maar ze kan hem niet helpen. Ze kan het zelf niet verwerken. Ze zag zo hoog tegen mijnheer Cuperus op. En ook voor juffrouw De Vries had ze respect. En nu . . . Ze zijn haar allebei zo bitter tegengevallen. Maar dat doet ze zichzelf immers ook, zij het op een ander terrein. Thuis worden deze onderwerpen doodgezwegen als vader er bij is. Vader heeft uitdrukkelijk gezegd dat hij dat wilde. Strenger dan ze dat van hem gewend zijn. En zo ernstig, dat zelfs Ineke er zich aan houdt. Wat niet wegneemt dat ze moeder en Joos alle nieuws dat ze over deze gevallen hoort, uitgebreid „verslaat”. Tegenover de familie Cuperus laat ze zich van haar beste kant kennen. Ze gaat er telkens naar toe. En ze doet voor hen wat ze maar kan. Joos vindt dat prachtig. Maar aan de andere kant denkt ze soms: ze vindt het ook ergens interessant om dit allemaal van zo dichtbij mee te maken. Ze vindt dat het haarzelf gewichtig maakt. Belangrijk. En ze zwelgt in de sensatie. Om zichzelf vlak daarop niet zuinig te kapittelen en te vertellen dat ze nog steeds hetzelfde eigengerechtigte, zelfingenomen, erg denkende schepsel is van altijd. Niet alleen om deze lelijke gedachten over Ineke. Maar ook, omdat ze, hautain, al dat geroddel veroordeelt. Niet alleen in haar hart, maar ook openlijk. En ze intussen toch ook met gespitste oren luistert als Ineke weer nieuws heeft. O, als je ogen er voor opengaan, dan is er niet zo heel veel in een mens, waarop hij trots kan zijn. En onder alles door is er steeds de angst dat zijzelf of Frans, ook tot dergelijke daden zal kunnen komen. Als we maar een ogenblik aan onszelf worden overgelaten, zei een van de tantes. Dan . . . Onbekwaam tot enig goed en geneigd tot alle kwaad. Verschrikkelijk. En als Frans . . . Die heeft het in z'n huwelijk nog veel moeilijker dan mijnheer Cuperus. Mijnheer Cuperus kon tenminste nog gewoon met z'n vrouw praten, haar raad vragen en och, zoveel. Maar Frans . . . En als Frans „viel”, dat

zou ze eenvoudig niet kunnen verdragen. Hem moèt ze kunnen blijven hoogachten. Want anders . . .

En dan ontmoet ze nog iemand die haar bitter tegenvalt, voor wie ze haar achting verliest. Tenminste . . . Het gebeurt op een avond. Vader is naar een vergadering. Moeder en Ineke verheugen zich op de televisie-uitzending. Vader Van Heek heeft z'n vrouw en dochters kort voor de Kerst een mooi toestel, dat een heel duidelijk, scherp beeld geeft, cadeau gedaan. Zo maar, totaal onverwacht. Hij had er tevoren niets van gezegd. Het was een geweldige verrassing. Niet het minst voor Ineke, die er haar vader al enkele jaren lang om aan z'n hoofd gezeurd had. „Iedereen heeft televisie, vader. Het is gewoon ouderwets het niet te willen hebben.” „Het hoort eenvoudig bij deze tijd.” „Je loopt met alles achter als je geen t.v. hebt.” Deze en dergelijke motieven bracht ze telkens opnieuw in 't geweer. Maar steeds zonder resultaat. Vader wilde er nog niet aan. En nu, opeens . . . Ineke was ronduit verrukt en vloog haar vader om de hals. Moeder en zij deden het wat kalmer aan. Maar heel verrast en erg blij waren zij ook. Heerlijk, nu kunnen we alles wat ons van t.v.-uitzendingen interesseert thuis zien, was haar eerste gedachte. Zij is er geen type voor om gunsten van anderen te vragen. Was ook altijd weer bang dat het de mensen nu net precies niet zou passen op het moment dat zij juist zo heel graag het een of andere programma wilde zien. Al waren de burens en de meeste kennissen en vrienden die televisie hadden in de regel ook nog zo gastvrij en hartelijk. En al zeiden ze ook elke keer weer: „Je kunt altijd komen kijken, hoor.” Een soort nog steeds niet overwonnen verlegenheid van haar? Of misschien een verkeerde trots? Ze weet het niet. In ieder geval is het met dat op dit gebied van een ander afhankelijk zijn nu voorgoed afgelopen. En daar is ze ontzaglijk blij om. Maar hoe vader er zo opeens toe kwam om hen met iets te verrassen, waarvan hij altijd gezegd heeft bang te zijn dat het de rust uit z'n huis zou verjagen? Om Ineke daardoor meer thuis te houden? Heeft vader meer zorgen over Inekes uithuizigheid en vlinderachtig bestaantje dan hij ooit laat blijken? Wie zal het zeggen? Maar in ieder geval hebben ze hun t.v. En vader noemde het lachend „een kleine tegenprestatie voor al de last die ik jullie dit laatste half jaar heb bezorgd.”

Tegen dat woord last hebben ze natuurlijk alle drie prompt ge-
protesteerd. Maar voor de rest zullen ze het daar dan maar op
houden. Enfin, de t.v. belooft een mooie avond. Het programma lijkt
heel goed. Joos heeft dat ook wel gezien. Maar ze is onrustig. Boven-
dien wijst de thermometer bijna 75°. Het is haar hier binnen veel te
warm. Ze vindt het gewoon benauwd. Ze heeft behoefte aan frisse
lucht. De haard heeft veel te lang opengestaan. Ze moet een poesje
naar buiten. Haar mantel al aan komt ze nog even binnen.

„Ga je uit?” vraagt haar moeder verbaasd en een beetje teleurgesteld tegelijkertijd. „Ik had gedacht dat we gezellig met z'n drieën . . .”

Joos lacht. Het is ergens toch heel fijn dat moeder ook haar kennelijk graag thuis heeft. Och, maar dat wist ze immers ook wel. „Alleen maar even wat frisse lucht happen,” stelt ze haar moeder dan gerust. „Een half uurtje. Hooguit drie kwartier. Dan ben ik weer terug.”

Ineke duikt alvast in een gemakkelijke stoel. „Nou, jij liever dan ik, hoor,” zegt ze. „'t Stormt. En af en toe plenst het ook nog.” Bij dat laatste zet ze een bepaald vies gezicht. Van regen moet ze niets hebben. Een beetje harde wind, dat kan nog wel eens leuk zijn. Maar regen. Nee.

Joos lacht weer. „Juist lekker,” vindt ze. „Ik trek m'n regenjas hier wel even overheen. Dan kan ik er tegen.”

De omroepster verschijnt op het scherm om met haar vriendelijkste gezicht het programma aan te kondigen.

„Kom gauw zitten, mam,” zegt Ineke nu vlug. En tegen Joos: „En schiet jij nu maar op als je toch van plan bent weg te gaan. Prettige wandeling. Ieder z'n meug.”

„Vind ik ook,” zegt Joos. „En daarom: tot straks, hoor.” Dan verdwijnt ze, de gang op, de trap af, de winkel door, naar buiten. Even blijft ze daar staan en ademt diep de frisse lucht in. Een paar maal achter elkaar. Heerlijk is dat na die hitte binnen. Ze knapt er gewoon van op.

Dan gaat ze op stap. Maar ze is amper een paar huizen ver of ze hoort vlugge voetstappen achter zich. En een bekende stem zegt: „Dag, Joos.”

Douwe, weet ze meteen. Vervelend. Ze wilde nu juist zo graag alleen . . . Maar . . . „Dag, Douwe,” groet ze dan, niet bepaald hartelijk, maar toch ook niet onvriendelijk. Hij kan per slot niet weten dat zij, uitgerekend op dit moment, zo graag 's even alleen wil zijn.

Hij is intussen naast haar komen lopen en zucht nu: „Eindelijk.” Ze kijkt hem van opzij verwonderd aan. „Eindelijk?” vraagt ze dan. Wat bedoelt hij nou toch in vredesnaam.

„Ja, eindelijk,” herhaalt Douwe. En een beetje verlegen: „Ik heb hier al drie avonden op je lopen wachten. Ik wilde je iets vragen, zie je. Ik . . .”

Joos zet subiet al haar stekels op. „Wat een onzin,” zegt ze intussen geïrriteerd. „Als je een boodschap aan me hebt kun je toch bij me thuis komen? Of me opbellen? Dan ga je . . .” Ze breekt plotseling af. „Dan ga je toch niet als een verlegen, verliefde jongeling in de buurt van mijn huis lopen schilderen,” had ze bijna gezegd. Maar gelukkig heeft ze dat nog net bijtijds weten binnen te houden. Hij was immers vroeger verliefd op haar.

Douwe krijgt prompt een kleur. Dat ontgaat Joos niet en het is voor haar een nieuwe reden tot ergernis. Is dat nu een man? Een kerel? Niks er van. O nee, ze heeft geen ogenblik spijt dat ze hem niet genomen heeft. Aan de andere kant wekt hij nu toch ook weer haar medelijden op. Tenslotte kan hij het ook weer niet helpen dat hij is zoals hij is. En een goeierd blijft hij. Is hij altijd geweest. Goed voor z'n moeder, z'n zusjes. Och, voor iedereen. Eerlijk. Betrouwbaar. Behulpzaam. Best. Ja, in één woord: best. Wie van hem houden kan, krijgt een reuze man aan hem. Daarvan is ze heilig overtuigd. Een beste, brave huisvader en een trouw, toegewijd echtgenoot zal hij worden. Beslist. En daarom is ze maar heel erg blij dat hij nu een meisje heeft, dat kennelijk heel wijs en gelukkig met hem is. Ze hoopt heel erg dat hij dat ook is met haar. Dat gunt ze hem zo van heler harte.

Haar boosheid en ergernis zakken al weer weg. Douwe is nu eenmaal Douwe. Hij wekt als vanouds met z'n verlegen, hulpeloze ogen, opnieuw moederlijke gevoelens in haar op. En ze zegt vriendelijk, tegemoetkomend zelfs, als tegen een kind dat iets komt opbiechten en daar heel erg tegenop ziet: „Nou jô, dan maar gauw voor de draad met je boodschap, hè?” Ze heeft er niet het flauwste idee van wat hij haar te vragen heeft, maar z'n gedrag vindt ze, op z'n zachtst gesproken, nogal vreemd. Enfin.

Ze lopen intussen op de Nieuwestad. Aan de zogenaamde stille kant. Vanavond draagt hij die aanduiding met dubbel recht. Het is er heel stil. Maar in de buurt van de bioscoop „Tivoli” staan aan de waterkant ettelijke auto's geparkeerd. En de rijwielstalling, er vlak tegenover, is afgeladen vol. Aan de overkant van de stadsgracht, aan de in de wandeling genoemde drukke zijde van de Nieuwestad, ziet het stadsbeeld er al net eender uit. En dat, terwijl men daar anders 's avonds om deze tijd een pantoffelparade pleegt te houden. Zelfs de brozems, die zo graag op hun hel-gekleurde brommers, al of niet zelf in het zwart gestoken, daartussen door opereren, met een zo groot mogelijke snelheid uiteraard, ontbreken. Op een enkele dappere na dan. Maar uit café's en cafetaria's klinkt muziek. Die zitten vol. Alles vanwege het weer natuurlijk. Ook de nozems, die anders toch zo graag op straat rondhangen, schijnen nu liever binnen te zitten, zij het dan ook in een cafetaria of een bioscoop en niet thuis. In de buurt van de bioscoop een eindje verderop aan de drukke kant zijn heel wat stalen rosjes, zo maar lukraak lijkt het wel, tegen de leuningen van de pijp¹⁾, die daar over de mooie gracht gebouwd is, gegooid. Bepaald van laatkomers, die zich geen tijd gunden hun fietsen behoorlijk te stallen.

¹⁾ Soort brug.

Het begint plotseling te regenen. Hard. Douwe, opeens resoluut, zegt: „Kom mee,” pakt Joos' hand en holt met haar naar een grote portiek, een eindje terug. Hijgend van het hollen staan ze daar even later samen te lachen om die dwaze renpartij.

Douwe ziet er opeens anders uit, denkt Joos. Jonger, ontspannen. En hij praat ook. Druk. Over een onverwachte gietbui die hem eens in een vakantie overviel. Midden op het Oerd bij Ameland was hij toen. In z'n dooie eentje. En . . . Maar z'n boodschap zegt hij nog steeds niet.

Dat bevreemdt Joos. Zoals z'n wachten op haar haar bevreemd heeft. Beschouwt hij deze bui als een welkom uitstel van executie? . . . Er zijn trouwens nog een paar mensen deze portiek komen binnenvluchten. Als z'n boodschap „vertrouwelijk” is en dat moet haast wel gezien z'n gedrag, dan is het nu echt de tijd en hier ook de plaats niet daarvoor natuurlijk. Ze zal maar afwachten. Maar nieuwsgierig er naar is ze intussen wel. En heel erg ook. Ze is eerlijk genoeg om dat zichzelf te bekennen.

De regen houdt bijna even plotseling op als hij begonnen is. Joos merkt dat het eerst. „Dan gaan we maar weer, hè?” lacht ze. Ze stapt meteen het trottoir op. Douwe volgt haar op de voet. En dan is het een poosje helemaal stil tussen hen. Zwijgend lopen ze naast elkaar tegen de wind in.

Ik help 'm nu niet weer op gang, denkt Joos een beetje koppig als ze al op de Vrouwepoortsbrug zijn en Douwe nog steeds geen mond heeft opengedaan. Hij moet nu zelf maar beginnen.

Het is of hij dat voelt. Want opeens doet hij het. Nerveus. En zo haastig als beseft hij dat hij een heleboel kostbare minuten verloren heeft laten gaan. En als is hij bang, dat hij nu geen tijd genoeg zal krijgen om alles te zeggen wat hij op z'n hart heeft. „Je weet dat ik een meisje heb. Wiesje Tops. Ze wil dat we ons gaan verloven. In maart. Op haar verjaardag. Maar Joos . . . , als jij . . . , ik . . .” Hij hakkelt plotseling.

Joos zwijgt. Haar hoofd gebogen, luistert ze stil. Is het dit? Heeft hij drie avonden lang voor haar huis heen en weer gelopen om haar te vertellen dat Wiesje zich met hem verloven wil? Dat lijkt haar . . . , ja, gewoon gek. Maar tegelijkertijd weet ze ook dat het dat niet is. Zij heeft er iets mee te maken. Joos . . . , als jij . . . Dat zei hij immers ook. Maar wat?! . . .

En dan blijft hij opeens staan, pakt haar, van pure nervositeit bijna hardhandig, bij haar arm en zegt, hees van emotie, hartstochtelijk: „Maar als jij zegt dat ik nog een beetje op jou mag blijven hopen, dan doe ik het niet, Joos. Dan maak ik het uit met Wiesje en wacht op jou.”

„Douwe!” Dat is het enige wat ze in deze eerste ogenblikken kan

uitbrengen. Maar in de manier waarop ze zijn naam noemt, klinkt al de ontsteltenis die deze bekentenis in haar oproept, voor de volle honderd procent door.

Dan herstelt ze zich. En als heeft een gevaarlijk insect haar gestoken, schudt ze z'n hand af. En met ogen die flikkeren van verontwaardiging, zegt ze: „Hoe dèrf je, Douwe! Hoe durf je zoiets afschuwelijks te zeggen. Mij krijg je nooit. Nooit, versta je. Ik dacht dat ik je dat al lang en ook duidelijk genoeg verteld had. Maar dat je dat aan mij vraagt, terwijl je een meisje hebt. Een meisje, dat denkt dat je je binnenkort met haar gaat verloven. Minderwaardig vind ik dat. Bah. Door alles heen heb ik toch altijd respect voor je gehad. Maar dat is nu ook weg.” En dan zegt ze dat kleine woordje, dat al haar minachting inhoudt, nogeens. Wel driemaal achtereen, snel. „Bah. Bah. Bah!” En zonder verder naar hem om te kijken, draait ze zich om en gaat terug.

Het stormt in haar hart. Op z'n minst even erg als in de natuur. „Je moet het afmaken met dat meisje. Ogenblikkelijk. Met haar blijven gaan terwijl je niet echt van haar houdt, dat is niet eerlijk. Dat is gemeen.” Dat had ik moeten zeggen, denkt ze intussen. Verschrikkelijk moet het zijn om je met iemand te verloven, met iemand te trouwen, die meer van een ander houdt dan van jou. Een belediging. Een . . . Maar het volgende ogenblik is ze blij dat ze het niet gedaan heeft. Dat meisje weet het immers niet. En ze zal het ook nooit weten als zij haar mond houdt. Als hij het nu uitmaakt, is dat meisje alleen maar dood-ongelukkig. Nee, het is zo goed. Maar dat Douwe! . . . Al weer een mens die haar bitter is tegengevallen. Als hij het echte niet kan krijgen, stelt hij zich tevreden met een surrogaat. En dat, terwijl het om het mooiste in een mensenleven gaat. En voor een heel leven. Ze begrijpt dit niet van hem. Ze had dit nooit van hem gedacht. Van Douwe, de trouwe. Ze dacht dat hij er op het gebied van de liefde tenminste een was van het alles of niets. Toen hij met Wiesje ging, heeft ze zich daarover verheugd en gedacht: zie je nu wel dat hij niet zoveel van mij hield als hij dacht? Heerlijk dat hij nu van Wiesje houdt en mij met rust laat. En nu dit. Ze is de Wester Plantage opgelopen, langs „De Harmonie”, in de richting van het station. Zo maar lukraak. Een doel heeft ze niet meer. Ze wil alleen nog niet naar huis. Ze kan nog niet naar huis. Ze moet dit eerst verwerken, al is het maar een klein beetje. Dat Douwe . . .

Ze heeft een gevoel of ze iets verloren heeft. Maar dat heeft ze immers ook. Ze is haar respect voor Douwe kwijt.

Een nieuwe plensbui doet de weinige mensen die zich op straat gewaagd hebben zo snel mogelijk „dekking” zoeken. Joos loopt door. Het kan haar niet schelen dat ze nat wordt. Ze let daar niet eens op.

Wie staat ziet toe dat hij niet valle. Het is, of iemand dat plotseling hardop tegen haar zegt. En op hetzelfde ogenblik wordt ze, daar helemaal alleen in haar eentje, rood tot achter haar oren. Rood van schaamte. Wie is zij dat ze Douwe durft verachten, omdat . . . , omdat hij per slot ook maar een mens is. Een mens, die z'n liefde voor een medemens maar niet kan opgeven, kan doden. Is dat verkeerd? Is het eigenlijk niet prachtig, zo'n trouw?! Het enige dat je verkeerd zou mogen noemen is dat hij de consequenties er van niet aanvaardt. Dat hij met iemand anders is gegaan terwijl hij nog van háár hield. Maar heeft zij het recht daarover te oordelen? Is het bovendien allemaal eigenlijk niet van Wiesje uitgegaan? Heeft Ineke, toen zij nog op „Klein Beukenheim” was, al niet gezegd dat Wiesje Tops Douwe achterna liep, dat ze aldoor om hem heen fladderde? Is het zo'n wonder dat hij zich tenslotte in haar net heeft laten vangen? Ieder mens heeft immers behoefte aan liefde. En als je die dan zo gemakkelijk kunt krijgen? Als ze je bij wijze van spreken op een presenteerblaadje wordt aangeboden? Die Wiesje . . . Wil ze die nu oordelen? Maar dat mag immers evenmin. Zij zou zo niet kunnen. Dat is waar. Maar dat is helemaal geen verdienste van haar. Zij heeft eenvoudig een ander karakter. Ze is trotser. Maar als je van iemand gaat houden. Daar kun je toch zelf eigenlijk niets aan doen. Liefde is immers als een vonk die opeens in je hart wordt ontstoken en die daar blijft branden. Zij hield toch ook van Frans. En het is werkelijk niet haar verdienste dat ze nu kan zeggen: hield. Ze weet dat het een heel groot woord is, maar een ander is er toch echt niet voor: het is enkel genade. Natuurlijk houdt ze nog van Frans. Maar niet meer op die oude manier. Goddank. Het heeft haar, ondanks alles, overigens tranen en strijd genoeg gekost. Maar die liefde moest weg. Omdat . . . Maar voor Wiesje lag het allemaal heel anders. Douwe was vrij. Wiesje mocht vechten voor haar geluk. En dat deed ze. Op haar eigen manier. Wie mag haar dat kwalijk nemen? Dat is haar zaak. Daar heeft zij in ieder geval niets mee te maken.

Joos' boosheid zakt. Haar verontwaardiging is al weg. Ze heeft nu enkel nog maar medelijden met Douwe. En zelfverwijt. Ze had zo pas niet zo tegen hem mogen uitvaren. Ze had begrip moeten tonen. Juist zij. Ze weet immers zelf wat het is om zielsveel te houden van iemand, die je liefde niet beantwoordt.

Ze loopt inmiddels al op de Potmargebrug. Een verraderlijke rukwind gooit haar bijna omver. Intuïtief zet ze zich schrap en weet zo haar evenwicht te bewaren. Maar echt tot haar doordringen doet het niet.

Ik moet dit in orde maken, goed maken, weet ze intussen steeds zekerder. We moeten weer goede vrienden worden. Wie weet hoe

kapot die arme jongen nu is. Niet alleen omdat hij nu beter dan ooit weet dat hij haar nooit zal krijgen. Maar ook omdat ze hem zo niet mis te verstaan te kennen heeft gegeven, dat ze haar respect voor hem verloren heeft. Als hij zich in z'n ellende nu maar niet verplicht voelt het met Wiesje uit te maken. Dan zou het kwaad dat zij heeft aangericht helemaal niet meer te overzien zijn.

Joos wordt bang. Wat voor narigheid kan zij hebben gesticht met haar ondoordachte woorden. Ze zal Douwe een briefje schrijven. Hem haar excuus aanbieden. Zo gauw mogelijk. Vanavond nog.

Maar dan keert ze opeens vastbesloten, resoluut op haar schreden terug. Ze gaat naar hem toe. Nu dadelijk. Dat is het enige. Gemakkelijk zal het niet zijn, maar daar heeft ze niet naar te vragen. Het moèt. Ze weet dat heel zeker.

Maar de lange tocht naar Douwes huis in het westen van de stad blijft haar bespaard. Een ogenblik later staat ze al tegenover hem. Ze is daar even helemaal beduusd van. Hij moet haar gevolgd zijn. Heel de weg langs. Maar waarom is hij dan niet dadelijk weer naast haar komen lopen en gaan praten? Want dat is natuurlijk z'n bedoeling: nogeens praten. Anders zou hij niet . . . Dit riekt naar dat schilderen voor haar huis. Drie avonden lang. Op hoop van zegen.

Prompt wil nieuwe ergernis over dit zo weinig manlijke gedrag haar milde stemming en haar schuldgevoelens tegenover hem verjagen. Maar dat mag niet. Heeft ze nu nog niets geleerd? Gaat ze nu opnieuw alles verknoeien? Wil ze hem al weer oordelen, nee, veroordelen? Ze moet zich in zijn omstandigheden verplaatsen, zich zijn gevoelens proberen in te denken. Als zij in zijn plaats zo zou zijn afgebekt? Zou ze dan vlak daarna de moed hebben kunnen opbrengen om degene, die haar zo behandeld had, weer aan te spreken? Of ze die afsnauwerij nu verdiend vond of niet? Ze weet zeer beslist dat ze dat nooit gekund zou hebben.

Douwe lijkt intussen z'n spraakvermogen verloren te hebben. Hij zwijgt tenminste in alle talen en kijkt haar alleen maar aan met . . . ja, met beschaamde ogen.

Joos hoeft de nieuwe ergernis niet eens meer te onderdrukken. Die is op hetzelfde ogenblik helemaal verdwenen. En in de plaats er van komt opnieuw medelijden. Daarom is zij nu ook de eerste die spreekt. „Dat je hier bent, Douwe,” begint ze en het klinkt opeens bijna blij. „Ik wilde juist naar je huis gaan.”

„Echt?” Douwe kan z'n oren bijna niet geloven. Ja, hij is haar gevolgd. Heel deze eindeloos lijkende weg. Hij wilde haar weer aanspreken, maar hij durfde het niet. Aldoor heeft hij het opnieuw uitgesteld. Straks. Straks. Nu ze zich zo plotseling omdraaide en in een wip de enkele tientallen meters die hen scheiden had gelopen, wist hij zo gauw niet wat hij doen moest. Z'n eerste reactie was: ook

omkeren en weglopen. Maar dat heeft hij toch niet gedaan. Dat zou dan op een vlucht geleken hebben. En hij wil haar immers niet ontvluchten. Hij wil juist zo zielsgraag nog eens met haar praten. Maar . . .

Nu kan hij haar dat plotseling allemaal vertellen. „Ik begrijp wel dat je me veracht, Joos,” zegt hij daarna. „Ik ben geen kerel. Ik weet het. Maar . . .” Hij aarzelt heel even. Dan zegt hij vlug en met een hoogrode kleur: „Jij weet niet wat het is om met je hele hart van iemand te houden, die je liefde niet beantwoordt.”

„Toch wel.” Het is er al uit bij Joos eer ze het beseft. Op hetzelfde ogenblik heeft ze er al geweldig spijt van. Als haren op haar hoofd. Wat bezielt haar? Hoe heeft ze dit kunnen doen? Wat zou ze er niet voor over hebben om die twee simpele, één-lettergrepige woordjes, ongezegd te kunnen maken.

Ze zijn intussen langzaam teruggelopen. Maar nu blijft Douwe plotseling staan. „Er is dus toch een ander,” zegt hij. En ondanks zichzelf klinkt er een licht verwijt en ook teleurstelling door in z'n stem.

Dat ontgaat Joos niet. En ze kan het begrijpen. Ze heeft hem immers altijd weer bezworen dat er geen ander was. En nu . . . „Er was al de keren dat ik je zei dat er geen ander was, werkelijk niemand anders, Douwe,” haast ze zich te zeggen. „Dat moet je van me geloven. Ik heb je niets wijs gemaakt. En nu is er ook niemand. Eerlijk niet.” En omdat ze begrijpt dat dit hem allemaal op z'n zachtst gesproken nogal paradoxaal in de oren moet klinken en ze zich, na alles wat ze vanavond al aan hem heeft misdaan, verplicht voelt hem een en ander tenminste een beetje uit te leggen, zegt ze tegen hem, wat ze nog tegen niemand anders gedaan heeft: „Ik heb een poosje zielsveel van iemand gehouden, die mijn liefde niet kon beantwoorden. Daarom weet ik wel wat dat betekent, Douwe.”

Douwe twijfelt geen moment aan haar woorden. Ogenblikkelijk stroomt z'n hart zo vol medelijden met haar, dat het hem bijna lichamelijk pijn doet. Dat Joos net als hij . . . Dat kan hij eenvoudig niet verdragen. En waarom moet dit nu zo? Waarom lijken zoveel mensen toch van de verkeerde te moeten gaan houden. Als zij nu van hem . . . in plaats van van die ander . . . Maar het geeft niet daarover te piekeren. Het is eenvoudig zo. Hij zou haar alleen nu in zijn armen willen nemen. Niet om te zeggen hoeveel hij van haar houdt. Nee, enkel om haar te troosten, om haar te laten voelen hoe hij met haar meeleeft. Maar dat kan niet. Dat mag niet. En bovendien: ze zei immers dat het voorbij is. Dan heeft ze ook geen troost en geen meegevoel meer nodig. Maar . . . Al deze gedachten flitsen bliksem-snel door z'n hoofd, eer hij enkel zegt: „Arme Joos.”

Er springen plotseling tranen in Joos' ogen. Ze kan ze gewoon niet

tegenhouden. Maar het zijn geen tranen van verdriet. Dat moet Douwe vooral niet denken.

Ze veegt de tranen haastig weg en legt een hand op zijn arm. „Het is voorbij, Douwe. Eerlijk. Geloof me. Daar huil ik echt niet meer om. Het was alleen ontroering. Jij bent zo'n bovenste beste kerel. Je zou zelfs nu dadelijk bereid zijn om jezelf en je eigen moeilijkheden te vergeten en mij te helpen, als dat nodig zou zijn. Dat voel ik. En dat heb ik helemaal niet verdiend, Douwe. Ik ging zo pas terug omdat ik voelde dat ik naar je toe moest. Ik wilde naar je huis gaan, om je mijn excuses aan te bieden. Wat ik in het begin van de avond tegen je gezegd heb, raakt kant noch wal. Het spijt me heel erg.”

Nu wordt Douwe helemaal verlegen. „Excuses aanbieden. Spijt. Ga nou gauw. Ik maakte het er toch zeker naar.”

Maar Joos schudt haar hoofd. Zeer gedecideerd. „Juist omdat ik weet wat een onbeantwoorde liefde betekenen kan, had uitgerkend ik al die lelijke dingen helemaal niet mogen zeggen.” En dan warm: „Maar nu praten we er niet meer over, hè, Douwe? We zijn weer goede vrienden die elkaar eerlijk in de ogen kunnen kijken. Oké?” Ze steekt hem haar hand toe.

Hij grijpt die met bei de zijne en drukt 'm zo stijf, dat het haar moeite kost niet „au” te roepen. En intussen zegt hij blij: „Graag, Joos. Heel graag. Oké.”

Hij brengt haar tot aan de deur van haar huis. „Jij bent de enige op de hele wereld, die mijn geheim kent, Douwe,” zegt Joos dan ernstig.

„Spijt?” Douwe vraagt het gespannen.

Een ogenblik kijkt Joos peinzend voor zich uit. Dan schudt ze haar hoofd, kijkt hem vol aan en zegt: „Nee. Het is zo goed. En ik weet dat het bij jou veilig is.” Ze meent dat oprecht. Ze heeft er eerlijk geen spijt meer van. Ze heeft een gevoel of ze hiermee werkelijk iets goed gemaakt heeft tegenover hem. Niet met woorden, maar met . . . ja, met een daad.

„Dank je, Joos.” Meer kan Douwe niet zeggen. Maar dat is ook niet nodig. Zijn ogen vertellen haar wel dat ze hem nu niets mooiers had kunnen geven dan dit blijk van groot vertrouwen.

XVII

De dagen lengen prachtig. En af en toe is er al echt iets lenteachtigs in de lucht. Dit jaar kwam iedereen trouwens al heel vroeg

in de voorjaarsstemming. Eind januari bloeiden in sommige tuinen de sneeuwkllokjes al.

Het is nu intussen maart. Joos loopt met lichte, veerkrachtige stappen, op haar zondags, door de stad. Ze is op weg naar Hotel „De Kroon”. Naar de huwelijksreceptie van de oudste dochter van tante Minke, Bab. Samen met vader, moeder en Ineke is ze eerst naar de trouwdienst in de kerk geweest. Maar daarna moest er beslist nog even iemand naar de zaak. Natuurlijk wilde vader gaan. Maar dat vond zij helemaal niet leuk voor moeder. Voor vader trouwens ook niet. En zij kon het net zo goed doen. Daarom zijn de anderen meteen rustig in de richting van Hotel „De Kroon” gewandeld en gaat zij nu alleen. Ze vindt dat helemaal niet erg. Integendeel, ze geniet van dit extra loopje en beschouwt dit wandelingetje als een meevallertje. Zoveel komt ze overdag niet buiten tegenwoordig. En het is zo'n zeldzaam mooie dag. Zon. Een stralend blauwe lucht. Geen wind. Bijna zomers. Bab en Lex hadden het zich niet mooier kunnen wensen. En dat na gister. Toen heeft de zon de hele dag verstek laten gaan. En het woei behoorlijk. Het water van de gracht voor hun huis was zo donker. Helemaal grijs. De lucht er boven ook, maar lichter. En boven dat donkere water van de gracht scheerden almaar de zilvermeeuwen, op en neer en heen en weer. Ze heeft er een hele poos naar staan kijken. Het was een prachtig gezicht. Zo'n dag als het gister was kan ze ook waarderen. O ja, die heeft een heel aparte sfeer. Maar dit weer is . . . ja, blijer. En voor Bab en Lex veel en veel mooier natuurlijk. Bab zag er zo snoezig uit. Een beeld van een trouwjapon droeg ze. Och, een witte bruid is eigenlijk altijd mooi. Maar Bab vond ze zopas in de kerk toch wel bijzonder lief. En Lex had haar zo'n mooi bruidsboeket gegeven. Van witte mynosotis en rode rozen. Daarvan waren hun corsages ook gemaakt. Beeldig.

Ze heeft best zin in de receptie. Er zullen stellig een heleboel kennissen zijn. Gezellig. En die receptiezalen in „De Kroon” hebben iets van de ontvangstzalen in een oude, deftige behuizing. Of zoals je ze je voorstelt in een groot landhuis, vindt ze altijd. Er hangen mooie schilderijen en er vallen prachtige kunstvoorwerpen te bewonderen. Er is niets zakelijks bij, zoals vaak in andere zalen, waar linoleum op de vloeren is geplakt en de tafeltjes formicabladen hebben. Alles heel keurig en schoon, hygiënisch voor haar part, maar koud. O zo koud. Nee, in „De Kroon” is sfeer, warmte.

Met een opgewekt gezicht loopt Joos verder. Ze heeft zich in geen tijden zo licht en blij gevoeld. Er is nu ook weer zoveel prettigs. De lente, die z'n komst steeds duidelijker aankondigt. Dit feest van Bab en Lex. En niet te vergeten de reis, die ze in het vooruitzicht heeft. Al de verdrietige dingen die haar laatst zo uit haar

evenwicht gebracht hebben, raken meer en meer op de achtergrond. Niet dat ze ze vergeten is. Dat niet. Maar ze beheersen haar gedachtenleven niet meer absoluut, zoals toen. En daar is ze heel blij om. Het komt mee door de tijd natuurlijk. De tijd slijt uiteindelijk van alle leed en teleurstelling en narigheid de scherpste kantjes af. Dat is een grote zegen. Anders zou een mens het immers ook niet uithouden. Dan zou hij aan z'n eigen verdriet en zorgen en die van z'n medemensen kapot gaan. Je kunt niet alles blijvend dragen. Maar wel je winst er uit puren. Onze moeilijkheden zijn richtingwijzers naar Gods mogelijkheden, las ze laatst eens ergens. Ze is dat niet meer kwijt geraakt. Het is zo waar. Dat weet zij nu al bij onder-vinding. Staat zij niet, ondanks alle teleurstelling en verdriet, veel rijper en rijker in het leven dan een jaar terug? Als men haar van tevoren gezegd zou hebben wat ze zou moeten meemaken, zou ze geschreeuwd hebben: „Zo niet, Heer. Nee. Zo niet!” Ze zou er voor zijn teruggedeinsd. Ze zou alles in het werk gesteld hebben om er onderuit te komen. Nu ze er achter staat is ze dankbaar voor die moeilijke tijd. Ze staat ook minder egocentrisch in het leven. Ze weet nu heel bewust dat zij niet de enige is die een andere weg moest gaan dan ze zo graag wilde. En ook dat zij, in vergelijking met anderen, nog maar een heel klein kruisje te dragen kreeg. Haar ogen zijn open gegaan.

Ze moet uitwijken voor een groepje kleine jongens, dat, papieren steken op het hoofd, toeters aan de mond, grinnikend en toeterend bijna het hele trottoir in beslag neemt. Ze kijkt ze een ogenblik lachend na. Een heerlijk stel. En wat hebben ze een schik.

Dan loopt ze weer door en spint verder aan haar gedachten. O ja, ze heeft heel veel om dankbaar voor te zijn en om zich op te verheugen ook. En dat doet ze. Allereerst op haar reis. Eind januari kwam vader al met het eerste reisprogrammaboekje aan-dragen. Nu ze daaraan terugdenkt wordt ze helemaal warm van binnen. Vader vergeet niet wat hij belooft. Ze heeft geen enkele keer hoeven zeggen: „Vader, ik mocht van u nog een buitenlands reisje maken, weet u wel?” Nee. Vader herinnerde haar al aan zijn belofte, toen zij er nog geen moment aan dacht. Eind januari. Wie denkt er dan al aan zomerreizen.

Nu lacht ze even stil voor zich heen. De mensen van de reis-bureaus en de reisverenigingen natuurlijk. En... haar vader. Ze heeft zich toen meteen gretig in dat eerste programmaboekje verdiept. Het was een heerlijke afleiding in die nare tijd. Later gaf vader haar nog andere programma's. Zelf heeft ze folders gehaald, lectuur. En tenslotte haar keus bepaald. Het is toch Noorwegen geworden. Na lang wikken en wegen overigens. Er zijn zoveel landen waar ze dolgraag 's een kijkje zou willen gaan nemen. Zwitserland,

Oostenrijk, Italië, Israël niet te vergeten. En noem maar op. Eigenlijk heeft ze voor de hele wereld belangstelling. Gister heeft ze zich opgegeven voor een reis per autocar. De reis begint in Utrecht. Maar daar hoeft zij niet naar toe te reizen. Ze kan in Deventer in de bus stappen. Dat is prachtig. Die eerste dag rijden ze dan tot Sleswijk. De tweede heel Jutland door naar Frederikshaven. Vandaar steken ze per veerboot in de nacht over van Denemarken naar Noorwegen. In Larvik hopen ze weer aan land te gaan. Pas in de namiddag van de derde dag arriveren ze op hun standplaats Røldal.

Er komt even een wat verachtelijk trekje op haar gezicht. Er waren mensen die zeiden: „Vreeslijk, wat een reis. Drie dagen in een bus hossebussen eer je op je standplaats bent. Mij niet gezien, hoor. Ik blijf liever gezond.” Zo echt aardig en meelevend als je zelf enthousiast bent en een ander spontaan wilt laten meeleven met datgene, waarop je je zo buitensporig verheugt. Een ijskoude douche. Bah. Je moest boven zulke dingen staan, maar dat doe je niet. Je trekt het je aan en het is net of ze je iets moois hebben afgekaapt. Of alles opeens minder stralend is. Waarom zeggen zulke mensen dergelijke nare dingen? Waarom bederven ze je plezier? Waarom geven ze zulk akelig commentaar? Helemaal ongevraagd bovendien. Waarom houden ze hun mening niet voor zich en zeggen enkel: „Nu, dan maar goede reis en veel genoeg.” Och, sommigen doen het waarschijnlijk ondoordacht, zonder ook maar in het minst te beseffen dat ze je met hun afbrekende kritiek iets van je enthousiasme ontroven. Maar anderen stellig uit jaloezie. O ja, dat weet ze wel zeker. Bewust of onbewust uiteraard. Er is verschil. Dat wil ze grif toegeven. Maar het blijft jaloezie. En er is veel meer jaloersheid in de wereld dan ze ooit ook maar vermoed heeft. Ook dat heeft ze de laatste tijd ontdekt. En niet alleen bij anderen. Ze moet het met schaamte bekennen, maar er leeft ook jaloezie in haar eigen hart. Ze weet nu dat ze zich, voor haar gevoel, ver boven Inekes flirtpartijtjes verheven achtte, maar dat ze au fond jaloers was op Inekes vele vriendjes. Op haar geregeld in het middelpunt staan van een kring bewonderaars, op haar verloving met Toon ook. Ja, dat is lang niet mooi, maar waar.

Een enorme knal doet haar een ogenblik geschrokken stil staan. Een jochie van een jaar of tien, dat haar net passeert, ziet haar schrik en zegt prompt geruststellend: „’t Is niets, hoor. Er doorbreekt er gewoon weer ’s eentje de geluidsbarrière. U hoeft echt niet zo te schrikken.”

„Natuurlijk,” zegt Joos. Ze lacht naar hem. Kind van je tijd, denkt ze intussen. Over niets verbazen zulke knaapjes zich meer. Als het ooit nogeens aan mensen gelukt op de maan te landen,

vinden ze dat stellig ook heel gewoon. Ze groeien immers bij al deze toch eigenlijk onvoorstelbare dingen op.

Ze loopt inmiddels alweer door, denkt dan ook meteen weer aan dat zogenaamde driedaagse gehossebos en prompt komt dat minachtende trekje terug op haar gezicht. Alsof de touringcars die ze voor dergelijke reizen gebruiken hossebussen. Ze zijn zo comfortabel als een dergelijk vervoermiddel maar zijn kan. Je zit er in als in een gemakkelijke fauteuil thuis. En de rugleuningen van die busstoelen kun je in de regel ook nog zo verstellen dat je een min of meer liggende houding krijgt en er zelfs wel in kunt slapen. Nee, voor gehossebos is ze geen ogenblik bang. En wat die drie dagen om in Røldal te komen betreft: zo moet je dat natuurlijk helemaal niet bekijken. De reis begint voor haar zodra ze in die autocar gaat zitten. Of nee, eigenlijk al als ze hier in de trein stapt. Alles hoort er bij. En ze wil van alles genieten ook. Nou, reken maar. Het is immers overal mooi. In hun eigen provincie, die een heleboel mensen maar kaal en saai en zo akelig vlak vinden, ook. Mensen die niets van de schoonheid van Friesland kunnen ontdekken, hebben bepaald nog nooit de weilanden gezien in de tijd dat de weidebloemen bloeien. Als ze enkel zacht-lila lijken vanwege de massa's pinksterbloemen. Of zonnig goudgeel en warm steenrood door de onvoorstelbare rijkdom aan boterbloemen en zuring. Daar raak je in die tijd immers niet op uitgekeken. Om prachtige weiden vol bloemen te zien hoef je heus niet naar de Alpen te reizen, al zullen ze daar zeker ook heel mooi zijn. Die mensen hebben vast ook nog nooit gezeild of geroeid op de Friese meren, op plaatsen als bijvoorbeeld het Princehof en de pure schoonheid van de enorme hoeveelheden waterlelies en waterranonkels waaraan dat gebied rijk is, geproefd. En die hebben zeker ook nog nooit oog gehad voor de prachtig-mooie luchten, die hier als bijna nergens te bewonderen vallen. Uren kun je daar naar kijken. Zij tenminste. En altijd zijn ze weer anders. Van kleur en van vorm. Maar heel dikwijls adembenemend schoon. Vooral vlak voor en vlak na een zonsondergang op een, wat je noemt, wilde dag in het voorjaar of in de herfst. Bovendien is niet de hele provincie vlak. Hebben de mensen die dat beweren dan nooit van Gaasterland gehoord? En van Olterterp? En van Appelscha? En weten ze niet dat de Waddeneilanden Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog, waar de badgasten uit binnen- en buitenland zich een steeds groter wordend gedeelte van het jaar bijkans verdringen, bij Friesland horen en dus ook een stukje Friesland zijn?

Onbewust kijkt Joos plotsklaps een beetje grimmig. Handen af van haar provincie. Daar moeten ze afblijven. O zo. Al is zij dan maar een halfbloedje, dan wordt ze subiet chauvinistisch.

En dan is ze bij „De Kroon”. Ze kent hier de weg en loopt meteen de trap op naar boven. Een vrolijk geroezemoes van stemmen komt haar tegemoet. De kapstokken hangen vol. De receptie schijnt druk bezocht te zijn. Ze had trouwens niet anders verwacht.

Terwijl ze wacht op haar beurt om in het receptieboek te tekenen dwalen haar ogen door de gezellige zaal. Hij zit vol mensen met onverdeeld opgewekte gezichten. Wie zou ook sip kunnen of durven kijken op zo'n blij feest. Overal staan bloemen en bloemstukjes. Tulpen in allerlei kleuren, fresia's, hyacinthen, anemoontjes, takken forsythia, seringens. O, en daar wel vijf takken amaryllis. Prachtig. Dat is een kostbaar geschenk. Kelners lopen af en aan met dranken en gebak en schotels vol, ook al feestelijk opgemaakte, hartige hapjes.

Opeens ontdekt ze haar vader. Hij heeft haar zien binnenkomen, is gaan staan en maakt haar nu met handbewegingen duidelijk dat er naast hem nog een plaatsje voor haar is. Ze knikt lachend naar hem. En hoewel ze weet dat haar vader het niet kan verstaan op deze afstand, zegt ze toch: „Fijn.” Moeder zit naast vader. Maar die is in druk gesprek met iemand aan haar andere kant. Die ziet haar niet. En waar is Ineke? Niet bij vader en moeder in ieder geval. Joos' ogen zoeken haar. Maar eer ze haar ontdekt zegt Benny, het jongste broertje van Bab, een leuk joch van een jaar of elf, met een paar ondeugende ogen: „Zou u nu even willen tekenen, juffrouw Van Heek?”

Ze doet meteen mee aan z'n spelletje en zegt met een effen gezicht: „Heel graag, mijnheer Jobse.” En dan lachen ze allebei.

„Jij alvast hartelijk gefeliciteerd met je zus en je nieuwe broer, jô,” zegt Joos als ze haar naam gezet heeft en hem de geleende ballpoint teruggeeft. En dan, warm: „Wat is ons bruidje mooi, hè?”

„Haar jurk bedoel je,” zegt Ben prompt. En eigenwijs: „Ja, dat gaat wel.”

Joos schudt 'm even lachend aan de mouw van z'n mooi, blauw colbertje, dat deze wildebras samen met een lichtgrijze broek nu werkelijk tot een keurig klein meneertje maakt, door elkaar. „Jou rakker,” zegt ze dan.

Ben geeft haar even een samenzweerderig knipoogje, eer hij de volgende bezoeker, een deftig uitziende mijnheer met een buikje, heel beleefd vraagt of hij ook even wil tekenen. Dan loopt ze naar het stralende bruidspaar, feliciteert hen en hun wederzijdse ouders en wandelt naar het hoekje, waar haar vader en moeder zitten. Vlug gaat dat overigens niet, want hier wordt ze gegroet en daar wordt een hand naar haar uitgestoken. Er zijn, net zoals ze verwacht heeft, ontzettend veel vrienden en kennissen. Hun hartelijkheid geeft haar een heerlijk gevoel van hier thuis zijn, er bij horen.

Ze krijgt een plaats tussen haar vader en een jong echtpaar in.

Ze vertelt haar vader dat alles in orde is op de zaak, bestelt een jus d'orange bij de ober die haar komt vragen wat ze gebruiken wil en vraagt dan aan het jonge vrouwtje naast haar hoe het met haar kindertjes gaat. Ze heeft er drie. Eén van vijf, één van bijna vier en één van nog geen jaar.

Het jonge moedertje straalt meteen van oor tot oor. „O, zo best,” zegt ze. En ze begint meteen allerlei leuke dingen van haar drietal te vertellen.

Joos luistert belangstellend. De jonge vader, hooguit dertig jaar, luistert mee. Z'n vrouw komt uit de Betuwe, maar hij is hier in de stad geboren en getogen. Ze kent z'n ouders en z'n hele familie. Opeens herinnert ze zich dat ze heeft horen vertellen dat z'n vader ziek is. En als z'n vrouw zwijgt, vraagt ze hem: „Hoe gaat het met uw vader? We hoorden dat hij al een poosje ziek is.”

De gezichten van het echtpaar betrekken op slag. „Al drie weken,” vertelt de jongeman dan. „Vader kreeg plotseling hoge koorts. Echte topkoorts. En de doktoren kunnen er maar niet achter komen wat de oorzaak daarvan is. We maken ons echt zorgen. Vader ziet er zo slecht uit. Als er niet gauw verandering komt . . .”

Joos heeft met een ernstig gezicht zitten luisteren. „Wat naar,” zegt ze nu hartgrondig. „Als je de oorzaak weet kun je die tenminste proberen weg te nemen. Maar nu . . .”

De jongeman knikt. „Zo is het. Nu weten ze niet wat ze er aan moeten doen. En al maar weer die onderzoeken. Die vermoeien toch al zo.” En na een ogenblik tegen z'n vrouw: „Maar we moeten gaan, hoor, Cootje.”

„Ja.” Ze staan op, groeten Joos en haar ouders, lopen dan in de richting van het bruidspaar.

Joos kijkt hen na. En even schiet er een brok in haar keel. Ze heeft deze jongeman gekend als een lange, kaarsrechte vent. Nu groeit hij krom. Er is iets met z'n ruggegraat. Wat moet dat moeilijk voor hem zijn. En ook voor z'n vrouw. Maar je merkt daar nooit iets van.

Er komt iemand op haar vader af. Ze heeft tijd om rustig rond te kijken. Daarginds staat een man met een vrolijk gezicht geanimeerd te praten. Eén van z'n zoons, hij zat in de hoogste klas van de H.B.S., moest laatst trouwen met een meisje uit de vierde van de M.M.S. Het meisje is van school gestuurd. Ze zijn meteen getrouwd. Maar ze zijn beide bij hun ouders gebleven voorlopig. Wat een schok moeten die mensen gekregen hebben toen ze dat hoorden. Wat een bittere teleurstelling moet het ook voor hen geweest zijn. Ze hadden natuurlijk hun idealen. Ook wat deze zoon betreft. Het geluk van een kind is van veel meer belang dan alle ijdele toekomstdromen van een vader. Dat zei die vriend van tante Jo. En dat is waar

natuurlijk. Maar dat gaat in zo'n geval toch niet op. Wat een zorgen moeten die ouders nu hebben. Als die jongen voor z'n eindexamen slaagt moet hij meteen in militaire dienst. Waar moeten die jongelui van leven? Waar vandaan krijgen ze een woning? Wie zorgt voor alles wat er bij de geboorte van zo'n kindje nodig is? Wat een verdriet en wat een zorgen. Voor de wederzijdse ouders. Ook diep verdriet om die jongelui zelf, die toch hun kinderen blijven. En van wie ze, juist nu ze hen weer zo heel erg en helemaal nodig hebben, anders, maar in zeker opzicht ook nog weer meer dan toen ze babies waren, zo innig veel houden. Ze hebben geanticipeerd. Vooruit gegrepen. Genomen, wat eerst pas voor later bestemd is.

Joos' ogen krijgen een dromerige uitdrukking. Ze heeft daar eens iets heel moois over gelezen. Hoe was dat ook maar weer. Ze probeert het terug te halen in haar gedachten. Langzaam-aan gelukt dat. Ergens in een tuin was een rose-witte weelde van bloeiende appelbomen. Een jongen stond er samen met z'n vader van te genieten. En opeens vroeg de jongen, spontaan: „Mag ik een paar takken afsnijden voor een vaas in de kamer, vader? Dan halen we de lente naar binnen.” Z'n vader antwoordde: „Dat kun je doen, jongen. Maar bloesems plukken is: anticiperen op de oogst. Wie de bloesems plukt, zal de vruchten missen.” En toen, heel ernstig: „Als je straks student bent, zul je gelegenheid genoeg hebben om bloesems te plukken, maar daardoor zal de oogst je ontgaan.”

Ja, zo was het. Het stond in een tijdschrift in een artikel dat „De verlovings” als kop had. Ze vond dat toen zo'n prachtig beeld. En nu wel echt van toepassing op deze nog zo heel jonge, aanstaande ouders. Ze zijn zelf immers nog bijna kinderen. Pubers. Hooguit adolescenten. Als ze nu al jaren verloofd geweest waren en de trouwdag maar niet kon worden vastgesteld vanwege de woningnood of iets dergelijks. Dan bleef zoiets natuurlijk wel heel erg jammer, maar dan lag het toch heel anders. Nu. Nee . . . Ronduit ontzettend vindt ze het. En voor de ouders èn voor de kinderen. Om zoiets te leren aanvaarden . . . !

Onwillekeurig gaan haar ogen weer naar de vader van de jongen. Hij staat daar nog steeds, lacht juist op dit ogenblik hartelijk. Hoe kan hij het. Zij . . .

Haar ogen dwalen verder tot ze blijven rusten op de vader van de bruidegom. Een jaar of zes terug stierf Lex' moeder. Plotseling. Ze herinnert het zich nog als de dag van gister. Iedereen was er door verslagen. Twee jaar terug is mijnheer Westerman hertrouwd. Met een jongere vrouw. 't Gaat heel goed volgens de verhalen en naar wat je er zo van ziet. Mijnheer Westerman ziet er ook echt goed en gelukkig uit. Maar dat verdriet om z'n eerste vrouw is er toch geweest. En zouden op een dag als vandaag z'n gedachten niet

dikwijls naar Lex' eigen moeder gaan? En die van Lex en z'n broers en zussen ook? Dat kan toch bijna niet anders? Als moeder dit nu nogeens zou hebben mogen beleven... Als... Dat betekent toch ook verdriet. Voor deze tweede mevrouw Westerman net zo goed als zij dat bedenkt. Af en toe moet ze zich..., ja, min of meer een indringster voelen vandaag. Dat is ze natuurlijk helemaal niet, maar toch...

Joos pakt haar glas en drinkt van haar jus d'orange. Als je zo rondkijkt heeft iedereen eigenlijk wat, denkt ze intussen. Vervelend dat ze dat opeens zo duidelijk ziet. Ze wil dat niet. Ze wil nu ook alleen maar blij zijn. Ze zet haar glas op het tafeltje terug, pakt haar schoteltje en wil van haar gebakje gaan genieten. Maar op hetzelfde ogenblik ontdekt ze dicht in hun buurt een echtpaar dat maar één kind heeft. Een dochtertje van een jaar of elf. Ze is zo goed als blind. Ze hebben haar naar „Bartimeüs” laten gaan. Wat dat een offer voor hen geweest moet zijn en nog dagelijks is. En dat na al de angst, de zorg, de teleurstelling, het verdriet die ze al gehad hebben om dit bijna blinde kindje. Hun oilam. Ook aan hen zie je niets. Ze converseren gezellig met een dame die bij hen zit. Joos ziet opeens wie dat is. Mevrouw Holtrust. En haar hart krimpt een ogenblik samen van louter medelijden. Mevrouw Holtrust moest wel alleen naar deze receptie. Haar man kan de trappen hier niet opkomen. Hij is een heel knap advocaat. Ze wonen in een prachtig huis en hebben vier alleraardigste kinderen, van wie de oudste beslist niet ouder is dan twaalf jaar. Maar de vader rijdt de laatste jaren in een speciaal voor hem omgebouwde auto en sleept zich de kleine afstanden, die hij desondanks nog moet lopen, voort op krukken. Ze heeft hem laatst nogeens gezien bij z'n kantoor. Toen kon ze wel huilen. Zo'n flinke man. Men zegt dat het multiple sclerose is, net als van mevrouw Cuperus. Maar of dat waar is? In ieder geval schijnt hij een ijzeren wilskracht te hebben en z'n werk nog steeds te doen. Maar wat dat worden moet...?

Joos' blijde stemming zakt almaar meer. Heeft dan iedereen iets? Is hier dan niemand die enkel voorspoed kent en volkomen gelukkig is? Ach wat, ze wil die akelige gedachten kwijt. Ze wil aan prettige dingen denken. Blij zijn, zoals toen ze hier naar toe wandelde. Maar ondanks zichzelf dwalen haar ogen toch al weer door de feestelijke zaal. En opeens lichten ze op. Daar zitten mijnheer en mevrouw Plantenga. Nee, die hebben niets. Hun oudste zoon heeft z'n studies in recordtijd beëindigd en is nu ook al, pas zes en twintig jaar oud, gepromoveerd. Cum laude nog wel. Hij werd meteen wetenschappelijk hoofdambtenaar. Iedereen verwacht dat hij het tot professor zal brengen. Ja, dat is echt een zoon om trots op te zijn, aan wie ze enkel plezier beleven. Hun beide dochters zijn allebei vrij jong en

goed getrouwd. Alleen de jongste zoon is nog thuis. Joos' gezicht betreft plotseling weer. Verleden zomer kwam Ineke thuis met een naar verhaal over hem. Hij was alweer blijven zitten op het Gymnasium. En dat, terwijl hij ook een goed stel hersens heeft. Misschien niet zo goed als zijn broer, maar toch wel boven de middelmaat. Maar hij is lui en onverschillig. Naar de kerk schijnt hij ook niet meer te gaan. Dat ze dat daarnet even vergat. Want vooral dat laatste is zo erg. Zo erg dat je om dat ene al de goede dingen die je hebt over het hoofd zou zien en je daarop blind staren. Zo lijkt het haar tenminste.

„Wat kijkt onze Joosje ernstig. En dat nog wel op een blij feest als dit,” hoort ze dan opeens haar vader schertsend zeggen. Maar als ze naar hem opkijkt leest ze zorg in z'n ogen.

„Ik dacht,” begint ze. Maar dan breekt ze haar zin af. Dit is niet de plaats om over dergelijke ernstige dingen te praten. Ze dwingt zichzelf een vrolijk gezicht te zetten. En opgewekt gaat ze verder: „Ja, het is een geweldige gezellige receptie, hè?”

Maar haar vader leidt ze niet om de tuin. Hij kent haar te goed. Ze piekert ergens over. Dat weet hij zeker. Hij gaat op dat laatste niet in en blijft haar onderzoekend aankijken.

„Ach, ik vertel het u later weleens,” zegt ze dan een tikkeltje ongeduldig. Maar op hetzelfde ogenblik heeft ze al spijt van die onvriendelijkheid. En op een wat verontschuldigende toon laat ze er op volgen: „Ik zat zomaar wat te peinzen.”

Haar vader is zonder enige rancune. Hij knikt haar 's hartelijk toe en zegt dan enkel: „Afgesproken.”

Dan vraagt moeder z'n aandacht. De plaatsen aan Joos' andere kant worden ingenomen door een paar jongelui, die ze niet kent. Ze kan rustig doorgaan met zich te verbazen over al die opgewekte, vrolijke mensen, van wie toch iedereen een kruis draagt, zij het groter of kleiner. Het echtpaar dat daar net hartelijk lacht om iets wat hun overbuurman vertelt, heeft een zoon, die helemaal invalide is geworden door kinderverlamming. Hij was bijna afgestudeerd. Tijden heeft hij in een ijzeren long moeten liggen. Nu wordt hij gereden in een invalidewagentje. Vlak bij de ingang van de zaal zitten mensen, die een achterlijk kind hebben. Een jaar terug hebben ze het in een inrichting moeten doen. Ze konden 'm niet meer thuis houden. Het was niet langer verantwoord. Wat moet ook dat een strijd gekost hebben. Vooral aan de moeder. Je hoort immers altijd weer dat moeders juist het sterkst hangen aan dergelijke kinderen. Ze begrijpt dat wel. Die hebben hen immers zo heel erg nodig. Dubbel nodig. En die blijven ook zo helemaal van hen. Wat een leed. Wat een zorg. Wat een schaduwen over wat er toch ook aan geluk is in al die levens. Hoe kan iedereen hier toch zo blij lijken,

als is er enkel maar vreugde en voorspoed op de wereld en in hun eigen gezinnen? Huichelen al deze mensen? Dragen ze allemaal een masker? Er is immers ook nog zoveel verdriet waarvan een ander niets weet. Zelfs degenen die je het naast staan vaak niet. Weten haar ouders wat zij verleden jaar heeft doorgemaakt? Nee immers. O, er is ook veel geluk. Joos zoekt het nu bewust in deze feestzaal. Het bruidspaar. De ouders, de familie, de vrienden, die van harte blij zijn met de blijden. Dat echtpaar daarginds, dat na zeven jaar wachten eindelijk een kindje heeft gekregen. Mijnheer Wiersma, die nu het receptieboek tekent, die net een prachtige promotie heeft gemaakt. Tante Minke, die hun daarnet gauw even kwam vertellen dat hun eerste kleinkind er is en dat oom Luuc nu zowat buiten z'n schoenen loopt van trots, omdat hij vernoemd is en ze nu een echte stamhouder hebben. Dieuwke de Boer en Teake Zijlstra, een verloofd stelletje, dat net gister een woning toegewezen heeft gekregen en dat goede nieuws hier nu glunderend vertelt aan ieder die maar naar hen luisteren wil. O, en nog veel meer.

Maar al die anderen? Lachen die om de ander geen zeer te doen? Om een ander niet lastig te vallen met hun zorgen en verdriet, omdat ze te goed weten dat ieder genoeg heeft aan z'n eigen portie daarvan? En omdat de ervaring hun geleerd heeft dat een ander jouw verdriet toch uiteindelijk nooit in z'n volle zwaarte kan aanvoelen? Omdat ze al zo dikwijls zijn teleurgesteld in het meelevens en meevoelens van hun medemensen en van het mee-lijdens nog helemaal nooit iets hebben gemerkt?

Opeens ziet ze Ineke. Aan een tafel vol jongelui helemaal aan het andere eind van de zaal. Ze staat meteen op. „Ik ga even daarginds kijken, hoor,” zegt ze tegen haar vader. En dan loopt ze al in Inekes richting. Ze wil niet langer als een oude bes zitten tobben. Ze wil blij en vrolijk zijn als die anderen. Ze wil meedoen. Zij is toch zeker ook nog jong.

XVIII

Met dat Joos de winkel binnenstapt ziet ze, dat er nog licht brandt in het kantoorje er achter. Zou vader . . . Dan . . .

Het is de avond van een verrukkelijk wilde dag. Zo'n echt onberekenbare, grillige aprildag vol verrassingen. Aangename en minder aangename uiteraard. Een dag, waarop je op het ene moment heerlijk in de zon loopt en op het volgende de hagelstenen je niet zuinig

om je oren vliegen. En waarop, onder alles door, de voorjaarswind alle muizenissen uit je hoofd lijkt te willen waaien.

Joos is ronduit dol op zulke dagen. Tussen de middag heeft ze al even een ommetje gemaakt. Maar nu net een lange wandeling, vanwege het late uur zonder zon uiteraard, en daar meer dan een uur lang, helemaal in haar eentje, uitbundig van genoten. De bijna volle maan, die af en toe prachtig kiekedoe speelde achter donkerdreigende, jagende wolken, vergoedde de afwezigheid van de zon overigens ruimschoots. Fris en monter komt ze nu thuis. En regelrecht stapt ze de winkel door en op het kantoortje af. Als vader daar werkelijk nog is, gaat ze nu met hem praten. Dadelijk. Ze voelt zich plotseling klaar voor het gesprek, dat ze steeds maar weer heeft uitgesteld, maar waarvan ze intussen wist, dat ze het toch met haar vader moest hebben, vroeger of later. Als vader het nu maar begrijpt. Als vader nu maar niet te erg teleurgesteld is. Want dan weet ze nog niet . . .

Toch weer een tikkeltje bezorgd nu, staat ze even later naast het bureau van mijnheer Van Heek.

„Dat u hier nog bent,” begint ze dan. „Ik dacht dat u allang boven aan de koffie zou zitten. Zoveel was er toch niet meer te doen toen ik wegging?” Heel even krijgt ze een onprettig gevoel. Is zij er nu zomaar uitgelopen en heeft ze haar vader met het werk laten zitten? Ze dacht . . .

Maar haar vader stelt haar al gerust. „Nee, hoor. Dat was in een kwartiertje bekeken,” lacht hij. „Ik heb nu andere dingen gedaan. Voor mezelf. Dat is ook weleens prettig.” En dan, wat zachter: „Er is boven visite, weet je.” Hij kijkt daarbij zo ondeugend, dat Joos prompt vraagt: „Mevrouw Borgman?” En als haar vader knikt, zeggen ze tegelijk, met pretlichtjes in hun ogen, fluisterend overigens, want per slot kun je nooit weten of mevrouw Borgman niet net uitgerekend nu wil vertrekken en in de buurt is: „Ik zal het je nog sterker vertellen.” Om daarna hartelijk te lachen als twee stoute kinderen, die samen een kostelijk geheimpje hebben. Mevrouw Borgman is een best mens, maar toch de enige voor wie vader Van Heek altijd min of meer op de vlucht slaat. Je kunt haar namelijk nooit iets vertellen, niet iets moois en niet iets naars, of zij vertelt jou vlak daar overheen een nog veel mooier of veel tragischer geval. Om er een punthoofd van te krijgen. En sinds vader Van Heek, die overigens de verdraagzaamheid zelf is, het op een keer werkelijk niet langer uithield en voordat hij de kamer uitvluchtte, niet erg beleefd, maar wel heel ondeugend, in Joos' oor fluisterde: „Ik zal het je nog sterker vertellen,” is dat voor hen beiden het wachtwoord, waarmee ze elkaar op de aanwezigheid van deze dame attenderen.

Joos heeft meteen een plannetje. „Weet u wat ik doe? Ik haal

koffie voor ons van boven. Dan maken wij het ons hier gezellig met ons beidjes en kunnen we meteen 's even samen praten."

Vader Van Heek is daar vlak voor. „Een lumineus idee," zegt hij waarderend. „Ga maar gauw."

„U voelt nu natuurlijk opeens dat u eigenlijk versmacht," plaagt Joos. Maar intussen begint ze al met het uittrekken van haar regenplunje en verdwijnt dan vlug in de richting van de trap. Dit is zo'n kostelijke gelegenheid. Die moet ze benutten. En wat ze anders nooit doet: vanavond hoopt ze van harte dat mevrouw Borgman zo'n grote voorraad nog sterkere verhalen voor moeder in petto heeft, dat ze op z'n minst nog een uur blijft plakken.

In een mum van tijd is ze weer beneden, twee dampende koppen koffie op een blaadje, voor ieder een lekkere plak cake er bij. Vader heeft z'n paperassen ondertussen een beetje opgeruimd, z'n bureaustoel omgedraaid en zegt nu, handenwrijvend van genoegen: „Dat lijkt er op, Joosje."

„Dat dacht ik ook," lacht Joos. „Laat uw koffie vooral niet koud worden, vader. Ik speel straks nog wel een keertje voor ober."

Ze zitten tegenover elkaar aan de kleine tafel in het midden. Zoals zo dikwijls als er iets in verband met de zaak te bespreken valt. Maar deze keer . . .

Joos pakt haar kopje, roert er in en ziet dan toch plotseling weer tegen het gesprek op. Alles is nu zo prettig en goed. Als . . . Maar dan pakt ze zichzelf aan. Met zulke gedachten schiet ze niets op. Ze moet het nu echt niet langer uitstellen. Wie weet hoe lang het duurt, eer er zich weer zo'n unieke gelegenheid voor doet. En per slot wil zij niets verkeerd en is haar vader geen egoïstische boeman. O, zo.

Ze drinkt haar kopje half leeg, zet het dan op de tafel terug en begint resoluut: „Vader, ik loop al lang met het plan rond eens met u te praten. De vorige zomer ben ik natuurlijk zo gauw mogelijk naar huis gekomen toen u me in de zaak nodig had, maar nu . . . Op den duur . . . Ik zou liever niet . . ." Ze hakkelt opeens. Het is toch nog niet zo eenvoudig om te zeggen wat ze op haar hart heeft.

Maar een goed verstaander pleegt maar een half woord nodig te hebben. En mijnheer Van Heek is een goed verstaander. „Nu zou je liever wat anders gaan doen," zegt hij rustig.

Joos krijgt een kleur van verrassing. „Dat u dat zo maar begrijpt," zegt ze dan opgelucht. En haastig er achteraan, omdat ze toch een zweem van teleurstelling op haar vaders gezicht meent te bespeuren: „Het is niet, omdat ik het hier thuis niet naar m'n zin heb, hoor, vader. Of omdat ik niet graag met u samen werk. Denkt u dat vooral niet. Ik vind het aan de ene kant zelfs prachtig om samen met u in onze eigen zaak te werken. Daarin zit een heel mooie gedachte.

Maar aan de andere kant — ik hoop dat ik u geen verdriet doe door dat zo maar ronduit te zeggen — maar aan de andere kant weet ik zeker dat het me op den duur toch niet bevredigen zal.”

Op den duur, denkt haar vader. Kind, ik hoop dat er voor jou niet een op den duur zal zijn wat dat betreft. Ik hoop dat je trouwt. Dat je een eigen gezin krijgt. Dat je niet een wat je noemt: werkende vrouw zult blijven. Maar hij zegt dat niet. Hij is er bovendien niet zo heel zeker van dat die hoop in vervulling zal gaan. Joos is volgens hem een geboren vrouw en moeder. Maar ze zal nooit met een surrogaat tevreden zijn. Nooit trouwen om maar getrouwd te zijn. Anders kent hij z'n eigen Joosje maar heel slecht. Maar als de ware Jozef komt. Dan! . . .

„Weet u, vader,” gaat Joos intussen verder op een toon, als moet ze haar zaak bepleiten, „er is zoveel nood in de wereld. Ook in de wereld hier vlak om ons heen. U vindt het misschien een beetje mal, maar het is net of mijn ogen daar al maar wijder voor opengaan. En ik heb steeds sterker het gevoel dat ik die nood een beetje moet gaan helpen lenigen.”

Haar vader knikt. Hij begrijpt dat. Hij kent dat gevoel immers. Hij heeft ook z'n idealen gehad wat dat betreft. Maar Goddank kun je ook naast je „gewone” werk, op dat gebied nog wel het een en ander doen, al is het dan niet je volledige dagtaak. Dat hoeft je niet eens te ontdekken. Dat zie je, als je met open ogen door het leven gaat.

„Wat zou je dan willen, Joos?” vraagt hij nu enkel vriendelijk.

Joos staat opeens op, loopt om het tafeltje heen en geeft haar vader spontaan een zoen. „Dat u het zo gewoon opneemt. Dat u het helemaal begrijpt,” zegt ze dan warm. „U weet niet wat voor een zwaar pak dat van mijn hart is.”

Haar vader lacht. „Je bent toch mijn dochter,” zegt hij dan eenvoudig, met wat extra nadruk op dat mijn.

Joos kijkt hem verrast aan. „Bedoelt u, dat u ook . . . ,” begint ze dan aarzelend.

Haar vader knikt. „Ja, dat bedoel ik. Ik heb vroeger ook andere idealen gehad. Ik zou ook dolgraag een beroep hebben willen kiezen, waarin ik meer direct, als full-timer, bedoel ik, mijn medemensen zou hebben kunnen helpen. Maar dat ging nu eenmaal niet. Grootvader stierf betrekkelijk jong. De tijden waren toen heel anders. Ik moest meteen aanpakken.”

„Arme vader,” zegt Joos medelijdend. Ze is op de leuning van z'n armstoel geklommen en streelt nu zacht z'n al grijzend haar. Maar haar vader schudt z'n hoofd. „Nee, nee,” weert hij af. „Dat moet je vooral niet zeggen. Ik ben helemaal geen arme vader. Ik ben juist een rijke vader. Ik heb een lieve vrouw en twee schatten van

dochters. Ik heb een bloeiende zaak, waarin we niet alleen voor onszelf ruimschoots verdienen wat we nodig hebben, maar ook nog wel wat overhouden om, zoals in het huwelijksformulier staat, den nooddriftigen mede te delen. We zijn allemaal gezond. En nog veel meer. Te veel om op te noemen. Ik ben een in alle opzichten rijkgezegend mensenkind, Joosje." En dan, heel ernstig: „Vergeet niet dat uiteindelijk ieder beroep een Goddelijk beroep is, meisje. We kunnen niet allemaal dominee of zendeling of dokter of maatschappelijk werker worden." En met een lach: „Als dat gebeurde, dan zou het er maar raar gaan uitzien in de wereld. Waar zouden we dan ons eten en drinken en onze kleren vandaan moeten halen? Wie zou er voor ons gas en onze elektriciteit zorgen? Onze bruggen bouwen, onze straten maken, onze treinen en trams en bussen besturen en ga zo maar door. Nee kind, we zijn allemaal op onze eigen plaats en in ons eigen beroep nodig. Dat moeten we nooit vergeten. Bakkers, slaggers, kruideniers, melkboeren, tuinders, boeren, veeverzorgers, aannemers, bouwvakarbeiders, ambtenaren, onderwijzers, leraren, grondwerkers, baggerlieden, opzichters, ingenieurs, ministers en vul de lijst maar aan. En we hebben elkaar ook allemaal nodig. Als we ons beroep zo zien wordt het op slag anders. En mooier ook. En als we ons beroep, een ieder het zijne, dan naar ons beste weten uitoefenen, plichtsgetrouw en serieus, als voor Gods aangezicht, dan dienen we God en de naaste net zo goed door voor goede textiel in de winkel te zorgen en dat tegen billijke prijzen te verkopen, als door, nu ja, laten we zeggen een goed zendeling-arts te zijn, hoe eigengereid en vreemd dat een niet „ingewijde" ook in de oren moge klinken. Weet je Joos, het scheelt zo'n stuk hoe je je werk ziet. Ik heb eens iemand horen vertellen over twee arbeiders. Gewone sjouwerlieden. Ze moesten beiden stenen aandragen voor de bouw van een kathedraal. Toen een derde naar hun werk informeerde, zei de een nuchter en zonder enige vreugde: „Ik sjouw stenen." Maar de ander antwoordde met een stralend gezicht: „Ik help een kathedraal bouwen." Kijk, Joos, dat is het. Ze deden allebei precies hetzelfde werk, maar wat zagen ze het verschillend."

„O ja," knikt Joos. En blij: „Wat een prachtig voorbeeld is dat. Dat vergeet ik niet weer." O, het is heerlijk dat vader zo met haar praat.

„Bovendien kun je naast dat, laten we zeggen, indirecte werk in Gods koninkrijk, allemaal nog wel direct werk daarin doen ook," gaat vader Van Heek intussen al weer verder. „Al lijkt het ook maar nog zo weinig, je weet het: al wat gedaan wordt uit liefde tot Jezus, dat houdt z'n waarde en zal blijven bestaan. Denk maar eens aan die beker koud water. „En wie één van deze kleinen, omdat hij een discipel is, ook maar een beker koud water te drinken geeft, voor-

waar, Ik zeg u, zijn loon zal hem geenszins ontgaan." En aan dat prachtige gedeelte uit Matthéüs 25 over „Het oordeel van de Zoon des mensen". „Ik heb honger geleden en gij hebt Mij te eten gegeven, Ik heb dorst geleden en gij hebt Mij te drinken gegeven, Ik ben een vreemdeling geweest en gij hebt Mij gehuisvest . . . Voorwaar, Ik zeg u, in zoverre gij dit aan één van deze mijn minste broeders hebt gedaan, hebt gij het Mij gedaan".

Joos luistert met gebogen hoofd. Dan citeert ze zacht om haar vader te vertellen dat ze hem begrepen heeft:

- Je hoeft niet altijd zendeling te worden om in de dienst van onze Heer te staan.
Was voor je buurvrouw maar een keer de borden,
dan heb je ook Gods wil gedaan.

Haar vader kijkt haar verrast aan. „Precies, Joos," zegt hij dan. „Zo is het. Zo bedoel ik het." En na een ogenblik: „En dan is er natuurlijk het gebed. De voorbede. Die moeten we vooral niet de laatste plaats geven."

Joos knikt.

Even zwijgen ze daarna allebei. De zoveelste hagelbui striemt de grote winkelruiten. Het dringt niet eens tot hen door.

„Maar dat neemt niet weg, dat er altijd mensen zullen zijn die zich tot directe arbeid in Gods dienst geroepen zullen weten, Joos," begint vader Van Heek daarna opnieuw. „En die moeten die stem van hun hart dan volgen. En daarom: zeg maar wat je graag zou willen, kind. Dan zal ik proberen je daarbij te helpen."

Joos wordt helemaal warm van binnen. Hoe heeft ze ooit, ook maar een fractie van een seconde zelfs, angst kunnen hebben dat vader het haar moeilijk zou maken. Vader denkt immers nooit aan zichzelf. Maar nu vader dat zo zei van ieder beroep. Misschien . . . Ze is er eigenlijk opeens even af. Moèt zij wel iets anders gaan doen? Moet zij vader niet blijven helpen? Vader heeft geen zoon om hem in de zaak op te volgen. En . . . „Ik weet het opeens niet meer, vader," bekennt ze kleintjes. „Misschien moet ik toch wel bij u . . . Maar . . ." En dan, plotseling, denkt ze weer aan die receptie in hotel „De Kroon". En meteen gaat ze vlug door: „Weet u nog vader, laatst toen Bab en Lex trouwden, toen zei u dat ik zo ernstig keek." En als haar vader knikt: „Ik kon u op dat moment en ook daar, niet vertellen waardoor dat kwam." En een beetje schuldbewust: „Ik was toen echt van plan het u later te zeggen, maar het kwam er nooit van. Je begint niet zomaar over zulke dingen. Enfin, ik keek daar toen die feestzaal rond en het leek net of het leven voor al de mensen die daar zaten, alleen maar blij en gelukkig was. Iedereen keek

vrolijk. Iedereen converseerde opgewekt. Maar omdat ik zoveel van die mensen kende, zag ik opeens, dat al die vrolijkheid, tot op zekere hoogte, eigenlijk schijn was. Misschien is dat wel een beetje heel sterk uitgedrukt, maar in ieder geval niet . . . ja, hoe moet ik dat nu zeggen: niet onvermengd was, al leek het dat wel. Omdat iedereen praktisch, naast deze vreugde om het bruidspaar, ook iets verdrietigs of moeilijks in z'n leven had of gehad had. Ik weet niet goed hoe ik het moet uitdrukken. Maar . . .”

— Elk harte kent z'n bitterheid, z'n eigen bitterheid,

En ieder oog weet wel waarom het heimlijk schreit,”
citeert haar vader dan als voor zich heen.

Joos knikt opeens hevig. „Ja, zo was het wel ongeveer. En ik zag het daar niet alleen. Ik zie dat het laatste jaar vaker. En ook dikwijls moet ik zo maar opeens aan alle ellende en narigheid die er in de wereld is denken. Dan overvalt het me gewoon. Dan kan ik plotse-ling helemaal niet meer blij zijn. En dan begrijp ik ook niet dat een ander dat wel kan wezen. Dan is het net of de nood en de pijn en de eenzaamheid, of alle narigheid van heel de wereld op me komt afstormen. En of ik daar iets aan doen moet.” Dit laatste heel verlegen. En dan dringend: „Begrijpt u dat een beetje, vader?”

Haar vader knikt al weer. „Ik begrijp het heel goed,” zegt hij intussen ongewoon ernstig. „En ik ben er ook heilig van overtuigd dat dat niet toevallig is en dat je er inderdaad iets aan moet gaan doen. Als je daarbij één ding maar niet vergeet. Dit: dat God door alles heen, vreugde, ja, dat ook, maar toch geloof ik nog meer door verdriet, teleurstelling, tegenslag en noem maar op, bezig is ons pasklaar te maken voor het gebouw, dat Hij naar Zijn gemaakt bestek in eeuwigheid zal doen rijzen. Ik heb dat, geloof ik, al eens eerder tegen je gezegd. God moet daarvoor af en toe aan ons slijpen. Dat doet wel eens zeer. Dat weet ik. Heel erg zeer zelfs. Maar die pijn gaat voorbij en we lijken daarna al weer een beetje meer op de bouwsteen die we uiteindelijk moeten worden. Jij bent nu nog jong. En gelukkig heb je, voorzover ik weet tenminste, nog niet al te veel echt verdriet gehad in je leven.”

Het trekt even om Joos' mond. Frans, denkt ze. En ze is heel blij dat ze niet meer tegenover haar vader zit en hij haar nu niet aankijkt.

„Maar als je oudere mensen spreekt,” gaat mijnheer Van Heek intussen verder, „mensen die al heel wat verdriet in hun leven hebben moeten verwerken en teleurstellingen en tegenslagen hebben moeten incasseren, mensen die zich door alles heen Gods kinderen zijn blijven weten en er dus uiteraard de juiste kant mee zijn uitgegaan, dan zullen die eigenlijk altijd zeggen: „Geestelijk waren mijn moeilijkste tijden mijn beste tijden. Je leeft dan zo heel dicht bij de Heer. Soms verlang ik naar die tijden terug, hoe vreemd dat een ander ook

in de oren mag klinken. Maar als alles weer voor de wind gaat denk je, al is het onbewust, weer zo gemakkelijk dat je het wel alleen af kunt." We hebben het hier ook al wel eens samen over gehad. Maar het is zo waar, Joos. Als we de wind in de zeilen hebben lopen we zo gemakkelijk weg van de Goede Herder, om een ander beeld te gebruiken. En dan hebben we het zo nodig dat onze Herder een steentje pakt en dat naar ons toegooit. Om ons er aan te herinneren dat we bezig zijn de verkeerde richting in te slaan en ons terug te roepen op de goede weg. Maar soms zijn we zo ongevoelig, dat we de aanraking van dat steentje niet eens merken. Dan gaan we vrolijk verder op die verkeerde weg. Maar de Goede Herder verliest ons niet uit het oog. En Hij trekt z'n handen ook niet van ons af. Hij zegt niet, zoals wij mensen dikwijls maar al te gauw doen: „Als ze dan niet willen luisteren en eigenwijs zijn en het beter menen te weten, nu, laat ze dan maar. Ik heb ze gewaarschuwd. Nu moeten ze het verder zelf maar weten en maar zien en ondervinden, waar die weg op uitloopt." Nee, de Goede Herder blijft met ons bezig. En al vindt Hij het ook nog zo verdrietig om ons echt pijn te doen, het is voor ons bestwil. En Hij pakt een grotere steen en gooit die bovendien met grotere kracht in onze richting. Zodat hij wel doel moet treffen en goed aankomt en flink pijn doet, zodat het afgedwaalde schaap 'm eenvoudig niet meer kan negeren. En al blaait het dan soms ook nog zo jammerlijk van de pijn en al loopt het er soms zelfs kreupel door, het komt terug bij de Herder. En daar gaat het maar om. Dan heeft de Goede Herder Z'n doel bereikt en staat meteen weer klaar om te helpen de pijn te verlichten. Hij giet olie in de wonden. Hij doet er zelf op. Hij verbindt ze. Kortom: Hij verzacht de pijn. En zo nodig, dan draagt Hij dat schaap zelfs in Zijn armen naar de stal terug. Hij helpt niet enkel dragen, Hij draagt onszelf ook mee. Ja, Joosje, als het leed er is, is het geen oorzaak tot vreugde, maar naderhand, hè, dan komen de vruchten. Je kent die tekst wel. Vergeet dat nooit als het nog eens op je weg komt, kind."

Joos heeft heel stil naar haar vader geluisterd. „Ik geloof dat het zo is," zegt ze nu zacht. „Als je een kind van God bent, dan gebeuren al die dingen voor je bestwil. Dat moeten we geloven ook al begrijpen we er niets van." En dan, na een lichte aarzeling — deze dingen zijn per slot zo heel teer en vader is zoveel ouder en wijzer dan zij: „Maar er is toch ook nog iets anders. Een . . . , een soort uitverkoren worden tot het lijden, zoals bij Job, dacht ik."

„Natuurlijk." Haar vader beaamt dat dadelijk en hartgrondig. „Daarom mogen we ook nooit de fout maken, die helaas nog zo dikwijls gemaakt wordt waar het het verdriet en de tegenslag van een ander betreft, en zeggen: „Die of die zal dat of dat wel nodig

hebben." Dat is een grote zonde. Daar moeten wij af blijven. Zo iemand kan net zo goed, net als Job, beproefd worden." En dan opeens, op een heel andere toon, echt vaderlijk: „Maar we zijn helemaal afgedwaald. Wat wil jij nu eigenlijk graag gaan doen, meiske en wanneer?"

Nu lacht Joos plotseling een beetje verlegen. „U vindt het misschien wel raar, vader, maar dat weet ik nog steeds niet precies. In ieder geval iets op maatschappelijk terrein en dan het liefst bij kinderen. Soms denk ik: maatschappelijk werkster. Maar daar moet ik dan eerst nog weer een hele opleiding voor hebben natuurlijk. En dat..."

„In Groningen heb je de „Asca”,” weet haar vader.

„De Academie voor sociale en culturele arbeid,” zegt Joos. „Ja, maar om daar op te komen moet je, geloof ik, een eindexamen van een middelbare school hebben. En ik heb maar drie jaar H.B.S., dat weet u.”

Haar vader kijkt bedenkelijk. „Ja, dat zal dan wel een beetje moeilijk worden,” veronderstelt hij. En een beetje spijtig: „Tja. Altijd nog jammer dat je er die laatste twee klassen toen niet bij gedaan hebt. Je had het best gekund. En nu heb je natuurlijk niet veel zin om nog 's weer naar de H.B.S. te gaan en 'm af te maken.”

„Nee,” schudt Joos. „Dat doe ik liever niet. Bij al die jongere kinderen. Nee. En ik ben natuurlijk ook een massa vergeten intussen.”

Haar vader frons z'n voorhoofd. „Er staat me voor de geest dat ik 's iets gehoord heb over een zogenaamde Urgentie-opleiding, waarvoor je dan een toelatingsexamen zou moeten doen en getest worden. Er worden steeds meer maatschappelijke werkers en werksters gevraagd. Er schijnt in die sector een enorm tekort te bestaan. In zo'n tijd krijg je in de regel die extra kansen. Wie weet.” En terwijl hij gaat staan en luisterend naar boven kijkt, samenzwoerdig: „Ik geloof dat mevrouw Borgman naar beneden komt. Laat die het vooral niet horen. Maar ik zal er zo gauw mogelijk voor je naar informeren. Afsproken?”

„Dolgraag, vader. En alvast bedankt.”

XIX

Vader Van Heek laat er geen gras over groeien. Dadelijk de volgende dag al begint hij z'n informatie in te winnen. Ruim een week

later weet hij wat hij weten wil. En diezelfde avond nog vertelt hij Joos z'n bevindingen.

„Er is aan de „Asca” werkelijk een urgentie-opleiding voor maatschappelijk en cultureel werk verbonden. Een cursus van vier jaar,” begint hij. „En als je geen eindexamen van een middelbare school of de akte lager onderwijs hebt is er inderdaad de gelegenheid om, via een uiteraard met goed gevolg afgelegd toelatingsexamen, die cursus te volgen.”

Joos is één en al oor. „Prachtig,” vindt ze nu subiet. „Dat is altijd te proberen. En lukt het niet, nu, dan kunnen we daarna altijd weer zien.”

Haar vader glimlacht om haar voortvarendheid. „Niet zo vlug, meisje,” zegt hij dan. „Ik ben nog niet klaar met m'n relaas. Verder heeft men zich aan een psychologische test te onderwerpen.”

Joos kan van louter geestdrift haar vader weer niet laten uitspreken. „Dat is toch zo erg niet,” zegt ze nu. „Dat zal ik heus wel overleven.”

„Dat denk ik ook wel,” lacht haar vader. „Maar je bent zo haastig, kind. Laat me nu 's even rustig m'n verhaal afmaken.”

„Natuurlijk. Sorry, paps.” Joos kijkt opeens werkelijk een beetje schuldbeust. Vader heeft gelijk. Ze moet eerst alles weten wat er van deze cursus te weten valt, voordat ze . . .

„En bovendien moet men werkzaam zijn op het maatschappelijk of cultureel terrein en op de datum, waarop de cursus aanvangt als aspirant maatschappelijk of cultureel werker of werkster zijn aangesteld,” gaat mijnheer Van Heek intussen al geduldig verder. En dan, heel nadrukkelijk: „Maar last but not least: je moet op die dag ook vijftieng jaar geweest zijn.”

Joos' gezicht betreft op slag. „Wat jammer,” zegt ze nu hartgrondig. „Die mogelijkheid valt voor mij dus absoluut weg. Ik ben pas eenentwintig. Nu ja, bijna tweeëntwintig. Maar dat geeft niet. Dat is toch ook nog drie jaar te jong.” En dan nog eens: „Wat verschrikkelijk jammer.”

„Ja,” knikt haar vader, „de eerste jaren in ieder geval wel.”

Ze zitten weer samen in het kantoor en even is het stil tussen hen.

Dan begint Joos opnieuw en heel gedecideerd: „Wachten tot ik vijftieng jaar ben doe ik in geen geval. Dat duurt me veel te lang. Ik wil nu meteen aan het werk.”

„Ik heb niet anders verwacht,” zegt haar vader nu rustig. „En daarom heb ik gedacht dat je dan waarschijnlijk het beste regelrecht bij de kindbescherming kunt gaan. Daar worden ook cursussen voor gegeven. Eén geeft de basisopleiding met als resultaat diploma A. Daarna kan men eventueel de opleiding voor diploma B volgen uiteraard.”

Joos knikt. „Dat is logisch.”

„Die cursussen zijn uitsluitend bedoeld voor hen, die in een richting voor kinderbescherming werkzaam zijn. Je moet namelijk twee jaar praktijk hebben om dat eerste examen te mogen afleggen.”

Joos' gezicht klaart prompt helemaal op. „Dan doe ik dat,” zegt ze meteen besloten. „Dat lijkt me ook werk dat de moeite waard is: mee mogen werken aan de opvoeding en verzorging van zulke minderjarige kinderen. En zo'n cursus is vast veel gemakkelijker ook. Per slot zou ik voor dat toelatingsexamen voor die urgentie-cursus kunnen zakken. Die test zou niet goed kunnen uitvallen. Maar stel dat dat nog allemaal zou lukken, dan zou ik daarna nog helemaal moeten afwachten of ik het allemaal zou kunnen bolwerken. Ik heb een idee dat ik in ieder geval permanent op m'n tenen zou moeten staan, geestelijk bedoeld dan natuurlijk, om met een zoveel minder uitgebreide vooropleiding dan eigenlijk gevraagd wordt, het eind te kunnen halen. En vier jaar lang boven je krachten te moeten werken vind ik *niet* bepaald een aantrekkelijk vooruitzicht. Nee, hoor, ik doe dit. Dan kan ik mooi meteen aan 't werk en intussen die cursus volgen.”

„Meteten?” vraagt haar vader nu een beetje geschrokken.

Joos lacht. „Denkt u dat ik u op staande voet in de steek laat, vader? Echt niet, hoor.” En olijk: „Dan zou m'n reis er immers ook bij inschieten. En er moet heel wat gebeuren eer ik me die laat ontgaan. Nee, ik dacht met september. Dat lijkt me een mooie maand om te beginnen.”

Haar vader kijkt bepaald opgelucht. Hij vindt het toch al erg Joos straks weer te moeten missen, hoewel hij wel zal oppassen daar tegenover haar of tegenover wie dan ook maar met een woord over te reppen. En dat beslist niet in de eerste plaats omdat ze zo'n geweldige steun voor hem in de zaak is, maar op zo korte termijn . . .

„Maar waar wil je dan het liefst naar toe, meisje?” informeert hij dan zakelijk. Ze zitten er hier nu voor. Ze moeten nu, zo mogelijk, ook maar meteen spijkers met koppen slaan. „Hier in Friesland is er niet zo heel veel keus op dat gebied. We hebben hier in de stad Tjallinga Hiem. En in Beetsterzwaag het „Kinderrevalidatiecentrum Lyndensteyn”. Maar verderop in het land kun je, al is dat misschien een beetje raar uitgedrukt, te kust en te keur gaan op dit terrein bij wijze van spreken. Om er een paar te noemen: De Heldringstichtingen in Zetten, de Marthastichting in Alphen aan de Rijn, de Rudolphstichting in Achterveld, Valkenheide . . .”

Joos luistert al niet meer. „Zetten,” zegt ze enthousiast. „Ik geloof dat ik het liefst naar Zetten zou gaan.”

Haar vader kijkt haar verbaasd aan. Dat Joos dat zo maar een,

twee, drie weet. Er is toch zo'n grote keus. En Zetten ligt nu niet bepaald naast de deur. „Waarom?” vraagt hij dan.

„Omdat ik over Zetten zoveel gehoord heb,” zegt Joos. „Zoveel goeds, bedoel ik. Zoveel moois.” En als mijnheer Van Heek haar verwonderd blijft aankijken: „Van mevrouw Vollebrecht.”

„Vollebrecht?” Vader Van Heek kan die naam niet meteen thuisbrengen.

„De vrouw van mijn leraar Frans van de H.B.S.,” helpt Joos haar vader dan z'n geheugen opfrissen. „Ik kwam destijds immers geregeld bij de familie Vollebrecht over de vloer. Ze zijn later naar Den Haag verhuisd.”

„Natuurlijk.” Joos' vader herinnert zich alles weer.

„Mevrouw Vollebrecht is een oud-Zettense, zoals ze dat noemen,” vertelt Joos verder. „Ze is daar op de Kweekschool geweest. Je hebt daar immers niet alleen inrichtingen, maar ook scholen. Scholen met internaten. Nu, mevrouw Vollebrecht is daar dan op die, ik meen zelfs oudste, Chr. Kweekschool voor onderwijzeressen in Nederland geweest. Daardoor is mevrouw Vollebrecht natuurlijk ook in aanraking gekomen met het werk in de tehuizen daar. De president-directeur van de Helderstichtingen himself vertelde hen van het werk dat er in de diverse tehuizen werd gedaan. Wat voor meisjes er zaten en zo. En als ze in de hoogste klas zaten leidde hij hen persoonlijk rond in die stichtingen. „De sfeer was er zo goed,” zei ze altijd. „Zo fijn. Zo beschaafd ook. En je leerde er mensen kennen voor wie je diep respect had en die je karakter vormden op een manier, waarvoor je alleen maar heel dankbaar kunt zijn, je leven lang. Heel de sfeer daar in Zetten was er een van eenvoud en van liefde.” En daarom . . . Ja, daar zou ik echt het liefst naar toe gaan, vader.” En op een heel andere toon: „Heerlijk rustig ook, lijkt me, zo'n dorp midden in de boomgaarden van de Betuwe. Als de bomen bloeien. Nou! En tussen die twee grote rivieren, de Rijn en de Waal. Zo'n knus, veilig idee.”

Nu schudt haar vader lachend z'n hoofd. „Mallerd. Wat draaf je heerlijk door. Die andere stichtingen zullen heus ook wel goed zijn.”

„Misschien zelfs nog wel beter.” Joos wil er met alle plezier nog een schepje boven op doen. „Daar weet ik niet veel van. Daar wil ik dus helemaal niet over oordelen.” En dan: „Bovendien, als er in Zetten onverhoopt geen plaats is, kan ik het daar immers altijd nog gaan proberen. Ergens moet ik toch beginnen. En we kunnen moeilijk eerst de hele rij gaan bekijken.”

„Gelijk heb je,” vindt haar vader.

En er is plaats in Zetten. Op een zonnige dag in mei, waarop de

Betuwe volop bloeit en dus op z'n allermooist is en ook Zetten uiteraard z'n vriendelijkst en aantrekkelijkst gezicht heeft, gaat Joos er kennismaken. Op slag verliest ze haar hart aan dit vredige, bijzondere dorp aan de Linge. De kennismaking met de Helderstichtingen verloopt vlot en prettig. En het resultaat van dit alles is dat ze er met september zal kunnen komen werken als assistent-groepsleidster. Opgetogen reist ze die avond naar huis terug.

Er is niemand bij 't station om haar af te halen. Maar dat heeft ze ook niet verwacht. Ze wisten thuis al net zo min als zijzelf hoe laat ze terug zou kunnen zijn. Vader, die anders bij zo'n gelegenheid toch nog wel eens een vergeefs reisje naar het station riskeert, onder het mom dat hij dan meteen een doel heeft voor z'n avondwandelingetje, heeft een vergadering. Moeder wacht hen so wie so altijd al liever gezellig thuis op met vers gezette koffie of thee met toebehoren, al naar de tijd van de dag. En als het winter is en koud, een extra opgestookte haard. En Ineke zal wel weer, zoals gewoonlijk, ergens naar toe gefladderd zijn. Nee, dat er niemand voor haar bij de uitgang van het station staat — de gebruikelijke plaats in deze stad, om mensen die men van de trein wilt halen, op te wachten — betekent niet in 't minst een teleurstelling voor Joos. Maar ze verlangt er wel reusachtig naar om van haar belevenissen van vandaag te vertellen. En daarom zet ze er meteen flink de pas in en wandelt opgewekt door de mooie, stille mei-avond naar huis.

Eer ze het weet is ze er. Moeder wacht haar boven aan de trap op. Wat aardig. En voor de zoveelste keer in haar leven schaamt ze zich voor de vele kritiek, die ze, al is het heimelijk, op haar moeder heeft. Ze moet eens wat meer op al de pluspunten, die moeders karakter oplevert, letten.

„Dag, moeder,” groet ze blij. „Had u me zien aankomen?” Ze is intussen al boven, geeft, iets ongewoons voor haar als ze maar zo kort is weg geweest, haar moeder een hartelijke kus en ziet dan pas dat haar moeder een beetje zorgelijk kijkt.

Mevrouw Van Heek knikt. Maar dan legt ze met een veelbetekende blik een vinger op haar mond en fluistert: „Ja. Ik heb naar je zitten uitkijken. Om je te kunnen opvangen.”

Joos' blijde stemming zakt meteen aanmerkelijk. Ze wordt bang. Wat mag er zijn dat moeder zo . . . Vader . . . „Wat is er gebeurd?” vraagt ze nu angstig.

Het antwoord dat haar moeder geeft heeft ze allerminst verwacht. „Ineke is niet te genieten,” zegt mevrouw Van Heek zacht en nerveus. „Ze heeft de hele tijd de radio keihard aan staan. Op zo'n station, waarvan ik helemaal niet houd. Veronica of Caroline of Luxemburg, weet ik veel. Zo eentje met al maar reclame er tussendoor. Maar het is in ieder geval afschuwelijk. En ik durf gewoon niet

te vragen of ze 'm wat zachter wil zetten. Omdat ik bang ben dat ze 'm dan juist nog harder zal laten brullen."

Is het anders niets? Joos voelt zich heerlijk opgelucht en woedend tegelijkertijd. Opgelucht omdat ze, gezien moeders gezicht en gedrag, iets heel ergs verwacht heeft. De schrik die ze daardoor zopas gekregen heeft, zit haar nog in de benen. Er kan zoveel gebeuren per slot. Maar woedend is ze ook. Op haar moeder, die, in plaats van Ineke kort en goed dat kabaal maken in de huiskamer te verbieden, bang voor haar schijnt te zijn geworden en haar daardoor zo'n schrik op het lijf heeft gejaagd. Maar het meest op Ineke, die tenslotte de oorzaak is van alles. De „muziek" en het schorre gezang, waarop Ineke zich blijft trakteren, krijst intussen door het hele huis.

„Ze is dus eens weer des duivels," concludeert Joos geërgerd. Gelukkig gebeurt dat niet al te vaak, maar als ze in zo'n bui is, nou, berg je dan maar. En razend opeens, omdat dit nu net precies het slot moet zijn van haar prachtige dag, vraagt ze: „Maar waarom in vredesnaam?"

„Om Toon," antwoordt mevrouw Van Heek en het klinkt maar kleintjes.

„Om Toon?!" Nu begrijpt Joos er helemaal niets meer van. Als het nu was van teleurstelling, omdat ze bijvoorbeeld bericht gekregen zou hebben, dat er geen plaats meer voor haar en haar vriendinnen was bij het reisje, dat ze vader nog weer heeft afgebedeld. En waarvoor ze zich, omdat vader er eerst niets van wilde weten, toen eigenlijk te laat hebben opgegeven. Dan zou ze het een heel klein beetje kunnen begrijpen. Hoewel het natuurlijk bespottelijk zou blijven die teleurstelling af te reageren door je zo te laten gaan en de sfeer in huis voor iedereen te bederven. Maar om Toon?

„De vorige week zei Loek, dat Toon hier in de stad gesignaleerd was met dat meisje Zijlstra uit Huizum. Je weet wel. Tjits," vertelt haar moeder intussen, vanwege de „muziek" nog steeds onnodig op fluisterton. „Maar Ineke geloofde dat niet. Nu is ze hem vanmiddag zelf met haar tegengekomen."

Zo, is het dat. „Nu, wat zou dat," zegt ze koud. „Ineke heeft toch zelf haar verloving met hem verbroken." En smalend: „Omdat ze er niets meer aan vond. Bah. Ze heeft die jongen verdriet genoeg gedaan. Gelukkig dat hij zich nu eindelijk van haar losgemaakt schijnt te hebben. Dat had hij al veel en veel eerder moeten doen, als je 't mij vraagt. Ze is hem absoluut niet waard. Ik hoop dat Tjits dat wel is en dat hij heel gelukkig met haar wordt. Daar dan."

„Ja, dat kun je nu allemaal wel zeggen, maar het is voor Ineke toch een hele schok," vindt haar moeder. „Hij heeft haar nog zo dikwijls geschreven. Ze dacht . . ."

Joos laat haar moeder niet uitspreken. „Ze dacht: ik kan maar

raak flirten met Jan en alleman," zegt ze agressief. „En intussen zoeken naar een partner die me beter lijkt. Lukt dat niet, nu, dan kan ik immers tenslotte altijd Toon nog weer nemen. Die blijft toch wel op me wachten, de goeie sukkel. En dat leek ook zo. Maar gelukkig schijnt hij dan nu z'n verstand terug gekregen te hebben en zich met Tjits te hebben getroost. Ik ben blij voor hem. En ik vind dit Inekes verdiende loon." Haar stem klinkt nu zo hard, dat haar moeder er ontdaan van is.

„Joos," begint die verwijtend, „hoe kun je nu zo praten. Ineke is toch je zusje. Je enige zuster nog wel. En nu ze verdriet heeft . . .”

„Verdriet?" Joos snuift verachtelijk. „Laat me nou niet lachen, moeder. Dat meent u toch zelf niet, dat Ineke hierover verdriet zou hebben. Dat weet u immers ook wel beter. Geen krummeltje, hoor. Nog geen snippertje. U zei zelf daareven toch: ze is niet te genieten. Nu, iemand die verdriet heeft is heus wel te genieten. Dat weet u net zo goed als ik. Die wil alleen maar graag met rust gelaten worden misschien. Om met dat verdriet klaar te komen. Om het te verwerken. Of hij moet uitschreien en getroost worden. Maar Ineke. Zal ik u eens precies vertellen wat Ineke scheelt? Die is beledigd en jaloers en anders niets. Beledigd, omdat Toon haar nu duidelijk heeft laten zien dat hij zich ook heus wel zonder Ineke van Heek kan redden en vooral ook dat hij zonder haar gelukkig kan zijn. En jaloers, omdat ze het eenvoudig niet kan uitstaan, dat een ander nu van hem krijgt, wat zij zo maar achteloos heeft weggesmeten.”

Moeder Van Heek weet dat Joos de spijker precies op de kop slaat. Maar het klinkt allemaal zo koud en zo . . . , ja, cru. En Ineke . . . Het lijkt haar beter om er maar niet op te reageren. „Laten we maar gauw naar binnen gaan," zegt ze daarom alleen wat moe. „Als we hier nog langer blijven staan praten, krijgt Ineke misschien nog achterdocht ook en dan hebben we de poppen helemaal aan het dansen." Mevrouw Van Heek loopt meteen vlug in de richting van de huiskamer.

Joos volgt haar met opeengeklemd lippen. Welja, ontzie haar nog maar meer. 't Is Ineke immers. Wat een thuiskomst. En dat na de prachtige dag die ze gehad heeft. Daarbij past dit alles toch niet. Joos' blijde stemming is nu totaal verdwenen en heeft plaats gemaakt voor een zeer bittere. Altijd is het Ineke die ontzien of opgevangen moet worden. Had moeder, toen ze haar daarnet zag aankomen, nu niet kunnen zeggen: „Daar is Joos, Ineke. Nu moet je die radio afzetten, hoor, kind. Ik wil nu graag rustig naar Joos' belevenissen van vandaag kunnen luisteren." Maar nee, hoor. Ineke kan haar gang gaan. Moeder durft er niet eens wat van te zeggen. En Joos mag haar mee opvangen. De omgekeerde wereld. Zoals zo dikwijls. Zoals altijd kun je gerust zeggen. Joos zucht eens heel diep. Er schijnen

nu eenmaal mensen te zijn, die zich altijd maar mogen laten gaan. Die door iedereen in hun omgeving ontzien, die permanent opgevangen moeten worden en zelfs min of meer naar de ogen gekeken. Ter wille van de lieve vrede. En anderen, die kennelijk voorbestemd zijn om dat te mogen doen, die zich altijd maar weer moeten beheersen. En bij die laatste categorie schijnt zij, hier thuis althans, te behoren.

Pech gehad, Joos, denkt ze even met galgenhumor. Maar zelfs haar gevoel voor humor, dat haar anders nogal eens boven dergelijke situaties pleegt uit te tillen, kan deze keer haar downe stemming niet verdrijven. De overgang van haar himmelhoch jauchzende blijdschap van heel deze dag naar deze zo diep-teleurstellende thuiskomst is te groot en te plotseling.

Gewild opgewekt, maar intussen hypernerveus, zegt haar moeder, zodra ze de kamer binnenstapt: „Vertel nu maar 's gauw gezellig van alles wat je vandaag beleefd hebt, Joos. Wacht, ik schenk je eerst nog even een kopje koffie in. 'k Heb nog warm eten voor je ook, hoor. Maar dat kan nog wel even wachten, hè? 'k Ben zo benieuwd naar je bevindingen.” En tegen Ineke, die lui, languit op de bank ligt, de radio vlak naast zich, luid, omdat ze zich anders onmogelijk verstaanbaar kan maken: „Joos is er, Ineke. Toe, kom nu even gezellig bij ons zitten, kind. En doe dan de radio uit, hè? Dan kan Joos vertellen.”

Eindelijk, denkt Joos. Maar moeder zegt het nu dan toch. Durft moeder het opeens, omdat ze nu niet meer alleen tegenover Ineke staat? Omdat ze nu, misschien wel onbewust, zo nodig steun en hulp van haar verwacht? Och, het doet er niet toe. 't Voornaamste is dat het gebeurt. Ergens heeft ze plotseling ook medelijden met haar moeder. Moeder plukt nu immers de vruchten van haar eigen zaaisel: het altijd maar weer verwennen van haar jongste.

Ineke maakt intussen niet de minste aanstalten om aan haar moeders verzoek te voldoen. Ze blijft heerlijk lui liggen waar ze ligt, laat de Beatles maar doorschreeuwen en brult daarboven uit naar Joos: „Aangenomen? Ga je je daar nu in die Betuwe begraven?”

Joos geeft haar geen antwoord. „Zet dat ding af,” zegt ze alleen, spinnig plotseling om Inekes ergerlijke houding.

„Hoor haar,” hoont die prompt. „Voor jou zeker. Ik pieker er niet over, hoor. Als je dat maar weet. Ik houd dat ding aan. En net zo lang en net zo luid als ik wil.”

„Dat had je gedroomd.” Joos loopt naar een schakelaar en draait die resoluut om. De Beatles zwijgen op hetzelfde moment. „Stilte na de storm,” zegt ze dan rustig.

Maar nu vliegt Ineke overeind. Razend. „Zeg, ben jij gek geworden? Wat mankeert je eigenlijk? Waar bemoei je je mee?” Met

ogen, die flikkeren van kwaadheid, staat ze voor Joos. „Draai direct die schakelaar weer aan. En gauw een beetje.”

Joos kijkt haar hautain aan. „Ik denk er niet over,” vertelt ze haar dan kort en goed.

„Dan doe ik het zelf.” Ineke wil de daad bij het woord voegen, maar Joos houdt haar tegen. „Je laat het,” zegt ze. En hard: „Je hebt moeder nu lang genoeg getreiterd met dat ordinaire kabaal. Het is afgelopen.”

Het klinkt zo autoritair dat Ineke een ogenblik overbluft is en paf staat. Joos is intussen, haar handen op haar rug gevouwen, voor de schakelaar gaan staan met een gezicht van: niet dan over mijn lijk. Ineke kent dat gezicht en heimelijk is ze daar bang voor. Maar dat wil ze natuurlijk niet half weten. En daarom gooit ze het over een andere boeg.

„Wat ben je toch eigenlijk stom, hè?” begint ze. „Eerst trek je daar, zonder ook maar enige noodzaak, naar die rimboe op de Veluwe. En in plaats dat je blij bent dat je daar nog weer aan ontsnapt bent door dat ongeluk van vader — voor jou met recht een geluk bij een ongeluk, dacht ik — ga je je nu, al weer uit eigen beweging, daar in dat gat in de Betuwe opsluiten. In een tehuis nog wel notabene. Ik keek wel uit als ik jou was, hoor. Zo kom je helemaal nooit aan de man. Let 's op m'n woorden.” Dit laatste op een toon van: anders misschien ook wel niet, maar nu . . .

Joos wordt plotseling net iets te vriendelijk. „Hoe sympathiek dat mijn lieve zusje zich daar zorgen over maakt,” zegt ze honingzoet. „Werkelijk aandoenlijk.” Om er dan hatelijk en met een veelbetekende blik aan toe te voegen: „Pas maar op dat je zelf niet overschiet, liefje.”

Door die blik begrijpt Ineke ogenblikkelijk dat moeder Joos heeft ingelicht over Toon. Inwendig razend daarover, probeert ze haar figuur te redden, door nu op haar beurt hautain te kijken. „Ik overschieten?” herhaalt ze dan. „Het idee, zeg.”

Een tweede, nog hatelijker opmerking, zweeft al op het puntje van Joos' tong. Maar moeder Van Heek heeft intussen koffie ingeschonken en zegt nu zenuwachtig: „Toe, kinderen, schei nu toch asjeblieft uit met die afschuwelijke conversatie en kom zitten.”

Joos laat zich het eerst in een gemakkelijke stoel zakken. Ineke zal nu heus het lef niet meer hebben die radio weer aan te zetten. Ze kan het er wel op wagen. Bovendien, als ze zo doorgaan, loopt het nog op slaande ruzie uit. Net als bij kleine kinderen. Zij moet de wijste maar zijn. Volwassen mensen maken toch immers geen ruzie meer. Dat is zo ordinair, zo vulgair. Nee, dat doen beschaafde mensen niet. Die denken misschien wel een heleboel lelijke dingen, maar ze zeggen ze niet. Ze blijven beleefd. Of dat eerlijk is? Of het

niet beter en frisser is ook, om elkaar op z'n tijd eens flink de waarheid te vertellen? Om schoon schip te maken? Opgekropte ergerissen er eens uit te gooien? En de daardoor misschien ontstane misverstanden uit de weg te ruimen? Vermeende grieven te ontrafelen en aan te tonen dat ze inderdaad vermeend zijn? Misschien wel. Ze weet het niet. Ze heeft echt zin in een lekkere kop koffie. Alleen: haar zin om deze dag 's fijn uitgebreid te „verslaan” is totaal verdwenen. En om alle gepraat daarover nog even uit te stellen en de conversatie tegelijkertijd in veiliger banen te leiden, vraagt ze daarom: „Is er nog post voor me gekomen?”

In een paar passen is Ineke bij de schoorsteenmantel, pakt daar een brief vandaan en loopt er mee naar Joos. „Asjeblijft. Uit je rimboe. Een mannenhand.” En spottend: „Zeker van een aanbieder.”

Joos grist de brief uit Inekes hand, kijkt ogenblikkelijk naar de afzender en wordt dan vuurrood. Merellaan 32. Hij moet van Frans zijn. Maar wat kan dat betekenen? Frans heeft haar nog nooit geschreven. Wel eens opgebeld.

Ineke geniet zichtbaar. „Nou, wat heb ik gezegd, moeder?” vraagt ze triomfantelijk. „Van een aanbieder. Kijk ze eens blozen.”

Joos werpt prompt vernietigende blikken in Inekes richting. En al haar goede voornemens en verstandige overwegingen ten spijt, snauwt ze: „Houd jij je mond. Kind, ik zou je . . . , ik zou je kunnen wurgen.”

Daar schrikt moeder Van Heek nu toch echt van. Joos, die zich zo laat gaan. Dat is ze niet gewend. „Nou, nou Joos. Een beetje minder kan het toch ook wel, niet?” zegt ze een tikkeltje verwijtend.

Maar Ineke raakt niet in 't minst onder de indruk van Joos' moordneigingen en neemt ze nog minder au serieux. Ze brult van het lachen. „Of ie ook raak is. Maar ik brand van nieuwsgierigheid. Wie is de gelukkige? Vertel maar eens gauw.”

Joos is zo verstandig daar niet op in te gaan. Ze negeert Ineke straal en zegt tegen haar moeder: „'t Is een brief van Frans van Popta. Als . . .”

Ineke heeft met gespitste oren geluisterd. Nu ze de naam van de briefschrijver hoort, kan ze Joos eenvoudig niet laten uitspreken. „Van Frans van Popta,” jubelt ze meteen. „Dat is toch die weduwnaar met die twee kinderen, met wie je toen 's bent meegereden, hè? Dan heb ik het meteen goed aangevoeld. Het is een aanzoek. Wat ik je brom. Kostelijk. Joos van Heek gaat trouwen met een weduwnaar met twee kinderen. Om je dood te lachen.”

Even zit Joos paf. Dan vliegt ze overeind en op Ineke af. En voordat mevrouw Van Heek tussenbeide kan komen, geeft ze Ineke een klap vlak in haar gezicht. Als een furie staat ze voor haar en

schreeuwt: „Als je nu niet dadelijk ophoudt met je misselijk, dom gewauwel, dan bega ik een ongeluk aan je. Ja, een ongeluk. Versta je me goed? En om je gerust te stellen: Frans van Popta is geen weduwnaar.”

Zoiets heeft mevrouw Van Heek in geen jaren meer meegemaakt. Vroeger, toen ze klein waren, Joos en Ineke, ja, toen vochten ze wel vaker. Maar nu . . . De ene narigheid lijkt vanavond ook wel na de andere te komen. En net nu Carel niet thuis is. Ze weet zich gewoon geen raad meer. Ze staat te trillen op haar benen en kan niets anders zeggen dan: „Kinderen nu toch. Hou op.”

En Ineke, te verbijsterd door deze zo ongewone en absoluut niet verwachte reactie van Joos, vergeet in eerste instantie beledigd te zijn om die klap in haar gezicht. Ze zegt alleen maar, en dat klinkt toch echt wel verontwaardigd: „Je hebt ons zelf verteld dat hij weduwnaar is.”

„Ja, Joos, dat is waar,” valt moeder Ineke bij.

Joos knikt een tikkeltje verslagen. Ze hebben gelijk, moeder en Ineke. Het is inderdaad waar. Ze weet het opeens allemaal weer. Die keer toen ze met Frans kon meerijden en Ineke, en ook moeder, zo naarstig informeerde wie die mijnheer in die mooie slee toch wel was, heeft ze dat gezegd. Omdat ze dat toen zelf beslist dacht. Ineke heeft daar toen ook al zo misselijk op gereageerd. „Moeder, let eens op mijn woorden,” zei ze. „Ons begijntje sleept daar in haar rimboe straks nog een man in de wacht. Hoe bestaat het. Die arme Douwe, de trouwe.” Ze herinnert het zich woordelijk. Het moest plagen heten. Maar . . .

„Ik weet het,” zegt ze nu eerlijk. „Dat meende ik zelf toen namelijk. Omdat z'n beide kinderen bij z'n schoonouders werden opgevoed en Bauk 's gezegd had, dat hij zo'n verdriet had.” En dan, wat kleintjes: „Sorry, Ineke, dat ik me daarnet zo heb laten gaan. Het spijt me.”

Inekes nieuwsgierigheid wint het van haar boosheid. Edelmoedig wuift ze Joos' excuus weg en vraagt: „Maar wat is er dan met hem?” En fel belust op sensatie: „Is hij misschien gescheiden?” Dat zou immers nog pikanter zijn. Haar zus, die een aanzoek krijgt van een gescheiden man.

Maar Joos schudt haar hoofd. „Z'n vrouw zit in een krankzinnigengesticht. Volgens de doktoren is ze ongeneeslijk. Ze kreeg het na de geboorte van haar tweede kind.” Frans wil niet dat hierover gepraat wordt. Maar ze moet dit nu wel zeggen. Het kan niet anders.

„Dat is sneu,” vindt Ineke. „Echt zielig.” Maar verder komt ze niet. Ze kan het niet helpen, maar ze is een tikkeltje teleurgesteld. Een gescheiden man zou . . .

Maar de stem en het gezicht van moeder Van Heek zijn één en al medelijden en meeleven, als ze zegt: „O, Joos, wat erg. Voor die jonge moeder. Maar eigenlijk nog meer voor de vader. Het klinkt misschien heel raar, maar je kunt, menselijk gesproken, nog beter je vrouw verliezen, hoe erg dat ook is natuurlijk, dan haar zó te mogen houden, geloof ik.”

Joos zou haar moeder zo een zoen willen geven voor deze reactie, die zoveel begrip toont. Maar ze doet het niet. Zoiets ligt haar niet. Ineke wel, maar haar niet. Het past niet bij haar. Dat weet ze. Daarom zegt ze nu enkel, maar heel warm: „Dat heb ik ook vaak gedacht, nadat ik het hoorde, mam. Ik geloof dat dit een van de zwaarste kruisen is die een mens te dragen kan krijgen.” En dan, vertrouwelijk: „En nu is het zo jammer: Frans' schoonvader heeft laatst een lichte attaque gehad. Bauk schreef me dat. En ook dat Frans wel begreep dat Agnietje en Tineke nu niet langer bij z'n schoonouders zouden kunnen blijven, omdat het nu alles bij elkaar veel te druk voor hen zou worden. En dat hij nu erg piekerde over een goede oplossing. Bij z'n eigen ouders kunnen ze ook niet zijn. Die wonen bovendien wat hemzelf betreft, veel te afgelegen. Dan zou hij z'n kinderen en zij hun vader veel te weinig zien. En zelf weer een huishouden opzetten en een huishoudster zoeken, daar was hij nog niet aan toe. Al zou dat per slot, volgens Bauk, toch wel de beste en ook eigenlijk de enige oplossing zijn. Daarom keek ik telkens al zo uit naar een volgende brief van Bauk. Ik hoop zo dat ze er iets op vinden met elkaar. Iets goeds. Maar nu schrijft Frans zelf en...” Ze kijkt naar de brief die ze nog steeds in haar handen houdt.

„Lees 'm maar gauw,” zegt haar moeder nu hartelijk. En weer helemaal zichzelf nu en de rust en de vrede zijn weergekeerd: „Weet je wat, dan ga ik intussen even je aardappeltjes bakken. 'k Heb sla voor je.”

„Mmm. Lekker.” Joos is gaan zitten en rits nu vlug de brief open. Ineke, niet langer nieuwsgierig nu ze begrijpt dat er niets romantisch is of ooit zal kunnen komen aan de verhouding van Joos en die Frans en dat de geschiedenis van die mijnheer Van Popta eigenlijk maar een heel trieste affaire is, pakt een krant en gaat daar een beetje verveeld in zitten lezen.

Intussen vliegen Joos' ogen langs de regels van het mailvel dat ze in haar handen houdt.

... Bauk heeft je al op de hoogte gebracht van ... Nu hebben mijn schoonouders ... Ik kan dus, zodra zij verhuisd zijn, in hun woning trekken. Vooral voor de kinderen erg plezierig. Nu kunnen ze in hun eigen omgeving blijven. Maar wie moet er dan voor hen zorgen? Joos, ik weet dat ik je nu iets heel moeilijks ga vragen.

Ik vlei me ook eigenlijk niet met de hoop dat je het zult doen. Dat durf ik niet. Maar . . .

Als ze de brief uit heeft blijft Joos een ogenblik heel stil zitten. Frans zou dus graag willen . . .

Dan komt haar moeder binnen met het dienblad, waarop ze een heel dinertje voor Joos heeft klaar gezet.

„Heerlijk, moeder,” geniet Joos al bij voorbaat. En waarderend: „Wat ziet het er weer fantastisch uit. Ik vind het alleen erg dat ik u nu nog weer zo'n drukte heb bezorgd.”

Moeder Van Heek glundert. Ze is weer in haar element. „Helemaal geen drukte, hoor,” vindt ze. „Ik doe het graag. Dat weet je.” En dan: „Maar vertel eens, wat schreef mijnheer Van Popta.” Ze gaat gezellig tegenover Joos aan de grote, ronde tafel zitten.

Ineke wil toch ook wel weten wat er in die brief staat en schikt mee aan. En zo, onder het eten door, vertelt Joos: „Frans' schoonouders kunnen de volgende maand al een gelijkvloerse driekamerflat betrekken. Dat betekent voor mijnheer en mevrouw Verhey geen traplopen meer en natuurlijk voor mevrouw ook veel minder werk. Frans kan dan hun huis krijgen, zodat de kinderen kunnen blijven waar ze zijn. De autoriteiten hebben alle mogelijke medewerking verleend voor dit bijzondere en ook urgente geval. Daar zijn ze erg dankbaar voor. Maar nu zou Frans zo graag willen dat ik voor hen kwam zorgen.”

„Jij?” Mevrouw Van Heek en Ineke zeggen het als uit één mond en heel verbaasd.

Joos knikt.

— Jij kent mijn omstandigheden. Je kent mij en mijn kleine meisjes. Ze houden van je, Joos. En ik geloof: jij ook van hen. Ik zou de zorg voor hen aan niemand liever overlaten en ook rustiger durven toevertrouwen dan aan jou. En wat mezelf betreft: ik weet dat jij ook mij weer een thuis zou geven. Weet je, Joos, ik ben zo bang dat ik vreemden niet in mijn huis zal kunnen verdragen. Ik ken mezelf. Ik ben geen gemakkelijk mens in de omgang. Ik ben hoekig. En na dat met Willy . . . , sindsdien ben ik, geloof ik, een man met een gebruiksaanwijzing geworden. Een gebruiksaanwijzing, die een ander zelf moet uitvinden. Jij voelde dat zomaar helemaal vanzelf aan. Net als Bauk. Maar ik denk niet dat er veel mensen zijn, die die gave bezitten. En zelf kan ik 'm toch moeilijk eventuele huishoudsters verschaffen. Ik denk dat de meesten bovendien, stel dat ik zo dwaas zou zijn om dat te doen, nuchter zouden zeggen: „Dan moet u zich maar leren aanpassen, mijnheer. U hebt de leeftijd. Ik heb hier doodgewoon mijn baan, mijn betaalde baan. Onze verhouding is er een van werkgever en werknemer, mijnheer. Vergeet u dat vooral niet. Zoveel vrije dagen per week. Zoveel vrije uren per dag.

Enzovoort, enzovoort. Ik zal uw kinderen zo goed mogelijk verzorgen en uw huishouding ook. Dat beloof ik u. Dat is per slot mijn plicht. Maar wat u betreft . . ." En gelijk hebben ze dan ook nog. En daarom vrees ik, dat als ik een advertentie moet plaatsen en een huishoudster vragen, het een geschiedenis van de ene na de andere zal worden. Iets, wat voor de kinderen natuurlijk niet alleen verschrikkelijk, maar voor hun opvoeding ook funest zou zijn. En daarom Joos . . .

Dat schrijft Frans allemaal. En ergens maakt haar dat heel blij en ook eigenlijk heel trots. Hij durft zich met Agnietje en Tineke aan haar toe te vertrouwen. Hij weet dat zij hem weer een thuis zou geven. Maar dat kan ze niet vertellen. Dat is iets dat ze wegsluit in haar hart als een mooi geheim.

Inekes commentaar komt intussen ogenblikkelijk. „Je mocht wel crazy zijn als je dat deed," vindt ze. „Huishoudster. Terwijl je nog twee en twintig moet worden notabene. Dat is toch zeker werk voor oudere dames. Ik begrijp niet hoe die mijnheer Van Popta jou zoiets durft vragen."

„Omdat hij Joos kent natuurlijk," haast moeder zich nu te zeggen, doodsbang als ze is, dat er door die laatste opmerking van Ineke weer ruzie zal komen. „Maar ik ben het overigens wel een beetje met Ineke eens, Joos," gaat ze dan voorzichtig verder. „Eigenlijk ben je te jong voor zulk werk. Het is altijd een hele verantwoordelijkheid om kinderen op te voeden. Maar kinderen van wie je zelf niet de moeder bent en van wie de vader bovendien door z'n werk heel veel van huis is, dubbel. Je zou je zo erg jong in de zorgen steken. In andermans zorgen goed beschouwd. Waarmee ik echt niet bedoel te zeggen dat je daaraan maar altijd moet voorbijlopen natuurlijk. Dat weet je wel beter. Maar in dit geval . . . Want er maar gauw weer vandaan gaan als het je niet bevalt, doe je ook niet, als je bij vrienden bent." En dan, en het ontgaat Joos niet dat het gewoon opgelucht klinkt: „Maar je kunt er immers niet eens over denken, Joos. Je hebt dat baantje in Zetten net aangenomen. Dat kun je nu niet meer afschrijven, vind ik."

Joos knikt. „U hebt gelijk, moeder," zegt ze rustig. „Dat gaat niet. En dat wil ik ook niet." Maar ze denkt: voor Frans en z'n kinderen te mogen zorgen. Hem en ook de kinderen een klein beetje te mogen vergoeden van wat ze allemaal moeten missen en te kort komen. Geregeld met Frans samen te zijn. Met hem over alle mogelijke onderwerpen te kunnen praten. Ergens zou dat heerlijk zijn. Een heel mooie taak ook. En ik zou nu niet weer op de manier van toen van hem gaan houden. Ik weet nu immers dat dat niet mag.

Dan glimlacht ze even, wijs. Dat weet ze immers niet zeker. In theorie wel. Natuurlijk. Maar in de praktijk. Dat zou ze helemaal

moeten afwachten. Sympathie en medelijden grenzen zo nauw aan liefde. Misschien zou ze, zonder dat ze het eerst beseftte, de grens daartussen al overschreden hebben en dan zou het te laat zijn. Een mens moet zichzelf per slot ook niet overschatten, zich niet sterker wanen dan hij is. Een mens moet zichzelf ook niet in de verleiding brengen. En ook beslist niet op het randje gaan lopen. Als je dan verongelukt . . . En terwijl ze zich, tot haar moeders genoegen, nogeens van de sla bedient: wat een bestiering dat die brief pas vandaag gekomen is en niet bijvoorbeeld een week terug. Want dan zou ik misschien nog een hele strijd te strijden gekregen hebben. Gesteld dan dat ik niet voor de verleiding bezwiken zou zijn.

XX

De meimaand, de mooiste maand van het hele jaar, is, als altijd, voorbij eer de meeste mensen het beseffen. En voor Joos verloopt juni al even vlot, met naast haar werk op kantoor en in de winkel, de voorbereidingen voor haar grote reis.

En dan komt de julimorgen waarop ze, in afwachting van de autocar die haar naar Noorwegen zal brengen, 's morgens al betrekkelijk vroeg in haar eentje voor het spoorstation in Deventer loopt te ijsberen. De bus is al tien minuten over tijd. En in die tien minuten is de moed om zomaar elf dagen lang met niets dan wildvreemde mensen op stap te gaan, waarvan ze zich de laatste dagen steeds sterker is gaan afvragen, waar ze die toch in vredesnaam ooit vandaan heeft gehaald, toen ze zich zo enthousiast opgaf voor deze reis, nog aanmerkelijk gezakt. En voorvreugde over deze trip is er geen sikkepitje meer. Ze ziet er alleen maar tegen op als tegen een berg. Ze voelt zich nerveus en zou het liefst met de eerstvolgende trein naar het noorden teruggaan. Heerlijk veilig naar haar eigen familie en haar eigen huis.

Het weer werkt ook niet mee. De zon schijnt wel, zo af en toe tenminste, maar het is koud en winderig. Ze heeft haar koffer en haar weekentas neergezet en loopt voor de zoveelste maal in de tegenovergestelde richting dan die, waaruit ze de touringcar verwacht. Verder nog dan de vorige keren. Wie weet, als ze zich nu straks omdraait . . . Maar nee, hoor, ook nu is er enkel de teleurstelling. Geen autocar. Als ze niet zo heel zeker en precies wist, hoe laat de bus hier had moeten zijn, zou ze gewoon aan zichzelf beginnen te twijfelen. Dan zou ze zich gaan afvragen of ze zich misschien ook

vergist heeft in de tijd. Maar dat is uitgesloten. Wat zou er toch zijn dat die touringcar maar niet komt. Als zo'n bus al begint met achter te zijn op het tijdschema, terwijl er nog zo'n lang traject moet worden afgelegd. Nou. Zou hij nu meteen al pech hebben? Dat zou dan wel wat moois beloven voor een reis, waarbij je praktisch iedere dag tijden in die autocar moet zitten. En daarbij ook nog dikwijls moet rijden langs heel smalle, gevaarlijke en vaak niet al te beste wegen volgens de verhalen. Nee, dat kan bijna niet. Voor zo'n reis zoeken ze natuurlijk prima wagens uit, die ook nog weer eens extra goed worden nagekeken. Zo'n busonderneming heeft tenslotte ook een naam te verspelen en zal heus geen risico's nemen. Nee, die geven goede bussen met bekwame, ervaren chauffeurs. Daar kun je van op aan. Maar ja, ook de beste en voorzichtigste chauffeur kan absoluut buiten zijn schuld een aanrijding krijgen of er bij betrokken worden. Met al die wegpiraten, die het verkeer tegenwoordig steeds onveiliger maken, kan je nu eenmaal van alles gebeuren. Er kunnen natuurlijk ook mensen, al of niet door eigen schuld, te laat bij het beginpunt in Utrecht zijn gekomen. Och, er zijn zoveel mogelijkheden. Maar al met al is de touringcar intussen nu twintig minuten te laat. En twintig minuten kunnen een uur, nee, uren lijken als je zenuwachtig bent en wachten moet.

Joos staat intussen eens weer bij haar bagage. De zon verdwijnt net opnieuw achter een paar donkere, jagende wolken. Ze huivert even en trekt haar vlotte, lichte jas wat dichter om zich heen. Zal ze nog maar eens . . . ? Wat duurt het toch afschuwelijk lang. En dan opeens raakt ze bijna in paniek. Stel je voor dat de bus al door is. Dat! . . . Maar dan begint ze zichzelf prompt en duchtig te kapitelen. Ze moet het nu echt niet erger gaan maken dan het is, door zich dwaze, onmogelijke dingen in haar hoofd te gaan halen. Ze stond hier al een kwartier te vroeg. Hij kan eenvoudig niet door zijn. Punt. Af. Wandelen maar weer. En doen of er geen wolkje aan de lucht is. Dat is heel wat verstandiger. En dan, net als ze haar schilder wil hervatten, komt hij aangereden. En op hetzelfde moment schijnt de zon ook weer vrolijk boven Deventer. Heel de wereld ziet er, vooral voor Joos, plotsklaps anders uit. Opgelucht en nog nerveuzer dan daareven tegelijkertijd — al die vreemde mensen met wie ze nu subiet in haar eentje zal worden geconfronteerd —, pakt ze haar koffer en haar tas en loopt naar de autocar.

Die is intussen gestopt. Het portier gaat al open en een magere, heel lange — ze schat hem so wie so op 1 meter 90 op z'n minst —, nog vrij jonge man — even dertig misschien —, vouwt zich, met enige overdrijving gesproken, dubbel om er door te kunnen komen en springt er dan, de afstap negerend, zomaar pardoes uit. Lachend komt hij naar Joos toe. „Van Ommeren, uw reisleder,” stelt hij zich

voor. En terwijl hij haar koffer pakt en er kwiek mee naar de bagageruimte achterin stapt: „M'n excuses dat we zoveel over tijd zijn, juffrouw Van Heek. Maar we zijn al meteen een half uur te laat gestart van het Leidseveer in Utrecht. Eén van onze reisgenoten liet op zich wachten. Buiten z'n schuld overigens. Er was iets met een taxi. Maar dat hoort u straks wel. Komt u maar gauw mee naar binnen.”

Naar binnen. Dat klinkt toch wel echt . . . , ja, huislijk. Zoiets zeg je tegen iemand die er min of meer bij hoort. Die paar simpele woorden, op een hartelijke toon geuit, doen Joos ergens zomaar wonderlijk goed. Ze hoeft bovendien niets te zeggen. Mijnheer Van Ommeren praat wel. Dat vindt ze heerlijk gemakkelijk. En intussen denkt ze steeds: hij doet me aan iemand denken. Maar aan wie? En dan weet ze het plotseling. Aan Pierre Janssen, die je geregeld met de rubriek Kunstgrepen op de televisie ziet. O ja. Die kan zo „dubbelgevouwen” op z'n stoel zitten. Achterstevoren soms, z'n armen op de rugleuning.

Mijnheer Van Ommeren heeft haar weekendtas genomen en helpt haar nu in de touringcar. „Dames en heren, mag ik u voorstellen: juffrouw Van Heek.”

Halzen rekken zich. Een kleine veertig paar ogen, blauw en grijs en bruin en groen, richten zich op Joos. Logisch. Maar het geeft haar een zeer onbehaaglijk gevoel. Zoiets van gewogen en misschien te licht bevonden worden. Van pure verlegenheid voelt ze prompt en tot haar grote ergernis een afschuwelijke kleur opkruipen in haar gezicht. En even prompt wordt ze daarover woedend op zichzelf. Maar dat helpt allemaal niets. Het maakt haar alleen maar nog verlegener. En daarom weet ze nu niets anders te doen dan zomaar in het algemeen wat te knikken en een groet te mompelen.

Mijnheer Van Ommeren merkt van dat alles niets of hij doet alsof. Hij gaat intussen tenminste al verder: „U maakt uzelf straks weleens even aan haar bekend, hè?” En met een paar ondeugende ogen: „Ik ken uw namen natuurlijk al wel allemaal, maar het zou ons te lang ophouden, als ik dat nu deed. U weet het: we zijn al te laat. En in Delden moeten we nog een reisgenote oppikken. Die staat daar stellig al te popelen van ongeduld. Dus, chauffeur, karren maar weer.”

Een paar mensen lachen. Ik ken uw namen natuurlijk al wel allemaal. Ja, ja. Van het lijstje. Maar voor de rest.

Mijnheer Van Ommeren wijst intussen alweer naar de voorste „fauteuils” bij het portier en lacht tegen Joos: „We hebben de mooiste plaatsen voor juffrouw Nijkamp uit Delden en u bewaard, juffrouw Van Heek.” En weer met die kwajongensachtige lach: „Om teleurstelling te voorkomen: reken er overigens niet op dat u dat daalderse

plekje houdt, hoor. Bij iedere pleisterplaats, zo om de drie, vier uur, is het wisselen geblazen. Drie rijen naar voren of naar achteren, al naar waar u zit uiteraard, opschuiven." En trouwhartig: „Dat is het eerlijkst, vindt u ook niet? En op die manier maken we hopelijk de minste brokken.”

„Natuurlijk,” vindt Joos. Hij is haar met z'n kwajongensachtige vrolijkheid meteen sympathiek.

Wat de leider betreft lijkt het alvast goed, denkt ze, terwijl ze zich in het hoekje bij het raam installeert. Voor de rest heeft ze er nog absoluut geen idee van. Ze heeft wat oudere en wat jongere mensen in haar blikveld gezien daarnet. Maar niemand bewust. Zielsblij is ze dat ze nu zit. En lekker veilig met haar rug naar al die vreemde mensen. Er komt dus straks in Delden een juffrouw Nijkamp naast haar zitten. Als die nu maar een beetje aardig is. Ze zullen wel heel de reis dezelfde plaatsen houden en daarom is het natuurlijk heel belangrijk wie je naast je krijgt. Een bij-de-hante ka of een lief meisje. Een ouder iemand of iemand, die niet al te veel in leeftijd met je verschilt. Een vlotte tante of iemand, die de zwijgzame kant het naast is, zoals ze dat bij hen in Friesland plegen uit te drukken. En zo kun je doorgaan. Enfin, ze zal maar rustig afwachten. Ze zit hier in ieder geval voorlopig goed. En zij, van haar kant, heeft zich heilig voorgenomen haar beste beentje voor te zetten. In ieder geval schijnt deze juffrouw Nijkamp ook alleen te zijn. Wie weet hoe zenuwachtig die zich nu intussen staat te maken. Misschien nog wel erger dan zij daarnet. Misschien ziet ze ook wel vreeslijk tegen alles op nu puntje bij paaltje komt.

Mijnheer Van Ommeren is intussen weer op z'n leidersstoeltje naast de chauffeur gaan zitten. Terwijl de zon nog steeds schijnt rijden ze Deventer uit.

En dan hoort ze opeens een donkere bekende stem naast zich zeggen: „Dag, Joos.”

Verbaasd kijkt ze op zij en recht in de lachende ogen van Arjen Schotanus, de broer van Bauk. Spontaan steekt ze haar hand naar hem uit. „Arjen. Wat enig. Maar hoe . . . ?” Ze is plotseling onzinnig blij met dit vrouwde gezicht. Eén bekend gezicht tussen al die vreemde. Heerlijk. Zo goed kent ze hem niet eens. Goed beschouwd heeft ze hem maar tweemaal ontmoet. De vorige zomer, toen Bauk bij haar ouders logeerde en zij daar een dag te gast was. En in december met het dopen van de kleine Anne. Maar hij is de broer van Bauk en dat zegt alles. Ze begrijpt overigens van alles niets. Zijn naam stond niet op de deelnemerslijst. Zou hij meegaan naar Noorwegen? Of alleen maar een eind meerijden . . . ? Of . . . ? Al deze gedachten buitelen intussen lukraak door elkaar door haar hoofd.

En dan zegt Arjen rustig: „Ik kom maar even naast je zitten als je het goed vindt.”

„Natuurlijk. Stel je voor.” En dan geeft ze hem opeens nog 's een hand. Een heel stevige. En ze zegt: „Ik wil je allereerst heel hartelijk gelukwensen. Je bent klaar, hè? Geweldig. Bauk schreef het. En ik las het ook in de krant. Landbouwkundig ingenieur. Ik ben echt een beetje trots op je.”

Arjen lacht ondeugend. „Eerlijk gezegd: ik ook wel een tikkeltje op mezelf.” En dan: „Daaraan heb ik het te danken dat ik nu in deze bus zit. En — hij wacht expres even — aan jou.”

„Aan mij?” Joos' gezicht en stem zijn een en al verbazing.

„Ja, aan jou,” lacht Arjen. „Het ging zo. Bauk schreef dat jij vandaag naar Noorwegen zou gaan. Ik zei: „Bofst die even. Daar zou ik ook best eens willen kijken.” En oom Djoerd, vaders oudste broer, die net bij ons was: „En anders ik wel.” Waarop ik natuurlijk direct vond: „Maar dan gaat u toch zeker.” Oom Djoerd is vrijgezel, moet je weten. Hij heeft z'n boerderij al een jaar of wat terug aan de kant gedaan en handelt nu alleen nog maar een beetje. Als iemand zo'n reis kan gaan maken, dan is hij dat wel. „Och, alleen,” zei oom. En toen opeens: „Ik weet wat. We gaan samen. Als jij tenminste met zo'n oude vent als ik ben op stap wilt. Ik tracteer je er op. Je krijgt die reis van mij als cadeau voor je slagen voor je ingenieurs-examen. Maar dan moet jij ook alles voor elkaar maken.” Ik wist gewoon niet wat ik hoorde, dat begrijp je. Ik wist bovendien eerst ook niet of ik het wel mocht accepteren. Maar toen iedereen vond dat alles oké was, heb ik meteen naar Amsterdam gebeld. En we boften. Er waren nog net een paar plaatsen. We waren namelijk op deze reis aangewezen. De volgende was voor mij te laat. Ik moet half augustus mijn militaire dienstplicht gaan vervullen. Alles is dus op zeer korte termijn voor elkaar gebokst. Vandaar dat je onze namen niet op de lijst van deelnemers zag.”

Joos knikt. Ze begrijpt het. „Maar Bauk wist het natuurlijk,” veronderstelt ze nu.

„Uiteraard. Je moet de hartelijke groeten van haar hebben. Oom en ik zijn zaterdag al naar Steven en haar toegereisd en hebben het weekend bij hen gelogeerd.”

Joos knikt opnieuw. Natuurlijk, dat was veel beter. Anders hadden ze vanmorgen al voor dag en dauw uit de Zuidwesthoek moeten vertrekken om op tijd deze bus te kunnen halen. Gesteld dan dat dat gekund had. Maar Bauk... „Bauk is me een mooie, hoor,” zegt ze dan quasi-verontwaardigd. „Ik heb zaterdag nog een brief van haar gehad om me goede reis te wensen. En ze heeft er met geen woord over gerept.”

„Allicht niet,” vindt Arjen prompt. „Ze veronderstelde natuurlijk

dat de verrassing nu des te groter voor je zou zijn." Hij probeert daarbij z'n bescheidenste gezicht te zetten, maar dat lukt 'm niet erg. Z'n helderblauwe ogen twinkelen te veel.

Maar Joos is aan hem gewaagd. „Dat zal het zijn,” zegt ze, zonder een spier te vertrekken. Maar ook in haar ogen dansen intussen de pretlichtjes. En dan: „Op gevaar af je grenzeloos eigenwijs te maken, Arjen Schotanus: het is een geweldige verrassing voor me.”

„Ik had niet anders verwacht,” is Arjens „bescheiden” commentaar.

Joos geeft hem prompt een fikse duw met haar schouder. En zo snibbig mogelijk zegt ze: „Akeligerd. Zie je nu wel dat je de eerlijkheid van een argeloos meisje niet kunt verdragen en dat het je meteen naar je bol stijgt.” En een tikkeltje coquet: „Het is enkel en alleen omdat ik me een beetje eenzaam en verlaten voelde tussen al deze vreemde mensen. Dan ben je met ieder bekend gezicht blij. Houd je dat voor gezegd.”

„Dat doe ik, Joos van Heek,” zegt Arjen nu met een effen gezicht. „Ik heb je heel goed begrepen. Je zou even blij geweest zijn als bijvoorbeeld de bakker, die geregeld bij jullie thuis aan de deur komt, of de slager om nog een ander te noemen, je plotseling in deze car had begroet.”

„Precies, mijnheer Schotanus.”

„Dank u, juffrouw Van Heek.”

Dan kijken ze elkaar aan en lachen hartelijk.

De vriendinnen Miep Derks, onderwijzeres aan een L.O.M. school in een grote stad en Annie Flisijn, verpleegster in een Academisch ziekenhuis, die hun plaatsen achter die van Arjen en z'n oom hebben, hebben al eens een oogje gewaagd aan de lange, blonde ingenieur. Het zijn een paar vrolijke meisjes, die echt niet op reis zijn gegaan om te proberen een man aan de haak te slaan, zoals sommige boze tongen dat soms willen suggereren van alle vrijgezelle meisjes, die een buitenlands reisje plegen. Maar mannenhaatsters zijn ze evenmin. En als ze de ware Jozef nogeens zullen mogen ontmoeten, zullen ze heus niet „nee” zeggen. En je kunt per slot nooit weten wanneer en waar je die zult ontmoeten. Dat kan iedere dag en ook op zo'n reis gebeuren. Dat maakt het leven aan één stuk door een tikkeltje spannend. Het is of je voortdurend op een grote verrassing zit te wachten. Niet werkloos overigens, want door hun werk staan ze allebei heerlijk midden in het volle leven en gebeurt er elke dag opnieuw genoeg aan mooie en minder mooie dingen, waarmee zij te maken krijgen. Maar zo'n reis geeft je so wie so altijd weer een zeker gevoel of je op avontuur gaat. En een eventuele romance met een aardig iemand van de andere sexe, die misschien na de reis tot

het smeden van steviger banden zou kunnen leiden, mag je gerust bij de avonturen rekenen, die een buitenlandse reis je kan opleveren, vinden ze. En deze jongeman lijkt een aardige vent. Bovendien draagt hij geen gladde ring. Dat hebben ze ook al ontdekt. Hij is dus waarschijnlijk nog zu haben. Zij zijn weliswaar stellig een jaar of vijf, zes ouder dan hij, maar dat mag misschien niet hinderen. Ze kennen diverse echtparen, zeer gelukkig getrouwde echtparen zelfs, van wie de vrouw wel acht of tien jaar ouder is dan de man. Nee, als de ware liefde geboren wordt, schijnt dat geen bezwaar te zijn. Dus . . .

Ze hebben niets gemist van de ontmoeting tussen Arjen en Joos. En hoewel ze uiteraard niets hebben kunnen verstaan van hun gesprekje, hebben ze toch wel gemerkt, dat ze elkaar in ieder geval behoorlijk goed kennen. En ook geen hekel aan elkaar schijnen te hebben. Nu kijken ze elkaar eens aan en Miep, een nogal fors, rossig type, zegt quasi ontdaan en met een diepe zucht, die bittere teleurstelling moet suggereren: „Weg illusie.” Waarop Annie, tenger en blond, prompt antwoordt en ze probeert daarbij een somber gezicht te zetten: „Ja, pech gehad, meisje.” En dan lachen ze. Hartelijk. En Annie vindt: „We moeten de goede kant er van maar weer proberen te zien, Miepje. Nu hoeven wij tenminste niet om 'm te vechten.”

Miep kijkt plotseling, alsof ze voor een geweldige ramp is bewaard. „Maar natuurlijk. Je hebt gelijk. Dat ik daar niet eerder aan gedacht heb. Eén van ons tweeën zou hem tenslotte maar hebben kunnen krijgen. Het zou werkelijk het eind van onze vriendschap hebben kunnen betekenen. Stel je dat even voor. Annie, kind, ik ben die juffrouw Van Heek gewoon dankbaar voor haar komst.”

De oude, maar nog zeer kwieke heer, die in z'n eentje naast hen aan de andere kant van het pad zit, kijkt in hun richting en glimlacht. Ze zien het tegelijk. Geschrokken kijken ze eerst elkaar aan. En dan, schichtig, om zich heen. Heeft die mijnheer Akkerboom hun dwaze gesprekje gehoord? Of iemand anders? Dat zou gewoon afschuwelijk zijn. Om je weg te schamen. Ze begrijpen elkaar zonder woorden.

„Zo luid hebben we toch niet gepraat?” fluistert Miep dan ongerust. Waarop Annie, nuchter, terug fluistert: „Welnee, meid. Maar al was dat zo, dan is er nu toch niets meer aan te doen. Nakaarten helpt niet. Er over tobben evenmin. We zullen er het beste maar van hopen en in het vervolg een beetje voorzichtiger zijn.” En dan, alweer bekomen van de schrik, lachend: „Maar ik ruik een roman.” Miep knikt hevig. „So do I.”

Als ze Delden naderen gaat Arjen naar z'n eigen plaats terug. „Je krijgt nu zo meteen ander gezelschap,” zegt hij. „Tot bij de lunch straks.”

Even nieuwsgierig als de andere reisgenoten haar zopas hebben aangestaard, misschien zelfs nog wel een beetje nieuwsgieriger, per slot zal zij de hele reis lang naast deze juffrouw moeten zitten, kijkt Joos naar het meisje dat in Delden door mijnheer Van Ommeren in de autocar wordt geholpen. 't Is een nog jong ding, dat er alleraardigst uitziet met haar donkerbruine ogen en haar blond, hooggekapt, lang haar. Of het werkelijk van nature zo hoogblond is of een tikkeltje gebleekt? Och, wat doet het er toe. Het staat haar in ieder geval snoezig. Verlegen lijkt ze allerminst.

„Dag, allemaal,” groet ze meteen. En als mijnheer Van Ommeren haar voorstelt als juffrouw Nijkamp: „Yvonne, hoor. Als u me met juffrouw gaat betitelen voel ik me gelijk een oude bes. En ik ben amper twintig.” Haar ogen gaan intussen vrijmoedig de hele bus door. En als ze diverse dames ontdekt die aanmerkelijk ouder zijn dan zij en helemaal niet vriendelijk naar haar lachen, zoals verschillende andere medepassagiers dat doen: „O sorry, ik bedoelde niets onvriendelijks te zeggen, hoor.” Verbeeld je, dat die tantes meteen al boos op haar zijn. Dat is allerminst haar bedoeling.

Ze wordt uitgeleide gedaan door een oude, kaarsrechte heer met prachtig, werkelijk zilverwit, nog vol haar.

„Dat is m'n opa,” vertelt ze Joos, zodra ze naast haar zit. „Een schat. M'n ouders zijn zaterdag naar Joegoslavië gevlogen, weet je. Ze vonden het erg vervelend, dat ze me daardoor niet konden wegbrengen, maar dat trof nu eenmaal zo. Het was niet anders te regelen. En daarom heeft opa het nu maar van hen overgenomen. Opa woont bij ons in. M'n oma is een paar jaar terug gestorven. En een huishoudster wilde opa liever niet hebben. Toen is hij maar bij ons gekomen. We hebben een groot huis. Dat gaat best. Opa heeft z'n eigen kamers, hoor. Hij is helemaal vrij. Maar hij eet bij ons. Dat is veel gezelliger voor hem. En wij vinden het fijn. We zijn allemaal dol op hem.”

Nu, dat kan Joos zich best voorstellen. Een alleraardigst iemand lijkt hij.

De bus gaat weer rijden. Yvonne begint uitbundig naar haar opa te zwaaien. „Dag, lieverd. Tot kijk. Bedankt voor alles, hoor,” roept ze intussen.

Haar opa verstaat daar uiteraard geen woord van. Maar hij begrijpt stellig zo ook wel wat z'n kleindochter hem daar in die autocar zit te vertellen. Hij wuift tenminste lachend terug. Dan zwaait de bus een hoek om en is meteen ook dit laatste contact verbroken.

„Zo, dat is dat,” zegt Yvonne met een kleine zucht. „Ik vind afscheid nemen iets afschuwelijks. Ik laat het natuurlijk nooit merken, maar . . .” En zonder overgang: „Zeg, je heet toch Joos hè? Ik weet niet zeker of ik dat zopas goed verstaan heb, zie je.”

En als Joos knikt, trouwhartig: „Ja, ik begin je zowaar te tutoyeren. Maar jij ziet er ook nog zo lekker jong uit. 't Mag wel, hè? Ik vind het veel gezelliger. Ik houd helemaal niet van dat stijve gedoe, weet je.”

Ze ratelt maar door. Eer het een kwartier later is weet Joos dat ze de middelste is van drie kinderen en kleuteronderwijzeres. Dat ze een oudere broer heeft die medicijnen studeert. En een jongere, die de dood gezien heeft aan leren en die haar vader ten einde raad, nadat hij vijf jaar over drie jaar H.B.S. had gedaan, z'n zin maar heeft gegeven en bij een boer in de leer gedaan. Dat zij haar eerste buitenlandse reis pleegt. En dat iedereen haar voor gek verklaard heeft toen ze vertelde dat ze naar Noorwegen ging, omdat er ook in het reizen een zekere climax behoort te zijn. Eerst een Rijnreisje of een tripje naar de Belgische Ardennen. Dan de Harz of het Zwarte Woud. Daarna Oostenrijk, Zwitserland, Italië. Misschien Engeland. En tenslotte eindelijk nogeens Scandinavië. „Nou, ik heb ze lekker laten praten. Wie zegt dat ik ooit de gelegenheid krijg om zoveel reizen te maken. Als je trouwt en je krijgt kinderen en dat hoop je toch, nu, dan weet je het wel. Eerst kun je niet weg omdat ze te klein zijn. Later, omdat ze groot zijn en de studie en zo zoveel kost. Nu, als je er daarna dan nogeens ooit aan toe komt ben je intussen al knap oud. En dan kun je een heleboel dingen die je graag zou willen doen, niet meer. Nee, hoor. Ik ga fijn nu. Ik heb er een zin in, jô.”

Mevrouw De Boer, een dame van middelbare leeftijd, die samen met haar man achter hen zit, heeft het tweetal voor haar 's een poosje aandachtig gadegeslagen. Nu fluistert ze in haar mans oor: „Die juffrouw Van Heek is ook uit met zo'n vermoeiende ratelkous naast zich. 't Lijkt wel een aflopende wekker. Blij toe dat ik jou naast me heb.”

Haar man geeft haar een knipoogje. „Een non-stop band zou onze Nico zeggen.”

Ze lacht terug en knikt. Ja, Nico. Hoe die het 's heeft op 't moment. Hij is op een trektocht met een stel medestudenten. In Frankrijk. Ze hoopt zo dat ze erg genieten. En dat ze straks weer allemaal veilig thuis zullen mogen komen. Hun beide getrouwde dochters, die met hun jonge gezinnetjes samen in Schoorl gehuurd hebben. En hun oudste, ook getrouwde zoon, die als beroepsofficier voor oefeningen in Duitsland zit. Z'n vrouwtje heeft gelukkig haar jongere zusjes nu bij zich. En die . . . Mevrouw De Boers gedachten zijn niet meer bij de mensen hier in de bus. En ook niet bij de reis, waarop ze zich toch zo verheugd heeft. Ze denkt enkel maar meer aan haar kinderen. Zo absoluut als alleen een moeder, die haar kinderen stuk voor stuk, meer of minder heeft moeten loslaten en

daar maar niet aan kan wennen en nog altijd het gevoel heeft voor hen allemaal te moeten zorgen, dat doen kan.

„Maar 't gaat wel over,” zegt haar man dan. „Let 's op m'n woorden, Diet. Iedereen heeft zo z'n eigen manier om z'n zenuwen af te reageren. Zij doet dat door druk te praten.”

Zenuwen? denkt mevrouw De Boer verbaasd. Zou dat meisje daar werkelijk last van hebben? Dat zou je toch echt niet zeggen. Maar ja, je schijnt op diverse manieren nerveus te kunnen zijn. Bij de een lees je het zo van het gezicht. Aan een ander is er zo ogenschijnlijk niets van te zien. Enfin, afwachten maar. Ze hoopt vooral voor juffrouw Van Heek dat haar man gelijk krijgt.

En dat doet hij. Een beetje tenminste. Yvonne blijft een gezellige babbelkous. Ze is een spontaan meisje. Een enthousiast type dat zich eenvoudig moet uiten als ze iets ziet, wat ze mooi vindt of interessant. Maar na de koffiepauze in Denekamp praat ze wel heel wat rustiger. De zenuwen schijnen toch, bewust of onbewust, meegespeeld te hebben. Een klein rolletje maar waarschijnlijk, maar het was er intussen echt wel een. Ze heeft daar in Denekamp met verschillende andere jongelui kennis gemaakt en voelt zich nu kennelijk thuis in dit gezelschap.

„Enig, dat we nu in Duitsland rijden, hè?” zegt ze, als ze de grens gepasseerd zijn. „Het landschap hier verschilt overigens niet veel van dat bij ons, vind ik. Eerlijk gezegd valt me dat een beetje tegen. 't Is natuurlijk dom, dat weet ik wel, maar voor mijn gevoel moet een ander land er ook meteen anders uit zien.”

Joos lacht maar eens naar haar. Ze vindt dat ze het zo slecht nog niet getroffen heeft met haar buurvrouw. Ze is hartelijk en geniet bijna kinderlijk blij van alles wat ze ziet. En intussen laat ze haar en ook de andere reisgenoten royaal meesnoepen van de zuurtjes en koekjes die haar moeder en haar opa in haar tas hebben gestopt. Ik mag haar, denkt ze. Misschien is ze een beetje te openhartig en een tikkeltje oppervlakkig ook en nog weinig wereldwijd in ieder geval, maar een lieve meid blijft het.

Ze kan alleen ternauwernood begrijpen dat zij maar twee jaar in leeftijd met haar verschilt. Ze voelt zich stukken ouder. Is Yvonne zo kinderlijk, af en toe op het kinderachtige af? Of zij zo zwaar op de hand? Komt het enkel door hun verschillende karakters? Of ook door het leven dat ze tot nu toe geleefd hebben? Stellig mee door dat alles. Maar toch beslist het meest door haar ervaring met Frans. Vroeger was zij ook voor haar leeftijd ouder en wijzer dan de meeste van haar kennisjes. Dan Ineke ook. Maar na dat met Frans is alles helemaal anders geworden. Ze staat totaal anders in het leven. Ze kijkt 's even van op zij naar Yvonne. Zou ze met haar willen ruilen? Nee, o, nee, al heeft Yvonne het misschien veel gemakkelijker dan

zij. Daar hoeft ze nog geen ogenblik over te denken zelfs. Maar intussen zou ze het toch best fijn vinden als de reisleader hen samen een kamer gaf.

Via Nordhorn, Haselüne, Wildeshausen en Delmenhorst, een voorstad van Bremen, rijden ze onderwijl naar Bremen. En vandaar over de autobaan naar Hamburg.

Daarvoor moet Yvonne Joos even in haar arm knijpen. „Dat we nu toch op zo'n echte autobaan rijden. Machtig. Jij hebt het misschien weleens vaker beleefd, maar ik niet, weet je. Je hoort er altijd over. En nu rijden we er zelf zomaar op. Fantastisch gewoon. En griezelig vind ik het helemaal niet. Dat leek het me namelijk altijd als ik er anderen over hoorde praten. Dat snelle rijden. En dan met zoveel auto's en bussen naast elkaar. Maar het valt me honderd parten mee. 't Gaat wel vlug allemaal, maar eigenlijk heb je daar helemaal geen erg in, hè?”

Aan het eind van de autobaan komen ze bij de Elbebrug en rijden dan dwars door Hamburg.

„Wat een geweldige stad. Wat een machtige stad,” herhaalt Yvonne dan almaar weer. „Had jij gedacht dat Hamburg zo groot zou zijn, Joos?”

„Nee,” schudt Joos, „zo groot niet.” Ze heeft schik in Yvonne. En ook in de reis. Dat ze vanmorgen daar in Deventer toch het liefst maar weer gauw naar huis terug heeft willen gaan. Ze kan dat nu helemaal niet meer begrijpen. Komt dat, omdat de reisleader zo'n prettige sfeer weet te scheppen? Omdat Arjen ook in deze touringcar zit? Omdat ze Yvonne, ondanks alles, zo'n alleraardigste meid vindt, die moederlijke gevoelens in haar wakker roept? Omdat alle leden van dit reisgezelschap met wie ze tot nu toe heeft kennis gemaakt vriendelijk tegen haar waren? Och, van alles bij elkaar natuurlijk. Ze voelt zich zo blij en zo dankbaar. En dan opeens begint het, hoewel het allang middag is, in haar te zingen:

Danke für diesen guten Morgen, Danke für jeden neuen Tag,
Danke, dasz ich all meine Sorgen auf Dich werfen mag.

Danke für alle guten Freunde, Danke, o Herr, für jedermann . . .

Alle coupletten van dit „Danke” zingt ze in haar hart uit, tot en met het laatste:

Danke, Dein Heil kennt keine Schranken,
Danke, ich halt' mich fest daran,
Danke, ach Herr, ich will Dir danken dasz ich danken kann.

Het weer wordt intussen steeds beter. Ze rijden nu praktisch voortdurend in de zon. Heerlijk. Als dat eens zo zou mogen blijven deze elf dagen. Maar dat is misschien wel een beetje veel gewenst. Op een zeker aantal regendagen moet je rekenen als je naar Noorwegen gaat. Dat weet ze wel. Het regent nu eenmaal dikwijls in dat ruige, woeste land. Enfin, dat is van later zorg. Dit hebben ze alvast.

Als ze Hamburg goed en wel door zijn komen ze al gauw in Sleswijk-Holstein. De natuur wordt almaar mooier, vindt ze. Maar dan zien ze eensklaps niets meer van de natuur. Ze rijden door een tunnel. Mijnheer Van Ommeren pakt voor de zoveelste keer vandaag z'n microfoonje en vertelt: „Dames en heren, de tunnel waarin we ons nu bevinden, loopt onder het Oost-West kanaal door. Interessant, vindt u niet? Voor wie het niet weet: dit Oost-West kanaal verbindt de Noordzee met de Oostzee. En zelfs grote oceaanstomers kunnen er in varen.”

Yvonne knijpt Joos al weer. „Machtig, jô. Wie weet, misschien vaart er op dit moment wel zo'n geweldig zeekasteel boven ons hoofd,” fluistert ze verrukt.

„Wie weet,” lacht Joos. En een beetje ondeugend: „Dan zullen we maar hopen, dat het niet door de tunnel heenvalt, wat jij.”

Yvonne kijkt op slag benauwd. „Engerd,” zegt ze dan. „Zeg asjeblieft niet meer van zulke griezelige dingen. Je jaagt er me gewoon de stuipen mee op m'n lijf.”

Ze zijn de tunnel door en rijden weer in het volle licht van deze toch nog zo mooi geworden zomerdag. Het gepraat, dat na iedere rustpauze levendiger is geworden — iedereen leert iedereen zo onder de hand al een beetje kennen — wordt weer minder. Een hele dag in een autocar, al is die ook nog zo comfortabel, vermoeit toch tenslotte wel een beetje. Maar volgens het tijdschema moeten ze nu al gauw op hun bestemming zijn. Heerlijk. Je lekker even oprispen. Dineren. Misschien nog even de naaste omgeving verkennen. En dan naar bed.

Morgen moet er weer een heel traject worden afgelegd. En van Jutland willen ze ook allemaal graag weer genieten. Ze nemen er nu hun gemak maar eens even van. Een jong meisje dat, zelf nog lekker fris, wil proberen weer een beetje fut in haar reisgenoten te krijgen, zet nog eens een lied in. Er is vandaag zo af en toe vrolijk en enthousiast gezongen in deze touringcar, maar nu valt niemand haar bij. Zelfs de drie vriendinnen met wie ze deze reis maakt laten verstek gaan. Ze wordt soliste. En omdat ze die positie echt niet ambieert, zwijgt ook zij maar weer.

't Is nu heerlijk rustig in de bus. Het lijkt er op of iedereen in een lichte dommeling is geraakt. En dan opeens is het net of ze daaruit allemaal opschrikken en plotseling weer klaar wakker worden. Ieder-

een kijkt. Sommigen gaan er zelfs voor staan. En ook iedereen lijkt te praten. Ze zijn een stad genaderd. Een stad, die wel een bijzonder mooie ligging heeft.

„O, wat prachtig!” „Dat moet Sleeswijk zijn.” „Wat ligt dat daar fantastisch aan dat water.” „Dat water is de Schlei.” „Wat een romantisch plekje.” Iedereen heeft en geeft z'n commentaar.

Maar de chauffeur heeft morgen ook weer een lange rijdag voor de boeg. Hij stopt niet om z'n passagiers nog een beetje langer van het mooie gezicht op deze zo prachtig gelegen stad te laten genieten. Ze zullen hun ogen op deze reis nog wel eens vaker en erger uitkijken. Hij rijdt onverstoorbaar door tot ze bij het hotel zijn, waar ze zullen overnachten: „Waldschlösschen”.

XXI

Met een vrolijk „Tot ziens. En bedankt voor alle goede zorgen”, nemen ze de volgende morgen afscheid van de eigenaar van hotel „Waldschlösschen” en z'n vrouw, die hen uitgeleide doen. Samen met hun staf van personeel hebben ze hen uitstekend verzorgd. Wat dat betreft zouden ze hier best willen blijven, stuk voor stuk. Ook om „Waldschlösschen” zelf, dat een eindje boven de stad, heerlijk rustig in de bossen gelegen, z'n naam zo met recht draagt. Maar er staat meer op hun programma. En de gedachte dat ze, als alles volgens de plannen zal mogen verlopen, terugkomen om de laatste nacht van hun reis hier ook weer te passeren, maakt dat het eigenlijk niet een echt afscheid mag heten.

Joos heeft geen kamer samen met Yvonne gekregen. Yvonne blijkt deze reis met de zogenaamde jeugdaccomodatie te maken. Dat betekent dat ze, wat de overnachtingen betreft, minder bevoorrecht is dan degenen die zich voor een reis met hotelaccomodatie hebben gemeld. Ze slapen met een clubje op één grote kamer of op een zaaltje en moeten ook zelf voor een slaapzak, eventueel lakens en slopen zorgen. Net als in de jeugdherbergen. Overigens hebben ze precies dezelfde rechten als de anderen en het scheelt aanmerkelijk in de reissom. Geen wonder dat het merendeel van de jongeren er gebruik van maakt. Joos had ook deze accommodatie willen nemen. Ze is per slot nog een jong meisje. Maar haar vader stond er op dat ze de duurdere nam. „Ik wil dat je het zo fijn mogelijk hebt, kind. En ook dat je 's nachts je rust krijgt. Met zo'n heel stel bij elkaar weet je het wel. Ze maken pret en noem maar op. Nee. En je hebt

een vakantie met een beetje comfort dubbel en dwars aan me verdiend." De lieverd.

Ze heeft nu een kamer gedeeld met ene juffrouw Wesseldijk. Zo spraakzaam als Yvonne is, zo zwijgzaam was zij. Niet onvriendelijk overigens. Maar helemaal op haar gemak voelde ze zich toch niet met haar. Ze schat haar op zo'n vijfendertig, misschien is ze zelfs iets ouder. Nou ja, vooruit maar. 's Nachts pleegt een mens te slapen. Zo heel veel hebben ze nu ook weer niet met elkaar te maken. En misschien is dit een type dat de kat eerst eens even uit de boom kijkt. En later, als ze een beetje weet wat ze aan haar heeft, wel wat toeschietelijker wordt. Ze hoopt dat maar, want mijnheer Van Ommen zal wel nergens een reden zien om de paren, die hij uit de alleenreizenden gevormd heeft, weer bij elkaar vandaan te halen.

Die dag passeren ze bij Krusaa de Deens-Duitse grens en rijden dan, met gezellige rustpauzes, waarin ieder op z'n eigen wijze uiteraard, nog weer aan interessants en bezienswaardigs van de plaats waar ze zijn, tracht mee te pikken, heel Jutland door naar Frederikshaven. Het Jutlandse landschap heeft iets vriendelijks, vindt iedereen. Ze zien er heel veel witte boerderijen. Groot en mooi.

In Frederikshaven schepen ze zich in op de veerboot „Cort Adler". Het blijkt een mooie, grote boot te zijn, waarop voor ieder van het gezelschap een bed is gereserveerd. Zoals ze verwacht heeft, blijft juffrouw Wesseldijk Joos' slaapgenote. Hut no. 103 wordt voor hen ontsloten. Het is een uiteraard niet groot, maar keurig vertrek. Behalve twee bedden boven elkaar is er ook nog een met blauw, waarschijnlijk imitatieleer beklede bank. Daarboven zit een royale, vierkante patrijspoot, die met blauwe gordijntjes kan worden afgesloten. Er is een keurige vaste wastafel met warm en koud stromend water. O, en nog veel meer.

„We hebben het, geloof ik, goed getroffen," zegt juffrouw Wesseldijk tevreden, als ze even in de hut hebben rondgekeken.

„Dat geloof ik ook," beaamt Joos. „Waar slaapt u liever, beneden of boven?" vraagt ze dan.

Juffrouw Wesseldijk kijkt de beide bedden er eens even op aan. „Als ik het eerlijk zeggen mag, dan liever beneden," bekent ze dan. „Ik heb altijd angst dat ik uit zo'n bovenbed zal tuimelen, weet u."

Joos lacht. Juffrouw Wesseldijk wordt haar al sympathieker. Ze vindt deze bekentenis zo echt menselijk. „Dan slaapt u beneden," zegt ze subiet.

„Ja, maar . . .," begint juffrouw Wesseldijk, „als u uw . . ."

„U bent de oudste. U hebt de eerste keus," vindt Joos. „Bovendien, het lijkt me best interessant om langs een trapje in je bed te klauteren."

Juffrouw Wesseldijk zeurt er niet langer over. „Fijn. Dat is dan

dus afgesproken. Dank u wel," zegt ze eenvoudig. „Ik ga nog even de boot verkennen en ben van plan dan meteen maar naar kooi te gaan. U hoeft zich aan mij natuurlijk helemaal niet te storen. Als u de afvaart wilt zien bijvoorbeeld, dan doet u dat rustig. U volgt gewoon uw eigen programma.”

Kijk, dat is nu toch echt aardig, denkt Joos. „Dat wil ik eigenlijk wel graag,” zegt ze. En spontaan laat ze er op volgen: „Ik beloof u dat ik heel zacht zal doen.”

„Bij voorbaat bedankt,” lacht juffrouw Wesseldijk. „Dan ga ik nu meteen maar.”

Joos blijft alleen achter. Ze wil alles nog eens even goed bekijken. Boven het hoofdeind van beide bedden zit een lampje. Gezellig. Als ze onverhoopt niet slapen kan vannacht, dan kan ze altijd nog een poosje gaan liggen lezen. Dat is fijn. Maar wat ligt daar onder dat benedenbed? Ze bukt zich om het beter te kunnen zien. O heden, zwemvesten. 't Is niet te hopen dat ze die nodig zullen hebben. Evenmin als die grote, papieren zakken op dat rek tegen de wand. Joos kijkt opeens een beetje benauwd. Verbeeld je dat ze zeeziek wordt. Dat moet wel zoiets afschuwelijks zijn. Maar dan schudt ze die vervelende gedachten resoluut van zich af en gaat opgewekt en benieuwd tegelijkertijd verder met haar inspectietocht.

Naast het benedenbed zit een bel. Only to be used in case of emergency ¹⁾. Natuurlijk. Dat is logisch. No meals served in cabins ²⁾. Nu, een maal hebben ze voorlopig ook nog niet nodig.

Joos neust verder rond. Op de deur hangt een kaart waarop in het Noors, Engels, Duits en Frans instructies staan voor het aantrekken van de zwemvesten. Natuurlijk, ze zit nu immers op de boot die hen vannacht naar Noorwegen zal varen. Zelfs aan de handdoek en het laken kun je dat zien. Larvik-Fredrikshavnferjen is daarin geweven. Enig. Ze vindt het gewoon een belevenis deze overtocht in de nacht.

O, en daar is een wandtafeltje. Geel, blauw omrand.

Haastig begint Joos in haar tas te zoeken. Haar aantekenboekje. Waar is dat nu toch zo gauw . . . Ah, daar heeft ze het. Gelukkig. Ze wil nog gauw even het een en ander opschrijven van wat ze vandaag weer allemaal gezien en beleefd hebben. Nu weet je het nog. Maar straks, als je weer thuis bent, haal je misschien alles door elkaar. Je krijgt zo ontzettend veel indrukken.

Ze legt het aardige, knal-gele boekje, speciaal gekocht voor deze reis, op het tafeltje, pakt haar vulpen en even later zit ze op de bank ijverig te pennen. Daarna stopt ze de oogst van vandaag voor het

¹⁾ Alleen te gebruiken in geval van nood.

²⁾ Er worden geen maaltijden in de hutten geserveerd.

plakboek dat ze naderhand wil maken: een suikerzakje, een paar suikerwikkels en wat ansichten, bij elkaar in een enveloppe. Daarop schrijft ze: „tweede dag” en bergt dan alles weg. Zo, dat is dat. Fijn dat ze hier even rustig alleen was en dit kon afwerken. Nu is ze lekker bij met alles. Maar nu gaat ze gauw naar het dek.

Onderweg daarheen ziet ze enkel vreemde gezichten. Ze hoort Engels en Duits spreken, maar vaker een taal waarvan ze helemaal niets verstaat. Noors? Deens? Allebei wellicht. Overal branden de lampen. Hier en daar staan hele files mensen voor wat je een winkelje zou kunnen noemen. Waarom?

Oom Djoerd — vanwege haar vriendschap met Bauk en Arjen staat hij er op dat ze hem zo noemt —, die ze op het dek in z'n eentje aan de reling ontdekt, heeft z'n informaties daarover al ingewonnen. „Als we straks een half uur hebben gevaren, kun je accijnsvrije sigaretten, eau de cologne, drank en ik meen ook nog chocola kopen. Niet onbeperkt, hoor. Maar heel veel mensen schijnen daar erg happig op te zijn. Vandaar . . .” vertelt hij haar, met een welsprekend gebaar in de richting van de rij hier aan dek.

Joos knikt. Gezien de lange file, die hier voor de „winkel” gevormd wordt, zou je dat wel denken.

Het is inmiddels ook buiten al helemaal donker. En nogal fris ook hierboven. Joos is blij dat ze haar mantel heeft aangetrokken. „Heb je je horloge al een uur vooruit gezet, famke?”¹⁾ informeert oom Djoerd vaderlijk. Hoewel ze hem al een paar maal verteld heeft, dat hij gerust Fries tegen haar kan spreken, zoals hij dat steevast met Arjen doet, omdat ze dat heel goed verstaat en omdat ze wel weet, dat hem dat veel beter ligt, gezien het feit dat hij thuis praktisch nooit anders doet, weigert hij dat koppig. Famke is het enige Friese woord dat hij tegenover haar bezigt. En dat klinkt haar dan steeds als een soort koosnaampje in de oren. Oom Djoerd is aldoor echt aardig voor haar. Ze heeft het gevoel dat hij haar wel mag. Nu, zij hem wederkerig ook. Ze kan hem echt niet als zo maar een reisgenoot beschouwen. Dat komt natuurlijk allereerst vanwege zijn bloedverwantschap met Bauk en Arjen. Maar toch ook door hemzelf. Ze heeft hem echt al een beetje in haar hart gesloten.

„O nee,” schrikt ze nu. „Helemaal vergeten.” Ze draait meteen haar klokje op de hier juiste, Noorse tijd.

„Over een kwartier ongeveer vertrekken we,” weet oom Djoerd.

„Fijn. Dan kijk ik eerst nog even rond.” Joos verdwijnt tussen de mensen. Er staan en lopen er hier heel wat, stellig allemaal al in afwachting van de afvaart. Hier en daar wordt ze vriendelijk toegesnikt. Reisgenoten. Leuk. Het geeft je een heerlijk gevoel van hier

¹⁾ Meisje.

min of meer thuis te zijn. Er bij te horen. Met enkelen wisselt ze even een paar woorden. Om dan weer verder te dwalen. Ze is lekker vrij en toch niet alleen. Ze voelt zich onder vrienden.

Maar dan opeens krijgt ze een kleine schok. Daarginds op het achterdek staat Arjen in druk gesprek met juffrouw Siegert. Ze hoort ook bij de jeugdgroep en zal wel zo ongeveer van Arjens leeftijd zijn. Annemarie heet ze.

Aan het eind van deze tweede vakantiedag is de verzustering onder de jongere reisgenoten al zover gevorderd, dat het gejjuffrouw achterwege wordt gelaten en ze elkaar allemaal tutoyeren en uiteraard ook bij de naam noemen. En ze weten ook al van elkaar wat ze „doen”. Er is een privé-secretaresse en een kinderverzorgster. Er zijn een paar verpleegsters. Maar het grootste deel dient het onderwijs. Yvonne vertegenwoordigt het kleuteronderwijs. Miep de school met de leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Er zijn wel drie onderwijzeressen van het gewone lager onderwijs, één van een B.L.O.-school. Een paar leraresjes van het nijverheidsonderwijs. En deze Annemarie Siegert werkt aan een Ulo. Knap vindt Joos dat op haar leeftijd. Daar heeft ze echt respect voor. Maar toch is ze haar van het eerste ogenblik af dat ze haar zag, niet sympathiek geweest. Haar boventanden staan wat vooruit, wat nog geaccentueerd wordt door de felrood aangezette, vrij dikke lippen. Het geeft haar iets uitdagends, op het brutale af. Heel de uitdrukking van haar verder goed gevormd gezicht trouwens. Zoals ze daar nu ook staat en naar Arjen opkijkt. Nee. Dat Arjen nu uitgerekend ook met haar zo geanimeerd moet staan te praten. Het is gewoon bespottelijk, maar het hindert haar. Als het nu één van de anderen was. Tine, of Riek, of Liesbeth. Of die kleine, bijdehante Sabine voor haar part. Maar juist Annemarie.

Arjen staat met de rug naar haar toe. Hij ziet haar gelukkig niet. Vlug glipt Joos de andere kant op. Ze vond het zo prachtig dat Arjen zo heerlijk afstand hield. Verschillende meisjes heeft ze al horen zeggen: „Noemt u me gerust bij mijn naam, mijnheer Schotanus. Dat doen ze eigenlijk allemaal.” Maar dan lachte Arjen maar wat. Heel charmant en ontwapenend overigens. Dat had ze echt niet achter hem gezocht. Zeker in Wageningen geleerd. Maar hij bleef intussen rustig juffrouwen en tegen niemand zei hij: „Noem mij maar Arjen.” Zij is, behalve oom Djoerd uiteraard, de enige in hun gezelschap die hem bij z'n naam noemt. Dat was heimelijk haar glorie. Zonder verdere bijgedachten had ze toch steeds het gevoel dat zij een beetje bij hem hoorde. Dat hij . . . , nu ja, dat hij een beetje van haar was. Dwaas natuurlijk, maar toch . . . Ze heeft deze beide dagen ook aldoor bij oom Djoerd en hem aan tafel gezeten. Alle keren hadden ze een plaatsje voor haar gereserveerd en riepen haar als ze binnenkwam. In de koffie- en theepauzes ook. Ze vond dat heerlijk.

Ze hoefde nooit te denken: waar zal ik nu eens gaan zitten? Nee, ze had twee ridders, twee beschermers. Dat gaf haar net precies dat gevoel van eigenwaarde dat ze nodig had om zich hier gemakkelijk in dit haar toch eigenlijk vreemde gezelschap te kunnen bewegen.

En nu. Haar opgewekte stemming is aanmerkelijk gezakt. Maar dan begint ze zichzelf prompt te kapittelen. Ze lijkt wel niet goed wijs met haar dwaze gedachten. Ten eerste heeft ze geen enkel recht op Arjen. Ten tweede hoort ze helemaal niet bij hem als het er op aankomt. Ten derde is hij natuurlijk absoluut vrij om te praten met wie hij wil. Ten vierde steekt er stellig niets achter dit gesprekje. Ten vijfde: als er wel iets achter zit, dan is dat nog hun zaak. Dan gaat dat haar net precies niets aan. En ten zesde weet ze eigenlijk wel zeker dat Annemarie hem en niet hij háár heeft aangesproken. Ze heeft de hele dag al om hem heen lopen fladderen, als ze daar de kans voor kreeg. O zo.

Er komt beweging in het schip. Zal ze naar oom Djoerd terug gaan en samen met hem naar de afvaart gaan kijken? Misschien . . . Maar dan loopt ze vastbesloten naar een heel ander plekje aan de reling. Een plaatsje waar nog niemand staat en een flink eind uit z'n buurt. En intussen neemt ze zichzelf opnieuw onderhanden. „Het lijkt warempel wel of je niet zonder die Arjen Schotanus kunt, Joos van Heek. Je durfde die zin daarnet niet uit te denken, maar dat „misschien” had je willen laten volgen door: komt Arjen daar straks dan ook wel. Dan zijn we weer bij elkaar. Zo echt knusjes, hè? Bspottelijk gewoon. Sta op je eigen benen. Het lijkt warempel wel of je verliefd op hem bent. Het moet niet mooier worden. Jij, die na dat met Frans zo heilig van plan was je nooit weer zo te laten gaan in je gedachtenleven. En nergens ooit meer iets van te zullen denken als een man aardig tegen je was of je attenties bewees. En nu . . . De eerste keer de beste . . .”

„Maar ik ben niet verliefd op Arjen,” zegt ze dan tegen zichzelf. „Beslist niet. Ik vind hem alleen maar aardig. En per slot is hij Bauks broer. Bauk zal wel gezegd hebben: „Jullie zijn samen op die reis. Joos is alleen. Let een beetje op haar.” Zo is Bauk wel. Moederlijk tot in haar vingertoppen. En dat doet Arjen immers: een beetje op haar letten. Een beetje voor haar zorgen. Anders niet. Dat weet ze best. Ook dat hij daar niets mee bedoelt. Helemaal niets. Natuurlijk niet. Hij ziet haar alleen maar als een vriendin van zijn zuster, voor wie hij een beetje verantwoordelijk is. Iets anders heeft zij er immers ook deze beide dagen absoluut niet achter gezocht. Alleen toen ze hem daar zo pas met die Annemarie zag staan praten . . . Is ze dan jaloers? Dat zou helemaal het toppunt zijn.”

De „Cort Adeler” is intussen al los van de wal. De afstand tussen het schip en de kade wordt al maar groter. Resoluut duwt Joos alle

gedachten over jaloezie, verliefdheid, Arjen en Annemarie van zich af. Ze maakt de reis van haar leven. Daarvan wil ze genieten van minuut tot minuut. Hem uitbuiten. Er uit puren wat er uit te puren valt. En deze afvaart is iets heerlijks. Het lijkt wel of Fredrikshavn speciaal voor hen al z'n lichten heeft ontstoken en enkel feeststad is. Een prachtig gezicht heb je er hier vandaan op. Om nooit weer te vergeten. Aan de kade ligt ook een werkelijk helemaal met lichtjes „gepavoiseerd” schip. Zo mooi. Een heel apart schip is het ook. Wat voor een boot zou dat eigenlijk zijn? Als is het een antwoord op haar gedachten hoort ze, tot haar verrassing, vlak daarop iemand in haar buurt in haar moedertaal zeggen: „Dat is een duikboot.”

Onwillekeurig kijkt ze op zij. Wie is dat? Och, mijnheer Akkerboom, hun oudste reisgenoot. Hij lacht vriendelijk naar haar. „Wat een mooi gezicht, hè?”

Joos knikt enthousiast. „Nou, prachtig.”

Hij komt wat dichterbij haar staan. „Maar nu moet u ook eens even op zij van het schip gaan kijken,” adviseert hij dan. „Dat is ook de moeite waard, dacht ik.”

Joos doet het meteen. „O!” zegt ze dan enkel. Maar het klinkt zo verrukt, dat mijnheer Akkerboom tevreden glimlacht. Op zij van de „Cort Adeler” tovert het maanlicht een gouden pad op het water van het Kattegat. Ze blijven er samen naar kijken, mijnheer Akkerboom en Joos. Tenslotte krijgen ze het maanlichte zeepad recht achter de boot. Zeemeeuwen wiken er boven en vliegen mee met het schip. Het is zo'n prachtig gezicht, dat ze er niet op uitgekeken raken, de oude heer en het jonge meisje. Praten doen ze niet. Bij zoiets moois en in zo'n zuivere sfeer kun je immers alleen maar stil en dankbaar genieten.

XXII

De volgende dag komt Joos zo onder de indruk van de majesteitlijke schoonheid van Noorwegen, dat ze zich eenvoudig niet meer kan voorstellen dat het samen zien van Arjen en Annemarie de vorige avond, haar opgewekte stemming zo maar kon doen zakken en jaloerse gedachten door haar hoofd kon laten spoken. Ze schaamt zich daarover nu diep. Het is immers allemaal zo heel klein vergeleken bij de grootsheid van dit prachtige stukje aarde, dat je af en toe bijna de adem beneemt van stil ontzag.

En dat blijft zo, al deze heerlijke, onvergeetlijke dagen van deze

prachtige reis. „Winden waaien om de rotsen”. „En eeuwig zingen de bossen”. Gulbranssen zou nooit sprekender titels voor zijn mooie, door en door Noorse boeken hebben kunnen verzinnen, denkt ze telkens weer. Zo af en toe kan ze gewoon niet begrijpen dat ze hier nog maar enkele dagen zijn. Het lijkt veel en veel langer. Iedere dag is ook zo vol aan indrukken en belevenissen.

Als ze bij de sluizen van het Bandakkanaal staan, zien ze ver beneden zich een man op een houtvlot, dat hij vakkundig bestuurt. Op z'n hoofd draagt hij een vuurrood kwastmutsje. Dat schijnt bij de status van deze vlotbestuurders te behoren. Het geeft een echt vrolijke noot in de overigens vrij grijze kleurensymfonie daar. Net als de felgekleurde regenjassen en zuidwesters — helgeel, knalrood, felblauw — waarmee groot en klein zich, behalve met hoge laarzen, in dit land tegen de vaak stromende regen wapent. Veel mannen die bij de aanleg en het onderhoud van de wegen werken, zien ze, zomaar in hun gewone werk in truien met de prachtigste Noorse patronen lopen. Uiteraard in het land, waarin deze patronen ontworpen worden. Maar het doet in hun Hollandse ogen toch echt een beetje als luxe aan. Ze horen immers bij de duurste die je kunt kopen. Wel is het opvallend dat die „werktruien” bijna allemaal in zwart-wit gehouden zijn. De gekleurde zie je praktisch alleen in de winkels. Daar zijn overigens meer mooie dingen te koop. Joos raakt af en toe bijna in de keus verbijsterd. Ze wil voor iedereen thuis en ook voor Bauk en de meisjes in de winkel straks zo graag iets meenemen dat echt iets specifiek van dit land is en waarmee ze werkelijk blij zullen zijn tegelijkertijd. Je kunt de mooiste sieraden in barnsteen krijgen. Vikingbootjes in tin en in zilver. Enige, heel lange, houten laarzen-trekkers in allerlei kleuren: rood, blauw, groen, zwart, waarop behalve een bloem, geschilderd is: Den bet best hbør Skøen trykker, søm har den på. Wat wil zeggen: wie de schoen past trekt hem aan. Alleraardigste wijde mokken, waarop jongens en meisjes in Hardanger klederdracht, in kleuren uiteraard, klaar voor een dansje schijnen te staan. En niet te vergeten de snoezige pantoffeltjes van zeehondenvel.

Ze leren ondertussen ook een paar Noorse woorden. Maar de enige die ze zo in de wandeling leren gebruiken zijn: tak en: mange tak. Te vertalen met: dank, en: veel dank respectievelijk. Maar voor de rest wordt de conversatie in het hotel en in de meeste winkeltjes en winkels hoofdzakelijk met gebaren en lachjes en, wat de prijzen betreft, met potlood en papier gevoerd. Want ook in die in de grotere plaatsen Odda en Sauda, waar de tegen en op de bergen in wit en in allerlei pasteltinten gehouden houten huizen met hun pannen of leien daken je, vanuit de verte vooral, steeds weer doen denken aan de speelgoedhuisjes uit een bouwdoos, spreken de meeste mensen

geen woord Engels of Duits. Laat staan natuurlijk Nederlands.

Intussen leren ze Noorwegen steeds beter kennen als het land met een nog heerlijk ongerepte, grootse natuur. Als het onvolprezen mooie land van de grote, stille meren en de dichte, donkere dennebossen. Van de onherbergzaam kale rotsen en de bruisende, met donderend geweld neerstortende watervallen. Van de machtige fjorden en de prachtige smallere en bredere stromen, die lichtgroen en schuimend met hun vele stroomversnellingen woest en onstuimig, in tomeloze vaart over de keien razen. Een land, om nooit op uitgekoken te raken. Een land, om heel dikwijls naar terug te verlangen en terug te komen. Een land, dat je je heel klein doet voelen bovenal.

Als vader dit toch 's zou kunnen zien, denkt Joos dikwijls. En moeder. En Ineke. En Bauk. Maar vader vooral.

Veel sneeuw zien ze ook. Veraf, hoog op de bergen en aan de noordzijde er tegenaan. Maar ook soms vlakbij. Op een keer rijden ze gewoon met de autocar tussen dikke sneeuwwallen door. De weg is daar smal. En vanuit de bus kunnen ze de sneeuw zo aanraken en wel pakken ook. Die kans laat vooral de jeugd zich natuurlijk niet ontgaan en diverse inwrijf- en stoeipartijtjes zijn daarvan het vrolijke gevolg. Een eindje verderop stopt de chauffeur bij een sneeuwveldje, dat vlak naast de weg tegen de berg ligt. Daar halen ze hun hart helemaal op. Ze sneeuwballen dat het een lieve lust is. Ze krijgen er maar niet genoeg van. De jongeren maken nog glijbanen ook. Ze hebben een plezier. Het gelach en gejoel is niet van de lucht.

„Een sneeuwfeestijn in juli. Hoe bestaat het,” verzucht oom Djoerd, die aan de kant genietend staat toe te kijken. Z'n handen jeuken om ook een balletje te gaan kneden, maar hij is zo verstandig zich die weelde toch maar niet te permitteren. Per slot is een gebroken been, om nog maar niet eens te denken aan een dito heup, geen aanlokkelijk vakantiebeeld. En op zijn leeftijd word je daar dikwijls gauwer mee opgeknapt dan je verwacht. O, ze beleven en zien van alles.

Als ze op weg zijn naar de bekende Vøringfoss, de hoogste waterval van Noorwegen, zien ze ergens in een woeste stroom, behoorlijk hoog, zogenaamde zalmkooien. Het is alles even interessant, vinden ze.

De tocht naar de Vøringfoss is trouwens een van de mooiste die ze maken. De fjordentocht wordt hij genoemd. En met recht, vindt iedereen. Want ze rijden helemaal langs de oostzijde van de prachtige Sør fjord tot Kinsarvik, waar hij uitmondt in de Hardanger fjord. Daarna gaat het verder langs de Eid fjord, de oostelijke tak van de Hardanger fjord. O, het is werkelijk een machtige tocht. Ze weten gewoon niet waarvan ze het meest genieten. Hier en daar hangt het gemaaid gras over ijzerdraad, dat tussen stokken gespannen is, soms wel vier naast elkaar, te drogen. Het is allemaal zo heerlijk anders dan in hun eigen land. De meeste bloemen die ze zien kennen

ze trouwens wel. Gentianen, margrietten, viooltjes, campanulaatjes. Alleen de grote, blauwe bloemen, die op blauwe distels lijken, maar het niet zijn, kunnen ze niet thuis brengen. Geen van allen. Op de meren is het stil. Ze zijn gewoon verrast als ze op een enkel een eenzame roei- of motorboot ontdekken. En soms zien ze een „dienst“-boot van een lijndienst.

Het wordt werkelijk in alle opzichten een prachtdag. Ze waarderen dat des te meer, omdat het er 's morgens, als ze weggaan, helemaal niet zo rooskleurig uitziet wat het weer betreft. Eerst regent het een beetje. En tegen achten rijden ze zelfs zomaar opeens door een sneeuwbus. Daar raakt Yvonne, in de bus nog altijd trouw naast Joos, gewoon niet over uit gepraat. „Sneeuwballen in juli is al iets heel bijzonders,” vindt ze. „Maar per slot kun je nog wel een beetje begrijpen dat dat mogelijk is in een land als Noorwegen. Dat doe je ten slotte met sneeuw die is blijven liggen van de winter, die in het voorjaar en de zomer eenvoudig niet is weggesmolten zo hoog in de bergen. Maar in juli gewoon door een sneeuwbus rijden. Nee.”

Overal op de bergen zien ze later ook vers gevallen sneeuw, die er als poedersuiker lijkt te zijn opgestrooid. Maar voor de rest van de dag schijnt de zon aanhoudend.

In Lofthus, waar de grote componist Edvard Grieg eenmaal woonde, drinken ze koffie. Later komen ze door het prachtige en indrukwekkende Mabødal. Hoger en hoger klimt daar de bus. De enkele auto's op de weg beneden hen lijken aan de rotswanden vastgekleefde torren. Soms gaat de weg door tunneltjes. Tunneltjes met op bepaalde afstanden kijkgaten overigens. En een enkele keer rijden ze onder een door palen gestut, houten afdak door, dat daar gebouwd is met het oog op lawinegevaar.

Joos huivert onwillekeurig even als ze daaraan denkt. De vreeslijke ongelukken die dikwijls gebeuren als de lawines beginnen te razen en naar beneden storten. Daar moet je eenvoudig niet aan denken.

De weg lijkt intussen steeds smaller te worden. Dat geeft, als er tegenliggers zijn, zo af en toe angstige momenten. Alles is op sommige plaatsen ook zo primitief. Dat heeft natuurlijk z'n aantrekkelijke kanten, maar toch ook . . . Langs de wegen staan overal doodgewone, lange stokken, om de berijdbare baan aan te geven. Soms zijn er aan de kant lage, betonnen muurtjes gemetseld. Of er zijn zomaar wat grote stenen neergelegd. Rotsblokjes. Maar lang niet altijd. Dan zie je zomaar pardoës in de gapende afgronden. En bovendien, wat zouden die stenen helpen als de bus eens werkelijk te ver aan de kant terecht kwam. Die zouden hem echt niet kunnen tegenhouden. Hij zou er zo overheen buitelen.

Men is in Noorwegen overigens zeer sportief in het verkeer. Daar

zijn ze het allemaal over eens. Hoewel de lijnbussen officieel altijd voorrang hebben, evenals het klimmende verkeer, ziet iedereen, ook als hij klimt, de situatie steeds eerst eens aan en doet dan wat het beste is voor dat ogenblik. Dikwijls blijft iemand die van de andere kant komt en eigenlijk voorrang heeft al op een uitwijkplaats staan, als hij hen tijdig ziet aankomen. Net zo aardig, vinden ze dan dankbaar.

Maar dan komt er een moment waarop zij voorrang hebben, maar een bus plus een aantal auto's, die naar beneden komen, werkelijk geen gelegenheid hebben om uit te wijken of terug te gaan. Zij moeten terug. Aan de ene kant zijn de hoge, ruwe rotsen. Aan de andere kant gaapt diep de afgrond, het ravijn.

Yvonne wordt doodsbleek. Ze pakt Joos' arm zo stijf vast, dat het op knijpen lijkt en begint dan stilletjes te schreien. Joos probeert haar moed in te spreken. Maar intussen kijkt ze zelf met grote angstogen strak voor zich uit. En haar hart is één schreeuw om bewaring.

Annemarie Siegert, die vanwege het rouleringssysteem op dit traject toevallig naast oom Djoerd en Arjen zit, aan de andere kant van het pad dan, en die almaar tegen Arjen heeft zitten praten, moet nu ook wel zwijgen. Ieder houdt als 't ware de adem in. De spanning in de touringcar is voelbaar.

En dan opeens kijkt Arjen om en knikt Joos geruststellend toe. En op hetzelfde ogenblik zou ze kunnen huilen en lachen tegelijk. Huilen van ontroering, omdat hij in deze benauwde situatie aan haar denkt. En lachen, omdat ze daar zo heel blij om is. Degenen die in deze ogenblikken als 't ware nog meer dan anders de verantwoordelijkheid dragen voor de levens van de mensen die zij door dit onherbergzame land vervoeren, blijven Goddank rustig en raken niet in paniek. Uiterst voorzichtig doen ze stuk voor stuk wat mogelijk is en wat ze hun plicht weten. Ook hun eigen, Nederlandse chauffeur, die toch niet, zoals z'n Noorse collega's, gewend is om in dit gevaarlijke land te rijden, met zo'n groot gevaarte nog wel, op deze smalle wegen met hun vele bochten en daardoor weinig zicht dikwijls. En hij redt het. Op een gegeven moment kunnen de tegenliggers passeren. Ook dat doen ze zeer voorzichtig.

Dan kunnen ze verder. Hun chauffeur laat z'n wagen optrekken en ze rijden weer. Het gevaar is voorbij. Een zucht van opluchting gaat door de hele bus. En Yvonne, de ogen nog vol tranen, roept spontaan: „Fantastisch, mijnheer Koopmans. Wat kunt u rijden. Heel hartelijk bedankt, hoor.”

Joos moet zich bedwingen om haar niet, ook spontaan, een kus te geven. Ze houdt van Yvonne. Juist omdat ze is zoals ze is. Kinderlijk spontaan. Het is geen pose. Geen geraffineerd naïef doen, zoals ze in het begin van deze reis weleens heel eventjes heeft

gedacht. Ze is zo. En zij heeft het met haar als buurvrouw echt getroffen, vindt ze. Trouwens, ze treft het met alles. Met de kamer hier in „Hordatun”. En met juffrouw Wesseldijk al net eender. Ze is een echte bofster.

Het „Hordatun Hospits” bestaat uit drie gedeelten. Het oude gebouw, waarin de eet- en de conversatiezaal zijn en waar ook verschillende reisgenoten zijn ondergebracht. Het middengedeelte, dat min of meer als jeugdherberg is ingericht en waar dus de mensen met de jeugdaccomodatie logeren. En het nieuwe huis, waarin juffrouw Wesseldijk en zij een kamer delen. Een kamer aan de voorzijde nog wel met een verrukkelijk uitzicht op het meer en de bergen aan de overzijde.

Juffrouw Wesseldijk blijkt maatschappelijk werkster bij de Raad van de kinderbescherming in Rotterdam te zijn. Natuurlijk wist Yvonne haar dat te vertellen.

Joos lacht even stil voor zich heen. Als je iets wilt weten moet je er Yvonne naar vragen. Die kan je steevast inlichten. Die lijkt alles van iedereen te weten. Maar niet op een vervelende manier. Nieuwsgierig kun je haar echt niet noemen. Maar ze interesseert zich eenvoudig voor alles en iedereen.

Zodra Yvonne haar dit vertelde, heeft ze de verlegenheid die haar steeds weer min of meer beving als ze met juffrouw Wesseldijk alleen was, subiet aan de kant gezet. Ze heeft haar verteld van haar eigen idealen en plannen en haar toen van alles en nog wat over haar werk gevraagd. Het ijs was toen meteen en voorgoed gebroken. Want als er iemand liefde heeft voor haar werk, voor de mensen en vooral voor de kinderen die daarin op haar pad komen, dan is dat juffrouw Wesseldijk wel. Onder zo iemand zou ze later willen werken. Ze moet iedereen die met haar samenwerkt weten te bezielen. Ze lijkt gewoon een ander iemand als ze over haar werk praat. En dan de manier waarop ze deze positie bereikt heeft. Om heel diep respect voor te hebben. Wat een flinke mensen zijn er toch. En ze vertelde het allemaal zo eenvoudig. Als was het de gewoonste zaak van de wereld en helemaal niets bijzonders, niets om over naar huis te schrijven. En pas toen zij naar haar opleiding informeerde.

„Ik ben eerst gewoon in betrekking gegaan als hulp in de huishouding voor dag en nacht,” zei ze. „De omstandigheden waren zo, dat ik al gauw mijn eigen kost moest gaan verdienen. Later heb ik een opleiding voor gezinsverzorgster kunnen volgen. En terwijl ik in dat werk zat — ook mooi en nuttig en vaak heel dankbaar, hoor! — las ik, dat er bij ons in de stad een avondcursus ter opleiding voor het diploma middelbare sociale arbeid geopend zou worden. Die ben ik toen gaan volgen. En tenslotte mocht ik me dan maatschappelijk werkster noemen.”

Zo'n respect als ze daarvoor heeft. Juffrouw Wesseldijk moet natuurlijk een heel goed verstand gehad hebben om dit, met zo'n gebrekkige vooropleiding, te bereiken. Naast haar werk nog wel. Maar ook een geweldig doorzettingsvermogen. Heerlijk dat ze haar doel bereikt heeft. O ja, juffrouw Wesseldijk mag ze ook. Heel graag zelfs. Ze heeft het in ieder opzicht en aan alle kanten geweldig getroffen op deze reis. En het „Danke, dasz ich danken kann“, zingt dan ook dikwijls in haar hoofd en hart.

„Ja, reusachtig bedankt. O ja,“ klinkt het intussen na het goede voorbeeld van Yvonne van alle kanten door de bus. En een langdurig, hartelijk applaus, onderstreept aller dankbaarheid nog weer. Mijnheer Koopmans kijkt op noch om. Heel z'n aandacht blijft bij z'n stuur. Maar hij glimlacht blij en dankbaar. En als mevrouw De Waal, die, naast haar man, dit alles vanaf de voorste bank heeft meegemaakt, even naar hem toeloopt en hem toevertrouwt: „Ik was werkelijk doodsbenauwd daarnet. En ik dacht maar aldoor: wat doe ik hier. Ik heb hier per slot niets te maken. En thuis, m'n vijf kinderen . . .“ antwoordt hij rustig: „Ik heb zelf ook een vrouw en kinderen, mevrouw.“

Een poosje later zet hij hen veilig af bij het hooggelegen Fossli-hotel. Een machtig mooi uitzicht hebben ze vandaar. Ook op de Vøringfoss. Ze treffen het geweldig. De zon schijnt en weerspiegelt in de stof-, de stuifregen, die het verdampende, spattende water oplevert, zodat ze daarin de prachtigste regenboog die ze ooit gezien hebben, te bewonderen krijgen.

In Joos' hart is enkel dankbaarheid, omdat ze dit alles mag zien. Dubbele dankbaarheid, omdat ze daarnet in die angstige ogenblikken, de dood zo heel dichtbij wist. En het nog mogen leven nu als een bijzondere genade ervaart. Maar dat kan ze tegen niemand zeggen. Ze kan het alleen maar denken en eigenlijk nog meer voelen.

Annemarie heeft Arjen weer eens aangeklampt. Maar dat deert haar nu niet in 't minst. De soevereine minachting, die ze de laatste dagen steeds trots gevoeld heeft voor deze brutale opdringerigheid, maakt zelfs plaats voor medelijden en mildheid. Ze moet zich al heel erg vergissen als deze adoratie, die je zo af en toe werkelijk van Annemaries gepoederde gezicht kunt afscheppen, wederkerig is. Voor haar is Arjen nog altijd even hartelijk en behulpzaam. En hij houdt in de koffie- en theepauzes en aan tafel nog steeds niet een plaatsje voor Annemarie open, maar voor haar. Nu ja, dat betekent, wat haar zelf betreft, natuurlijk niets. En ze denkt daar ook heus niets van. Maar voor Annemarie moet dat toch wel pijnlijk zijn en sneu. Dat ze desondanks doorzet met Arjen achterna te lopen wekt op dit moment niet meer haar ergernis en minachting, maar werkelijk haar medelijden. En in een grote, bijna moederlijke mildheid, denkt ze: als

Annemarie nu toch van Arjen houdt. Arjen is een aardige vent. Hij krijgt straks bovendien een goede positie. Eigenlijk is het ook weer zo begrijpelijk. Alleen, ze snapt toch echt niet dat Annemarie niet een beetje meer zelfrespect heeft. Maar nu ja, alle mensen zijn nu eenmaal niet gelijk. Yvonne wist te vertellen dat Annemarie verloofd geweest is. Misschien kan ze nu heel moeilijk buiten een vriend en denkt ze hier haar kans te hebben. Wie zal het zeggen? Veel weten is veel vergeven. En hoe het ook zij, het doet háár in ieder geval op dit moment niets, helemaal niets. Ze leeft. En ze geniet.

En dan opeens staat oom Djoerd naast haar. En enthousiaster dan ze hem nog ooit gehoord heeft, zegt hij: „Wat is het hier prachtig mooi, hè, famke?” En heel ernstig er achteraan: „Als we er nu de Schepper ook maar in zien. Want anders zien we nog niks.”

Joos kijkt hem aan. Ze kan enkel blij knikken. Maar haar ogen zeggen: „U hebt gelijk.” En: „Wat bent u toch een fijne oom Djoerd.”

XXIII

Zo wordt het zondag. Zondag in Noorwegen. Zondag in Røldal. Een zondag, die Joos haar levenlang niet meer vergeten zal.

Als ze opstaan regent het. Juffrouw Wesseldijk ontdekt dat het eerste. Zodra haar reiswekkertje z'n eerste, nog bescheiden geluidje laat horen, legt ze het, als iedere morgen, subiet het zwijgen op. Het volgende ogenblik staat ze naast haar bed en vlak daarop kijkt ze even achter de afsluitgordijntjes naar het weer. „Regen,” zegt ze nu, een beetje onthutst. Gister is het de hele dag stralend weer geweest. Ze had dit zomaar niet verwacht.

Joos, in haar bed tegen de andere wand, vouwt met een heerlijk lui gebaar haar handen achter haar hoofd en zegt dan slaperig, haar ogen nog steeds gesloten: „Dan regent het beslist al een hele poos.”

„Daar kon je weleens gelijk in hebben,” vindt juffrouw Wesseldijk. „Daar ziet het wel naar uit. Alle mensen, wat is het overal nat.”

Joos rekt zich eens flink uit, dwingt zichzelf na deze vooroefening om goed wakker te worden en haar ogen open te doen, gooit dan opeens resoluut het dek van zich af en gaat naast juffrouw Wesseldijk staan. „Ook goeiemorgen,” lacht ze. En dan, met een blik op de kletsnatte wereld buiten: „Weet u, ik ben vannacht even wakker geweest. Om een uur of drie. En toen meende ik het te horen. Maar ik kon dat na gister eigenlijk niet geloven en ik dacht: 't kan me niet

schelen ook. Het duurt lekker toch nog een hele poos eer we moeten opstaan. Tijd genoeg om, als het wel zo is, weer droog te worden van tevoren. En ik ben niet gaan kijken. Ik heb me heerlijk omgedraaid en ben beslist meteen weer in slaap gesukkeld." En terwijl ze de gordijntjes nu helemaal opentrekt en met kennersblik, wenkbrauwfronsend de hele lucht afzoekt: „'t Ziet er niet naar uit dat het gauw zal ophouden, vindt u wel?"

„Nee," schudt juffrouw Wesseldijk. En dan, opgewekt: „Enfin, een regenzondag kan ook best gezellig zijn."

Joos is dat roerend met haar eens. „Vind ik ook, hoor," zegt ze vrolijk. „Eerlijk gezegd vind ik het helemaal niet erg dat het regent. Eigenlijk ben ik dol op zo'n oer-genoeglijke regenzondag vol sfeer, weet u. En regen past toch ook wel echt bij dit mooie, ruige, barre land. Als we hier in Noorwegen enkel zon gehad zouden hebben, zou ik naderhand geloof ik een gevoel gekregen hebben, dat ik het toch niet echt gezien had, als u begrijpt wat ik bedoel."

Juffrouw Wesseldijk lacht naar haar. Ze is van Joos gaan houden in deze dagen. Een serieus meisje met idealen is ze. Een meisje, dat nog genieten kan en echt blij kan zijn. Ze ontmoet in haar werk zoveel typen die op Joos' leeftijd al meer van het leven afweten dan Joos er misschien ooit van te weten zal komen. En die er nu al niets meer van verwachten. Die het beu zijn. Joos is gewoon een verademing. En toch loopt ze niet rond met gesloten ogen. Dat heeft ze heel goed begrepen uit wat ze vertelde. Juist daarom wil ze nu immers bij de kinderbescherming gaan werken. Alleen: of ze er ooit echt aan toe zal komen? Die jonge ingenieur Schotanus . . . Ze weet het niet. Nu, hij lijkt een solide, fijne vent. Ze zou het hun allebei van harte gunnen. Daar niet van. En Joos' liefde en belangstelling gaat in ieder geval in de richting van het misdeelde kind. Ook als getrouwde vrouw zou ze daar nog genoeg voor kunnen doen. Er zijn collectes die georganiseerd moeten worden. Er moeten contribuanten geworven worden. Je kunt bij anderen belangstelling voor dit mooie werk proberen te wekken door er over te gaan spreken. Je kunt je zeer persoonlijk voor een bepaald kind inzetten, door er voogdes over te worden en ga zo maar door. Er is zoveel. Nee, helemaal verloren gaan voor dit werk zal deze Joos van Heek nooit. Getrouwd of ongetrouwd, ze zal er zich aan blijven geven op de een of andere manier. Het zal haar niet meer loslaten, nu ze er als het ware door gegrepen is. Dat weet ze immers uit eigen ervaring.

„Ik begrijp je heel goed, Joos," zegt ze intussen. En dan, praktisch: „Een rustige dag zal ons bovendien heus geen kwaad doen. Geen van allen. We zijn er tot nu toe alle dagen op uit geweest. Als het nu droog was, gingen we vanmiddag misschien toch weer op stap, al zou dat dan niet zo ver zijn. Maar een flinke wandeling vermoeit ook.

Nu kunnen we prachtig weer wat krachten en energie „bijtanken”. Ik hoop dat het werkelijk een regenzondag wordt.”

Nu, dat wordt het. Een echte. Een ouderwetse zou je bijna willen zeggen. Want het blijft regenen. Heel de dag. En niet een klein beetje. Nee, af en toe is het of het water bij bakken vol tegelijk naar beneden wordt gegooid. Maar het deert juffrouw Wesseldijk en Joos en ook de andere reisgenoten niet in 't minst. Binnen is de warmte en de gezelligheid. De stemming blijft uitstekend. En de sfeer is in één woord heerlijk, vindt Joos.

Juffrouw Wesseldijk en zij kleden zich na hun babbeltje vlug aan, op z'n zondags uiteraard en maken dan samen de oversteek van het nieuwe naar het oude huis. Ze hebben hun plastic jassen aangetrokken en hun regenkapjes opgezet. Zo komen ze vrij droog over.

„Die paar druppeltjes zijn goed om ons helemaal wakker te maken, zullen we maar zeggen,” lacht Joos.

„Welja,” vindt juffrouw Wesseldijk, maar ze begint zich toch meteen, blij dat ze over zijn, vlug van haar natte pluim te ontdoen.

Terwijl Joos zich in de gang nog staat „uit te pellen”, komen er nog een paar reisgenoten binnen. Het echtpaar Faas en Yvonne. Mevrouw Faas klampt juffrouw Wesseldijk ogenblikkelijk aan. Yvonne komt naar Joos toe. „Wat een geluk dat jullie ook nog niet in de eetzaal zijn,” begint ze een beetje achter adem. „Iedereen bij ons op de slaapzaal was al verdwenen. Ik dacht dat ik de allerlaatste zou zijn.” In haar haast om nog tegelijk met de anderen klaar te zijn, trekt ze natuurlijk net een knoop in de sluiting van haar regenkapje. „Och heden, ook dat nog,” zucht ze.

Maar Joos, moederlijk, zegt: „Rustig nu maar, meisje. Ik help je wel even,” en haalt 'm er handig voor haar uit. „'t Valt lekker mee, hè?” lacht ze intussen. „Je hoeft niet alleen naar binnen.” En dan: „Kom maar, dan gaan we samen.”

Yvonne haalt nog vlug een kam door haar haar en steekt dan dankbaar haar arm door die van Joos. „Jouw ridders hebben natuurlijk wel weer een daalders plaatsje voor jou gereserveerd. Jij kunt je de weelde van het laat komen permitteren,” zegt ze ondertussen een beetje spijtig. „Maar ik . . .”

„Arme jij,” plaagt Joos. „Ik wed dat er voor jou ook nog wel een stoel is, hoor. En anders mag je bij mij op schoot zitten. Nou goed?” „Afgesproken,” lacht Yvonne.

Ze stappen onderwijl de gezellige eetzaal al binnen, op de voet gevolgd door het echtpaar Faas en juffrouw Wesseldijk. „Goede-morgen allemaal,” groeten ze dan opgewekt en als uit één mond.

Degenen die dicht bij de deur zitten en hen binnen zien komen groeten vrolijk terug. Maar de meeste reisgenoten merken hen niet op. Ze zijn veel te druk met praten en lachen of eten of fourageren.

Het is me daar binnen dan ook al een echt genoeglijk geroezemoes van stemmen en een bedrijvig heen en weer geloop naar en van de tafel, die het middelpunt vormt van een Noorse eetzaal. In Larvik hebben ze daar voor het eerst kennis mee gemaakt. En hoewel de meeste reisgenoten weleens van de grote, naar Nederlandse begrippen eigenlijk overdadige verscheidenheid van brood en beleg op een Noorse ontbijttafel hadden gehoord, keek iedereen toch nog z'n ogen uit. Ze vonden dat de helft hun niet was aangezegd. Nu zijn ze er uiteraard al een beetje aan gewend, maar het blijft toch elke keer weer een heel feestelijk begin van de dag. Er is ook zoveel „te koop”. Allerlei soorten brood en beschuit. Gepofte gort, gekookte pruimen, marmelade, gelei van bessen. Niet in potjes, maar kommen vol. Wel vijf soorten kaas, waaronder geite- en schapekaas. Komkommer, tomaten, augurken, ham met ei, preskop, sardientjes, gesneden makreel, ansjovis, zure haringschijfjes met ui, verschillende soorten worst, gekookte rode bietjes. Te veel om allemaal op te noemen. En dan ook nog, op komforen op temperatuur gehouden, warme gerechten: gebakken vis, gebakken lever, aardappeltjes. De tafel zou zelfs in luilekkerland geen slecht figuur geslagen hebben, denkt Joos dikwijls.

Vriendelijke meisjes gaan intussen almaar weer rond met koffie, thee, melk, schalen vol heerlijke, gekookte eitjes en vullen leeggeplunderde brood- en andere schalen ogenblikkelijk weer bij.

Arjen, die samen met oom Djoerd een hoektafeltje dat favoriet is, omdat je vandaar niet alleen een mooi uitzicht hebt, maar ook een gezellig gezicht op de zaal, heeft weten te veroveren, laat zich net nogeens van koffie voorzien. En daardoor ontgaat hem hun entree. Maar oom Djoerd ziet hen direct. En meteen wenkt hij Joos in hun richting.

Joos knikt lachend naar hem, ten teken dat ze komt. En intussen zegt ze tegen Yvonne: „Ga je met me mee? Er is daar voor jou ook nog wel een plaatsje.” En terwijl ze zich omkeert naar juffrouw Wesseldijk: „Komt u ook bij ons zitten? Dan hebben we meteen de tafel vol.”

„Ja, graag,” zegt juffrouw Wesseldijk.

Even later zitten ze gezellig bij elkaar. Ieder doet zich op z'n eigen wijze te goed. En intussen wordt er ongedwongen en prettig geconverseerd. De stemming is opgewekt. De regen schijnt niemand te kunnen deprimeren.

Als ze na het ontbijt opstaan om zich klaar te maken voor de kerkgang, blijft Yvonne naast Joos. En opeens steekt ze weer gezellig bij haar in en zegt op een toon, alsof ze er al bij voorbaat van geniet: „Best knus, hè, zo'n regenzondag.” En als Joos dat van harte beaamt, zonder enige overgang, fluisterend: „Zeg, als jij je met mijnheer Schotanus gaat verloven stuur je mij een kaartje, hè?”

Alles wat Joos verwacht heeft, maar dit zeker niet. De vlammen slaan haar plotsklaps uit. En geschrokken kijkt ze om zich heen. Stel je voor dat iemand anders dit gehoord heeft! Oom Djoerd! Of Annemarie! Of Arjen zelf!! En snibbig van de schrik sist ze bijna binnensmonds: „Kind, zeg toch niet zulke gekke dingen. Ik ga me helemaal niet met mijnheer Schotanus verloven. Hij is doodgewoon een goede kennis van me. Dat weet je toch.”

Maar Yvonne is niet in het minst uit het veld geslagen door deze voor Joos' doen, op z'n zachtst gesproken, wat onvriendelijke reactie. „Hij houdt van je,” gaat ze onverstoort verder. „Ik weet het heel zeker. Ik heb gezien hoe hij naar je keek. Niet alleen vanmorgen. Al veel vaker.”

Joos' kleur wordt zo mogelijk nog dieper. „Malle,” weet ze dan enkel te zeggen. Maar ze doet dat op een toon die al aanmerkelijk minder spinnig is.

Yvonne moet naar een andere kapstok als Joos. „Maar je belooft het, hè?” zegt ze dan nog weer. En trouwhartig er achteraan: „Ik zou het zo enig vinden, zie je.”

Mijnheer Akkerboom, ook in z'n regenjas en met z'n alpinopetje op een heer, lacht: „En wat zou onze Yvonneke zo enig vinden?”

Joos hoort het en houdt een ogenblik haar hart vast. Yvonne kan echt een, wat je noemt, enfant terrible zijn. Dat weet ze zo langzamerhand wel. Als ze . . . Maar dan lacht ze opgelucht.

Want Yvonne zegt lief: „Dat is een heel groot geheim, waarvan niemand weet dan Joos en ik, mijnheer Akkerboom. Het spijt me wel, maar ik kan het u echt niet vertellen.” En dan, met twinkelende ogen, heel ondeugend: „Of zullen we voor mijnheer Akkerboom maar een uitzondering maken, Joosje?”

Joos werpt prompt vernietigende blikken in haar richting. „Als je dat maar uit je hoofd laat,” zegt ze dan en het klinkt van louter angst en schrik scherper dan ze het bedoelt.

Maar Yvonne begrijpt dat best. En zonder ook maar enige rancune, zegt ze: „Ik ben wel een flapuit, maar een andermans geheim is bij mij veilig. O zo.” En dat laatste klinkt zo grappig waardig, dat mijnheer Akkerboom en Joos even lachend naar elkaar moeten knipogen.

Mijnheer Koopmans, hun altijd goed-gehumeurde chauffeur, heeft z'n touringcar intussen alweer klaar staan en nodigt hen nu met een vrolijk gezicht uit, om maar in te stappen. Wat een genot. Veilig, zonder ook maar het minste risico te nemen, brengt hij hen langs de glibberige weg, door de haarspeldbochten, naar beneden, waar het eigenlijke dorp ligt.

Joos zegt onderweg niet veel. Ze is blij dat Yvonne een praatje maakt met mevrouw De Boer, die nu met haar man voor hen zit, en

haar met rust laat. Zij zou haar gedachten op dit moment echt nog niet bij een geregeld gesprek kunnen bepalen. Ze gaan, of ze het nu wil of niet, aldoor maar weer naar Arjen en naar wat Yvonne daarnet gezegd heeft. Zou ze gelijk hebben? Zou Arjen werkelijk van haar houden? Niet aan denken. Houdt zij van hem? Ze heeft steeds alle gedachten in die richting resoluut verdrongen, zodra ze bij haar opkwamen. Ze wil immers geen nieuwe teleurstelling door eigen schuld. Arjen kan best een meisje hebben. Waarom niet? Hij heeft de leeftijd. En als student is hij natuurlijk met genoeg meisjes in aanraking gekomen. Nee, zij brandt zich geen tweede keer als een dom gansje, dat niet verder kijkt dan haar neus lang is. Ze vindt hem aardig, sympathiek. Maar verder is ze nooit gekomen. Ze heeft genoten van z'n goede zorgen, z'n bescherming min of meer, maar voor de rest . . . Nee. Ze wilde immers nergens iets van denken. En nu . . . Yvonne . . . Had Yvonne maar niets gezegd. Een man als Frans heeft ze bovendien steeds gedacht. Arjen is helemaal geen man als Frans. Hij is lang, slank, blond en heeft een ook lang, mager gezicht met helderblauwe ogen. Een uitgesproken Fries type. Hij zou ook Noors bloed kunnen hebben, denkt ze nu opeens. De kinderen die je hier ziet met hun vlasblonde haren en helblauwe ogen. Als jongetje zou Arjen er net zo hebben kunnen uitzien. Frans. Frans is ook lang. Maar anders. Enorm vond ze die meteen de eerste de beste keer dat ze hem zag. Zo groot, zo fors, dat ze zichzelf, hoewel ze toch echt niet klein van stuk is, dat wel voelde, toen ze tegenover hem stond. Stoer vond ze hem ook. Helemaal niet knap. Z'n trekken zijn maar grof. En hij groeide toen zelfs al een beetje door z'n steile haar heen. Maar z'n mond en z'n bijna vierkante kin zijn zo wilskrachtig. En z'n ogen werkelijk staalblauw. Iemand, om aan de ene kant een klein beetje bang voor te zijn. En aan de andere kant ook weer iemand om je volkomen veilig bij te voelen. Kortom: een man. Een echte, flinke man. Bij hem vergeleken lijkt Arjen een jongen. Hij is ook heel wat jonger dan Frans. Maar het kruis dat Frans te dragen kreeg heeft natuurlijk bovendien een stempel op z'n leven gedrukt en hem ouder gemaakt. Het grote leed is Arjen zeer waarschijnlijk en hopelijk, nog voorbijgegaan. Hij kan zo uitgelaten blij zijn als een kwajongen. Dat merkt ze steeds weer op deze reis. Dan heeft hij veel van hun reis-leider, mijnheer Van Ommeren. Maar als ze hem met mijnheer Akkerboom en oom Djoerd en de andere oudere heren van hun gezelschap hoort redeneren over de politiek, over sociale en economische en financiële vraagstukken en noem maar op, dan is hij dat allerminst. Dan weet hij z'n weetje. Een man als Frans. Dat is natuurlijk baarljke nonsens. Stel je voor, dat ze zich daaraan vasthield. Ze moet opeens denken aan dat aardige, openhartige domineesvrouwtje, dat ze bij haar thuis eens samen met haar man, vanwege

vaders ouderlingschap moesten ontvangen. Er was een beroep door hun gemeente op haar man uitgebracht en ze kwamen die dag kijken en met de gemeente kennis maken. Ze zei: „Ik ben zelf een predikantsdochter en ik heb altijd gezegd: Ik trouw nooit met een dominee. Ik heb schoon genoeg van dat moeten wonen in een glazen huis. Ik trouw bovendien nooit met een man die jonger is dan ik. Een meisje is in de regel geestelijk al gauwer rijp dan een jongen. En dan ook nog iemand trouwen die jonger is dan jezelf. Nee hoor, mij niet gezien. Nooit of te nimmer. Dan nog liever een die een jaar of tien ouder is dan ik. En nog minder wil ik een man die kleiner is dan ik. Een paar, waarvan de vrouw groter is dan de man, dat vind ik gewoonweg geen gezicht. Als ik met zo'n man liep zou ik altijd het gevoel hebben dat de mensen zouden denken dat ik met m'n zoontje op stap was, met enige overdrijving gesproken. En ik meende het echt, hoor. Werkelijk. En nu heb ik niet alleen een dominee getrouwd, maar ook nog één die twee jaar jonger is dan ik en maar liefst vijf centimeter kleiner. Inconsequent, hè? En het mooiste van het geval: ik heb er helemaal geen spijt van en ik ben nog zielsgelukkig met hem ook.” Een echte leukerd was dat. Haar man nam het beroep tenslotte niet aan. En dat speet haar persoonlijk toen veel meer, omdat zij daardoor niet kwam, dan omdat de predikantsvacature in hun wijk daardoor nog langer onvervuld bleef.

Joos glimlacht even stil voor zich heen bij deze herinnering. Maar dan wordt haar gezicht weer ernstig. Nee, je moet je nooit tevoren een bepaald type voorstellen natuurlijk. Het komt toch in de regel net omgekeerd uit. Maar je mag wel je idealen hebben. Dat moet je zelfs. Haar man moet flink zijn. Echt een man. Iemand, tegen wie ze kan opzien. Voor wie ze respect kan hebben. En vooral... een christen. Arjen... Een christen is hij zeker. En ook flink. Respect voor hem heeft ze bovendien. Wat dat betreft...

Mijnheer Koopmans rijdt hen intussen tot vlakbij het prachtige kerkje, dat dateert uit de dertiende eeuw en een zogenaamde Staafkerk is. Er is op hun komst gerekend. De deur is open en het is er binnen echt behaaglijk warm. En al terwijl ze over de drempel stappen kijken ze hun ogen uit vanwege het bijzonder mooie schilderwerk, de zeer bezienswaardige preekstoel, het zelfs in de reisgidsen genoemde altaarbeeld en nog veel meer.

Ze zoeken een plaatsje. En de meesten zetten hun voeten daarna meteen lekker op de verrukkelijk-warme buizen, die intussen rustig diverse schoenzolen meer of minder erg verbranden. Die van Joos moeten er ook aan geloven. Maar dat ontdekt ze later pas. Vooralsnog voelt ze zich tussen oom Djoerd en Yvonne, die vandaag niet bij haar vandaan te slaan lijkt te zijn, alleen maar zeer veilig en zeer tevreden. Arjen bespeelt tot haar grote verrassing zeer verdien-

stelijk het kleine harmonium voor in het kerkje. In de conversatiezaal van het „Hordatun Hospits” staat ook een klein orgel. Verschillende van de reisgenoten hebben hun krachten daar zo ’s avonds al eens op beproefd, maar Arjen heeft ze er zelfs nog nooit voor zien zitten.

„Ik wist helemaal niet dat Arjen kan orgelspelen,” kan ze dan ook niet nalaten tegen oom Djoerd te fluisteren.

Oom Djoerd lacht een tikkeltje ondeugend. „Ik heb hem verraden,” bekent hij dan zacht. „Mijnheer Van Ommeren zocht voor vanmorgen een organist, maar Arjen zweeg in alle talen. Toen heb ik verkapt dat hij thuis in de vakanties dikwijls het kerkorgel bespeelt. En ja, toen was hij verkocht natuurlijk.”

Joos lacht terug. Een tikkeltje samenzweerderig. „Natuurlijk.” Dat Arjen niet zelf heeft aangeboden om te spelen, denkt ze intussen. Vreemd. Uit verlegenheid? Uit valse schaamte? Dat gelooft ze toch echt niet. Uit bescheidenheid. Ja, dat zal het zijn. Hij wil zichzelf niet op de voorgrond plaatsen. Maar als een ander hem daar neerzet, zal hij voor de volle honderd procent proberen zich dat plaatsje waardig te tonen. Wat hij niet allemaal uit dat betrekkelijk kleine gevalletje weet te halen. En alles uit z’n hoofd. Het is werkelijk fantastisch. Muzikaal is hij dus ook al.

En dan beginnen de kerkklokken te luiden. Het lijkt niet op te kunnen. Intussen moet Joos aldoor naar Arjen kijken. Ze wil het niet, denkt dat iedereen er erg in heeft en dwingt haar ogen telkens opnieuw in een andere richting. Maar ook iedere keer weer keren ze naar Arjen terug, eer ze het beseft. Dan zwijgt het orgel. Mijnheer Van Ommeren, voor deze gelegenheid „dominee” Van Ommeren, beklimt de preekstoel en hun eigen dienst begint. Heel bewust en met alle wilskracht waarover ze beschikt, duwt Joos nu alle gedachten aan Arjen terug. Ze wil er bij zijn. Helemaal.

De regen slaat tegen de hooggeplaatste, kleine ruiten. De wind, die af en toe tot een storm lijkt aan te wakkeren, buldert rond het helemaal vrijstaande kerkje en doet het tot in z’n gebinten kraken en kreunen. Maar zij zingen welgemoed:

Op bērgen en in dalen en overal is God.

En er komt een grote rust over Joos, nu ze, ver van huis, in dit land van bergen en dalen, zich de rijke inhoud van deze eenvoudige woorden meer bewust is dan ooit.

Het wordt een heerlijke dienst. Ze zingen veel. Ook:

Eén Naam is onze hope, één grond heeft Christus’ Kerk
en:

Vergaard uit alle streken, in heel de wereld één.

En tenslotte de laatste regels van dit mooie gezang:

— Geef dat in Uw genade, o God, ook eenmaal wij
langs Uwe lichte paden gaan tot der zaal'gen rei!

En dan dwalen Joos' gedachten toch plotseling weer even af. Naar het dorpje in de bossen, waar ze Frans heeft ontmoet nu anderhalf jaar geleden. Ze waren bij Steven en Bauk, Frans en zij. En ze zongen deze verzen ook. Zo één als ze zich toen met hen voelde. Zelfs met Steven. Ze heeft de mogelijkheid daartoe toen met een stille verbazing als een grote genade ervaren. En ze heeft gedacht: is dit misschien een heel klein voorproefje van dat, wat de hemel eens zal bieden?

De nieuwe aarde, denkt ze nu. Waarom moet ze tegenwoordig veel vaker aan de nieuwe aarde denken. Bepalen de predikanten je daar de laatste tijd meer bij? Ze weet het niet. Het doet er ook niet toe. Maar er komt een nieuwe aarde ook. Een aarde, waarop gerechtigheid zal wonen. Wat moet dat heerlijk zijn. Gerechtigheid. Wat wordt er nu, op deze aarde, niet een onrecht gedaan en een onrecht geleden. En dat niet alleen in het groot. In de werk- en strafkampen van Siberië, in de concentratiekampen in andere landen, in de zogenaamd achtergebleven gebieden en ga zo maar door. Nee, ook in het klein, als je dat zo zeggen mag. In het heel gewone leven van elke dag.

Mijnheer Van Ommeren begint met het voorlezen van z'n preek. Vanmorgen aan het ontbijt heeft hij hun verteld dat dit een preek is van z'n eigen wijkpredikant. Een preek, die hem onlangs echt iets gedaan heeft en die hij daarom aan z'n dominee ter leen gevraagd heeft voor vandaag.

Nu, hij doet Joos ook iets. Nee, veel. Ontzaglijk veel. En de andere reisgenoten kennelijk al eveneens. Ze luisteren tenminste stuk voor stuk heel stil en met gespannen aandacht. Het is zo'n praktische preek. Uit Jacobus. Zijt dan daders des Woords en niet alleen hoorders.

Mijnheer Van Ommeren leest goed. Je luistert heel gemakkelijk naar hem. En het slot is er eer ze het beseffen. Een zeer ongewoon slot.

„En nu denkt u natuurlijk dat de preek uit is,” zegt mijnheer Van Ommeren z'n dominee na. „Dat is een vergissing. Hij begint pas. Amen.”

Een ogenblik zit Joos hem nog sprakeloos aan te staren. Dan buigt ze haar hoofd. Hij begint pas. Ze heeft het begrepen. Ze zal, zij zullen het gehoorde moeten toepassen in hun dagelijks leven.

Als ze uit de kerk komen regent het nog steeds. Niemand had overigens iets anders verwacht. En veel last hebben ze daar opnieuw niet van. Mijnheer Koopmans rijdt hen weer veilig naar hun hotel. En daar wacht hen, net als thuis in Nederland, het gezellige, zondagmorgense kopje koffie. Het wordt geserveerd in de huiselijke zitzaal met de vele gemakkelijke stoelen en banken en aardige zitjes. Compleet met eigengebakken wafels met jam. Verrukkelijk. En al met al oer-genoechlijk. Want de regen blijft gestaag vallen en maakt binnen alles nog eens zo knus.

De warme lunch, die hen daarna weer naar de eetzaal roept, is ook alweer iets, wat de zondag een extra feestelijk tintje geeft. Heel de week waren ze om deze tijd op pad en deden ze het uiteraard met een lunchpakket. Nergens zie je dan ook sombere gezichten of hoor je ontevreden gemopper. Integendeel: de stemming is, ondanks het natte weer, opperbest. Aan alle tafels en tafeltjes.

's Middags vermaakt iedereen zich op z'n eigen manier. Sommigen trekken meteen weer naar de conversatiezaal en installeren zich daar op hun gemak met een boek of een tijdschrift. Anderen benutten hun tijd met het schrijven van een brief.

Juffrouw Wesseldijk weet Joos over te halen om, net als zichzelf van plan is, te proberen een middagdutje te doen. Juffrouw Wesseldijk heeft zo'n middagslaapje stellig vaker gepleegd. Ze is tenminste in een mum van tijd, wat je noemt „vertrokken”.

Joos lijkt dat niet te willen lukken. Maar ze blijft liggen, haar ogen gesloten. Rust doet toch ook goed, vindt ze. En ze heeft genoeg dingen om eens fijn over te liggen denken.

En dan moet ze tenslotte toch ook in slaap gevallen zijn. Want, voor haar gevoel plotseling, wijst haar horloge vier uur en is juffrouw Wesseldijk, zonder dat ze er ook maar iets van gemerkt heeft, van hun kamer verdwenen. Nee maar, wie had dat nu toch ooit kunnen denken.

Joos zit opeens rechtop en kijkt nogeens naar het kleine klokje op haar pols. En dan naar het lege bed aan de andere kant van de kamer. Ze kan het eigenlijk maar ternauwernood geloven, maar het is zo. Ze heeft midden op de dag geslapen. Zij, Joos van Heek. Erg prettig voelt ze zich daar vooralsnog niet eens op overigens. Wat suf en een tikkeltje onpasselijk. Alsof ze te diep geslapen heeft. Nu, wie weet, misschien heeft ze dat ook. 't Zal zo wel overgaan. En naderhand zal ze hopelijk wel merken, dat het haar uiteindelijk toch goed gedaan heeft. Ze gaat zich in ieder geval nu eerst maar eens even lekker oprispen. Ze laat meteen het water in de wasbak lopen.

Zo, dat helpt. Ze voelt zich alweer veel beter. Maar wat nu...? Even staat ze besluiteloos midden in de kamer. Maar dan weet ze het opeens. Ze gaat fijn bij het schrijftafeltje haar aantekeningen zitten bijwerken en haar andere spulletjes wat ordenen. Dat is wel nodig. En ze heeft daar nu prachtig even tijd voor.

Het tafeltje staat tussen de bedden in, vlak voor het raam. Er onder zit, tegen de wand aan, een klein elektrisch kacheltje. Vlug draait Joos de schakelaar om en in een mum van tijd is het nu behaaglijk warm in haar tijdelijk home. Ze pakt gauw haar pen, legt het gele boekje open voor zich en zoekt vlug de kaarten en de andere dingetjes die ze in de voorbije dagen voor haar plakboek vergaard heeft bij elkaar. En dan is het plotseling uit met haar haast. Ze neemt haar pen wel in haar hand, maar ze begint niet te schrijven. Ze speelt er enkel maar een beetje gedachteloos mee. En intussen laat ze op haar gemak de intense rust die er rondom heerst op zich inwerken. En geniet ze van het mooie uitzicht, van heel de sfeer, die deze regenavond in Noorwegen weet te scheppen. De kamer ligt op de tweede verdieping en van hieruit heb je een nog mooier gezicht op het meer en de bergen aan de overkant, dan vanaf de begane grond, vindt Joos. De bergen rechts, waarop nog veel sneeuw ligt, zitten op het ogenblik in de wolken. Maar die recht tegenover het „Hordatun Hospits” zijn duidelijk zichtbaar. En ze telt daartegen zomaar eventjes niet minder dan zestien watervalletjes. Het is droog op dit moment. Joos ziet het tot haar verrassing. Ook dat de lucht net even iets begint te breken. Tussen de afwisselend donkere en dan weer wat lichtere wolken, wordt een heel klein stukje blauw zichtbaar. De wind lijkt nog aldoor aan te wakkeren. Het water van het meer begint steeds sterker te golven en vertoont almaar meer schuimkopjes. En nergens is een mens te zien. Dit is toch wel echt Noorwegen, zoals ik het me heb voorgesteld, denkt ze. Nee, ik zou het toch beslist niet graag enkel bij zonnig weer hebben willen zien. „Heer, help de ander, ik kom wel terecht.” Waar komen die woorden nu toch zo opeens vandaan? Hier, waar ze helemaal alleen is? Och natuurlijk, „dominee” Van Ommeren zei ze vanmorgen in „z'n” preek. „Nu denkt u natuurlijk dat de preek uit is. Dat is een vergissing. Hij begint pas. Amen.” Dat zei hij ook. En ze weet, dat ze dat laatste vooral, nooit meer kwijt zal raken. Geen woorden, maar daden. Praten christenen te veel? En tonen ze hun geloof te weinig of helemaal niet in daden? Staan ze daardoor de ander vaak in de weg om de Heiland te zien? Wie zal het zeggen? Laat iedereen het zichzelf maar afvragen. „Heer, help de ander, ik kom wel terecht.” Is dat waar? Geldt dat ook voor haar? Weet ze dat wel heel zeker? Alzo lief heeft God de wereld gehad... „De wereld vervangen door je eigen naam, kinderen.” Het is of ze het haar dominee

weer hoort zeggen op de catechisatie. „Dan wordt het allemaal veel werkelijker voor je. Dan dringt het veel beter tot je door wat dat zeggen wil. Hoe groot Gods Vaderliefde is.” Alzo lief heeft God Joos van Heek gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat zij, als ze in Hem gelooft, niet verloren ga maar eeuwig leven hebbe. Wat gaan haar gedachten toch plotseling vreemde wegen. Maar er daalt intussen een grote vrede en een intense blijdschap in haar hart. Het is waar. Heerlijk waar. Zij komt wel terecht. Uit genade. Om Jezus' wil. Ze weet dat in deze stille ogenblikken, alleen in deze kleine hotelkamer, ver van haar ouderlijk huis, heerlijk zeker.

Als ze een uur later de oversteek naar het oude huis maakt, regent het weer. Het zoveel belovende stukje blauwe lucht is niet groter geworden, maar weer totaal bedekt met donkere wolken, waaruit opnieuw, door de wind gedreven, af en toe bijna nijdig, de regen valt. Terwijl ze de conversatiezaal passeert en in het voorbijgaan gauw even naar binnen kijkt, ziet ze al, dat die flink bezet is. En geen wonder. In de open haard vlamt een prachtig houtvuur. En de aardige wandschemerlampjes branden. Kan het nog gezelliger? Ze haast zich er naar toe.

Oud en jong zit door elkaar in een enorme kring rondom dat vrolijk brandende haardvuur. Sabine Rodenhuis ziet haar het eerst binnenstappen. Ze staat meteen op, haalt een stoel voor haar en noodt intussen hartelijk: „Kom er maar gauw bij zitten, meisje. We hadden je al gemist.” Dan zegt ze tegen de anderen: „Als we de kring nog een tikkeltje wijder maken, kan Joos er nog net tussen.”

Bereidwillig doen de anderen dat. Voor de zoveelste keer op deze zondagnamiddag. Zo krijgt Joos een fijn plaatsje tussen Sabine en Liesbeth Vonk in. Ze zijn allebei in de verpleging en vriendinnen. Maar hoewel ze natuurlijk in de bus naast elkaar zitten, klitten ze verder helemaal niet vervelend. Nee, ze geven zich er echt gezellig bij.

„Je hebt het uitgehouden, famke. Lekker geslapen?” plaagt oom Djoerd dan goedig vanaf z'n plaatsje vlak naast de haard.

„Eerst,” bekent Joos prompt. „Daarna heb ik andere dingen gedaan.”

„Spijt?” informeert juffrouw Wesseldijk van de andere kant daarna lachend.

„Helemaal niet,” antwoordt Joos. „Nog welbedankt voor uw advies en voor uw werkelijk muisstille aftocht. Ik heb er niets van gemerkt dat u wegging.”

Juffrouw Wesseldijk wuift Joos' dank weg. „Dat moest toch zeker ook niet,” vindt ze intussen. „Ik zou het mezelf gewoon niet vergeven hebben, als ik je had wakker gemaakt. Je sliep zo heerlijk.”

Joos lacht. „U bent de beste.”

„Op één na toch zeker,” haast Yvonne zich nu met een quasi-verschrikt gezicht te zeggen.

Joos heeft haar best door en kijkt woedend in haar richting. Laat dat kind nu toch asjeblijft ophouden met haar bedekte toespelingen. Straks krijgen de anderen er nog erg in.

Maar Yvonne ziet dat niet eens. Want vlak daarop bedelt ze: „Toe, mijnheer Schotanus, speelt u eens wat. 't Ging vanmorgen daar in dat kerkje net zo fijn.”

„Hè, ja,” valt Miep haar dadelijk bij. „Dan kunnen we zingen.”

„Als u nu zelf 's voor dat harmonium gaat zitten, juffrouw Derks,” stelt Arjen vriendelijk voor. „Dan kan dat ook. Ieder op z'n beurt.”

Maar daar piekert Miep eenvoudig niet over. „Ik kijk wel uit,” vertelt ze hem kort en goed. „Ik kan het niet.”

„En van de week speelde u wel,” weet Arjen heel zeker. „Ik heb het zelf gehoord.”

„Toen wist ik nog niet dat we zo'n first-class organist in ons midden hadden,” pareert ze. „U zult zich wel kostelijk vermaakt hebben met mijn gestumper. Nee, ik raak dat orgeltje met geen vinger meer aan. En jullie?” Dit laatste met een blik naar Sabine en Annemarie, die er hun krachten ook al eens op beproefd hebben.

„O nee,” zeggen die, als uit één mond. En Annemarie, een paar plaatsen van Arjen vandaan, buigt zich naar hem over en voegt er, quasi-verwijtend aan toe: „Eigenlijk is het niet mooi van u, mijnheer Schotanus, dat u ons maar hebt laten modderen en zelf lekker bleef zitten, terwijl u zo voortreffelijk speelt.”

Op dat eerste gaat Arjen niet in. Hij buigt in haar richting en zegt intussen: „Zeer vereerd, juffrouw Siegert. En bedankt voor het compliment. Maar we gaan nu al gauw aan tafel. Vanavond zal ik spelen.”

Er gaat een applausje op. „Hoera!” „Dat is beloofd!” „Fijn!”

Joos klapt ook in haar handen en kijkt intussen lachend in zijn richting. En dan opeens geeft hij haar een samenzweerderig knipoogje. Op hetzelfde ogenblik slaan de vlammen haar weer uit. Ze weet niet hoe vlug ze zich moet bukken om, totaal overbodig uiteraard, aan haar schoenen te gaan friegelen. En intussen zou ze Yvonne nu werkelijk kunnen slaan. Met bei haar vuisten. Dat akelige kind met haar babbels. Zij is er haar hele onbevangenheid tegenover Arjen door kwijt. Het is gewoon afschuwelijk. Als Arjen het nu maar niet gezien heeft. Want wat die dan wel niet van haar mag denken . . .

„Morgen alweer de laatste dag,” hoort ze Corretje Petersen, een klein, donker onderwijzeresje, dan zuchten. „Ik moet er gewoon niet aan denken.”

„Nee, ik ook niet,” valt Annemarie haar dadelijk bij.

Oom Djoerd schudt z'n hoofd, vaderlijk.

„Kom, kom, wat doen jullie pessimistisch,” vindt hij intussen. „Ik dacht dat we er nog vier in het vooruitzicht hadden.”

„Nu ja, dat is ook wel zo, mijnheer Schotanus,” geeft Annemarie lief toe. „Maar wij bedoelen hier in Røldal. Daarna begint de terugreis toch alweer?”

„Ja, als je het zo bekijkt,” zegt oom Djoerd. „Maar voor mij horen die drie dagen toch nog wel echt helemaal bij de reis, hoor. Ik hoop er uit te halen wat er uit te halen valt.”

„En anders ik wel,” lacht mijnheer De Boer. „De tocht van hier via het Setesdal naar Kristiansand moet prachtig zijn. Dat beschouw ik heel gewoon als een dagtocht. Een dagtocht die we mooi een stuk langer kunnen maken dan die naar de Vøringfoss bijvoorbeeld. Eenvoudig omdat we niet meer terug hoeven. Van die kant moeten jullie het ook eens bekijken. En dan de overtocht naar Hirtshals op de „Skagen”. Daar verheug ik me ook geweldig op. O, en zo is er nog veel meer. Er komt nog een heleboel.”

Z'n vrouw knikt en glimlacht naar hem. Je ziet het haar aan dat het enthousiasme van haar man haar deugd doet.

„Je hebt gelijk,” zegt ze dan. „En toch voel ik wel wat Annemarie bedoelt. Hier, waar we iedere avond terug kwamen, hadden we toch echt een beetje ons thuis. Dat zullen we de laatste drie dagen beslist missen. En iedere kilometer die we dan rijden brengt ons dan toch maar weer dicht bij het eind van de reis. En al ben je natuurlijk heel dankbaar dat je weer veilig thuis mag komen en verheug je je op het weerzien van je kinderen of je ouders, in het woord: eind, zit toch iets triests, als je begrijpt wat ik bedoel.”

Annemarie heeft almaar hevig zitten knikken. „U begrijpt me precies, mevrouw De Boer,” haast ze zich nu te zeggen. „Je hebt dan elf dagen lang, en dat lijkt nog veel langer, omdat je iedere dag opnieuw zo enorm veel indrukken opdoet, als één grote familie met elkaar opgetrokken en dan opeens is het uit. Je schrijft een enkele misschien nogeens een keertje. Maar dat houdt in de regel ook al gauw op. Ieder heeft z'n eigen besognes, z'n eigen familie- en vriendenkring. En na een poosje is het net of je elkaar nooit ontmoet hebt. Ik kan daar maar slecht tegen.”

„Nou, zo gaat het toch echt niet altijd,” weet Annie Flisijn nu te vertellen. En terwijl ze lachend op zij kijkt naar haar vriendin: „Hè, Miep?”

„Nee, hoor,” beaamt die. „Annie en ik hebben elkaar op een reis naar Zwitserland ontmoet. En we gaan nu niet alleen ieder jaar samen op reis. We zijn ook „gezworen kameraden” geworden.”

De anderen glimlachen vriendelijk en vol sympathie. Dat hebben ze gemerkt. Die twee kunnen het wondergoed samen vinden. En het is een alleraardigst koppel bovendien.

En dan moet Yvonne natuurlijk ook weer een duit in het zakje doen. „En ik ken mensen, die elkaar op een buitenlandse reis ontmoet hebben en nu allang gelukkig getrouwd zijn,” vertelt ze. En daarbij kijkt ze met haar onschuldigste gezicht beurtelings naar Joos en naar Arjen.

Joos' zakdoek ligt plotseling voor haar voeten. Ze moet zich diep bukken om 'm weer te pakken te krijgen. Ze is rood tot achter haar oren. Och, dat gaat zo als je je moet bukken en dan nog wat langdurig op de koop toe. Niemand vindt dat vreemd. Maar Joos denkt intussen razend: als Yvonne nu niet als de hazewind ophoudt met dit leuke spelletje, dan . . . Dan sta ik niet meer voor mezelf in. En door dit alles ontgaat het haar dat Arjen op Yvonne's verhaaltje reageert door fijntjes te lachen.

„Ja, zo kan het ook gaan natuurlijk,” geven de anderen intussen toe. „Dat zijn met recht happy ends. Maar dat zijn toch wel de uitzonderingen die de regel bevestigen. Meestal gaat het zo als Annemarie daarnet zei.”

„O zo,” vindt die hartgrondig.

Joos heeft zich ondertussen hersteld. Nu knikt ze. Even heeft ze boosaardig gedacht: je bedoelt: dan zie ik Arjen niet meer. Dan zijn mijn kansen hem te strikken helemaal voorbij. Maar dan weet ze, dat zij het au fond net zo aanvoelt als Annemarie. En als al de anderen die instemmend zitten te knikken. Het is ook een heel akelige gedachte. „Partir c'est mourir un peu,”¹⁾ zegt ze nu als voor zich heen.

Annemarie hoort het toch en ziet haar verrast aan. „Zo voel jij het dus ook,” zegt ze dan.

„Ja,” knikt Joos. „Helemaal.”

„Ships that pass in the night,”²⁾ citeert mijnheer De Boer nu.

Weer is er een algemeen geknik. Het is immers ook zo'n waar beeld. Ze hebben elkaar nu een poosje gezien en als 't ware met hun levensscheepjes even vlak naast elkaar gevaren. Net als schepen die mekaar in de nacht passeren. Het duurt niet lang. Het is gauw voorbij.

Arjen staat op. Hij heeft op z'n horloge gekeken. Het is zo tijd voor het diner. „Maar die elkaar in de nacht passerende schepen kunnen een prachtig, lichtend spoor achterlaten, waarvan je nog heel lang kunt genieten,” vindt hij monter. „Was vergangen keert niet wieder. Aber, ging es leuchtend nieder, lange leuchtet es noch zurück³⁾. En bovendien: we krijgen toch ook nog een reünie?”

1) Vertrekken, heengaan dat is een beetje sterven.

2) Schepen die in de nacht voorbijgaan.

3) Wat voorbij is keert niet weer. Maar verdween het lichtend, dan licht het nog lang na.

De beide meisjes die hen bedienen hebben zich in de mooie, kleurige Hardangerklederdracht gestoken. Zou dat ter ere van de zondag zijn? Of ter ere van hen? Och, wat doet het er toe. Ter ere van alles bij elkaar, zullen ze maar aannemen. En hoe dan ook: het is en blijft een plezier om naar ze te kijken. Joos vindt die meisjes, zonder ook maar enige make-up, toch altijd al zo aardig en fris om te zien. Maar die klederdracht flatteert hen bovendien nog bijzonder. Ze zien er nu werkelijk uit om te stelen. Ze waagt een paar plaatjes van haar kleurenfilm aan het almaar weer geduldig poserende, wat verlegen lachende tweetal. En niet alleen zij. Nog heel wat andere reisgenoten ook.

Na tafel wordt er, net als iedere avond, weer ogenblikkelijk koffie met zelfgebakken koekjes in de conversatiezaal geserveerd. En reuze gezellig en huiselijk: in grote koffiekannen. Ze kunnen zelf schenken. Niet één, maar wel twee of drie keer. De jongeren belasten zich iedere avond ongevraagd bij toerbeurt met dit werkje. Er wordt weer een kring rondom het open haardvuur gemaakt. De lampen branden. Niemand bekommert er zich meer om of het nu regent of droog is. Het is intussen buiten helemaal donker geworden. Ze zitten hier gezellig en goed. De rust van deze dag heeft hen allemaal deugd gedaan. Ze genieten allemaal van hun koffie en prijzen het lekkere gebak en converseren verder ongedwongen en opgewekt, werkelijk als één gezellige, grote familie.

Af en toe moet Joos de kring eens rondkijken. Al deze mensen, de ouderen vooral, hebben natuurlijk ook hun verdriet en hun zorgen en hun teleurstellingen. Dat kan niet anders. Maar je merkt er niets van. Natuurlijk niet. Waarom zouden ze er elkaar mee lastig vallen? Iedereen heeft immers genoeg aan z'n eigen portie. En bovendien: ze zijn hier om zich te ontspannen. Om er, misschien, even los van te komen, er afstand van te nemen ook. Om daardoor straks alles weer beter aan te kunnen. Misschien ook om temidden van deze imposante, grootse natuur te leren, hoe klein veel dingen, waarover ze zich hebben druk gemaakt, vermeende en echte grieven en noem maar op, eigenlijk zijn. Net als zijzelf.

Na het tweede kopje koffie herinnert Sabine zich Arjens belofte. En opeens zegt ze: „Mijnheer Schotanus, u hebt ons nog wat beloofd.”

Arjen, in druk gesprek met mijnheer Akkerboom en mijnheer De Boer — ze hebben het over de tochten in de ruimte van de Amerikaanse en Russische cosmonauten — is er zo in, dat hij het niet eens hoort. Maar het overgrote deel van het overige gezelschap doet dat wel. En eensgezind vragen ze nu om de inlossing van zijn belofte.

Mijnheer Akkerboom klopt hem vaderlijk op z'n schouder. „Daar

zit je aan vast, jongeman," zegt hij intussen. „Daar kom je niet onderuit.”

Maar dat wil Arjen ook helemaal niet. Hij staat meteen op. Wat je beloofd hebt moet je doen. En bovendien: hij heeft best zin in wat community-singing. „Oké,” lacht hij. En terwijl hij de kring rondkijkt: „Wie geeft het eerste vers op?”

„Ik,” zegt oom Djoerd luid en duidelijk, voordat ook maar één van de anderen een mond kan open doen. „k Heb geloofd en daarom zing ik. Alle vier de coupletten.”

„Prima.” Arjen zit al voor het orgel.

Iedereen zingt mee. Niet alleen dit gezang. Nee, het ene mooie geestelijke lied volgt op het andere. Want de keuze van oom Djoerd heeft meteen de rest van het programma bepaald. Het vaderlandse en het grappige lied komen niet aan bod deze keer. Het blijft alles in de geestelijke sfeer. En allemaal blijken ze op dit gebied zo hun lievelingsliederen en dus hun wensen te hebben. En zodra er weer een lied is uitgezongen, roepen ze die de zaal door. Arjen vervult ze allemaal. Hij lijkt onvermoeibaar en zingt zelf van harte mee.

De eerste die bij het orgel gaat staan is Sabine. De andere jongelui volgen prompt. Een enkele oudere ook. Sommigen beginnen de alt-partij van de liederen te zingen. Het gaat steeds mooier klinken. Af en toe zwijgen de ouderen even, om naar al die jonge, frisse stemmen te luisteren. Dat is gewoon een genot, vinden ze. Maar dan doen ze gauw weer mee. Luisteren is fijn, maar zelf meezingen toch nog fijner. Het wordt een zeldzaam goede avond. En op een gegeven moment staat oom Djoerd naast Joos en fluistert haar tussen twee liederen door, in het oor: „Hij troont op de lofzangen Israëls, famke.” Dan moet Joos even slikken en kan ze alleen maar knikken. Ze weten intussen van geen ophouden. Maar: „De tiid hâldt gjin skoft”, ¹⁾ zeggen ze in Friesland. En dat is maar al te waar. Natuurlijk moet er tenslotte toch een eind aan komen. Maar net als ze, zij het van de kant van de jeugd een beetje spijtig, besloten hebben er mee te stoppen, bedenkt Yvonne: „Maar al met al heeft mijnheer Schotanus zelf nog helemaal geen lied opgegeven. Dat gaat toch niet.”

Dat is waar. Dat ze daar niet eerder aan gedacht hebben. Nee, dat gaat echt niet. „Ze heeft gelijk, jongen,” vindt oom Djoerd. „Zeg het maar.”

Arjen bedenkt zich geen moment. „Ik weet aan Wien ik mij vertrouwe, al wisselen ook dag en nacht,” zegt hij meteen. Vlak daarop klinkt dit mooie gezang door de zaal.

Is het nu, omdat Arjen het opgaf, dat het Joos in de oren klinkt als een eerbiedige geloofsbelijdenis, gevolgd door een dankgebed?

¹⁾ De tijd staat niet stil. Letterlijk: De tijd houdt geen schaft.

Ze weet het niet. Maar hijzelf zingt het zo vol overgave, dat er een brok in haar keel schiet. Voor elke dag, mij hier gegeven . . . „Voor de dagen van deze vakantie en voor deze zondag vooral, wel heel in het bijzonder, Heer,” zegt intussen haar hart.

Als de laatste klanken verklonken zijn, blijft Arjen nog heel even stil voor het harmonium zitten. Dan staat hij rustig op.

Mevrouw De Boer stapt meteen naar hem toe, pakt zijn hand in allebei de hare en zegt spontaan: „Mijnheer Schotanus, ik geloof stellig dat ik de tolk ben van iedereen hier in de zaal, als ik u heel hartelijk bedank voor deze heerlijke zondagavond. Wat mij persoonlijk betreft, het was net of ik weer even een jong meisje was en thuis, bij mijn ouders. Bij ons thuis zongen we ook zoveel bij het orgel vroeger. En vooral zondags. Ik bewaar er de mooiste herinneringen aan. Tegenwoordig zing je praktisch alleen met elkaar in de kerk, als je geen lid van een koor bent. En nogeens een enkel versje op een vergadering. Maar in de gezinnen laten we, over het algemeen, voor ons zingen. We hebben de radio, de platenspeler, de bandrecorder, de televisie. Allemaal prachtig, dat geef ik graag toe. Maar je blijft er zelf zo passief bij. Al met al vind ik persoonlijk dat toch een verarming. En daarom deed het me zo deugd m'n hart vanavond weer eens heerlijk ouderwets te kunnen ophalen. Nogmaals heel hartelijk dank.”

Ze zijn in een kring om hen heen komen staan. Nu gaat er een hartelijk applaus op.

Arjen, opeens wat verlegen, zegt: „Ik dank u heel hartelijk voor uw vriendelijke woorden, mevrouw De Boer. Maar u zwaait mij al te veel lof toe. We hebben de avond toch met z'n allen gemaakt tot wat hij geworden is? En daarom: ik zeg op mijn beurt: — dit laatste met een lach en een brede armzwaai, waarmee hij hen als 't ware allemaal wil omvatten — iedereen hartelijk dank.”

Nu breken ze werkelijk op. De zaal loopt leeg. De gasten van het oude huis zeggen welterusten en zoeken hun kamers op. De anderen trekken hun jassen aan en gaan naar buiten. Ze hoeven hun plastics niet meer te gebruiken. Het regenen heeft eindelijk opgehouden. En tussen prachtig belichte, grillige wolkenmassa's, staat koninklijk de volle maan boven het meer, waarover hij een zilveren pad tovert. Het maanlicht valt uiteraard ook op de omringende bergen en op de sneeuw, die sommige toppen bedekt. Het is een fantastisch mooi gezicht.

Joos kan er maar niet genoeg van krijgen. Maar intussen denkt ze verwonderd: een zilveren pad. Toen we van Frederikshaven wegvoeren maakte diezelfde maan, al was hij toen nog niet vol, enkel maar wassend, een gouden weg op het water. Hoe kan dat nu toch? Maar dan meent ze het opeens te weten. De maan stond

toen veel lager. En een laaghangende maan lijkt immers altijd veel meer van goud te zijn, dan één die al heel hoog geklommen is, zoals deze.

Ze blijft maar kijken. De anderen trekken zo successievelijk naar hun kamers. Ze merkt het niet. Ze heeft zich al dadelijk bij het buiten komen, zo onopvallend mogelijk van de groep losgemaakt en is zo ver als het maar kon naar voren gelopen. Tot aan de rand van een parkeerterreintje dat tegenover het „Hordatun Hospits”, aan de weg, die er langs loopt, ligt. Vlak voor haar dalen de bergen vrij steil af naar het Røldelvatn. Ze staat daar helemaal alleen en dat vindt ze heerlijk. Ze wil nu niet praten. Ze wil enkel maar kijken naar dit sprookjesachtig-mooie stukje wereld. Ieder woord dat je gebruikt om te zeggen hoe je het hier wel vindt nu, schiet immers te kort in uitdrukkingsvermogen en klinkt tot op zekere hoogte eigenlijk maar banaal in deze avondstille, die haar op de een of andere manier bijna gewijd lijkt. Af en toe sluit ze heel even haar ogen. Om te controleren of ze het dan voor haar geestesogen nog wel even duidelijk en precies ziet als in werkelijkheid. Ze moet dit immers als het ware vastleggen. Om het later, waar en wanneer ze maar wil, te kunnen herbeleven. Al toen ze nog maar een klein meisje was, probeerde ze op deze manier de dingen die ze mooi vond in haar geestesoog te prenten. Om ze dan later, het liefst 's avonds in bed, opnieuw te kunnen zien en er weer van te kunnen genieten. Wat heeft ze op die manier al niet een gouden uurtjes beleefd, waarvan niemand wist. Zelfs vader niet.

En dan opeens staat er toch iemand naast haar. Arjen. Maar die stoort niet. „Mooi, hè?” zegt hij enkel zacht.

Joos knikt en antwoordt verrukt en tegelijkertijd ademloos, als heeft ze een eindeloos lange weg moeten afleggen om dit fantastische plekje te kunnen bereiken: „Prachtig.” Maar ze gunt zich daarbij niet eens tijd om hem aan te kijken. Ze houdt haar ogen onafgewend gericht op alles, wat ze maar met mogelijkheid van dit onvergelijkelijk mooie stukje natuur in haar blikveld kan vangen. Ze wil er niets van missen, nog geen ogenblik.

Zo staan ze daar samen op de bergrand, in deze gigantische, door dit zilveren maanlicht bijna onwerkelijk aandoende wereld. Twee kleine mensenuurtjes, donkere silhouetten, afgetekend tegen de kolossale, maanbelichte bergmassieven. Hoe lang? Een paar minuten? Vijf? Tien? Ze weten het niet. Ze staan daar maar als in een betovering en drinken zich dronken aan de heerlijkheid van deze bijzondere midzomernacht. Af en toe zoekt een auto op de weg achter hen voorbij. Het dringt niet tot hen door. Iemand tankt benzine bij de pomp voor het hotel en praat luid met de pompbediende. Ze horen het niet. Totdat, voor hun gevoel plotseling, inktzwarte wolken

de maan verbergen en alles, door de grote overgang, donkerder lijkt dan het in werkelijkheid is.

Nog heel even blijft Joos kijken. Dan keert ze zich, bijna met tegenzin, om en zucht hartgrondig: „Wat verschrikkelijk jammer.” En op hetzelfde ogenblik is de betovering verbroken. Het dringt tot haar door dat zij hier alleen met Arjen op deze bergrand staat. Al een heel poosje. En geschrokken denkt ze: Annemarie . . . Yvonne . . . Wat mogen die . . . En de anderen . . . Maar er zijn geen anderen meer. Voor en na is iedereen naar binnen gegaan en heeft z'n kamer opgezocht. Achter bijna alle ramen van het „Hordatun Hospits” brandt licht. Opgelucht door deze ontdekking loopt ze langzaam naast Arjen in de richting van het nieuwe huis. Daar horen ze immers allebei thuis. Zij boven bij juffrouw Wesseldijk. Hij beneden bij oom Djoerd.

Maar dan opeens blijft Arjen staan en vraagt gretig: „Zullen we nog een klein eindje wandelen, Joosje?”

Joosje. De manier, waarop hij dat zegt, maakt dat het haar in de oren klinkt als een liefkozing. Haar hart begint sneller te kloppen. Zou Yvonne toch . . . En op dit ogenblik weet ze plotseling heel zeker dat ze dat hoopt met alles wat in haar is. En al haar toekomstplannen dan? Haar zich willen geven aan de mensheid in nood, aan het kind dat misdeeld is in de eerste plaats? Maar mensen en ook kinderen, die ergens te kort komen, zijn er immers overal. Daar zou ze voor kunnen blijven openstaan. Daar zou ze iets voor kunnen blijven doen, al zou het dan op een andere plaats en op een andere manier zijn dan ze gedacht heeft. Arjen zei laatst in een gesprek aan tafel, dat hij nog niet precies wist wat hij na z'n diensttijd zou gaan doen. Dat hij ook weleens met de gedachte speelde zich in te zetten voor de onderontwikkelde gebieden. „Er aan meehelpen de mensen daar op te heffen uit de armoede waarin ze leven, door ze te leren, hoe ze hun grond productief kunnen maken door 'm op de juiste wijze te bewerken, dat lijkt me de moeite waard,” zei hij toen. En zo heel eenvoudig liet hij er op volgen: „Ik zou dan het liefst willen worden uitgezonden in dienst van de zending, als dat mogelijk zou zijn. Praktisch helpen en tegelijk de Boodschap brengen.” Wat een fijne vent ben je toch, heeft ze toen gedacht. Nu . . . Ze zou zo met hem mee willen gaan. Overal naar toe.

Ze wil al spontaan zeggen: „O ja. Dolgraag.” Maar dan dringt ze die woorden haastig terug. Ze moet niet zo dwaas doen. Dat maanlicht speelt haar natuurlijk parten. Dat heeft haar in een romantische stemming gebracht. Ze glimlacht opeens even. Want er begint een melodietje in haar hoofd te zingen. Een melodietje, dat ze nogal eens door de radio hoort en waarvan ze precies twee regels kent.

's Avonds bij het licht van de maan, worden sprookjes waar
's Avonds bij het licht van de maan, kussen wij elkaar.

Ja, als dat . . . Maar dan roept ze zichzelf weer tot de orde. Dat maanlicht heeft haar betoverd en laat haar dingen horen, die er helemaal niet zijn. Arjen heeft natuurlijk niets bijzonders bedoeld met dat Joosje. Hij wou, waarschijnlijk ook al onder invloed van de romantische sfeer die heel deze omgeving daareven ademde, alleen maar iets vriendelijks, iets hartelijks zeggen. Z'n eigen dankbaarheid voor en blijdschap om dat alles uit te laten in dat verkleinnaampje. Dat zij er iets anders in meende te horen is allemaal de schuld van deze maanlichte midzomernacht. En van Yvonne. Als die niet . . . Bovendien wandelen? Samen met Arjen? Terwijl heel het gezelschap verder binnen is? Zou ze dat doen? Juffrouw Wesseldijk . . . Ze moet aan haar naam denken. Aan de andere kant: ze hebben praktisch de hele dag verder binnen gezeten. Het lijkt haar, afgezien van alles, heerlijk om nu nog even buiten te blijven. En wie weet, misschien komt de maan straks ook nog wel even kijken. Al is het maar om een hoekje. Dat zou helemaal fijn zijn. Moe of slaperig is ze niet in 't minst. Het dutje van vanmiddag werpt nu kennelijk z'n „vruchten” af. Ze bedenkt zich opeens niet langer. „Graag,” zegt ze eerlijk.

Dan lopen ze de kant van het Breifonnhotel op. Stil naast elkaar. Ze praten niet. Maar ze lopen, als twee gelukkige mensenkinderen, hand in hand door de stille nacht. Want Arjen heeft die van Joos, met dat ze op stap zijn gegaan, zonder iets te zeggen, stevig in de zijne genomen. En zij heeft daartegen geen ogenblik geprotesteerd. Het is immers allemaal zo gewoon, zo natuurlijk. Of het zo hoort. Of ze nooit anders gedaan hebben. En het geeft haar een heerlijk rustig, veilig gevoel. En toch bestormen haar intussen opnieuw allerlei gedachten. Heeft Arjen enkel haar hand gepakt omdat het hier vrij donker is en de weg ook nog een beetje klimt? Om haar voor struikelen te bewaren en haar een beetje te steunen tegelijkertijd? Of bedoelt hij er iets mee? Zou Yvonne . . . Maar ze duwt ze terug. Niets denken. Helemaal niets denken nu. Enkel maar genieten van dit hier zo samen wandelen, hand in hand. Hier in Noorwegen, zo heel ver van huis. Even dringt het tot haar door hoe wonderlijk dat eigenlijk is en hoe ver ze wel van Friesland vandaan zijn. Maar ze voelt zich niet in 't minst nerveus meer. Het is alles goed zoals het is. En het is bovendien of er iets van Arjens rust in haar is over gestroomd. Ik weet aan Wien ik mij vertrouwde . . . Ze zou uren zo willen doorlopen. Zonder iets te vragen. Zonder iets anders te wensen dan deze ogenblikken te mogen vasthouden. Het lijkt of zij samen de enige mensen op de hele wereld zijn. Of het leven verder stil staat ook. Het is op dit moment, hier in deze diepe stilte, eenvoudig

onvoorstelbaar, dat intussen in New-York, in Londen, in Parijs, in Amsterdam en op zoveel plaatsen nog meer, het leven als 't ware doorraast. Intens. Dat overal ter wereld mensen geboren worden en mensen sterven, mensen onuitsprekelijk gelukkig zijn en anderen, een deur verder misschien maar, de wanhoop nabij. Dat er overal geleden of gelachen, kortom, geleefd wordt. Hier is enkel rust, enkel stilte. Ook stilte tussen hen. Maar benauwend is die allerminst. Nee, het is er één van een grote saamhorigheid.

Wij kunnen samen zwijgen, Arjen en ik, denkt Joos opeens verrast. Dat kun je maar met heel weinig mensen. Met vader kan ik dat. En met Frans kon ik het ook. Toen, in die auto . . . Frans . . . Wat lijkt dat nu allemaal ver weg en lang geleden. Of ze dat in een vroeger leven in een andere wereld heeft beleefd.

Dan glimlacht ze even stil voor zich heen. Wat een wonderlijke dingen een mens al niet denken kan. Ze lijkt wel een theosofe. Maar dat je van iets, waarvan je dacht dat het je levensgeluk totaal zou vernietigen, voorgoed, zo absoluut losgemaakt kunt worden, er zo helemaal vrij van kunt komen. Dat is toch wel iets om geweldig dankbaar voor te zijn. Frans heeft nu een huishoudster. Een weduwe zonder kinderen. Van een jaar of veertig. Iemand uit z'n geboortedorp. Wat hoopt ze dat die huishoudster goed voor Frans en lief voor Agnietje en Tineke zal zijn. Dat ze hen alle drie een echt thuis zal weten te geven. Maar vooral dat Willy eens gezond terug zal mogen komen in haar gezin en dat Frans haar dan eerlijk en recht in de ogen zal kunnen kijken.

Een eindje voorbij het Breifonnhotel begint Arjen plotseling te praten. „Joos,” zegt hij, „we hebben gelukkig nog vier lange dagen samen in het vooruitzicht, maar als we straks weer thuis zijn, mag ik je dan eens schrijven?”

Even voelt Joos zich teleurgesteld. Mag ik je dan eens schrijven? Anders niets? Maar dan pakt ze zichzelf aan. Wat wil zij toch eigenlijk? Wat heeft ze onder alles door gehoopt en verwacht? Zij . . . Ze kan even niets terug zeggen.

Dan gaat Arjen verder: „Weet je, Joos, ik zou je zo heel erg graag beter willen leren kennen.” En zacht: „Ik zou zo zielsgraag willen dat we het op den duur eens zouden kunnen worden. Zeer eens. Begrijp je me?”

En of ze hem begrijpt. Alles in haar begint te zingen, te jubelen. Het zal in orde komen tussen hen. Ze zullen het zeer eens worden. Ze weet dat opeens heel zeker. Later. Over een klein poosje misschien al. Dat moet ze rustig afwachten. Ze moet nu alleen nog niet te veel willen. Ze moet nog een beetje geduld hebben. Arjen heeft gelijk: ze moeten elkaar eerst beter leren kennen. En dat gaat, voorlopig tenminste, het beste als niemand anders er zich mee bemoeit. Als

ze dit ontluikend gevoel van wederzijdse genegenheid rustig kunnen laten groeien. Groeien tot het groot en sterk is geworden en tegen een stootje bestand. Ook tegen eventuele bemoeizucht en kritiek van buitenstaanders. En ze hebben er, zo nodig, immers de tijd voor. Hij moet eerst in dienst. Zij naar Zetten. Dat is goed. Ze blijft staan en kijkt hem vol aan. „Ik zal het heel fijn vinden, Arjen,” zegt ze dan eenvoudig.

Arjens ogen zijn een beetje bezorgd geworden, omdat Joos niet dadelijk antwoordde. Hij meende toch . . . Nu lichten ze op. Hij slaat z'n armen om Joos heen en drukt haar even heel stijf tegen zich aan. „Kind,” zegt hij intussen warm. „Je weet niet hoe blij je me maakt.”

De maan laat nog steeds verstek gaan. Maar hier en daar pinkelt wel een enkele ster. En aan de overkant van het meer, op grote afstand van elkaar, branden twee lampen, waarvan het licht door het water van het vatn weerspiegeld wordt in trillende, gouden zuilen.

Joos laat haar hoofd tegen Arjens schouder rusten en sluit weer haar ogen. Is zij het werkelijk die dit alles beleeft? Die mag hopen dat dit prille begin zal mogen uitgroeien tot een sterk, bloeiend geluk? Een geluk waar ze rustig om mag vragen, aan mag bouwen, voor mag vechten desnoods? Toen met Frans . . . Maar dat is nu voorbij, voorgoed. En toch zou ze, nu ze er achter staat, die verdrietige ervaring niet hebben willen missen. Haar ogen zijn er immers door opengegaan. Ze is bewust gaan zien hoeveel leed er op de wereld geleden wordt, op allerlei terrein. En al doet dat zien weleens heel erg pijn en al zal ze misschien nog dikwijls het gevoel hebben dat ze al die nood rondom niet aan, niet verwerken kan, ze wil er toch ook beslist niet meer aan voorbij lopen. Ze wil er aan helpen meedragen. En later . . . Later samen met Arjen. Dan zullen ze nog veel meer kunnen doen dan ieder alleen. Als de een moe wordt zal de ander hem schragen. Als de een moedeloos dreigt te worden, zal de ander hem proberen op te beuren. Wat de een niet meer dragen kan, zal de ander voor vallen bewaren, door er z'n schouders mee onder te zetten. Er staat toch zeker niet voor niets „geschreven”: „Twee zijn beter dan één.”

Ze staan daar maar, dicht tegen elkaar aan. En intussen spint Joos maar door aan haar toekomstidealen. Nu weer met open ogen. En dan opeens komt de maan opnieuw om het hoekje van een enorme, donkere wolk gluren en wordt het meteen weer veel lichter. Ze zien het tegelijk. En zeggen ook op hetzelfde moment, verrast: „Kijk.” Daar moeten ze dan om naar elkaar kijken en lachen. Gelukkig. En opeens durft Arjen, al is het toch nog een tikkeltje verlegen: „Joos, je vindt het misschien een beetje raar, maar weet je wat ik daarnet dacht?” En zonder haar antwoord af te wachten: „Ik dacht: nu gaan Joos en ik proberen onze levensverhalen verder

samen te schrijven. Zo, dat het één grote, mooie roman wordt."

Joos' ogen stralen hem tegen. „Dat vind ik helemaal niet raar, Arjen,” haast ze zich nu te zeggen. „Natuurlijk niet. Ik vind het een prachtige gedachte. En ik wil dat graag samen met je proberen.” En dan, op haar beurt een beetje verlegen: „En ik hoop . . . heel erg . . . dat het ons zal lukken.”

„Jij lieverd.” Arjen moet haar plotseling kussen.

Joos kust hem terug. Maar dan opeens kijkt ze hem olijk aan en fluistert: „Ik weet al een titel voor onze roman ook.”

„Je meent het,” zegt Arjen.

Joos knikt hevig. „Het begon in Røldal.”

Nu lacht Arjen. „Prachtig verzonnen,” vindt hij. En dan, met een ondeugende twinkeling in z'n ogen: „Maar wat mij betreft zou die titel toch geloof ik niet helemaal kloppen.” En als Joos hem verwonderd aankijkt: „Voor mij zou het geloof ik moeten worden: „Het begon in de zuidwesthoek”.”

„Eerlijk?” Joos kan haar oren maar ternauwernood geloven. Daar heeft ze . . .

„Eerlijk,” bekennt Arjen. En dan kust hij haar opnieuw. En intussen begint weer dat versje op dat aardige melodietje door Joos' hoofd te zingen:

's Avonds bij het licht van de maan, worden sprookjes waar
's Avonds bij het licht van de maan, kussen wij elkaar.